

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PIONERER

OLUF BERTOLT

PIONERER

MÆNDENE
FRA HALVFJERDSERNES
ARBEJDERBEVÆGELSE

UDGIVET AF A. O. F.s BOGKREDS
FORLAGET »FREMAD«
KØBENHAVN 1938

Indhold:

	Side
I. <i>Tilstande i Tresserne.</i> Atmosfæren efter 1864. — Erhvervslivet omstilles. — Arbejderkaar under den nye Næringsfrihed. — De borgerlige Filantroper, Prisstigningen og Bolignøden. — Arbejderforeningerne. — C. V. Rimestad. — Nationalliberalisme tilberedt for Arbejdere. — Pastor V. Munck om Arbejderspørgsmaalet	9— 20
II. <i>Røg og Gnister fra fremmede Lande.</i> Socialistisk Røre i Tyskland. — Lassalle. — De to Arbejderpartier. — England, et Asyl for politiske Flygtninge. — Internationale og dets Generalraad. — Danske Arbejdere i det Fremmede. — Fr. Dreier, en enlig Svale. — Dansk Offentlighed bliver opmærksom. — Begyndende Arbejdsuro. — Lorentz Petersen, »Agent« for Internationale. — Ni Socialister mødes 1870. — Anthon Mundberg	21— 32
III. <i>To alarmerende Smaapjecer.</i> Socialistiske Blade I og II. — Opgør med Selvhjælps-Bevægelsen. — Et socialistisk Program skitseres. — Ugebladet »Socialisten«. — En dansk Afdeling af Internationale bebudes. — Love og Ledelse. — En Episode hos B. & W. — Det første socialistiske Arbejdermøde i Danmark 4. Oktober 1871	33— 44
IV. <i>Pio, Brix og Geleff.</i> Louis Pios Slægt og Barndom. — Student, Løjtnant, Lærer. — Sagnforskning. — »Holger Danske«. — Postembedsmand. — Utopiske Drømme og barsk Virkelighed. — Pariserkommunen. — Harald Brix. — Ungdom — Boghandler. — Paul Geleff. — Ungdom i Sønderjylland — Lærer — Redaktør i Ribe. — Nordisk Samfund. — Skandinaven, Republikaneren og Jyden Geleff	45— 61
V. <i>Fra Ordrupshøj til Genève og hjem igen.</i> Internationale konstitueres 15. Oktober 1871. — Faglig Aktivitet. — Konkurrenten Dansk Arbejdersamfund. — Missionærer og Agitatorer. M. A. Sommer. — Pio og Familien Berling. — Rejsen til Genève. — J. Ph. Becker. — Politiet holder Øje med Samfundsomvælterne. — Spioner i Lejren. — Fra Ugeblad til Dagblad. — Korrespondance med Marx og Engels	62— 90
VI. <i>Geleff bringer Socialismen ud i Provinsen.</i> Sociale Forhold paa Landet og i Provinsbyerne. — Venstre og dets Elementer. — Bjørnbakkerne opdyrker Østjylland. — Internationales første Filialer i Aarhus og Skanderborg. — Geleff i Aarhus, Randers og Aalborg. — C. C. Kruse og J. Veed-Fald. — Horsens — Odense. — Geleffs »Samliv« med Politispionen. — I København igen. — Pio og Bondevennerne. — Ny Kampagne med skarpere Toner. — Randers og Aalborg igen. — Turen til Lolland-Falster. Hvad der spirede i hans Spor	91—111

VII.	<i>Slaget paa Fælleden og Dommen over »Statsforbryderne«.</i>	Side
	Murerstrejken i Foraaret 1872. — Artiklen: Maalet er fuldt! — Indkaldelse til Folkemøde 5. Maj. — Delte Meninger i Bestyrelsen. Møderne 4. Maj. — Pio, Brix og Geleff arre- steres. — »Slaget paa Fælleden.« — Samliv med Forhørsdom- mer Afrikanus Knudsen. — Dommen	112—127
VIII.	<i>Internationales Opløsning; Würtz, Johnsen, Pihl.</i>	
	Halvfjerdsernes økonomiske Kurve. — Den politiske Kurve. — Estrup. — Internationale efter Førernes Fængsling. — Carl Würtz som Formand. — P. C. Johnsen. — Forbudet mod Internationale. — Sophus Pihl opretter Den demokratiske Ar- bejderforening. — Adressen til Kongen. — Blodet flyder foran Kristiansborg. — Pihls Fængsling. — Hans senere Liv	128—148
IX.	<i>Indtil Førernes Genkomst.</i>	
	Det faglige i første Række. — Dyrkelsen af Martyrerne. — Logebroderaanden. — U. P. Overby. — Fr. A. Hertz. — For- eningen »Broderbaandet«. — Socialistisk Kvindebevægelse. — Augusta og Alfred Jørgensen. — Brev til Marx om Kvinde- sagen. — Planer om en socialistisk Ungdoms-Sektion. — Au- gust og Louis Toucher. — Faglig Organisation og Centralisa- tion. — »Socialisten« afløses af »Social-Demokraten«. — E. W. Klein som den nye Fører	149—169
X.	<i>Fire Banebrydere i Jylland.</i>	
	Forbindelsen København—Provinsen. — De udsendte Agita- torer. — Jysk Socialismes særlige Farve. — C. C. Kruse i Aarhus. — J. H. Gronemann i Horsens. — Møllebygger Chr. Johansen. — Fredericia, Cigarmagerbyen. — Hans Jørgen Nielsen. — En Intellectuel, Teoretiker og Pionist	170—190
XI.	<i>Pio igen ved Roret.</i>	
	Løsladelse af Fængslet 1875. — Hyldest til Førerne. — Ar- bejdet begynder. — Social-Demokraten. — Formand for Cen- tralbestyrelsen. — Arbejderkommissionen. — Byggesagen. — Folketingsvalget 1876. — Brydninger i Centralbestyrelsen. — Gimle-Kongressen 1876. — Stormesterens Nederlag. — Kleins tragiske Endeligt. — Et Trykkeri anskaffes. — Udvandring som Arbejdsløshedspolitik. — Optakten til Estrups Provi- sorium. — Køb af politiske Modstandere. — Flugten	191—207
XII.	<i>Slutning.</i>	
	Ny Start i Amerika? — Kansas-Kolonien. — Pios Kamp for Eksistensen. — »Frederiksens Hospital«. — Koloniplan i Flo- rida. — Sygdom og Død 1894. — Vennen Sorte Hansen. — Geleff i Amerika. — Hjemkomst 1920. — Brix' sidste Leve- aar. — 70'ernes Socialister. — Tilbageblik	208—222
XIII.	<i>Litteraturfortegnelse</i>	223
XIV.	<i>Navneliste</i>	225
XV.	<i>Bilag: Af Internationales Protokol</i>	229

Forord.

Det indledende Kapitel af den politiske Arbejderbevægelses Historie i Danmark, som er Emnet for denne Bog, har før været skildret, men med en bredere Pensel, baade i C. E. Jensen og Borgbjergs »Socialdemokratiets Aarhundrede« fra 1904 og i Wiinblad og Alsing Andersens »Det danske Socialdemokratis Historie« fra 1921. Siden disse to Værker udkom, er en hel Del nyt Materiale kommen for Dagen, som baade supplerer og korrigerer de ældre Fremstillinger, og gennem min Virksomhed som Leder af Arbejderbevægelsens Arkiv 1925—37 blev jeg efterhaanden fortrolig med dette Stof, blev ivrig for at forøge det og fik Lyst til at skrive Periodens Historie under Anvendelse af det. Det har jeg gjort her.

Efter at have skitseret den økonomiske og aandelige Baggrund for Socialismens Gennembrud her i Landet, har jeg lagt Vægt paa at tegne et Billede af det første Hold af Mænd, som blev grebet af de nye Ideer og blev deres første Forkæmpere, Pionererne for det danske Socialdemokrati. Desuden har jeg villet vise, baade hvad Forbindelse der bestod mellem Bevægelsen i Danmark og Udlandets Arbejderrøre, særligt Karl Marx' Internationale, og hvordan Bevægelsen gjorde sig gældende i Landets forskellige Egne. At jeg i saa udstrakt Grad har gjort Fremstillingen »dokumentarisk« ved at aftrykke Breve og citere Kildesteder, haaber jeg ikke skal gøre Bogen mindre let læst.

Det har været mig en stor Lettelse under Udarbejdelsen, at jeg har kunnet støtte mig til Henry Bruuns store nye Værk »Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark« og paa anden Maade raadføre mig med Forfatteren, som har kulegravet samme Tidsrum. Baade for denne Velvilje og for den Hjælp, andre har ydet mig m. H. t. Fremskaffelse af Oplysninger, Laan af Billeder o. l., fremfører jeg her min Tak. Den gælder Peder Nørgaard og Karl Raloff, København, Sophus Rasmussen og Ejner Sørensen, Horsens, Ingv. Arent, Fredericia, og alle de mange andre, som jeg har gjort Ulejlighed.

2. Maj 1938.

Oluf Bertolt.

I.

Tilstande i Tresserne.

HVOR NU BOULEVARDBANEN krummer sig om Københavns indre Bydele, laa endnu i 1860'erne de gamle Volde; hvor nu Raadhuset staar, kunde Smaapiger plukke Fandens Mælkebøtter i det Grønne. Genrebilleder fra den Tid viser os en idyllisk By, med malerisk skæve Huse, Gyldenlakker i Vinduerne, selvglade Bedsteborgere og Tjenestepiger med hvid Kappe og drabelige Torvekurve. Saadan vilde København, og Tiden i det hele, ogsaa helst se sig selv. Som en hyggelig, rar Tid, der nu helt havde glemmt Krisen i 1857, og for hvem en stille Forventning om kommende retfærdig Oprejsning gjorde de mørke Skyer efter 1864 mindre mørke og tyngende.

Men lavt til Himlen var der, og lavloftet var der, ogsaa aandelig talt, i Borgernes Stuer. Dagens »Hvad man taler om« fik man opgivet og politisk udlagt enten i Plougs »Fædrelandet« for de finere Kvarterer eller i Rimestads »Dags-Telegraf« for de jævne, eller i Erik Bøghs »Dit-og-Dat« over det hele. I Tænkning, Digtning, Kunst var 60'erne det tynde Øls Periode. Dagens Bøger var »Nøddebo Præstegaard« og »Piazza del Popolo«, men selv disse *best sellers* kunde ikke hamle op i Folkeyndest med Rædselsromanerne i »Flyveposten«s Føljeton. Den før saa overmodige nationalliberale »Intelligens« og Embedsstand dukkede Nakkerne, efter at baade Krigen og Freden 1864 havde været den saadan til Forsmædelse. Til Gengæld rejste de konservative Slægter og Godsejer-Adelen Hovedet og benyttede Lejligheden til at hugge en Hæl og klippe en Taa af Folkets demokratiske Rettigheder ved »Grundlovsrevisionen« 1866. Og slap fra det uden at vække større Opsigt blandt de brede Lag.

Paa mange Maader var Tiderne gode, d. v. s. der var opadgaaende Konjunkturer og stigende Priser, i hvert Fald indtil det sidste Par Aar af 60'erne. Næringslivet blomstrede, og København med dens mere landlige Naboby Frederiksberg voksede i Folketal; de talte tilsammen 1850: 133.000, 1860: 163.000 og 1870: 198.000 Indbyggere.

Efter 64-Krigen.

Andre Steder maatte man øjensynligt have det værre, f. E. paa Landet og i Sverige, hvorfra Indvandringen kom. Krigen havde naturligvis voldt en Del Afbræk, men dens Virkninger i økonomisk Henseende overvandt lettere end ventet. Den havde ligefrem givet Stødet til forskellig Opgang, mest for Landbruget, men ogsaa for Byerhvervene. Hertugdømmernes Udskillelse og den ny Toldlov af 1863 havde befordret Fremvæksten af Fabrikker, baade i Provins og Hovedstad, f. E. i Tobaks-, Tekstil- og Jernindustrien. Jernbaneanlæggene blev udvidet, Søfarten gik frem. Og en Virksomhed som Burmeister & Wain, der fra dens Grundlæggelse til i Dag har spillet en betydelig Rolle for dansk Arbejdsliv, kunde, om den havde været typisk, godt fremkalde det Indtryk, at der var ved at foregaa et »industrielt Gennembrud«. 1851 oprettede Baumgarten og Burmeister paa Engelskmandens Plads det første Jernskibsværft i Danmark. 1854 beskæftigede Værftet 96 Mand ialt. Men fra 1860 til 70 steg Arbejderantallet fra 400 til 700 Mand. Det var imidlertid en Undtagelse. Københavns og Købstædernes Erhvervsliv var gennem 60'erne langt mere haandværksmæssigt end industrielt præget. At Haandværket stod i Flor hang for en Del sammen med, at Naturaløkonomien i denne Tid var under Afvikling. Landbrugets »Selvforsyning« hørte gradvis op. Handel og Pengeomsætning voksede.

Kapitalistisk
Gennembrud.

Samtiden var sig ikke bevidst, at der var ved at foregaa en radikal Ombygning af Samfundet. Først senere, fra en større Afstand, har man kunnet følge de væsentlige Linjer i denne Udviklingsproces. Mens Industrialismen først brød igennem i 1870'erne, kan man med Rette tale om et kapitalistisk Gennembrud i 1860'erne. Mens der kun dannes eet eneste Industri-Aktieselskab i dette Tiaar, er det den Tietgen'ske Gründer-Periode for Bankvæsen og Trafik-Sammenlutning. 1866 stiftes Det forenede Dampskibs-Selskab, 1869 Store Nordiske.

Næringsfrihedens Indførelse 1862 havde bragt en ny Luft ind i Erhvervslivet. Den fri Konkurrences Idé havde afløst den gammel-dags Lavsaand. Haandværket blev moderniseret, man slog ind paa Færdigvarer, Lagerarbejde, i Modsætning til de tidligere fremherskende Bestillings-Leveringer. Hertil krævedes større Pengemidler end før. Laan, Renter, Kalkulationer optog Arbejdsgiveren mere end Værkstedets Arbejde — og Arbejdere. Blant Næringsfrihedens forskellige Følger var den mest indgribende Opløsningen af mange Baand, som før havde knyttet forskellige Samfundslag og Befolk-

ningsgrupper sammen. Liberalismens Grundbetragtning, at enhver er sin egen Lykkes Smed, var uforenelig med ældre Dages Følelse af Solidaritet i tykt og tyndt mellem et Fags Udøvere. Den gamle Mestertypes gradvise Forvandling til den nye Arbejdsgivertype — af mindre eller større Format — maatte skabe Klasseafstand og skærpe de sociale Modsætninger.

Naturligvis var heller ikke alt Idyl paa den anden Side Næringsloven. Ogsaa før den havde Tilværelsen en Skyggeside, hvis Beboere nu og da foruroligede de lykkeligere stillede ved deres blotte Eksistens. Allerede Paludan-Müller havde jo i »Adam Homo«s 2. Del, som udkom 1849, ladet den, naturligvis rødhaarede, Proletarknøs advare:

»Et Uveir trækker sammen omkring Solen,
i Rigdoms Bolig Lynet snart slaaer ned;
vi Smaafolk os forstaae paa Catechismen:
Tag jer iagt — nu kommer Pauperismen!«

Frem gennem 1860'erne blev det imidlertid mere og mere aabenbart, at noget var af Lave. Særlig i de sidste Aar af 60'erne var det umuligt at lukke Øjnene for det, man kaldte »Pauperismen«, den voksende Fattigdom, og hvad den førte med sig. En Katheket ved Vor Frelzers Kirke, *Vilh. Munck*, udsendte 1869 en lille Bog »Om Fattigdommen i Kjøbenhavn«, hvori han udtaler: »Jeg tror, at der i Hovedstaden, som for en Menneskealder siden ikke var overdreven bebyrdet med Fattigdom, nu findes ikke blot overmaade megen Fattigdom, men et stærkt og farligt Proletariat,« et Forhold, som han befrygter er svangert med store Ulykker for Samfundet i den nærmeste Fremtid.

Næringsfrihedens
Virksomheder.

For Arbejderklassens Vedkommende betød Næringsfrihedens og Frikonkurrencens Indførelse en afgjort Forringelse af Levevilkårene og en Usikkerhed overfor Livets Tilskikkelser, som ingen frivillige Hjælpekasser eller hendøende »Broderskaber« kunde afbøde. Haandværket kunde ikke optage og yde Livsophold til den store Befolkningstilvækst. Den fremkom foruden ved Fødselsoverskudet som nævnt ved Indvandring fra Land til By og fra Sverige til Danmark. Ogsaa fra Tyskland kom som i Lavstiden en Strøm af Arbejdere, nogle fik Arbejde ved Anlæg, Teglværker o. l., andre, især Haandværkere og Specialister, rykkede via Købstæderne til København. Tyske Navne er ikke faa blandt de Arbejdere, som snart gør sig bemærket i det kommende Arbejderrøre. Alligevel synes man nok,

Friedrich Engels maa have haft en Splint i Øjet — eller Øret —, siden han under et kortvarigt Ophold i København 1867 kan faa det Indtryk, at »Tysk er afgjort det fremherskende Sprog i Gaderne — Bondehovedstaden, som udbytter 1½ Million Bønder, gør sig gældende overalt«.

Disse Nyankomne forøger derfor Antallet af ufaglærte, Haandlangere, »Daglejere«, som de dengang kaldtes. Og Tallet af arbejdsløse. For Arbejdsløsheden var langt fra ukendt i disse Aar. Der hører ikke megen Fantasi til at forestille sig, hvordan Kampen for Tilværelsen maa forme sig for et saa uensartet, usammenhængende og lidet rodfæstet Befolkningselement, og hvordan denne Kamp for Brødet kommer til at indvirke paa Arbejds- og Lønforholdene i en Tid uden faglige Foreninger, men med »Næringen givet fri«.

At Jordbunden beredtes for en socialistisk Arbejderbevægelse her i Danmark skyldtes mere end noget andet det voksende Misforhold mellem Lønninger og Priser i 60'ernes sidste Aar. Lønningerne faldt ganske vist ikke, trods det store Udbud af Arbejdskraft. Enkelte Grupper og Fag kunde endda notere en ringe Stigning. Stort set var Pengelønnen ret konstant fra Slutningen af 50'erne til 1871—72. Den var for en Arbejdsdag fra Sol stod op til Sol gik ned 8—11 Kroner ugentlig for faglærte Haandværkere. De ugifte Svende, der fik Kost og Logi hos Mestrene, kunde have 4 à 5 Kroner ugentlig. For Daglejere, Arbejds mænd, laa Lønnen mellem 6 og 9 Kroner ugentlig paa egen Kost. Mønten hed dengang Rigsdaler, Mark og Skilling, men det blev Lønnen ikke større af. Selv i Periodens Begyndelse var det for en karrig Løn at regne. Men det katastrofale var, at disse smaa Lønningers Købekraft bestandig blev mindre. Livsfornødenhederne blev dyrere, Levnedsmidler især. Et Brød, som 1864 kostede 40 Øre, var i 1867 steget til 68 Øre. Ogsaa Beklædning gik op i Pris. Men især blev en stadig større Del af Lønningerne slugt af Huslejen, som i Aarene efter Krigen sattes op, mange Steder med 33—50 pCt. Det skyldtes naturligvis især Byggeriets Standsning under Krigen i Forbindelse med Indvandringen, som det genoptagne Byggeri ikke kunde kappes med. Dertil kom, at Nybyggeri væsentlig kun kunde foregaa langt ude paa »Broerne«, idet Arealet mellem Voldene og Søerne først blev frigivet efter Voldenes Fald og bebygget, for en Del af Tietgens Byggeselskab, i 70'erne eller senere. Resultatet var, at Arbejderne, som skulde søge deres Brød i den indre By, klyngede sig sammen i de gamle Bydele i København og paa Kristianshavn. Og

Lønninger
og Priser.

Marskandiserboder i Helligøjststræde i 70'erne.

daarlige Boligforhold blev derved endnu forfærdeligere. V. Munck skildrer Situationen saadan:

»Først er der den hele store Skare af Eiendomsbesiddere, der have benyttet den ulykkelige Mangel paa Boliger for Arbejderklassen her i Byen til at skaffe sig ikke høie Renter, hvad der var billigt og rimeligt, saasom Prisen paa en Vare altid vil rette sig efter Begjæret, men blodige Renter af deres i de usleste Rønner anbragte Kapitaler uden mindste Hensyn til, at mangfoldige Medmennesker ødelagdes fysisk og moralsk derved. — Leien skrues høiere og høiere op, og en Vicevært, som gjør Indvendinger, fordi det gjør ham ondt for de stakkels Leiere, fjernes øjeblikkeligt, og en Kommissionair, hvis Hjerte ikke kender til Følsomhed, antages i Stedet.«

Bolignøden.

Paa Søkvæsthuset og paa Ladegaarden var indrettet Husvildeafdelinger, hvor de arme Hjemløse behandledes værre end Dyr, og Utøj og Sygdom og Fordærvelse trivedes frodigt. Mens Børnedødeligheden i Almindelighed i Arbejderfamilierne var meget høj, var den disse Steder direkte forbryderisk høj.

De som maatte bo under saadanne Forhold, var ikke alene arbejdsløse eller Folk, der var slaaet ud af Sygdom, Alderdom eller andre Ulykker i en Tid uden noget offentligt Forsorgsvæsen bortset fra Fattigvæsenet. Det var flittige Arbejdere i konstant Beskæftigelse, som blot ikke kunde faa Lønnen til at dække de mest nødvendige Behov. Det er for Pastor Munck en sørgelig Kendsgerning, at »Tusinder af Københavns Indbyggere leve under saa sørgelige oekonomiske Vilkaar, at der kun er en Haandsbred mellem dem og Fattigvæsenet, kun et lille Stød og de styrte sig i store Skarer ind under den offentlige Forsørgelse til ubodelig Skade for sig selv og Samfundet.«

Fattigdom.

En betydelig Del af Arbejderne maatte hente et nødvendigt Tilskud til Arbejdslønnen hos Fattigvæsenet. Det skete i Form af Penge eller Brød. Eller Klæder til Børnene. Selv af Arbejderne hos Burmeister & Wain fik omkring en Trediedel Understøttelse fra Fattigvæsenet. I saadanne Hjem fik man om Foraaret en Tilsigelse, at der den og den Dag var Udlevering af »Sommerudstyr« til Børnene. Saa stillede en lang Hale af Drengene i Hestemøllestræde til »Iklædning« og gik derfra iført grove Skjorter, hvide Lærredsbukser, hvide Træsko med Blikkramper og med straalende Ansigter over det nye Tøj, indtil hjerteløse Kammerater havde peget Fingre af dem og gjort dem begribelig, at de nu var mærkede med Fattigvæsenets Uniform. Den samme Forestilling gentog sig om Efteraaret, da en grovere Vintermundering blev udleveret. Og ligesaa til Konfirmationen, saa Fattigvæsenets Protegéer kunde møde i ensartet sort, stumprumpet, Vadmelstøj og langskygget Kasket.

Mange af disse fattige havde ikke eget Sengetøj, men lejede det pr. Uge eller Maaned, til blodige Renter. Pantelaanerne blev rige ved andres Elendighed. Munck anfører Renter op til 866 Procent. Reguleringen af Pantelaaner-Næringen ved Loven af 1867 var da ogsaa den økonomiske Liberalismes første Tilbagetog.

Det vilde være urigtigt at paastaa, at det Borgerskab, der selv kunde hygge sig i lune Kaar, var uden Sans for de Vanskeligheder, som Fremskridt og Frihed havde ført med sig, eller uden Hjerte for de nødlidende. Muncks Kritik var bl. a. rettet mod den Uendelighed af Selskaber, som var højst urationelle Organer for den private Velgørelse. Et af de mest virksomme af dem var den af hans Præstekollega *J. C. Holck* i 1866 oprettede Christianshavns Understøttelsesforening. Af 60'ernes andre Hjælpeforeninger var to Slags særlig

bemærkelsesværdige, nemlig de der direkte satte ind for at mildne Virkningerne af Bolignøden og af Prisstigningen. Allerede i 50'erne havde socialt interesserede Borgere under Indflydelse af Koleraens Hærgen taget Initiativet til Opførelse af billige og sunde Arbejderboliger, bl. a. paa Kristianshavn og paa Østerbro. Det var især Læger, som gik op i denne Sag. 1865 havde Distriktslæge *F. F. Ulrik* sammen med Professor *C. J. E. Hornemann* faaet 2—300 af Burmeister & Wains Arbejdere til at oprette »Arbejdernes Byggeforening«, som eksisterer den Dag i Dag og kan se tilbage paa en betydningsfuld Virksomhed. Thistedpræsten *H. Chr. Sonnè* oprettede 1866 den første Brugsforening i Danmark (bortset fra Fr. Dreiers Tilløb), og efter dens Eksempel blev der de følgende Aar dannet et halvt Hundrede lignende »Arbejderforeninger« rundt i Landets Købstæder og i Hovedstaden. Den største her, Østerbros Husholdningsforening, blev stiftet 1868 af Læge Ulrik og Bogholder *V. S. V. Faber*. De indskrænkede sig ikke til at skaffe Arbejderne billige Varer, men virkede ogsaa som selskabelige og Foredrags-Foreninger eller Sygekasser.

Borgerlige
Filantroper.

Da Næringsfriheden ophævede alt hvad Lav og Lader var, forvandlede en Del af de gamle Svende-Broderskaber til Syge- og Begravelseskasser, som dog havde svært ved at holde sammen paa Medlemmerne. Efter deres bedste Evne tog de sig af de faglærte Arbejdere, men store og stadig større Skarer stod udenfor deres Omraade. Det var de hel- eller halvindustrialiserede Fags Arbejdere, Tekstil- og Beklædningsarbejdere, Hjemmearbejdere, Skibsværfternes Proletariat og Arbejdsmændene. Mange af dem stod, som vi har set, med det ene Ben indenfor Ladegaarden. Dem var der tænkt paa ved Oprettelsen 1854 af »Den broderlige Arbejdsklasses Hjælpeforening«. Efter 1864 var en meget omtalt Løjtnant, Lærer og Rigsdagsmand *Lucianus Kofod* blevet Formand for denne Forening. Han var udgaaet fra et fattigt Arbejderhjem paa Bornholm og havde visse Forudsætninger for at forstaa ikke blot »Pauperismen«, men ogsaa Socialismen. Han var da ogsaa klar over, at »Selvhjælpsindretninger, saasom Spare-, Syge-, Begravelses- og lignende Kasser er ufyldstgørende til Ophjælpning af Arbejdernes Kaar, fordi Ævnen mangler hos Arbejderen til at gøre Indskud i disse Indretninger,« og han erklærede som Redaktør af Bladet »Hejmdal« 1869, at han vilde virke for »Indarbejdelse af Grundlovens Friheds- og Ligheds-Grundsætninger i Folkets Livssyn, Tænkemaade, Sind og Sæder, thi«, som

han sagde, »hvor dybt sidder vi ikke den Dag i Dag fast i den sunkne Enevældes Grusdyng og i Enevoldsundersaatlige Synsmaader og Ulader!« Han var 1869—70 efter Tidens Forhold meget »rød«, og en ung jysk Bladmand, *Paul Geleff*, som paa den Tid stod i Forbindelse og Samarbejde med ham, har uden Tvivl faaet Øjnene drejet fra det nationale til det sociale under Paavirkning af ham. I 1871 var det et Skæbnens Spil, at han ikke kom i Kompagni med Socialismens Pionerer; hans Udvikling og Løbebane havde da formet sig paa en mere tiltalende Maade, end det nu blev Tilfældet.

Liberale
Arbejder-
foreninger.

Foruden paa Husværterne, Købmændene og Pantelaanerne, som saa ublufærdigt fortolkede den økonomiske Frihed til Skade for de ubemidlede, saa Tidens human og demokratisk sindede Borgere med største Misbilligelse paa Værtshusholderne, som fristede de fattige og fordærvede Moral og gode Sæder. Endnu i 60'erne gjorde Udløbere fra 40'ernes Friheds- og Lighedsrøre sig nemlig gældende i en vis Folkelighed, som gav sig Udslag i en udstrakt Omsorg fra Borgerskabets Side for Arbejdernes og Smaafolks aandelige Vel. Man stiftede »Arbejderdannelses-Foreninger«, med Foredrag og Underholdning, for at drage de lavere Klasser op fra Kælderhalsene. Der spirede en ikke ubetydelig Højskolevirksomhed mellem Byernes toppede Brosten, i nogen Grad svarende til de aandelige Bevægelser, som i samme Periode brød frem paa Landet i Menighedsliv, Grundtvigianisme, Friskoler og Højskoler.

I København var Arbejderforeningernes store og mægtige Mand, den populære »Arbejderkonge«, som han smigrende kaldtes, *Christian Vilhelm Rimstad*. Han var en rigtbegavet og gemytlig Københavner, født 1816, Student, Lærer, siden Bestyrer af Borgerdydskolen. Gennem livlig Deltagelse i en saakaldt »Haandværkerdannelsesforening« af 1847 havde han svunget sig op til at blive dens Formand og fik den sammensmeltet med en lignende Forening »Til Arbejdsklassens Vel«, hvoraf opstod »Arbejderforeningen af 1853«. Allesammen Foreninger for Arbejdere, delvis af Arbejdere, men afgjort ikke ledet ved Arbejdere. 1854—66 sad Rimstad i Folketinget som Repræsentant for Nyboder-Kredsen. I Foreningen opstod hen i 1850'erne en Del Brydninger med Bondevennerne og deres Leder, Folketingsmand *I. A. Hansen*, som rivaliserede med Rimstad om Ledelsen, og det endte med, at Foreningen gik i Stykker. Rimstad dannede da 1860 en ny Arbejderforening, saa at sige hans egen.

Dens Formaal var ifølge Lovene »kraftig at fremme den arbej-

dende Klasses Oplysning og Dannelse, som de nødvendige Betingelser for og de rette Bærere af denne Borgerklasses Velvære, ogsaa i materiel Henseende«. Foreningen fik Lokaler i Vingaardsstræde 6. »Her kunde vi for et lille ugentligt Kontingent nyde mange gode Ting,« skriver et Medlem.*) »For det første havde vi hver Aften et godt Hjem at ty til med oplyste og varme Lokaler, hvor vi kunde læse Blade og Bøger eller samtale, og saa kostede det ikke Penge

C. V. Rimestad
1816—1879.

som paa Beværtninger og Kaféer. Dernæst havde vi Adgang til et Bibliotek med gode og morsomme Ting. Saa kom der mange forskellige Talere og Videnskabsmænd og holdt Foredrag for os et Par Gange om Ugen, f. E. Professor Holten om Naturvidenskab og »Dagbladet«s Redaktør, Carl Bille, om den engelske Statsforfatning. Stundom oplæste ogsaa gamle Mantzius et eller andet morsomt, som kunde sætte Liv i Gemytterne«.

Gennem 1860'erne udøvede C. V. Rimestad en afgørende Indflydelse paa Arbejderbefolkningens Livssyn og paa Hovedstadens offentlige Mening. Arbejderforeningen var Byens største, med omkring 3000 Medlemmer, hvoraf dog snarest Mindretallet var Arbejdere. Men Rimestads Virkestrang og Paavirkestrang fik desuden Afløb gennem det udbredte Blad »Dags-Telegraf«, som han blev Redaktør af 1864. Da han døde 1879, offentliggjorde »Social-Demokraten« en Karakteristik af ham, hvori det bl. a. hedder: »— Vi tror, at den Dom er sand, at hans Evner var større end hans Karakter, og den Magt han en Gang havde, større end den han fortjente. — Vi vil ikke her dvæle ved de mørke Øjeblikke, men erindre at Rimestad i sin Tid udførte den Gerning, der var ham tilfalden, og at han gjorde overmaade meget for Arbejderne.«

Af hans Fortjenester skal da ogsaa mindes, at han i Erkendelse af de løsslupne »frie Kræfter«s uheldige Virkninger bl. a. tog Ini-

*) En gammel Haandværkers Levnedbeskrivelse. Kbh. (Frimodts Forlag) 1906. S. 74.

tiativet til Aabningen af nogle billige Pantelaanerkontorer og var med til Oprettelsen af nogle af de første Arbejderboliger, dem, der endnu ligger ved Hjørnet af Jagtvej—Tagensvej. Endvidere maa hans vældige Oplysningsvirksomhed, trods dens altid »uskadelige« Emner, holdes ham til Gode. Hans Forening, som flere af Socialdemokratiets senere Førere, f. Eks. P. Knudsen og A. C. Meyer, var Medlemmer af i Ungdommen, har uvilkaarligt bidraget til en Højnelse af de Arbejderkredse, som søgte den.

Alle disse Folk vilde gerne oprigtigt hjælpe Arbejderne, lære dem ved Sammenslutning og ved Sammenlægning af smaa Midler at styrke deres Modstandskraft overfor Livets Barskhed. Men det skulde være i »Samdrægtighedens Aand«. Det vil sige, de maatte godkende det bestaaende som den nu engang indstiftede Samfundsorden; de maatte kende og anerkende deres egen beskedne Plads i denne Orden og iøvrigt ikke stille Krav, der gik ud over et tarveligt Underhold og en nøjsom Levemaade. Navnlig vilde det være ødelæggende for det gode Forhold, om Arbejderne blandede sig i Politik. Hvad det var, Borgerskabet vilde indprente Arbejderklassen, samtidig med at man gerne rakte den en hjælpende Haand, en »Hjælp til Selvhjælp«, faar man det klareste Begreb om gennem et lille Skrift, »Arbejderens Bog«, som »uden pecuniair Fordel« udsendtes i Begyndelsen af 60'erne til Ejendomsbesiddere, Selskaber og Foreninger, hvis Opmærksomhed henledes paa det gavnlige og hensigtsmæssige i at fordele Skriftet paa en passende Maade. Efter en Del Formaninger om Flid og Arbejdsomhed, Høflighed i daglig Omgang, Redelighed i Vandel og Reenhed i Sæder o. s. v. samt om, at en lille Regnskabsbog over Indtægter og Udgifter aldrig maa fattes i Arbejderens Hjem, skrider dens Tekst videre med at indskærpe Læserne, hvad der iøvrigt tjener til deres Bedste. Det hedder her:

»..... hans (Arbejderens) Virksomhed og Deltagelse i det offentlige Liv maa være begrændset og bør aldrig strække sig udenfor den Stilling, hvori han lever, fordi hans Begreber baade ere for uklare og usikre til at give hans Mening nogen nyttig Vægt udenfor den Stand, i hvilken han virker. Arbejderens gode og sunde Omdømme om det, der ligger hans daglige Dont nær, om det, hvortil hans og Familiens Interesser ere nøie knyttede, bør holdes frit for at tjene Partiernes og Kammeraderiets ofte egennyttige Planer og Hensigter. Arbejderen kan gjerne være Medlem af en Forening, som efter Tid og Evne varetager Standens Interesser, og hvor han i en enkelt Aftentime ved Samtale med sine Ligemænd deels kan søge Oplysninger, der ofte i det dag-

Formaning
til Dyd
og Nøjsomhed.

lige Liv kunne være af Vigtighed for ham til at forbedre sin Stilling og de Vilkaar, hvorunder han lever, deels den Adspredelse, der kan være nødvendig efter en ved Arbeide vel anvendt Dag; men han bør holde sig udenfor alle politiske Kandestøberier. . . . .

Det vil være lidet passende at gaa lige fra Ploven eller Værkstedet til Højsædet, hvor Lovene gives. Den egentlige Arbejder er bedst tjent med at underkaste sig disse som givne af Mænd, der have opoffret et heelt Liv dertil, istedet for at famle i dette uhyre Materiale. . . . Arbejderen spilder kun sin Tid — og det er for ham det samme som Brød — ved at gruble derover.«

Man skulde næsten tro, at sligt var for tykt smurt paa, til at Arbejderne kunde sluge det. Men de daglige Doser, som blev indtaget med Aviserne, i Forbindelse med Paavirkningen i Arbejderforeningerne og gennem lejlighedsvisse Flyveblade, har ikke undladt at øve deres Virkning. At Smaafolk og Arbejdere lod sig lede og bruge til Fordel for Borgerskabets Politik, har man slaaende Eksempler paa i »Gaden«s Stilling til Grevinde Danner, og navnlig i de Demonstrationer, som Vinteren 1859—60 fandt Sted overfor Danmarks første Venstreministerium og dets Chef, C. E. Rotwitt. Den nationalliberale Overklasse støbte Kuglerne, men den jævne Befolkning, som saa altid bagefter kunde betegnes som »Pøbel og Læredrenge«, skød dem af.

Der eksisterede ikke Antydning af nogen særlig Klassebevidsthed blandt den Tids Arbejdere eller blot Forstaaelse af, at de kunde have særlige, fra Borgerskabets afvigende Interesser. »Rimestad betragtede vi som en Fader,« siger den gamle Arbejder fra Foreningen af 1860. Og den før nævnte Pastor Munck kan skrive 1869: »Al den Socialisme, vi have, indskrænker sig til, at man stundom hører den Ytring af afviste Tiggere: Det Rak, selv have de det godt, men en anden en unde de ikke noget.«

Et Led i den aandelige Ensretning var de idelige Forsikringer om, at i Grunden har vi det jo alle rart, hvorfor saa gøre Forandring. Arbejderforeningernes særlige Hofdigter var Telegrafdirektør *Peter Faber*, Rimestads gode Ven og Forfatter til »Dengang jeg drog af Sted«. Det var ham, der skrev 60'ernes Arbejdersange, og en af de mest yndede var den bekendte Vise:

Ja, Haandværksmanden har det godt, endskjønt han sjældent lever flot, og skjønt hans Hjem er intet Slot, saa har han det dog godt.	Der er dem, der siger, det er Løgn, at han Søndag slide maa som Søg; lige fedt, Klokken eet, eller to eller tre, saa ka-an ha-an la-e sig se.
---	--

Paa Tusind Maader og Hundrede Steder blev denne Hold-dig-munter-Tone varieret. Over Rimestads Ølkrus, af Erik Bøgh fra Casinos Scene, af Rantzau fra Sangerinde-Knejpernes Tribuner. Grundteksten havde man i en gammel Skønsang: »... om end din Lod er Fattigdom, saa blir du glad, blot du er from.« Men Forløjetheden i denne Propaganda er saa aabenbar for den, der ikke kan udslette Indtrykket af Elendigheden, at han maa protestere, og det gør igen den kristianshavnske Katheket, idet han siger: »For en Marks eller en Rigsorts Penge kan den Fattige blive Medeier af al Tivolis eller Alhambras Herlighed, vandre i et Lyshav, mod hvilket Sol, Maane og Stjerner er ingen Ting. — Kjøbenhavn faar Udseende af en lystig og livsglad Stad, hvor Livet gaaer som en Dands baade for de Fattige og de Rige, hvor Nydelsen er Fællesgods og ikke enkelte Privilegeredes Eiendom.« Han henstiller, at dette Bedrag hører op, og Forandringen maa udgaa fra de velhavende Klasser, som er dem, der giver Tonen an for det hele Samfund.

Men det var talt for døve Øren. Den egentlig toneangivende var Rimestad, og det passede ikke i hans Kram at anerkende nogen væsentlig Forskel mellem fattig og rig. Han opfandt »Arbejderrejserne«, ligesom Napoleon den 3., og i Forbindelse med Erfaringerne fra en saadan til en Udstilling i Amsterdam 1869 skriver han, at »den arbejdende Klasse hos os Gud ske Lov, i Levevis, Klædedragt o. s. v. mere end maaske noget andet Sted, staar de Borgerklasser nær, der tidligere var skilt fra den ved en sørgelig Kløft«. Og endnu 1872 kan han paa det nordiske Industrimøde erklære, at »der eksisterer ikke noget Arbejderspørgsmaal som saadant i vore Dage«.

II.

Røg og Gnister fra fremmede Lande.

I ANDRE LANDE rullede Tiden med store Ting. Interessesættningen mellem Kapital og Arbejde, som under de smaa Forhold i Danmark havde fremkaldt den Udvikling, vi i det foregaaende har set, men som Borgerskabet havde gjort alt for at tilsløre, var i de store Lande med den mere fremskredne Industrialisering blevet saa stor, at Arbejderne her havde brudt sig løs af Overklassens Ledebaand og taget deres egen Sag i deres egen Haand. Vi kan ikke i Enkeltheder gøre Rede for Historiens Forløb i 60'erne, men et rask Overblik over Stillingen i Tyskland og England kan være nyttigt, eftersom det især er herfra, Strømningerne naar til Danmark og Norden.

I Tysklands mangfoldige Smaastater herskede i 60'ernes første Aar Tilstande, som paa mange Maader lignede dem herhjemme. Kirke og Reaktion havde længe domineret, ogsaa over Arbejderne, som fastholdtes i katolske eller evangeliske »Gesellenvereine«, men Liberalismen havde slaaet Rod i Smaaborgerskabet, og fra dette udgik nu en tilsyneladende fremskridtsvenlig Bevægelse, som bl. a. medførte Oprettelsen af talrige »Arbejder-Dannelses-Foreninger«, »Arbejderforeninger af 1860«. En af Hovedmændene indenfor dem, en Mand, som til en vis Grad kan sidestilles med vor Rimestad, var *Schulze-Delitzsch*, hvis Navn for Efterverdenen særlig er knyttet til Kooperationen paa Kreditomraadet.

Omkring 1862 gjorde sig imidlertid nye Strømninger gældende. Bismarck var det Aar blevet prøjsisk Statsminister. En ung, elegant Akademiker, *Ferdinand Lassalle*, traadte nu frem paa Billedfladen, stillede sig i Opposition til Bismarcks Junker-Politik og samlede Arbejderne om sig og om sit socialistiske Arbejderprogram, som blev Udgangspunkt for Stiftelsen i Maj 1863 af Den almindelige tyske Arbejderforening. Lassalles økonomiske og politiske Opfattelse, der gik ud fra »den jernhaarde Lønningslov« og saa hen til den alminde-

Lassalle.

lige Valgret og statsstøttet Produktions-Kooperation som Vejen frem, blev retningsgivende for Foreningens Politik. Den havde sine fleste Medlemmer i Prøjsen og Nordtyskland, og for dem var Lassalle den store, forgudede Fører.

Samtidig var der sket det, at de liberale Arbejderforeninger ogsaa havde sluttet sig sammen til et Forbund, men under Indflydelse af Drejeren *August Bebel* og den hjemvendte politiske Emigrant, *Wilhelm Liebknecht*, fjernede det sig skridtvis fra den Schulze-Delitzschske Retning og nærmede sig Socialismen. Forvandlingen var saa fuldstændig, at Forbundet paa en Kongres i Eisenach 1869 konstituerede sig som Tysklands socialdemokratiske Arbejderparti, opstillede et temmelig »marxistisk« Program og erklærede sig rede til Samarbejde med Internationale. Det var rent demokratisk betonet, dets Medlemmer mest hjemmehørende i Sachsen og Sydtyskland, og skeptisk overfor Prøjsen og det nordtyske Forbund, som blev dannet efter Krigen med Østrig. Der var altsaa i 60'erne ikke mindre end to Arbejderpartier i Tyskland, »Lassalleanerne« og »Eisenacherne«, og de var ikke hinanden venlige. Det fremgik tydeligt af Taktiken i den nordtyske Rigsdag, hvor baade Bebel og Liebknecht og Lassalles Efterfølger (L. var skudt i en Duel 1864), Advokaten *I. B. Schweitzer*, 1867 havde faaet Sæde. 1871 traadte Schweitzer tilbage som Stormester for det Lassalleske Parti, og *Wilh. Hasenclever* indtog hans Plads. Stridighederne fortsattes, om end med aftagende Skarphed, og paa en Kongres i Gotha 1875 blev de to Partier endelig forenet.

To tyske
Arbejderpartier.

Samtidig med disse politiske Sammenslutninger skød der rundt om i Tyskland Fagforeninger frem, Lassalleanske »*Arbeiterschaften*« og Eisenachske »*Gewerkschaften*«. Arbejderne fik Selvtillid og aandelig Rygrad, og nu og da udbrød større eller mindre Arbejdskonflikter. Der bredte sig med andre Ord en Oppositionens Aand, som ogsaa smittede de danske Svende, der paa deres Vandring kom gennem Tyskland, eller som bragtes med nordpaa af tyske Arbejdere, som søgte Arbejde i Danmark.

Danske Svende
paa Vandring.

England laa os fjernere, men Begivenheder her fik dog indgribende Betydning ogsaa for Danmark.

England havde været førende i den økonomiske og industrielle Udvikling. Det stod maaske paa sin Højde som »Verdens Værksted«, og dets Verdenshandel var i rivende Udvikling. Kapitalismen udfoldede her sine Særmærker før noget andet Sted. Gamle demokratiske

Traditioner tillod dog det offentlige Liv at udfolde sig i større Frihed end paa Fastlandet. De faglærte Arbejdere havde allerede gennem mange Aar haft Fagforeninger. Et stort nationalt Fagforbund var brudt sammen, men flere Fag havde stabile Landsforbund. Gennemgaaende satte Fagbevægelsen sig ret snævre Opgaver, og dens Ledere var meget moderate. I Londons *Trades Council*, Fællesorganisationen i Millionbyen, havde Arbejderne dog en virksom Central for deres politiske Aktivitet i 1860'erne, som bl. a. udfoldede sig i Hyldest-Demonstrationer, naar Helte som Garibaldi og Mazzini gæstede England, og i en Række Protestmøder mod Negerslaveriet, Polens Undertrykkelse o. s. v. Den Reaktion, som paa Fastlandet afløste Februarrevolutionen og dens Udløbere, jog talrige Fremskridtsmænd og Revolutionære i Landflygtighed, og et stort Tal af dem fandt Ly i London. Paa fattige Hybler i og omkring Soho-Kvarteret brændte i disse mørke Aar de Aandens Luer og tændtes de Tanker, som, da Tiden var inde, skulde fænge i Europas Arbejdermasser.

England.

Her indtraf ogsaa den Begivenhed, som maaske blev Aarhundredets betydningsfuldeste: Grundlæggelsen af Internationale.

I Fortsættelse af tidligere Polen-Møder indbød *Trades Council* til et offentligt Møde i St. Martin's Hall den 28. September 1864, for at protestere mod Zarismens og Stormagternes Overgreb.

Napoleon den 3. havde tilladt en fransk Arbejderdelegation at deltage heri, og desuden deltog engelske Fagforeningsfolk, polske, tyske og italienske politiske Flygtninge i Mødet, som ialt talte henved 2000 Personer. Efter at Hovedemnet var behandlet og en Adresse vedtaget, drøftedes Arbejdernes Kaar i de forskellige Lande, og en Franskmand, *Lelubez*, fremsatte en Plan om en international Organisation med Hovedledelse i London og Afdelinger i Europas Hovedstæder. Tanken godkendtes, og et Udvalg blev nedsat med Fuldmagt til at forberede det fornødne. I dette indvalgtes en Deltager i Mødet, for hvem Tanken ikke var ny; han havde allerede 1848 udstedt Parolen: Proletarer i alle Lande, forener jer! Det var Dr. *Karl Marx*, tysk politisk Emigrant i London siden 1849. Det blev ham, som fastslog den nye Sammenslutnings Karakter, idet han skar gennem Italieneres og Franskmands taagede Planer om en Slags underjordisk Sammensværgelse og i den berømte »Inauguraladresse« gjorde klart, at det ene fornødne var en Arbejderklassens Front mod Kapitalens Herredømme, eftersom Arbejdernes Elendighed var et direkte Re-

Karl Marx og
Internationale.

sultat af det kapitalistiske System. Arbejderklassens Frigørelse maa erobres af Arbejderne selv, og dette Hovedformaal maa alle andre Hensyn træde tilbage for. Sammenlignet med Det kommunistiske Manifest er Tonen meget nedstemt. Hverken Kommunisme eller Socialisme nævnes, ingen Trusler om vældige Omvæltninger afskrækker bange Sjæle, hvorimod Vendinger om Sandhed, Moral, Retfærd og lignende er puttet ind, »saa de ingen Skade gør«, som Marx senere sagde.

I de til Adressen hørende »Generalstatutter« var Organisationens Struktur kort og klart trukket op og dens Navn fastslaaet som »Den internationale Arbejderforening«. Paa et Møde 8. November blev disse Dokumenter vedtaget og Internationale konstitueret.

Det lyder som et Eventyr, at denne Forening, oprettet af hjemløse og rodløse Flygtninge, i Løbet af 4—5 Aar skulde omfatte Arbejdere i store Dele af Europa og Amerika, sprede Impulser og Stimulans til Arbejderrejsninger i mange Lande og sætte sig Spor i den sociale Udvikling ned til Dagen i Dag. — Det første Par Aar førte den en ret ubemærket Tilværelse. Først fra dens Kongres i Genève 1866 blev den Genstand for Offentlighedens Opmærksomhed og efterhaanden en Kilde til Uro for Magthaverne. Nedgangsaaene hen mod 1870 med Kriser og Arbejdsuro gav Internationale Vækstbetingelser, og Hænder rakttes over Grænserne med Hjælp og Støtte paa mange Maader.

Dens Historie skal ikke skrives her. Kun til Orientering med Henblik paa Forholdene i Danmark skal nævnes, at de engelske Fagforeninger sluttede sig til den i stort Tal, og paa Fastlandet talte den Afdelinger, Sektioner, med Hundredtusinder af Medlemmer. Dens Bestyrelse var et talstærkt »Generalraad«, hvori Karl Marx uden nogensinde at være Formand var den afgjorte Leder. Hans Højre-Hænder var de skiftende Generalsekretærer, i Aarene 1867 til 72 den tyske Skrædersvend *I. G. Eccarius*, den engelske Tekstilarbejder, *John Hales*, men ogsaa den sprogkyndige svejtsiske Urmager *Hermann Jung* havde Tag i den daglige Ledelse. Forbindelsen med de enkelte Lande gik gennem særlige Sekretærer for disse, udpeget blandt Generalraadets Medlemmer. Ved Siden af Hovedledelsen i London dannede der sig i Paris og Genève Kolonier af Internationalister, som kunde have været Kraftcentraler for Bevægelsen, men mest blev Arne-steder for Sekterisme og Splittelse. Paa Internationales aarlige Kongresser, i Genève 1866, Lausanne 1867, Bruxelles 1868, og Basel 1869

aabenbarede sig stedse tydeligere, hvor forskelligartede denne For- enings Elementer var, hvor delte Opfattelserne, og en voksende Di- vergens mellem en mere anarkistisk-romantisk Retning, ledet af Rus- seren *Bakunin* og den nøgternt, videnskabelige Kurs, som styredes af *Marx* og *Fr. Engels*, frembragte tilsidst en Revne, som blev skæb- nesvanger for Internationales Fremtid.

Naar man spejder efter de første Spirer til en socialistisk Bevæ- gelse i Danmark, kan man ikke overse den første danske Mand, som kaldte sig Socialist, og med Rette, nemlig Lægen *Frederik Dreier* (1827—53). Allerede omkring 1848 saa han klart Humbugen i de smaaborgerlige Filantrop-Foreninger og formulerede før nogen an- den Kravet om »Arbejdets Frigørelse fra Pengemagtens Aag«. Han hævdede i sit Blad »Samfundets Reform« Nødvendigheden af frie Fagforeninger og opstillede Programmet for et selvstændigt Arbej- derparti. Men Dreier var i aandelig Udvikling langt forud for sin Tid. Han døde desuden endnu i sit Livs Foraar og naaede ikke at faa Arbejderne sat i Bevægelse, selv om det havde været muligt i de Tider.

Fr. Dreier.

En Udløber af Røret 1848 var derimod en Arbejdersammenslut- ning af en helt anden Slags, »Foreningen af Oldgeseller og Lade- svende«, som blev stiftet 1850 paa Foranledning af en socialt inter- esseret Borgerrepræsentant og Rigdagsmand Jernstøber *P. F. Lunde*, som 1848 havde udsendt et lille Skrift: »Forslag til Forbedring i de arbejdende Classers Kaar.« Foreningen støttede bl. a. Haandværks- mestrene i deres Modstand mod Næringsloven, men da denne ikke desto mindre blev gennemført og Lavsvæsnets sidste Rester dermed maatte forsvinde, antog Foreningen 1862 Navnet »Haandværkernes Formandsforening«. Fra den kom der aldrig nogen ny Tanke. Endnu hen i 70'erne eksisterede den som Samlingsstedet for »de gamle Svende med det svære Skæg«, som klyngede sig til Fortidens Tradi- tioner og nødigt vilde have noget med de liberalistiske Idéer at gøre og da slet ikke med de socialistiske.

Men som nævnt kunde Udlandets Arbejderløbe ikke forblive ube- mærket i Danmark. Fremmede Svende, som kom her til Landet, især fra Tyskland, medbragte Erfaringer fra Fagbevægelse og Arbejder- politik dér. Ikke mindst har danske Arbejdere, som drog »paa Val- sen«, ved Selvsyn erfaret, at deres Kolleger i andre Lande ikke lod

Danske
Arbejdere
i England.

sig lumpe af Borgerskabet, men havde deres egne Foreninger, egen Idéverden, deres eget Program. Ogsaa Englands Arbejderbevægelse hændte det at danske Arbejdere kom til at stifte Bekendtskab med, ganske vist paa en noget akavet Maade. Naar engelske og skotske Arbejdere i 60'erne nedlagde Arbejdet i deres Hjemland, skete det, at deres Arbejdsgivere importerede udenlandsk Arbejdskraft til Erstatning. Ogsaa fra Skandinavien. I 1866 blev saaledes 60 danske Skrædersvende lokket til Edinburgh som Skruebrækkere. 1871 afgik tre Hold paa ca. 30 danske og svenske Metalarbejdere pr. Dampskib til England »i Anledning af Striken der«. Man véd, at Internationale 1866 sendte dansk- og tysktalende Medlemmer til Edinburgh for at overtale de udenlandske Strejkebrydere til at rejse hjem. Og 1871 var en af Internationales Sekretærer, *J. Cohn*, paa Vej via Belgien til Skandinavien for at modvirke Skruebrækker-Trafikken derfra. Men han blev returneret til England af det belgiske Politi. Det kan ikke fejle, at Arbejdere hjemvendte fra den Slags Udenlandsrejser har haft et og andet at fortælle.

Strejker.

Men selv de hjemmesiddende vilde i Bladene kunne læse om *Trade Unions* og om *Striker* og derved faa Tilskyndelse til at røre paa sig. Man ser da ogsaa Tegn paa, at Oppositionens Aand kunde fare i danske Arbejdere, at der kunde indtræffe Tilfælde, hvor de ikke nøjedes med at bede om Almisser, men stod paa deres Ret og kunde vise Kløer. 1851 havde en spontan Strejke indenfor de københavnske Byggefag indbragt baade Murere og Tømrere højere Dagløn og bedre Akkordforhold. Men efter Næringsfrihedens Indførelse følte Mestrene sig ikke længer bundet af disse Tariffer. 1865 og 66 var Spændingen mellem de lave Lønninger og de høje Huslejer imidlertid blevet saa stor, at den udløstes i nye Strejker blandt Murere og Tømrere, ogsaa denne Gang med Sejr for Svendene. Derimod løb en Del andre Smaastrejker ud i Sandet.

Der kunde altsaa, naar galt skulde være, skabes Sammenhold og formeres Slagfront. Den første moderne Fagforening i Danmark er sikkert de københavnske Korkskæreres Forening, som blev stiftet 20. Januar 1865. Næsten samtidig er en Cigarmagerforening i Fredericia. Og 1869 stiftes Typografisk Forening i København, der kort efter viser fagforeningsmæssige Karaktertræk. De er uden Tvivl groet op af Frø, som er hjemført fra Tyskland.

Heller ikke Internationale og den socialistiske Bevægelse i Forbindelse med den forblev ubemærket i Danmark. Bladene bragte nu

og da Notitser om den; man vidste, at en Tysker var Sjælen i Foretagendet, og man gjorde sig Forestillinger om de uhyre Pengemidler, Generalraadet raadede over. Men særlig foruroligende forekom Efterretningerne herom dog ikke — endnu. Rimestad stod nærmest paa det Standpunkt, at »vi er jo allesammen Socialister«. Hans »Dags-Telegraf« bragte da ogsaa sympatiske Referater af Internationales Kongresser 1867 og 68. De dér fremførte Idéer betegnedes som dristige, ophøjede etc. og Talerne omtaltes med Respekt for deres Kundskab og Dannelse.

Lorentz
Petersen
1814—1894.

Nogen direkte Forbindelse mellem Arbejdere i Danmark og Marx' Internationale kan ikke fastslås før i Foraaret 1870. Den tyskfødt Barber *E. W. Klein*, hvem vi senere vil møde som Formand for Centralbestyrelsen, skriver ganske vist i 1875, at han »allerede i 1867 med flere Ligesindede dannede en lille international Klub, der stod i Forbindelse med Udlandet,« men nærmere kendes ikke til en saadan Klub, og maaske er det en Erindringsforskydning og Sandheden den, at han har tilhørt en Kreds af Socialister, som 1870 kom sammen hos en forhenværende Købmand Mundberg.

Stødet hertil udgik fra en dansk Buntmager *Lorentz Petersen*, der blev født i København omkring 1814. Efter at være udlært drog han paa Valsen og opholdt sig Resten af Livet mest i Udlandet. Han boede i Tyskland i flere Aar; da han 1841 arbejdede i Lausanne i Svejts sluttede han sig til den tyske Skræddersvend Wilhelm Weitlings »De retfærdiges Forbund«, som blev et Slags Haandværkssvende-Internationale. Senere boede han mest i Paris og var her Formand for en tysk Forening og Korrespondent til Lassalleanernes Organ i Berlin »Der Sozialdemokrat«. Ind imellem slog han sig ned i Bruxelles og i London, og allevegne var han med i Organisationslivet. Ved hans Død skrev »Social-Demokraten«, at hans Valgsprog var: »Mit Fædreland er dér, hvor Socialismen trives.« I 60'erne sluttede han sig til Internationale. Han har muligvis været blandt de dansktalende Agitatorer, som sendtes til Edinburgh 1866 for at overtale

de skandinaviske Beklædningsarbejdere til at rejse hjem igen. 1870 faar han udstedt et Legitimationsbrev, hvori han autoriseres som Internationales Agent; Brevet er underskrevet London den 3. April 1870 af John Hales. Udstyret med dette Dokument drog Lorentz Petersen til sit Fødeland, og Formaålet med og Resultatet af Rejsen fremgaar klart af et Brev, skrevet paa Tysk, som han afsendte fra København til London den 22. April 1870. Det lyder i Oversættelse:

Borger Jung!

Første
Socialist-Møde.

I Gaar Aftes har den første Sammenkomst af 9 Socialister fundet Sted her, den første Sammenkomst af den Slags, som overhovedet har fundet Sted, siden Danmark blev et Kongerige. For at lægge Grunden til en Sektion af Den Internationale Association. Allerførst, og jeg tror under Hensyn til de herværende Forhold, at det er den mest praktiske Vej, bliver Planen [udarbejdet] og Vejen forberedt for Grundlæggelsen af en social demokratisk Forening — og derefter Tilslutningen til Internationale. Grundlaget for denne Forening bliver den paa Internationales Medlemskort aftrykte Erklæring om Arbejderklassens Frigørelse. Jeg behøver ikke at forklare Dem, at her navnlig al Begyndelse er vanskelig, men De vil ligeledes indrømme den Betydning det har, om endelig engang Skandinavien kunde blive optaget i det store Broderskab og møde ved den næste Kongres om ogsaa kun ved en herværende Sektion. Det vilde fremme Sagen her betydeligt og være til stor Nytte, om der i London var en Skandinav, knyttet til Internationale, som kunde lette Forbindelsen med Hensyn til den gensidige Korrespondance. (Hvis jeg ikke tager fejl, har allerede en Borger Cohn ved forskellige offentlige Bekendtgørelser været betegnet som Repræsentant for Skandinavien).

— Idet jeg adresserer disse Linjer som et Privatbrev til Dem — og ikke til Generalraadets Sekretær Eccarius, sker det, fordi i saa Fald det Ønske, som jeg nu til Slut skal fremføre, ikke saa hurtigt vilde blive ekspederet, idet denne Skrivelse da sandsynligvis først flere Dage senere vilde komme Borger Eccarius i Hænde. Næste Tirsdag finder nemlig vort næste Møde Sted. Det eneste Skriftstykke, om jeg saa maa udtrykke mig, som jeg har for Haanden som Dokument og Propaganda-Middel for Den Internationale Association, er 8—10 Medlemskort, som jeg har taget med fra Paris. Jeg har desuden naturligvis ved mundtlige Redegørelser om Internationales Udstrækning, Virksomhed, Betydning o. s. v. efter Evne og med den bedste Vilje givet Oplysning. Noget skriftligt vilde dog være mere værdifuldt, navnlig her til Lands, hvor man hidtil har staaet temmelig fremmed overfor andre Landes Arbejderbevægelse og kender meget lidt dertil. Jeg beder Dem derfor indtrængende om at sende flere Tryksager hertil, saa meget som muligt. Heldigvis er der Personer iblandt os, som forstaar baade Fransk og Engelsk og som ligeledes behersker det tyske Sprog. Send os derfor i vor fælles Sags Interesse under Korsbaand alle Slags Tryksager, ogsaa af ældre Dato, saasom forskellige Blade fra forskellige Lande, hvor der er Afdelinger

af Internationale, Kongres-Beretninger, Beslutninger, Statutter, Opraab o. s. v. ligesaa Eccarius' Pjece, hvis De skulde have en ved Haanden — under Adresse: Herm. Mundberg, Lille Købmagergade 65, 1ste Sal, København. Jeg bliver i hvert Fald her til Tirsdag, og efter al Sandsynlighed vil jeg foretage min Tilbagerejse til Paris over London, hvis der, hvad jeg tror, er en direkte Dampskibsforbindelse herfra.

De eventuelle Udgifter, De maatte faa i Anledning af den ønskede Sending, bliver vi da let enige om. I hvert Fald er jeg overbevist om, at det er i Internationales Interesse, at det sker snarest mulig, og det vilde i alle Tilfælde baade fremme Sagen og opildne den nordiske Flegma. Senere kan Centralmyndighedernes Ledsageskrivelse saa komme. Den Internationale Association er den eneste Banebryder, ved hvilken Vejen kan aabnes for at overføre den sociale Bevægelse til Skandinavien. Det vrimler her til Lands af Forbrugs-, Understøttelses-, Dannelses-, Sang- og Arbejder-Foreninger og andre Fordummelses-Anstalter. Over dem troner — som fordum Schulze i Tyskland — en vis Rimestad og slynger som Zeus sine Lyn mod dem, der synes ham farlige og ikke vil bøje sig for hans Herredømme. Heldigvis begynder netop nu hans Trone at vakle; vi begynder altsaa vort Værk i en gunstig Stund. Med Mod og Forhaabning — — —

med Hilsen og Haandslag

L. Petersen.

Den nævnte Pjece af Eccarius var et lille Skrift: »En Arbejders Imødegaaelse af Stuart Mill's nationaløkonomiske Lærdomme,« som denne Marx-Lærling havde udgivet paa Tysk 1869, efter at den paa Engelsk var fremkommen i Internationales Organ »Commonwealth« og været stærkt drøftet. Eccarius advarer heri mod borgerlig Tvetungethed, repræsenteret af J. S. Mill, der i Parlamentet havde vist sig som Arbejderven og traadt op imod »Bourgeoisiet« og »Pengesæk-Aristokratiet«, men dog i sin Filosofi var konservativ, d. v. s. reaktionær. Man forstaar, den havde aktuel Interesse i København med Henblik paa Rimestad.

At Brevet er naaet frem kan ses af Internationales Generalraads Forhandlingsprotokol (Minutes), hvori under 26. April 1870 refereres:

»Borger Jung bekendtgjorde, at Borger Petersen fra København havde sendt Meddelelse om Grundlæggelse af et Demokratisk Selskab, som kunde blive til en Sektion af Internationalen. Man bad om Dokumenter og ønskede Borger Cohn udnævnt til korresponderende Sekretær for Danmark«.

Som det fremgaar, var Lorentz Petersen's Besøg i København kun kort. Fra London skriver han endnu engang til Mundberg, og fra Paris holder han Forbindelsen med København vedlige. Han er med

til at organisere en Indsamling blandt Skandinaver i Paris til Støtte for Murerstrejken i København 1872, og selv yder han, som skal have været en dygtig Arbejder og tjent gode Penge, flere Gange Beløb til den socialistiske Bevægelse. Han tegnede sig saaledes for Aktier i Forsamlingsbygningen i Rømersgade og i Arbejdernes Fællesbageri. I 1881 blev han udvist af Paris og ført til den belgiske Grænse. De sidste Aar af sit Liv boede han i Genève. I Maj 1894 kom han tilbage til København, hvor han døde 25. Juni s. A. og blev begravet paa Assistens Kirkegaard.

Den i Brevet omtalte Mundberg, hos hvem Mødet aabenbart holdtes, hed ikke Herm. (en Skrivefejl af L. P., forklarlig ved at Adressaten hed Hermann Jung), men *Anthou Nielsen Mundberg*. Det var en 33-aarig Jyde, f. 15. Juni 1837 som Søn af velhavende Gaardmandsfolk i Gimsing ved Struer. Han var blevet sat til Handelen i Holstebro, og havde i sit 18.—19. Aar besøgt det Grünerske Handelsakademi i København. Derefter havde han et Par Aar Plads i Hamborg, men røg uklar med sin Principal og vendte hjem til Holstebro, hvor han 1859 etablerede sig som Købmand og giftede sig. Alleerede næste Aar gik han fallit, og det synes, som om Familien har slaaet Haanden af ham. De følgende Aar maatte han og Hustru hutle sig igennem ved en lille Høkerbutik i Byen, men 1869 flyttede han til Aarhus, hvor en lille Forretning heller ikke gav andet end Skuffelser. Han var imidlertid kommen til at tænke over Samfundsspørgsmaalene, og udsendte samme Aar en Pjece, hvori han vender sig kritisk mod Brugsforeningerne, der efter hans Mening ødelægger de mindre Næringsdrivende og derved bidrager til at styrke Kapitalisternes og de store Forretningsmænds Magt og befordre en Udvikling, saa der kun bliver Rige og Fattige tilbage. Hans moderate Betragtninger, der delvis er vendt mod Pastor Sonne, slutter: »Ingen kan oprigtigere end jeg ønske en nogenlunde Udjevning mellem de forskellige Klassers Vilkaar i Samfundet, og Ingen kan have en fastere Overbevisning om alle Klassers Ligeberettigelse til at nyde Livet og Livets Goder, og til at gives Leilighed til Aandens Uddannelse og Forædling, men jeg hylder paa ingen Maade den Grundsætning, at Øiemedet helliger Midlet«. Vinteren 1869—70 drog han til København og ernærede sig her ved Kommissionsforretning med Landbrugsvarer, Æg, Vildt o.l., som han modtog fra Vestjylland, men det gik kummerligt; han levede i den yderste Fattigdom, og det er her, han saa at sige er blevet disponeret for Socialismen.

Om endnu en af de 9 Socialister, som var tilstede hos Mundberg, véd man i hvert Fald Navnet. Det var en Korttegner eller Kortmaler *Ole Chr. Andersen*, med hvem Lorentz Petersen oprettholdt en Korrespondance saa sent som til Maj 1872. Han boede i Smedegade 10, derefter Korsgade 30. I »Socialdemokratiets Aarhundrede« oplyses om ham, at han var »en gammel Tilhænger af den Dreierske Bevægelse«, og det fortælles, at han var Mellemand mellem anonyme Medarbejdere, f. E. en Etatsraad, og »Socialisten«. Man kan derfor nok gaa ud fra, at den Andersen, som sammen med Pio, Brix og Geleff underskriver et Brev til Karl Marx fra »Socialisten«s Redaktion i September 71, er ham, og at vi her har en Forbindelse fra Lorentz Petersens »Klub« og til Pios Internationale. Foruden den, som Mundberg repræsenterer. Andersen ses ikke at have været fremtrædende i Agitationen. Dog er han blandt Talerne ved et Møde i »Kæden« 1. Maj 1873.

*Anthon
Mundberg*
1836—1901.

Hvem de øvrige 7—8 Socialister har været, kan man kun gisne om. Paul Geleff har i sin høje Alderdom, i 1921, udtalt, at »da Pio og jeg startede den socialistiske Bevægelse, eksisterede der en lille Kreds, hvortil Mundberg, Holm og Hørdum og muligvis nogle faa andre hørte, som nærede radikale Anskuelser og rimeligvis en Gang imellem samledes hos Mundberg, som var den ledende.« Skrædder P. Holm har dog næppe været med, hvorimod det ikke er usandsynligt at den unge Skomager Chr. Hørdum, maaske ogsaa den senere fremtrædende, vidtberejste Snedker Sophus Pihl har været blandt de 9. Ligesom den før nævnte Barber Klein. At Pio har været en af dem er ikke sandsynligt, selv om Bemærkningen i Brevet om de sprogkyndige Personer leder Tanken hen paa ham. Man hører ikke mere til »Klubbens« Eksistens, bortset fra at Rimestad i den følgende Tid modtog et Par Opfordringer til at stille Socialismen under Debat i Arbejderforeningen af 1860. En saadan Brevskriver kalder sig »Foreningen Internationales kjøbenhavnske korrespondende Medlem« og er muligvis den før nævnte Ole Chr. Andersen.

12. Maj 1871 omtalte »Dags-Telegraf« et Rygte om, at der i København skulde eksistere en Aflægger af Pariserkommunen, en Slags kommunistisk Komité bestaaende af »en Bager, en Skomager og en Tredie, der betegnes som et »Geni fra Ny-Kongensgade«.

At der ikke kom mere ud af dette Tilløb til en socialistisk Bevægelse i 1870 kan skyldes, at Hovedmanden, Mundberg, for Brødets Skyld maatte rejse bort kort efter Lorentz Petersens Agitationsvisit. M. overtog i Sommeren 1870 en Plads som Bestyrer af et Markettenderi ved Udtørringsarbejdet ved Nissumfjord. Først da dette blev nedlagt i Eftersommeren 1871 vendte han tilbage til København.

Pariser-
Kommunen.

I denne Mellemtid var den fransk-tyske Krig den alt beherskende Begivenhed. Der var Kredse i Danmark, som paa et hængende Haar kunde have faaet os inddraget i den, besatte som de var af Forestillingen om Revanche for Tabet af Sønderjylland. Den stormægtige Tietgen var paa det Hold. Rimestad selvfølgelig ogsaa. Selv Pio og Geleff var ved at give efter for deres franske Sympatier. Men saa flyttedes i Marts—Maj 1871 Opmærksomheden over paa »Kommunen« i Paris, som den nationalliberale Presse beskrev som en Pøbel-Opstand, et Morder-Regimente, som de samfundsbevarende Kræfter, alias Thiers og Versailles-Tropperne Gudskelov snart fik gjort en Ende paa.

Mens Pariserkommunens tragiske Udgang for lange Tider lammede Arbejderbevægelsen i Frankrig og gav den første Internationale ét Grundskud, fik Pariserproletariatets heltedige, omend hovedløse Rejsning, andre Landes Arbejdere til at løfte Hovedet. Mænd »med funklende Blikke« rejste sig som i Drachmanns Digt og raabte til Kammeraterne:

Hører I Stormen, mærker I Strømmen;
det bryder omkring os paa alle Kanter.
Hvi sover I da? I Nat er det Drømmen,
men i Morgen maaske er det Dommen og Døden.
I saa jo dog Blus, I lugtede Brande,
Røgen drev hid fra de fremmede Lande;
men jer fik den ej røget ud af Hulen,
I ligger endnu og døser i Kulen.

III.

To alarmerende Smaapjecer.

I MIDTEN AF MAJ 1871 udkom der i København en lille 8-Skillings Pjece, som paa Forsiden bar Titlen: »*Socialistiske Blade* i tvangfri Hefter. Udgivne af en Arbejder. I. Socialismen i dens Forhold til Historien«. Motto: *Audiatur et altera pars*. Hvilket vil sige: Den anden Part bør ogsaa høres.

Den indledes med nogle Ord om, at overfladiske Betragtere maa-ske hengiver sig til den skønne Drøm, at tidligere Tilstande vil vende tilbage, naar Pariserkommunen er slaaet ned; men det skyldes, at man enten ikke *vil* eller *kan* se den dybere Grund, hvorfra disse mægtige Rørelser har deres Udspring. Da den saa meget udskregne Socialisme ikke hidtil har fundet nogen Talsmand her i Landet, vil Forfatteren bidrage sit til at forklare det store Spørgsmaal, som vil blive staaende paa Nationernes Dagsorden, indtil det er løst.

Herefter gives en historisk Oversigt over Samfunds- og Produktionsforholdenes Udvikling, som har ført til Dannelsen af en fjerde Stand, Proletariatet. Det vises, hvordan Adelsvældet er afløst af Bourgeoisiets Herredømme, hvis »Borgerkonge«, Louis Philip, energisk har neddæmpet den socialistiske Bevægelse. Tyskeren Schulze-Delitzsch og Napoleon den 3. har dog været de mest opfindsomme med Hensyn til at stoppe Munden paa og putte Blaar i Øjnene paa Arbejderne. Forfatteren gaar her over til en Analyse af de borgerlige Selvhjælps-Foranstaltninger til Ophjælpning af Proletariatet, og kommer til det Resultat, at hverken Husholdningsforeninger, Forskuds- eller Spareforeninger er til nogen Nytte for Arbejderne. Brugsforeningernes eventuelt billigere Priser vil »med jernhaard Nødvendighed« føre til, at Lønnen synker, og Fortjenesten følgelig gaar i Fabrikherrens Lomme.

Og nu endelig de Foreninger, der skal fremme Oplysning og Dannelse blandt Arbejderne! Her vil man forgæves lede efter »de blege Ansigter, de udtærede og daarligt klædte Skikkelser, Fruentimmer, Mænd og Børn, som du vil kunne møde paa Christianshavn eller

»Socialistiske
Blade«.

Broerne om Aftenen«. Men forøvrigt taber Proletariatet ikke stort ved at gaa Glip af Arbejderforeningernes »populære« Foredrag. »Ingen Sagkyndig vil vove at paastaa, at der ved disse Midler kan opnaas en sand og for Arbejderen nyttig Dannelse. — Den ulykkelige Tilhørers Hoved bliver lavet om til et Pulterkammer, der fyldes med politiske Pjalter fra Rigsdagen, med rustne Slagsværd fra Kæmpehøjene, med forbausende astronomiske Talstørrelser eller med Komediestumper, men blandt alt Skramlet findes ikke et ærligt, helt Stykke, der kunde bruges til at møblere et af de ubesatte Hjernekamre med.« Forfatteren mener, at Arbejderen har mere Brug for at vide, hvordan han skal udtrykke sine Meninger og Krav i Skrift og Tale, lære hvordan han skal bestyre Virksomhederne og Samfundet og værgе sig mod Kapitalens Overfald. En saadan Dannelse og Oplysning er haardt tiltrængt. »Indgaar Fabrikherrene Forbund for at trykke Lønningerne, saa kaldes det »den frie Konkurrence« og billiges naturligvis af Lovene; indgaar Arbejderne Forbund for at faa Lønnen forøget eller Arbejdstiden forkortet, saa kaldes det »tumultariske Forsamlinger« eller endog »Oprør«.« Socialismens Forkæmpere stemples i Bladene som Røvere, Mordere o. s. v., og de løgnagtigste Beskyldninger udslynges imod dem. Endnu engang vender Forfatteren sig mod Schulze-Delitzsch, mod Udbyttedeling og lignende Humbug og slutter: »Haaber vi saaledes nu at have vist, hvor utilfredsstillende de Midler er, som det liberale Parti hidtil har anvendt for at »løse den gordiske Knude«, saa skal vi næste Gang klart og tydeligt fremstille, hvad det er, *vi, Arbejderne*, ønsker, og hvad *vi vil* sætte igennem, sent eller tidligt, *med Loven* eller — *uden den!*«

Hæftet vakte mer end Opmærksomhed. Det vakte Sensation. Da der ingen Forfatter var angivet, vendte man sig mod Forlæggeren, I. Réé, som blev truet, saa han ikke kunde udgive Fortsættelsen. I Begyndelsen af Juli udkom saa »Socialistiske Blade II. Hvad vi forlanger.« Med Motto: *Union is Strenght*, d. v. s. Sammenhold er Styrke. Hæftet blev udsendt af *H. Brix*, en tidligere Bog- og Musikhandler.

Det tog atter sit Udgangspunkt i Pariserkommunen, som imidlertid var blodigt underkuet og havde lært Arbejderne, »at der ad fredelig Vej ikke er noget at stille op med deres troløse Fiender«. Men inden kort Tid vil de rejse sig *en masse* og berede sig Vejen til Friheden. I Tyskland, Belgien forbereder man sig til den forestaaende Afgørelse. Lad os følge Eksemplet og »bryde med de Ledere, der forsøger at lave os om til halvdannede, villieløse Nikkedukker for

Kapitalisterne, lad os være paa det Rene med, at vi har selvstændige Interesser, der staar i *fuldstændig Strid* med hele det øvrige *besiddende* Samfund, og for at fremme disse maa vi som det første Skridt benytte de Rettigheder, som Lovene giver os til at samles, til at diskutere vore Anliggender offentligt, og til at udøve Indflydelse paa Statens Styrelse«. Forfatteren viser, at Arbejderne hidtil, takket være bl. a. Rimestad, ikke har udnyttet Valgretten, som de kunde. Det maa gøres dem klart, hvor vigtigt det er at have Repræsentanter i Tinget, saa de møder talrigt frem til Valgene næste Aar. Men Valgretsbegrænsningerne er iøvrigt et snildt Forsøg af Bourgeoisiet paa at tage den Smule Frihed med den ene Haand, som det har givet Arbejderne med den anden. »Med Kraft og Omtanke vil de forenede Arbejdere og Husmænd kunne gøre Regning paa Totrediedel af Pladserne i Folketinget og følgelig paa den politiske Styrelse.« Den uretfærdige Beskatningsform bør ændres, saa alle indirekte Skatter, hvad Navn de end har, ophæves og erstattes af en forøget Formueskat. Endelig kræves Fastsættelse af en Normal-Arbejdstid, Forbud mod Søndagsarbejde, Indskrænkning af Kvindernes og Ophør af Børnearbejde i Fabrikkerne og Ansættelse af Fabrik-Inspektører valgt af Arbejderne og lønede af Staten. Med Hensyn til Arbejdernes Organisation, hvis Nødvendighed gentagende betones, vil Forfatteren slutte med nogle praktiske Anvisninger. Det er saa meget lettere, som Udlandet fremviser resultatrige Eksempler. Han vilde finde det baade naturligt og nødvendigt for et eventuelt dansk Arbejdersamfund at søge Forbindelse med »den internationale Forening i Genf, som tæller 3.000.000 Medlemmer, fordelt i næsten alle civiliserede Lande«, men finder det dog mest passende for vore Forhold at vælge de specielt engelske Foreninger, de saakaldte *Trade Unions*, til Forbillede. Der følger saa en Beskrivelse af disse og deres Resultater i Retning af højere Løn og kortere Arbejdstid, og man opfordres til at slutte sig til en saadan Forening, »saasnt den, hvad vi haaber, inden føje Tid træder i Virksomhed«. Tilslut bebudes, at »Socialistiske Blade« herefter vil udgaa som Ugeblad fra Kontoret, Integade 1 i Stuen.

Vi har saa udførligt gengivet Indholdet af de to smaa Blade, fordi vi her har Udgangspunktet for den socialistiske Bevægelse i Danmark, Spiren til den danske Arbejderpresse, og de første Elementer til Socialdemokratiets Program. Det er tydeligt, at Forfatteren kender mere til Lassalle end til Marx, at hans Kendskab til Inter-

nationale er begrænset, men at det første og vigtigste iøvrigt er at rive Arbejderne ud af de borgerlige Filantropers aandelige Formynderskab og give dem Forstaaelse af deres egne selvstændige Interesser. Formerne, hvorunder disse saa skal varetages, vil klare sig senere.

Deres
Modtagelse.

Pressen var konsterneret over den Dristighed, som her kom til Orde. Der skulde altsaa nu aabnes en Agitation herhjemme »som den, der i Frankrig har baaret saa sørgelig en Frugt«. Ploug ironiserer i »Fædrelandet« over den nye Messias, som her er dukket op og vil omskabe Samfundet »og sætte det Nederste øverst og det Øverste nederst«. Rimestad kalder det første Blad »en af en Anonym udgivet af taabelige Brokker og Stumper af fremmede Skrifter med fræk Suffisance sammenflicket Pjece«. Han er især ophidset over, at Forfatteren vedkender sig de socialistiske Ideer i alle deres Konsekvenser — »altsaa ogsaa ved Plyndring og Mord, saa sandt som ingen kan paavise blot en Skygge af Mulighed for deres Gennemførelse ad anden Vej«. Andre trøster sig med, at »Makværket« gaar ud fra udenlandske Forhold, og at Ræsonnementerne ikke har Berettigelse herhjemme, »hvor enhver flittig og stræbsom Arbejder indtager en hædret og anset Stilling i Samfundet« (»Aalborg Stiftstidende«), eller som Erik Bøgh i »Folkets Avis«, at »den Slags Ideer heldigvis er ufarlige for vore Arbejderes sunde Sans«.

»Socialisten«.

Første Nummer af det bebudede Ugeblad udkom 21. Juli, udgivet ogsaa af H. Brix. I den første Artikel, et Opraab »Til vore Brødre, Danmarks Arbejdere«, udfolder den endnu ukendte Agitator sin fulde Patos:

»Vore Brødre i andre Lande har sluttet sig sammen i Massevis og begynder at rykke frem mod Rigmændene, som efter at have opdyngtet umaadelige Skatte ved at tilrane sig Udbyttet af vor halve Arbejdstid, nu svælger i Nydelsen af alle Jordens Glæder, medens vi, forsultne og elendige, maa være glade ved at faa tilkastet det sorte Brød fra Fattiganstalterne, hvortil de viser os, naar de har slidt os op ved Trællearbejdet. Med snedig Frækhed har disse Undertrykkere povet at paastaa, at vi igrunnen har det godt, og de har gentaget denne Løgn saa tidt, at mangen en Arbejder, der lige har det Nødvendige, er bragt til at tro derpaa. . . . .

Men bort fra alle gøglende Billeder! Lad os se vor Elendighed lige i Øjnene, uden at skuffes af dem, der vil dysse os i Søvn for lettere at beherske os. Først da vil vi erhverve den sejge Udholdenhed, der er en Nødvendighed, naar der skal naas et Resultat. . . . . Bag os ligger Sult og Usselhed, Uvidenhed og Trældom; foran os ligger Haabet om et lykkeligt Liv, beskinnet af Frihedens frembrydende Sol. . . . . Gennem Fortidens Taager er

Læren om alle Menneskers lige Adgang til Slægtens Ejendom brudt sejrende frem som den lysende og varmende Kraft, der skal genføde Verden og bringe den flygtede Retfærdighed tilbage!« —

Og denne Patos gav Genlyd. Bladet fik en rivende Afsætning, blev læst og diskuteret. Frøene spredtes. Men hvem var Sædemanden?

Carl Ploug saa straks, at det ikke var en almindelig Arbejder. *Rimestad* mistænkte en Postembedsmand, *Michaelsen*, som havde gjort sig bemærket ved et Forsøg paa at forene »de store og de smaa Bønder«. Men Politiet fandt snart ud af, hvem der var Ophavsmanden. Justitsminister *A. F. Krieger* kunde den 4. August notere i sin Dagbog: »Det er Lt. Pio (en Broder til Skolebestyreren), som er Forfatter til de socialistiske Smaaskrifter.« Imidlertid opretholdtes Forfatterens Anonymitet flere Maaneder endnu. Kun af de indviede var han kendt. Udadtil havde man kun Bladudgiveren *Harald Brix* at holde sig til og talte om »de Pjalte, som skjuler sig bag en falleret Musikhandlers Ryg«.

Hvem er
Forfatteren?

Med det nye Ugeblad havde *Brix* betydelig Fremgang. Det blev da ogsaa overfor Bladet, Modangrebet først satte ind. Myndighederne, væsentlig repræsenteret ved Københavns Politidirektør, *V. Crone*, forsøgte i første Omgang at hindre »Socialisten« i at udkomme. Det praktiseredes ved forskellige »Konferencer« med de Bogtrykkere, som trykte Bladet. Efter de første 19 Numre turde *O. C. Olsen & Co.* ikke fortsætte længere. De sidste Numre i 1871 blev saa trykt skiftevis hos *Oettinger*, i *Strandberg & Wennstrøms* Bogtrykkeri og hos *Christiansen* paa *Vandkunsten*. Nu turde ingen Bogtrykker i København mere sætte sig op mod Politiet. Trods Grundlov og Trykkefrihed. *Brix* forsøgte saa i *Malmø*, hvor de første 4 Numre i 1872 blev »tryckt hos *Bååth* på beställning af utgifvaren«. Saa dristede Bogtrykker *Christiansen* sig igen til det nogle Uger, men det stoppede ogsaa, og *Pio* maatte rejse til *Hamborg* og faa det sidste Nr. af Ugebladet trykt hos *M. Rosenberg* dér. Man var da forlængst klar over, at det ikke kunde fortsætte paa den Maade. Abonentantallet voksede. Kravene steg. Man maatte rejse Kapital til Start af et Dagblad.

Bladet
forsøges kneblet.

Om disse Planer og om Pionerernes lyse Forhaabninger til Fremtiden fortæller et Brev, som ved denne Tid afsendes til *Karl Marx*, og som er fundet sammen med andre Vidnesbyrd om Forbindelsen mellem Danmark og Internationale blandt *Marx's* Papirer i *Marx—Engels—Lenin* Institutet i Moskva. Det lyder:

København, 18. Sept. 1871.

Hr. Karl Marx i London.

Som De maaske allerede har bemærket, har vi her paabegyndt Udgivelsen af et Ugeblad, »Socialisten«, med det Formaal at propagandere for den sociale Lære. Man saa snart, at Foretagendet var begyndt i det rette Øjeblik, og Bladet har allerede faaet over 3000 Abonnenter, og dets Fortsættelse er saaledes sikret.

Det var samtidig vor Hensigt at stifte et Selskab, og med det for Øje tilvejebragte vi en dansk Udgave af Internationales Statutter. Oprettelsen af det danske Selskab lykkedes saa godt, at Medlemstallet allerede overstiger 700, og adskillige større Foreninger vil snart melde sig ind.

Bladet har, som vi ventede, mødt megen Modstand i Pressen, men det er øjensynligt, at der er ligesaa god Mark i Danmark for Internationales Virksomhed, som der er andre Steder.

Hvis vort Foretagende fortsættes med fuld Kraft, kan vi garantere, at vi i Forening med den radikale Bondestand (Bondepartiet) vil være i Stand til at vinde Flertallet ved det næste Rigsdagsvalg, vi har allerede diskuteret denne Sag med de vigtigste Ledere, og vi venter et godt Resultat.

Vi tror, det vilde være fordelagtigt for den Internationale Association imidlertid at have Opmærksomheden henvendt paa de mindre Stater som Danmark, da den her vil kunne blive stærkere og sluttelig blive Herre over Situationen.

Vi vilde ikke have henvendt os til Administrationen, hvis vi ikke havde haft virkelige Resultater at vise, men saadanne er nu lagt for Dagen, og vi betragter det som vor Pligt at forespørge, om Administrationen venligst vil give os Instruktioner. Specielt ønsker vi meget Hr. J. Cohns Besøg her. Vore pekuniære Forhold er for saa vidt tilfredsstillende. De smaa Kapitaler, vi kunde disponere over, er ganske vist gaet med til Etableringen af Bladet, men Indtægterne vil nu give os en Erstatning for den Tid, vi ofrer paa denne Sag.

Derimod er der noget andet, hvis vi med det første skal haabe paa at faa nogen Indflydelse paa Regeringen. I det Tilfælde maa der sættes saa mange Penge ind, at vi ikke kan klare det. Det vil da være af stor Betydning, om Direktionen kunde forsyne os med Penge paa Forskud, enten som Laan eller Gave, saa vi kunde sættes i Stand til at handle, og om muligt udpege paa-lidelige Mænd her eller sende saadanne til at bistaa os med Raad og Daad.

Hvor mange Penge Direktionen vil ofre paa denne Sag, maa afhænge af, hvilke Konsekvenser Direktionen mener, det vil faa at sidde ved Roret i dette Land, og at det vil blive Tilfældet, under de ovennævnte Forudsætninger, vil vi garantere for, hvor underligt det paa Baggrund af den sidste Tid end maa synes.

Afventende Deres imødekommende Svar og forsikrende Dem om vor Højagtelse, forbliver vi

med social-demokr. Hilsen

Redaktionen af »Socialisten«

Andersen, H. Brix, Poul Geleff, L. Pio.

Brevet er indtruffet, netop som Internationale holdt et Delegeretmøde, en Konference i London (17.—23. September 1871) i Stedet for den Kongres i Paris, som Kommunens Nederlag og Internationales Undertrykkelse i Frankrig havde umuliggjort. Konferencen beskæftigede sig meget med Splittelsesbevægelserne i Sydeuropa og forbød Internationales Sektioner at antage »Sekteriske Navne som Positivist, Mutualist, Kollektivist, Kommunist etc.« Marx vendte sig imod et spansk Forslag om at danne internationale faglige Sektioner og hævdede, at Fagforeningerne kun vilde faa Betydning, hvis de samarbejdede med Internationale gennem Landenes Sektioner. Det var afgørende nødvendigt at fremme Oprettelsen af selvstændige Arbejderpartier, den økonomiske og den politiske Kamp var lige paakrævede og derfor uadskillelige Midler til Arbejderklassens Frigørelse.

I et Generalraadmøde nogle Dage efter Konferencen har Marx refereret Brevet fra København, som det fremgaar af Raadets Protokol:

Raadsmøde, holdt 26. Sept. 1871.

Borger Marx gjorde Rede for et modtaget Brev fra København-Sektionen. Denne havde etableret et Blad, »Socialisten«, og ønskede at træde i direkte Forbindelse med Generalraadet. Det blev foreslaaet, sekunderet og enstemmig vedtaget, at en regulær Korrespondance skulde opretholdes.

Marx og Longuet.

Svaret fra London kendes ikke, men det har bl. a. gaaet ud paa at faa Bladet tilsendt. Brix udgiver i Særtryk »Generalstatutter og reglementariske Bestemmelser«, som er skaffet fra Genève, samtidig med at Pio dertil sendte sin Indmeldelse i Internationale. Det kan næppe skyldes Indtryk eller Instrukser fra Konferencen i London, hvor Marx anviser Fagforeningerne deres Plads, at den ny Forenings Love, som Pio, efter at have drøftet dem med andre, offentliggør sidst i September i »Socialisten«s Nr. 10, viser sig ikke at have taget engelske *Trade Unions* som Mønster, men fremtræder klart som »Love for den internationale Arbejderforening for Danmark«. Det er muligt, at Korttegner Andersen og Anthon Mundberg, som paa dette Tidspunkt er kommen tilbage til København, har været blandt dem, Pio har konfereret med om Lovene. I hvert Fald har Mundberg i Fortsættelse af Mødet i April 1870 arbejdet videre med Planerne om den socialistiske Forening. Blandt de Papirer, som Politiet fandt ved en Ransagning i hans Hjem i Maj 1872, befandt sig saaledes dels

Love
for Foreningen.

»En Plan for Mundbergs Virksomhed i Arbejdersagen«, dels et Udkast til et Program for den internationale Arbejderforenings Virken samt »Skriftligt Udkast til Love for den internationale Arbejderforening«. Naar hertil føjes »En Adresse til Monsieur L. Petersen, Nr. 10 rue Jaques de Broist, Paris«, ligger det nær at slutte, at Mundberg har søgt dennes Godkendelse af disse Udkast. Men Udkastene kan ogsaa staa i Forbindelse med en oppositionel Grupper Planer om Lovændringer, efter at Internationale var konstitueret. Herom mere siden.

Sektionerne havde Frihed til at afpasse deres særegne Statutter efter de stedlige Forhold og Landenes særlige Statsforfatning. Og Pios Love synes ogsaa væsentlig at være af hans egen Konstruktion, men et vist Lassalleansk Indslag vilde dog nok have faaet Marx til at rynke Bryn, om de var blevet forelagt til Godkendelse i London.

Efter en Indledning, hvori Formaalet opstilles som lige Adgang for alle til denne Jords Nydelser, materielle som aandelige, og snarest mulig Ophør af »al Undertrykkelse, hvad enten den fremtræder i Nationalitetens, Dannelsens, Traditionens, Kapitalens eller Religionens Navn«, udbedes Tilslutning til disse Ideers Gennemførelse gennem denne danske Afdeling af Internationale. Foreningen styres uindskrænket af en Centralkomité, bestaaende af en Formand med Titel af Stormester, en Sekretær, en Kasserer, der alle vælges for et Aar ad Gangen, og syv Kredsformænd, en for hver af Danmarks syv Stifter. Medlemmerne inddeles i Sektioner efter deres forskellige Arbejde paa mindst 50 Medlemmer, og for hver Sektions 50 Medlemmer vælges en Sektionsformand.

I Artikel 13 er Formaalet nærmere præciseret, om man kan bruge det Udtryk, idet det hedder, at Centralkomiteen »skal ved alle Midler stræbe at ordne Arbejdernes Optræden, saavel i politisk Retning som mod Kapitalisterne, og den skal, efterhaanden som Forholdene tillader det, virke hen til Oprettelsen af Produktionsforeninger, hvor alle Deltagerne faar den fulde Værdi af deres Arbejde«.

De følgende Artikler fastslaar, at Sektionerne selv kan bestemme, om de vil oprette Syge- og Strejkekasser, men Love for saadanne skal bekræftes af Centralkomiteen, og Strejker maa meldes til denne i god Tid. Kontingentet er 8 Skilling maanedlig. Bestyrelsen modtager ingen Løn for sit Arbejde. »Enhver kan optages i Foreningen, dog kan Mestre og Fabrikanter ikke indtræde i Fag-Sektionerne. Mænd, der anerkender vore Ideer, men ifølge deres Stilling ikke

ønsker at deltage i de offentlige Møder, kan optages som hemmelige Medlemmer« — mod dobbelt Kontingent. Formuende Medlemmer opfordres til at tegne sig for større Beløb.

Man ser, der var lagt en betydelig Myndighed i de tre Mænds Haand, som blev de egentlige Ledere, og der var noget romantisk-diktatorisk over Stormesterværdigheden, en Titel, Pio er stolt over at have taget tilbage til Arbejderne, efter at Frimurerne i forrige Aarhundrede havde stjaalet den fra Haandværksslavene.

Samtidig med at Foreningens Struktur saaledes blev bekendtgjort, er de tre Poster som Stormester, Sekretær og Kasserer »provisorisk« blevet overtaget af henholdsvis *Pio, H. Brix* og en Lærer og Redaktør, *Paul Geleff*, som havde meldt sig til Tjeneste hos de to andre, da de socialistiske Blade var udkommet. Artikel 13 i Lovene kan maaske opfattes, som om Pio, eller de tre Pionerer, har tillagt »den politiske Retning« størst Betydning, derefter det faglige Arbejde (»overfor Kapitalisterne«) og sat det kooperative, i Form af Produktionsværksteder, nederst. Brugsforeninger var dem jo en borgerlig Vederstyggelighed. Det er ikke sikkert, en saadan Klassificering har været dem bevidst. Men det er nok berettiget at lægge ind i Formuleringen, at den danske Arbejderbevægelses Grundlæggere fra første Begyndelse havde forstaaet, at Arbejderklassens Kamp har tre Fronter, en politisk, en faglig og en kooperativ, men at de ogsaa var klar over, at disse blot var tre Sider af den samme Sag.

Ledelse
og Formaal.

Imidlertid formede Livet ogsaa med paa Lovene for Bevægelsen. Og i første Omgang blev det de faglige Opgaver, der trængte stærkest paa. Aabenbart styrket i deres Selvtillid gennem »Socialisten«s Artikler havde Cigarmagerne i September stiftet en Fagforening, som de kaldte »Enigheden«. Og Funktionærene ved Sporvejsselskabet havde omtrent samtidig paa Tilskyndelse af Konduktør L. Jacobsen indmeldt sig i en samlet Flok paa omtrent 100 i Internationale. Men sidst i September hænder paa den store Virksomhed Burmeister & Wain en Episode, hvis voldsomme Følger river Internationale ud af dens hidtil noget geheime Sysler med Papir og Tryksværte og kommanderer: Her er Rhodos, her skal du springe!

Paa det efterhaanden store Skibsværft herskede gammeldags »patriarkalske« Forhold, d. v. s. elendige Arbejdsvilkaar, mildnet med venlige Klap paa Skulderen. Lorentzen og Kjærbøl*) har opbevaret mange muntre Genrebilleder fra denne Arbejdsplads, hvor Brænde-

*) I Bogen »Typer og Tidsbilleder fra københavnske Skibsværfter«, 1925.

vinen og en vis raa Gemytlighed satte Kulør paa Slæbet langt ned mod Nutiden. I Sommeren 1871 fejrede Firmaet sit 25 Aars Jubilæum med en storslaaet Fest paa Eremitagesletten med Punch og Sang og Sølvopsats fra Arbejderne til Cheferne. Festen var saa vellykket, at Burmeister Dagen efter maatte sende Vogne ud i Dyrehaven og samle sine »overkørte« Folk op, for at faa Bedriften igang igen. Om Vinteren afholdtes »Fabriksballer«, og hver Gang et Skib løb af Stabelen, holdtes »Afløbningsgilde«, alt under hjertelig Forbrødring mellem Kapitalister og Arbejdere. Men ved en Stabel afløbning 26. September blev det sædvanlige Gratiale ikke udbetalt; der blev Misstemning, og en »Kvartermand« og en Arbejder kom i Slagsmaal. De følgende Dage herskede der en Slags *Sit-down*-Strejke, idet Folkene mere skumlede end arbejdede, og Firmaets Henstillinger om nu at faa Sving i Værktøjet besvaredes med Krav om Lønforhøjelse m. m.

Konflikt
paa B. & W.

Arbejderne søgte Bistand hos »Socialisten«, hvor man dog advarede mod forhastede Strejkebeslutninger. Men Lørdag Aften satte saa B. & W. 300 Skibsbyggere paa Gaden — for at faa genoprettet Ro og Orden. Nu rullede Bolden. Formerne gjorde fælles Sag med de Udelukkede. »Socialisten« udgav 3. Oktober et Ekstranummer, hvori man tilraadede Strejke over hele B. & W., opfordrede til Indsendelse af Bidrag til de Strejkende og indbød Københavns Arbejdere til at komme til Møde i Phønix-Salonen den følgende Aften, 4. Oktober 1871. Det blev et epokegørende Møde i dette Ords egentlige Betydning — det første offentlige, socialistiske Arbejdermøde i Danmark. Det var sammenkaldt af Internationales Bestyrelse, og denne, som nu en Tid havde mystificeret Offentligheden, traadte her frem i Rampelyset. Man har et Øjenvidnes Skildring af dette historiske Møde. Den skal aftrykkes her, fordi den foruden et anskueligt Billede af Mødet giver Manden selv, en typisk Arbejder fra 60'erne, et Resultat af den tidligere omtalte Paavirkning, et Barn af den Rimestadske Skole. Han var endda blandt de fremmeligste, Tillidsmand paa B. & W. baade for Arbejdsgivere og Arbejdere, af sine Kammerater indvalgt i Ledelsen af deres Syge- og Laanekasse og af deres Byggeforening. Han var paa det Tidspunkt omkring 40 Aar og blev nogle Aar senere Kasserer i »Arbejderforeningen af 1860«. I sine Erindringer*) skriver denne Deltager følgende:

Phønix-Mødet
4.-10.-71.

»Hen paa Sommeren 1871 udkom der nogle »Socialistiske Flyveblade« af et brandrødt og bloddryppende Indhold, om »Storborgere og Storkapitalister«,

*) Maskinarbejder Johan Holms Erindringer, i Hist. Medd. om Københ. 7. Bd., 1919-20, S. 389-91.

der udsugede de forsure Arbedjere for selv at leve højt og overdaadigt. Disse forfærdelige Udtalelser vakte blandt andre ogsaa et stærkt Røre hos Fabrikens Arbedjere, der fandt store Sandheder deri. Jeg var imidlertid af en anden Mening og var ikke bange for at optræde imod disse vrang Opfat- telser; jeg stod i saa Henseende tem- melig ene, uagtet der var flere, der hæl- dede til samme Side; men de vovede ikke at træde op mod Fanatikernes. Den store Fabrik var ligefrem »gefundenes Fressen« for det socialistiske Samfund, der imidlertid hayde dannet sig, og da der just var opstaaet en Konflikt paa Skibsbyggerpladsen, fik Socialisterne fat i Arbedjerne og foranstaltede et stort Rabaldermøde i Dansesalonen »Phø- nix«. Af Burmeister og Wain blev jeg anmodet om at overvære dette Møde, idet Burmeister mente, at en fornuftig Mand kunde tilbageslaa hele denne Be- vægelse — i mit stille Sind var jeg af

en anden Mening, den havde allerede fæstet Rod. Jeg efterkom Opfordrin- gen — det var en mørk Oktoberaften —, og da jeg kom ind i Walkendorffs- gade, var denne sort af Mennesker, iblandt hvilke jeg efterhaanden arbejdede mig op til skraas for Indgangen, der var lukket. Her hørte jeg stærke Udbrud, der lod mig ane, hvad Mødet vilde bringe, og da Indgangen aabnede, blev jeg af den stærke Trængsel næsten baaret ind i Lokalet, der fuldstændig fyldtes. Her traf jeg en Ungdomsbekendt, som jeg ikke havde set i en lang Aarrække, og med hvem jeg samtalede, indtil han pludselig udbrød: »Der kommer vores Fatter!« Jeg fulgte hans Blik og saa da en ung Mand med sydlandsk Ydre og iført en lysegraa Overfrakke komme hen imod os. Min Bekendt stak ham paa Næven, og han forsvandt ved Opgangen til Musiktribunen. Det var en af det bekendte Trekløver: Louis Pio, Brix og Geleff. Kort efter fyldtes Tribunen med Udvalget for de strikende Skibsbyggere og Hr. Brix, der skulde aabne Mødet. Inden han endnu havde aabnet Munden, lød der et saa øredøvende Bi- faldsraab, som jeg ingensinde før eller senere har hørt Mage til, og med den frie Udsigt, jeg havde over Galleriet, saa jeg en Masse opfanatiserede Galgen- physiognomier, som man var nær ved at blive bange for. Efter det Bifald ven- dede jeg at høre en stor Taler, men Gud bedre det — de faa Aabningsord havde han opskrevet paa et Stykke Papir, som han holdt ned for sig paa Skranken, hvorefter han foreslog Geleff til Dirigent, ledsaget af det samme infernalske Brøl. Nu optraadte den ene brandrøde Taler værre end den anden, saaledes at hvis »en fornuftig Mand«, selv nok saa begavet og veltalende, havde taget Ordet, saa var han ikke alene bleven udhyset, men kunde maaske

En dansk »Internationalist« der gør Svende- stykke. Satire over »Skruen« hos B. & W. i »Folkets Nisse« 1871.

ventet en værre Medfart. Hvad Resultatet af Mødet blev, mindes jeg ikke; men hvad jeg mindes er, at det var det første Socialistmøde, jeg var til, og jeg lovede mig selv, at det skulde blive det sidste, en saadan Raahed og Pøbelagtighed skulde jeg ikke have mere af.«

Mens Pio endnu blot er passiv Deltager, kun kendt af faa blandt den »opfanatiserede« Masse, møder vi her paa Tribunen Geleff og Brix, og blandt de »brandrøde Talere« optræder flere, som i det følgende slutter sig til Internationale som Agitatorer. Hertil hører Missionær Mogens Sommer og Snedker J. C. Berg, der paa Mødet i bibelske Vendinger krævede alle Menneskers Lighed og protesterede mod, at Fattighjælp skal berøve nogen Valgretten. Maskinarbejder Lundbeck, Snedker Greis o. fl. skildrede de elendige Lønforhold og krævede bedre Kaar for Arbejderne, mens Mekanikus Rasmussen angreb Etatsraad Wain som den, der havde Hovedskylden for Løntrykkeriet. Bestyrelsens Forslag om Godkendelse af Skibsbyggernes Krav vedtoges enstemmigt og med Begejstring, og Brix opfordrede til at yde Sagen økonomisk Støtte. Der kom henved 400 Rigsdaler ind. Det var ikke til en Krone pr. Mand. Og følgelig kunde man i de næste Uger se B. & W's Arbejdere vende tilbage i den gamle Skure paa de gamle Vilkaar, med bøjede Nakker, som slagne Mænd.

For Internationale blev disse Begivenheder og Mødet 4. Okt. 1871 derimod Indgangen til dens egentlige Virksomhed. Der var nu ved at komme en Bevægelse ud af Agitationen.

IV.

Pio, Brix og Geleff.

LOUIS PIO var ved den Tid endnu ikke 30 Aar gammel. Han var født i Roskilde, i Graabrødrestræde, den 14. December 1841. I en ofte citeret Udtalelse har han selv om sin Nedstamning sagt, at den fransk-vendelbo'ske Blodblanding i hans Aarer »næppe var synderlig egnet til at frembringe »loyale« Statsborgere«. Dertil kom, at hans Oldefar var reformert, hans Bedstefar var døbt Katolik, mens hans Forældre var Lutheranere. »Der kunde derfor ikke være megen Religion tilbage i mig, og det var følgelig intet Under, at jeg blev, hvad Storborgerne kalder »en ugudelig Oprører«.

I Familien levede en Forestilling om, at Pio'ernes Stamtræ havde staaet i Bretagne, og at en emigreret fransk Adelsmand Piou de St. Gilles havde ført Navn og Blod til Danmark. Hverken denne Marquis eller den reformerte Oldefar, som rimeligvis er den samme *Hr. de Pio*, fransk Sproglærer, som 1797 køber en Gaard paa »Kirkegaarden« i Roskilde, har Louis kendt. Derimod kendte han udmærket sin Farfar, fra hvem han øjensynligt har arvet adskillige baade legemlige og aandelige Egenskaber. Farfar'en døde 1867 i den høje Alder af 89 Aar. Han hed *Jean Pierre Pio*, kendt indenfor det bedre københavnske Borgerskab som Krigsraad Pio, og var en søgt Danselærer gennem hele første Halvdel af 1800'erne.

I de unge Aar havde han været en lovende Skuespiller. Han begyndte som Elev ved Det kgl. Teaters Balletskole, men foruden gode Ben havde han ogsaa et godt Hoved, hvorfor han fik Lov til at medvirke i Skuespillet. Overskou beskriver ham i »Den danske Skueplads« som »en ung Mand, der i god Middelhøjde, en kraftig bygget, udmærket skøn Figur, et livfuldt mandigt Ansigt med mørke udtryksfulde Øjne og sort Haar, en herlig malmfuld, dyb Talestemme og rask Bevægelighed i Gang og Gebærder havde store Midler for Scenen«. Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa Sønesønnen Louis, hvem Beskrivelsen i flere Henseender passer paa. *Jean Pierre*

Louis Pios
Slægt.

Pios sceniske Karriere var ret kort. Da Misundelse og Chikane fra flere af hans Kollegers Side førte til, at han efterhaanden fik færre eller kun ringere Roller, forlangte og fik han sin Afsked fra Teatret 1811. Det var ikke noget økonomisk Offer for ham, for Danse-Informationerne gav ham gode Indtægter, men alligevel blev der Livet igennem siddende en bitter Erindring om uretfærdig Behandling i hans Sind.

Pios Far, Skuespillerens Søn, blev født i København 1806 og hed *Vilhelm Emil Laurent Pio* eller egentlig paa Fransk: *Guillaume Emile*. Han blev som Barn sendt paa Landkadet-Akademiet, blev senere Løjtnant, Premierløjtnant og fik 1841 Kaptajnsanciennitet. Men Aaret efter fik han sin Afsked paa Grund af Svagelighed. Han følte baade denne Afsked og den Behandling, han senere som Officer og ærlig Fædrelandsven blev Genstand for, som en stor Uret. Han havde gjort Tjeneste i Jylland og paa Sjælland og boede 1841 i Roskilde. Nu flyttede Familien til København, hvor Vilh. Pio, som ogsaa havde kunstneriske Anlæg, skaffede sig Indtægter ved at give Undervisning i Musik. Da Krigen 1848 bød en Lejlighed til at dokumentere, at han ikke var saa svagelig endda, meldte han sig til Hæren som Frivillig og blev antaget med Sergents Rang og Gage. Han skal have udmærket sig ved Mod og Tapperhed og blev forfremmet til Kaptajn og Kompagnichef, men afmønstredes igen ved Krigens Slutning. Som gammel Mand udsendte han til Venner og Krigskammerater en Mindebog paa Vers, der er ligesaa mange resignerede Hjertesuk: »Jeg klager ej, skjøndt lille — min Lykke blev, den vilde — ej bide paa min Krog,« hedder det. Om Trearskrigen skriver han: »Da Ende blev paa Legen, jeg til Kaptajn var stegen, derpaa man lod mig gaa; mig simpel Tak man sendte, — slukøret hjem jeg vendte, — det kan man vel forstaa.«

Forældre.

Skønt henved de 60 Aar meldte han sig 1864 paany under Fanerne og fik Tjeneste som Etappekommandør i Strib. Borgere i Fredericia skænkede ham efter Krigen en Sølvpokal som Æresgave.

Han var utvivlsomt en Mand, hos hvem, som hos Sven Dufva »Hjertet, det var godt.« Da Sønnen Louis, hvis politiske Virksomhed kun forvoldte Forældrene Sorg og Bekymring, blev udsat for en hensynsløs Behandling i Arresten, gik Kaptajn Pio til Politidirektøren og bønfuldt om, at man vilde skaane hans Søns Helbred. Da den høje Embedsmand kun havde en haanlig Afvisning til Svar, tabte Kaptajnen Besindelsen og truede Etatsraad Crone med Prygl, tilbød

ham subsidiært Satisfaktion ved Duel. Politidirektøren hævnede sig ved at fremstille Kaptajn Pio som en Slags Jakob von Thyboe, og faktisk blev Louis Pios Far paa sine ældre Dage almindelig be-
tragtet som lidt til en Side. Han døde 1890.

Med Vendelbo-Blodet paa Louis Pios mødrene Side forholdt det sig saadan, at hans Mor, *Anne Marie Brix*, stammede fra en nordjysk Slægt, Hanherreds-Brixerne, der i Begyndelsen af Aarhundredet talte mange stoute, stræbsomme Mandfolk og ranke, smukke Kvinder. Hun var selv født 1808, som Datter af Handelsmand, Strandfoged og Brændevinsbrænder Mogens Stefensen Brix i Blokhus (1771-1831) og dennes anden Hustru, Else Jacobsdatter Ingstrup (1786—1851), en Gæstgiverdatter fra Løkken. I mange Aar boede Pios Mormor i hans Forældres Hjem og døde der. Hun var vist flyttet fra Manden, endnu mens han levede, for Ægteskabet var ikke lykkeligt.

Pios Mor var i sin Ungdom kendt videnom i Vendsyssel for sin store Skønhed. Og hun var heller ikke i økonomisk Henseende noget daarligt Parti for en fattig Løjtnant. De lærte hinanden at kende i Aalborg, hvor Løjtnant Pio var Dagens Løve, naar han drog gennem Staden i Spidsen for Vagtparaden, og hun opholdt sig hos en af de Onkler, som var velstaaende Købmænd der. De blev gift 1832.

Der var i Ægteskabet kun to Børn, Sønnerne *Jean Frederic Guillaume Emile*, født 1833 i Toxværd, og den otte Aar yngre *Louis Albert Francois*.

De to Brødre var store Modsætninger. Jean trodsede »Kompositionen« i sin Arv og beviste, at selv en Blanding af en Franskmand og en Vendelbo kunde blive en loyal Statsborger. Han var flittig og udholdende i Skolen og tog sine Eksaminer med Glans og kunde tage sig af sin yngre Brors Undervisning og Uddannelse. Han blev

Louis Pios Fødested. Graabrødrestræde 19
i Roskilde.

Bror'en
Jean Pio.

Sproglærer, senere Bestyrer af Borgerdydskolen, anset Pædagog og Professor. Han giftede sig 1868 med Finansministerens Datter, Rigs-grevinde Sponneck, blev optaget i det højeste Selskab og dekoreret med franske og græske Ordener.

Louis var kun fire Aar, da Familien flyttede fra Roskilde til København. Som Bror'en skulde han ogsaa studere. Først gik han et Par Aar i Melchiors Skole paa Nørregade. Saa blev han optaget i den ærværdige Metropolitan-skole paa Frue Plads, hvis Rektor var Bonaparte Borgen. Det var store Kvanta af døde og levende Sprog, af Religion og Matematik m. m., som de arme Drengene maatte tilegne sig for at faa, hvad den Tid ansaa for et nødvendigt Fundament for en akademisk Dannelse. Og ikke alle Lærerne var besjælet af den store Kærlighed, hverken til Vidsdommen eller til Eleverne. En af *Louis Pios* Skolekammerater, den senere Raadmand og Filantrop *Peter Abrahams* har i sine Erindringer tegnet et alt andet end flatterende Billede af Lærerstabens og Undervisningsmetoderne ved denne fornemme Skole i 1850'erne. Andre Elever fra samme Tid, Harald Høffding, Viggo Hørup, Peter Jerndorff f. E., har dog gode Minder og venlige Ord om Skolen, ikke mindst om Dansklereren, Digteren Kr. Arentzen.

Metropolitan-
skolen.

Som et Eksempel paa, hvor lidt man i Metropolitan-skolen forstod sig paa at behandle Drengene, skildrer *Abrahams* følgende Optrin:

»En Dreng havde laant nogle Bøger af en Kammerat, eller maaske taget dem fra ham, og solgt dem til en Antikvarboghandler for at tilfredsstille sin Lyst til at ryge Tobak. Ja, ganske vist, det er en grov Forseelse, som burde paatales strengt og straffes med en passende Straf. Men hvorledes blev der taget paa denne Sag? Drengen blev i Skolens Solennitetssal prygllet med et Spanskrør af Skolens Pedel i samtlige Læreres og Disciples Overværelse, efter at Rektor for det samme Auditorium havde holdt en Straffetale, i hvilken han fremstillede Drengen som et uværdigt Individ, der burde skyes af Kammeraterne, en Tyv, der nu skulde have sin retfærdige Straf. Det var væmmeligt at overvære hele denne Eksekution. Den ulykkelige Dreng, der var Genstand for denne taabelige og ubarmhjertige Behandling, var *Louis Pio*, den senere Socialistfører. Hvor meget af hans Had til Samfundet, der er banket ind i ham ved ovennævnte Lejlighed, er vanskeligt at vide.«*)

Denne Bogaffære, en Bagatel, var naturligvis et Udslag af Drengelætsindighed, men rigtignok en grov Streg. En Tid forinden havde han ogsaa været lætsindig i Omgang med Bøger, han havde Adgang til hos sin Halvонkel, Boghandler Wald. Pio paa Skindergade. Det

*) P. A.: Mit Ungdomsliv. 1923. S. 53.

kom der Familiescener ud af, og Mor'en paatog sig at bringe Sagen ud af Verden ved ydmygende Afbetaling. Louis har nok været baade Forældre og Lærere til megen Bekymring. Utvivlsomt en Dreng med gode Evner, men han har ladet det mangle baade paa Flid og Stadighed og haft svært ved at underordne sig Skolens Disciplin, som ifølge Abrahams blev hævdet med buldrende Tordentaler og »Kindheste med knyttet Haand«. Efter den omtalte pinlige Eksekution blev han taget ud af Skolens 6. Klasse i Maj 1858 og herefter undervist privat af sin Bror, der førte ham op til Studentereksamen 1859, forøvrigt samme Aar som Georg Brandes blev Student.

Kaptajn
Vilh. Pio
Louis Pios Far.
1806—1890.

Pios blev ikke nogen Glanspræstation: 2. Karakter, skønt han stod pænt baade i Dansk og Historie. Aritmetiken var det svageste Fag. Men Skidt med det hele — Student er man vel! Blæse med Karaktererne, naar Solen skinner og Pigerne smutter med Øjnene, og man er 18 Aar. — I et lille gulnet Skrivehæfte, »Samling af Sententser ved Louis de Piou«, den unge Mands Poesibog — fyldt med Citater af Schiller og Horats, Grundtvig og Goethe, Saxo og Shakespeare og — Pio, kan man læse sig til hans Stemninger ved Studenteralderen. Hæftet er dateret: Kjøbenhavn 1858—60. Det taler om Liebesfreud und Liebesleid og Trods mod den dumme Verden, som ikke forstaar, hvad der tynger Sindet i den Aldersklasse:

Student.

Hvor kan din Fod saa fin og lille være
Og dog saa megen Skjønhed bære?
Hvor kan din Haand saa yndig blød og let
Saa dybe Saar tilføje? — Sig mig det.

Følgende Vers er vel indført efter Eksamen:

Was soll ich mir den Kopf zerbrechen
Zu wissen was die Alten sprechen.
Ich bin so gut wie sie gewesen,
Sie haben mich auch nicht gelesen.

Eller maaske dette Visdomsord: Est quadam prodire tenus si non datur ultra (∴ Ogsaa et beskedent Fremskridt har sin Betydning).

Litterære
Forsøg.

I de følgende Aar gør Louis Pio faktisk kun beskedne Fremskridt, ihvert Fald maalt med en akademisk Maalestok. Han gaar ikke overdrevent tit til Forelæsninger, men tager dog 1861 Filosofikum hos Rasmus Nielsen og Sibbern. Hvad han iøvrigt skal stræbe efter eller blive til, staar ham ikke ganske klart. Han interesserer sig en hel Del for Litteratur, for Folkedigtning. Han oversætter nogle serbiske og magyarske Eventyr fra et tysk Magasin og indsender dem til Mathias Steenstrups Tidsskrift »Hviletimer«. Og han samler Sagn og Fabler fra forskellige Lande og prøver at faa en Samling udsendt som Bog hos en Forlægger, hvad dog ikke bliver til noget. Men samtidig læser han til Optagelsesprøven paa Polyteknisk Lærestalt, som dengang havde tilhuse i Skt. Pederstræde, ikke langt fra Pios Bopæl, der var i Studiestræde 68. Det har sikkert været Forældrenes Ønske, at han skulde gaa Ingeniørvejen. Baade 1861, 1862 og 1863 melder Louis Pio sig til Lærestaltens Adgangs-Eksamen, men hvergang han »gaar op«, bliver Resultatet: »Ikke antaget paa Grund af den skriftlige Prøves Udfald.«

De sidste Aar havde han tjent lidt ved »Informationer« nu og da, men fra Aug. 1863 bliver han Timelærer i Matematik og Fysik ved Borgerdydskolen, hvor hans Bror allerede var ansat. Blandt hans Elever her har været en Sagførersøn Peter Adler Alberti.

Imidlertid truede Krigen. Hæren manglede Officerer. Fra Hjemmet havde han ret naturligt faaet indpodet visse Begreber om nationale Pligter. Og dertil kom, at andre Muligheder for Fremgang for Øjeblikket saa temmelig tvivlsomme ud.

Officers-
Aspirant.

Den 8. Januar 1864 mødte Pio paa Landkadet-Akademiet i Bredgade, dér hvor nu Østre Landsret har Lokaler, for at blive uddannet med det første Hold Reserveofficers-Aspiranter. Han fulgtes med sin Fætter Harald Brix, men mens Fætteren ret omgaaende blev dimitteret »af Mangel paa Anlæg for Officersuddannelsen«, gennemgik Louis Pio en tre Maaneders Læretid og sendtes omkring 1. April med sit Hold til Fronten i Jylland. Han tildeltes 19. Regiment, som ved den Tid laa i Fredericia, men som efter Dybbøls Fald rømmede Byen. Pio laa en Tid med sin Afdeling, 8. Kompagni, i Hals ved Limfjorden for hen paa Eftersommeren at gaa Strandvagt i det nordlige Fyn. Her var Far'en, som nævnt samtidig Etapechef i Strib. Imidlertid

sluttedes Krigen i Oktober med Freden i Wien, og midt i November blev Louis hjempermitteret uden at have deltaget i nogen af de blodige Træfninger, og uden at fortsætte den militære Bane straks.

Landesorgen over Nederlaget følte naturligvis tungt ogsaa i det patriotiske Hjem. Men Brødet maatte jo erhverves og Louis paany »informere«. De folkloristiske Studier havde han ikke lagt paa Hyl- den; han drev dem nærmest periodevis som Fritidssyssel. Og des- uden: en hjemvendt Krigsmand maa vel ha Lov at feriere og gæste- rere hos Slægt og Veninder og lade sig fejre, trods de tabte Slag. I Nordjylland var den mødrene Slægt ret udbredt. Onkler og Gran- onkler eller Tanter sad i Købmands-, Proprietær- og Præstegaarde. Fættre og Kusiner groede op. Der var Gilder og Komsammen. Og Louis var en smuk ung Mand, som havde været med i Krigen. Ikke sjældent gjaldt Besøget den noget ældre Fætter, Jens Bøggild Brix, der var Præst først i Tjele-Vinge, siden i Rødding i Salling. Der var nemlig et Kuld unge Døtre, den ene kønnere end den anden. En Morbror, det ogsaa var værd at besøge, var Jens Nicolaj Brix, Risen- holm paa Bornholm. Han havde før Grundloven været Stænderdepu- teret i Roskilde.

I 1866 søger Pio ind ved Postvæsenet, men bliver kun Volontør, d. v. s. Arbejder uden Løn, og det har han ikke Raad til. Da han der- for i August 1867 fik sin Udnævnelse som Sekondløjtnant i Infan- teriet, søger han straks om at komme til at fungere, og fra 1. Oktober forretter han Tjeneste ved 13. Bataljon i København. Han var en flot Officer, — som skabt for Faget. En Bekendt af ham har be- mærket: »Naar Louis Pio, iført sin Uniform, spadserede gennem Bredgade, sendte mangan en Pigelil ham et stjaalent eller kælent Blik.« Det var en af de mere tiltalende Sider ved Militærlivet. Lige- ledes at han paa Hovedvagten kunde faa Besøg af Maler-Spirerne fra Akademiet ligeoverfor og spille Kort med dem. Kr. Zahrtmann var blandt dem og fortæller, at han beundrede Pios »brune Hud, hvide Tænder og superbe Overskæg« *) Muligvis ogsaa den unge Robert Barnekov, der blev en af Pios Omgangsvener. Iøvrigt har Garnisonstjenesten med dens Vagter og Inspektion af pudsede Knap- per ikke i Længden været noget for Pio. Han siges som Løjtnant at »have erhvervet sig sine Undergivnes Agtelse og Kærlighed«, men han foretrak dog det følgende Efteraar at opgive det militære for at

Løjtnant.

*) Tilskueren, 1914, S. 161, hvor Zahrtmann forøvrigt husker forkert, naar han gør Løjtnanten til Socialist paa det Tidspunkt.

tage mod Jean Pios Tilbud om at blive fast Lærer ved Borgerdyden, hvor Bror'en netop var blevet Bestyrer. Han underviser nu et Par Aar regelmæssigt ved denne Skole, indtil Sommerferien 1871, i Geografi, Fysik, Regning og Matematik. Titlen Løjtnant bliver han ved at beholde, og Hæren flytter om med hans Placering, indtil hans Officersudnævnelse efter Højesteretsdommen Aug. 1873 bliver kasseret, og han slettes af Hærens Lister.

Lærer. En af Eleverne i Borgerdydskolen giver Pio det Vidnesbyrd, at han som Lærer »var livlig og elskværdig, og vi holdt meget af ham.« I sine Erindringer giver den samme Elev, der senere blev Arkitekt og Musæumsmand, Eksempler paa Pios Venlighed og Omsorg for Skoledrengene. Han omtaler ogsaa det Indtryk, det gjorde paa Eleverne, som gennemgaaende var fra konservative Hjem, at deres afholdte Lærer saadan gik hen og blev en Oprører, som Myndighederne maatte holde i Fængsel for Samfundets Skyld. Den paagældende Elev mødte en Dag efter Løsladelsen 1875 Pio paa Knippelsbro, men undlod at hilse paa ham, skønt Pio godt havde set ham: »Han vendte sig om og saa efter mig, og jeg følte hans Øjne paa mig. Da jeg vovede at vende mig om, saa jeg, at han var blevet staaende. Jeg følte, at jeg havde gjort noget urigtigt og saarende og var inderlig ked af det og har aldrig glemt det,« skriver han.

»Holger Danske«. Ved Siden af Skolegerningen arbejdede Pio med sin Sagnforskning. Han gav en Udgave af »Cyprianus« i Trykken og ligeledes en Udgave af Spørgelsesberetningen »Køge Huskors«. Men han samlede sig ved den Tid især om et Speciale, hvis Resultat blev »Sagnet om Holger Danske, dets Udbredelse og Forhold til Mytologien«, som udkom 1869 paa Gads Forlag. Paa Grundlag af omfattende Læsning og sammenlignende Studier i mange Litteraturer viser han det berømte Sagns Sammenhæng med og Afhængighed af de ældgamle folkelig-religiøse Forestillinger om Striden mellem Lys og Mørke, Sommer og Vinter, Verdensliv og Verdensundergang og det dertil hørende Haab om Lysets Sejr over de mørke og onde Magter. Det er ikke Sagn-Vandring, han er optaget af. Et af hans Synspunkter er, at den indviklede, personrige, saa at sige officielle Edda-Mytologi kun repræsenterer Præstestandens filosofisk-religiøse Spekulationer, mens Almuens, Folkets, Tro og Religion samler sig om Messias-Ideen i forskellige Forklædninger, der udspringer af »en dunkel Forventning om Befrielse fra rent materielle, jordiske Onder«. Og Holger Danske-Sagnet hører til denne Kategori. I den vaagnende og frelsende

Helt symboliserer Folket sig selv og sin Aand. Bogens udførlige Redegørelser for Heltens Optræden i Kæmpeviser og Folkesagn i Norden og andre Lande er særdeles interessante og vidner om hans Indlevelse i Emnet, og den indeholder adskillige selvstændige Betragtninger.

I Slutningen af Bogen hævder Pio, at disse tilsyneladende gamle og ligegyldige Sagn kan have »et Værd for Menigmand, som den Dannede ikke aner«. Holger Danske-Sagnet viser saaledes, »at der trods alle nationale Ydmygelser og hvad mere er, trods vor Tids hele Retning mod det Materielle, endnu hos det danske Folk lever en urokkelig Tro paa vor Kraft til at føre et selvstændigt, politisk Liv; det henpeger paa svære Ulykker og Trængsler, der skal komme over Landet, — og som for en Del jo allerede er komne; — men det lover ogsaa, at naar Den kommer, der kan samle al Hu, al Tanke, al Stræben, al Villie mod eet Maal, da skal Fjenden drives udenfor vore Grændser, og det skal blive »atter Dag« — i Danmark.«

Interessen for Folketro og Folkesagn bevarede Pio til sin Død. Endnu en Snes Aar senere, i USA, gjorde han Notater om Indianernes Gudesagn.

Heller ikke Lærervirksomheden tilfredsstillede ham i Længden. 1869—70 tog han selv Undervisning i Bogføring og Regnskabsvæsen og søgte at komme ind ved Nationalbanken og Finansministeriet. Han var ved at være ked af det hele, og smittet af den Revanche-Idé, som greb om sig ved den fransk-tyske Krigs Udbrud, omgikkes han med Tanker om at melde sig til Krigen paa fransk Side. Men saa kom der Svar paa hans Ansøgning hos Postvæsenet, der havde givet Tilsgagn om at foretrække Reserveofficerer fra Krigen, naar Stillinger blev ledige. 1. September 1870 tiltraadte han som Postskriver ved Købmagergades Posthus.

Han var straks vældig optaget af sin nye Gerning. Da der fremkom Indlæg i Aviserne om Postbrevkasserne, deltog han i Diskussionen. Og i Februar 1871 sendte han Overpostmesteren et Forslag om en anden Indretning af Postkasserne, saa de kunde tømmes, ved at Brevene faldt ned gennem Bunden i en Sæk — et System omtrent som det, der senere indførtes og nu anvendes. Han fik ikke nogen Præmie for sin Opfindelse, men der blev stillet ham en Udenlandsrejse i Udsigt som Belønning. En saadan fik han jo under andre Omstændigheder senere, men ikke af Postvæsenet. Da han 1881 sad i smaa Kaar i Chicago, tilskrev han Overpostmesteren om Sagen og

Post-
embedsmand.

erindrede om, at han med Rimelighed kunde forvente en Godtgørelse. Gennem den danske Gesandt, C. St. A. Bille, i hvis Blad, »Dagbladet«, Diskussionen om de slette Postkasser i sin Tid var indledet, søgte han Støtte for sit Andragende. Men der forlyder ikke noget om, hvad han fik ud af det.

I Maj Maaned indgav Louis Pio Begæring om Afsked fra Postvæsenet. Hans Foresatte og Kolleger undredes, og Overkontrolløren foreslog ham hellere at tage et Par Maaneders Orlov »til at komme til Fornuft i«. Men han var besluttet. Afsked fik han fra 1. September, men allerede 1. Juli traadte han fra.

Foran er omtalt de Forhold, som i Almindelighed banede Vejen for den socialistiske Bevægelse herhjemme. Vanskeligere er det i Enkeltheder at følge den indre Udvikling hos Løjtnant og Postskriver Pio, som til sin Tid gjorde ham særlig modtagelig for Socialismens Idé og udløste den Aktivitet hos ham, der bragte ham i Spidsen for Arbejderbevægelsen. Louis Pio var en yderst sammensat Natur. Han kunde være livlig og aaben, vindende af Væsen. Der er Vidnesbyrd nok om hans Medfølelse og Deltagelse i andres Forhold, om hans letvakte Interesser. Og hans rent mandige Skønhed tiltrak og charmerede. Men samtidig kunde han nok være aparte, som det hedder om den grimme Ælling, selvoptaget, selvfølende, retiré. Hans Karaktérbrist traadte for Dagen i hans manglende Bestandighed og Udholdenhed, og hans Nederlag som Følge heraf avlede utvivlsomt Revanchetanker. Psykologer vil vel ogsaa finde den yngre Bror's Underlegenhedskomplekser kompenseret hos ham i Selvhævdelsesdrift, Daadstrang, Protest.

Noget af dette næredes i hans Hjem, hvor utilfredsstillet Ambition, forskellige Skuffelser, ogsaa til Tider økonomiske Bekymringer, gav en bitter Stemning overfor Samfundets mere begunstigede. Samlivet mellem Forældrene var ikke altid godt, og efter 1864 blev de separeret og skilt. Men baade for Far'en og Mor'en vedblev den yngste Søn at være en »Taaresøn«, som derfor stod deres Hjerte nærmest. Vi har set Abrahams' Antydning, at Behandlingen i Skolen kan have bidraget til at fremkalde et Had mod Samfundet hos Louis Pio. Selv har han i Fængselsrindringerne hævdet, at det er Studiet af Folkedigtningen, der har aabnet hans unge Øjne for de sociale Spørgsmaal. »Jeg fordybede mig i Sagn og Eventyr, Hekse- og Spøgelseshistorier, men samtidig fik jeg et godt Indblik i Proletariatets Maade at tænke og tale paa og blev bekendt med de Forhaabninger,

Karakter
og Udvikling.

der midt i Elendigheden nærdes af hele den undertrykte Folke-
masse.«

Han tror ikke, Samfundet kan skabes om til et Slaraffenland,
men han fandt det ikke nogen unaturlig Forventning, »at Menneske-

Louis Pio.

Træsnit fra S. J. Lorias biografiske Skitse af Pio, 1873.

heden maatte kunne naa fremad til en nogenlunde sorgfri Tilværelse, og at denne vilde kunne naas temmelig hurtigt, hvis alle blev enige om at arbejde henimod dette Maal«. Han fortsætter: »Da jeg først var kommet til dette Punkt i mine Spekulationer, fulgte Resten saa temmelig af sig selv. Jeg stødte snart paa Beretningen om de forskellige ældre kristelige Sekter, der havde saadanne Formaal, jeg opdagede den samme Tanke i Munkelivet og i mange andre af Midlaldernes Fremtoninger. Endelig blev jeg paa det Rene med, at disse »utopiske« Ideer, som Modstanderne kalder dem, ogsaa i Nutiden eksisterer, ikke som fantastiske Drømmerier, men som en i

Praksis udførlig Lære, og fra dette Øjeblik var jeg denne Læres urokkelige Tilhænger.«

Mange Oplevelser og Tanker over længere Tid kan have spillet ind. Det har været antydet, at Hjerteanliggender især var med i Spillet. Skuffet Elskov. Det ved man næppe noget rigtigt om.

Henrik Cavling har derimod oplyst, at Pio til ham har fortalt en Oplevelse, der har haft afgørende Betydning, idet den skete saa at sige i det psykologiske Øjeblik i Foraaret 1871, da Efterretningerne om Pariserkommunen indtraf. I det Hus ved Nørrevold, hvor Pio dengang boede, var en Skomagersvend Lejer paa Kvisten. Husejeren behandlede denne Svend med en oprørende Brutalitet, og Pio, der var Skomagersvendens Ven, fik gennem dennes Skæbne og gennem hans Skildringer af andre Arbejderes Skæbne Forstaaelsen af, at det sociale Spørgsmaal forelaa ogsaa her paa Stedet og nu i Øjeblikket, og at det havde Ærinde til ham. Noget i ham modnes til en Beslutning. Mens Telegrammerne fra Frankrig om Pariserkommunen mest gaar ud paa, at forvorpne og forrykte Mennesker, Forbryderbander og Daarekistelemmer har etableret et vanvittigt Voldsherredømme, »der ogsaa nok kan give os Stof til Bekymring og Eftertanke«, er det selve disse Kommentarer til Meddelelserne om Begivenhederne, der vækker Pio til Eftertanke. Mens hans Læsning hidtil næppe har omfattet Samfundsspørgsmaal eller Økonomi i større Grad, indhenter han nu det forsømte og skaffer sig udenlandske Bøger om den Slags Emner. Med Støtte af et tysk Skrift, »Zur Arbeiterfrage«, gaar han i Gang med at udarbejde det Opraab, som vi har omtalt, »Socialistiske Blade — udgivet af en Arbejder«.

Harald Frederik Valdemar Brix, Ugebladet »Socialisten«s Udgiver, Manden, som aabnede det store Phønix-Møde 4. Oktober, var Louis Pios Fætter, endda i dobbelt Henseende, idet Pios Far var Brix' Morbror, og Pios Mor var Brix' Faster. Han var ved den Tid godt 30 Aar gammel, født paa Fødselsstiftelsen 25. Februar 1841. Hans Far hed Jacob Stephanus Brix, en lidt yngre Bror til Pios Mor. Som ung havde Far'en lært Guldsmedeprofessionen, men var en temmelig ustadig Person, som ikke kunde ernære sin Familie og derfor tit maatte hjælpes af andre Medlemmer af Familien, saaledes den før omtalte Proprietær og Stænderdeputerede J. N. Brix paa Bornholm eller af en Svoger, Bang Klitgaard, der drev Studehandel fra Blokhus og var en af Vendsyssels Matadorer. Han blev sat i Vej et Par Gange, som Landmand og som Skovfoged, men ved Drikfældighed

og Sløseri kom han bestandig paany paa Knæene. Han døde i Asaa 1867. Harald Brix'es Mor var en Datter af Skuespiller Pio og hed Frederikke Jeanette (1803—57). Dronning Caroline Amalie interesserede sig, muligvis via Pio, en Smule for Familien og understøttede den ogsaa, indtil Jacob Brix »forskærtsede hendes Naade«. Som det let forstaas, var Forholdene i det noget omtumlede Hjem ikke de bedste. Familien boede i Haralds Barndom en Tid paa Østerbro, senere i Skovshoved og saa igen i København. Børnene — der var foruden Drengen tre Døtre — holdt ofte til eller var anbragt hos Slægtninge.

Harald Brix
1841—1881.

Harald var saaledes en jævnlig Gæst i Morbroren, Kaptajn Pios Hjem, hvor han ret naturligt sluttede sig til den jævnaldrende Fætter Louis. Efter en uregelmæssig Skolegang blev han konfirmeret i Trinitatis og kom saa i Lære hos Musikhandlerne Hornemann & Erslew og havde som Kommis forskellige Pladser, indtil han, som nævnt, i Begyndelsen af 1864 meldte sig paa Officers-Aspirant-Skolen og blev kasseret. Fra Juni til August 1864 deltog han i Krigen som Frivillig og var som Menig ved 18. Regiments 4. Kompagni med i Kampen paa Als.

Efter Hjemsendelsen fik han Ansættelse som Assistent i Krigsministeriet, men blev afskediget i Sommeren 1867. Han var nu en Tid Kommis hos Bog- og Musikhandler Plenge i Pilestræde og ernærede sig ogsaa en Overgang som Sproglærer. 1869 forsøgte han sig som Udgiver af et Annonceblad, »Dags-Avisen«. Der var ikke meget egentlig Bladstof i det, men Louis Pio skal dog have skrevet et og andet i Spalterne. Det gik ind efter et Par Maaneder. Næste Aar etablerede han sig som selvstændig Bog- og Musikhandler, Amager-torv Nr. 13, men Januar 1871 gik han konkurs. — Altsaa en ret fejlslagen Eksistens.

Han kom ikke »i Forbindelse med Pio« i Sommeren 1871, for de havde kendt hinanden, fra de var smaa. Men da Pio blev optaget af Socialismen, havde Brix tilstrækkeligt af ulykkelige Forhold bag sig og om sig til, at han forstod Pios Ideer. Ogsaa han havde et Regn-

Boghandler
og Forlægger.

skab at opgøre med Samfundet. Og desuden havde han altid ladet sig vejlede og paavirke af den baade socialt og intellektuelt mere overlegne Fætter. Da Boghandler Ree i Juli ikke turde paatage sig at udgive Nr. 2 af Pios anonyme »Socialistiske Blade«, optraadte Brix som Forlægger for denne Pjece. Og da de to Tryksager havde vakt en saa enorm Opsigt, fødtes Tanken ret naturligt om et mere regelmæssigt Blad. Dette Blad, Ugebladet »Socialisten«, var Brix ansvarlig Redaktør og Udgiver af, indtil det April 1872 gik over til at være Dagblad og samtidig overtoges af et Interessentskab med Brix som Forretningsfører og Pio som Redaktør. Som vi har set, var han ogsaa Internationales Sekretær, i Praksis d. s. s. Pios Sekretær.

Brix var hverken ubegavet eller uopvakt. Men han havde faaet en mangelfuld Opdragelse og Oplæring. Som Barn havde han været meget syg, og en Hjertesygdom mindede ham hele Livet. Han var enten svagelig eller havde en Svaghed for Sofa og Slobrok og Tøfler, der for andre tog sig ud som Magelighed. Fra sin Sofakrog og sit Bagkontor kommenterer han Begivenhederne fremme i Rampelyset med sine spydige og sarkastiske Bemærkninger.

Paul Johannsen Geleff, som den 4. Oktober 1871 traadte frem som Ordstyrer ved Phønix-Mødet, var en Sønderjyde. Han havde de sidste tre Aar opholdt sig i København, men ikke før denne Sommer truffet sammen med Pio eller Brix.

Paul Geleff var et Aar yngre end de to andre. Han var født i Bredebro mellem Tønder og Ribe 6. Januar 1842. Hans Far var Husmand og Kniplingskræmmer Johannes Jensen Geleff (1775—1852), der aabenbart har været en Kraftkarl, siden han var 67 Aar, da han fik denne Søn med sin anden Kone, Silla Marie, født Styrck (1802—50). Far'en skal have tjent store Penge ved Kniplingshandelen, men mistet dem igen under Krise og Statsbankerot i Begyndelsen af 1800'erne. Selv om Forældrene nu sad i smaa Kaar, stod dog Vester-egnens rigeste Mand, Andr. Hochberg Wulff, Fadder ved Drengens Daab. Der var to ældre Brødre, hvoraf den ene gik til Handelen og blev Landkøbmmand i Sundeved, mens den anden, Peter Jensen Geleff, blev Skolelærer i Angel, en Tid i Havetofte, og denne Bror tog Paul i Huset, efter at han 10 Aar gammel havde mistet baade Far og Mor. Peter synes at have været en frisk og levende Mand, vistnok paa- virket af Kristen Kold og dennes Skoletanker. Paul maa have lært ikke saa lidt hos ham og har øjensynlig været ret fremmelig, siden

Geleff,
Barndom
og Ungdom.

han, inden han var 16 Aar, kunde tage Plads som Hjælpelærer forskellige Steder i Sønderjylland. I den Egenskab havde han Ansættelse i Bojon ved Cappelen, i Stenbjærg ved Flensborg, i Bogholm ved Glyksborg, for 1861 at blive Andenlærer i Daler ved Tønder. 1863 gik han op som Privatist ved den for saadanne nedsatte Eksamenskommission i København for at blive rigtig Lærer, men »forlod Eksamen«, som det hedder. Derimod bestod han, med Hovedkarakter: Duelig (136 Points), da han i Begyndelsen af 1864 gik op igen. Det følgende Par Aar opholdt han sig paa Fyn. Først bestyrede han et Lærerembede i Ørbæk ved Nyborg, hvor en ældre Lærer, Michelsen, laa i Strid med Sogneforstanderskabet og herunder var »fritaget for Tjenesten«. 1866 blev han Medarbejder og Redaktionssekretær ved »Fyens Avis« i Odense, som blev redigeret af en Kollega, Lærer J. Lauritsen, og her begyndte han at udfolde sit særlige journalistiske Talent. Men fra Januar 1867 etablerede han sig som Bogtrykker, Bladudgiver og Redaktør i Ribe.

Lærer.

Han havde ikke deltaget i Krigen, som, mens han var i Ørbæk, forvandlede hans Barndoms- og Ungdoms-Egne fra dansk til tysk Omraade, men han følte, at han maaske kunde udrette noget i den Grænsekamp, som han allerede havde været midt i under sit Ophold i de blandede Egne, og som nu maatte føres under andre Forhold. Det Blad, han udsendte under Titlen »Heimdal«, var stærkt nationalt betonet og iøvrigt udpræget »liberalt«. Det bragte nordiske og grundtvigske Artikler, Højskolenyt, Vaabenbroder- og Skytteforeningsnyt. Og vedholdende Spark til tyske Ord og Udtryk og Haan mod dem, der tog Undervisning i Tysk. Allerede i et af de første Numre, hvor han i en Artikel kalder Prøjserne for Tyve og Røvere, fornærmer han den prøjsiske Statsmagt, saa Bismarcks Gesandt tager Affære, og det ender med en Dom ved Viborg Landsret, der ikender Geleff en Bøde paa 50 Rigsdaler eller Æquivalens i Fængsel. Naturligvis blev Bladet forbudt i Sønderjylland, det Omraade, det netop var beregnet for, men Geleff var ikke mer betuttet, end at han fortsat sendte det samme Blad over Grænsen under Titlen »Ribeposten«, indtil ogsaa den Trafik blev stoppet.

Redaktør
af »Heimdals«.

Tysken var den unge Geleffs Fjende Nr. 1. I gamle Danmark var derimod alt vel, og her var ingen Røvere i Skoven. I en Oversigts- og Programartikel skrev han: »I den gennemsete Grundlov af 28. Juli 1866 findes alle de Friheder og Rettigheder opretholdte, som gaves os ved Grundloven af 5. Juni 1849, saa dette vort Folks Adels-

brev er paa ingen Maade sønderrevet eller oversmurt.« Han tilføjer dog betænksomt: »..... det kommer an paa det danske Folk selv, om det tillige vil have en parlamentarisk Regering.«

Foruden at Geleff tager Del i det nationale Arbejde, en kort Tid som Formand for Sønderjysk Samfund i Ribe, kommer han i Forbindelse med Nordisk Samfund, en Organisation, ledet af Journalisten og Litteraturhistorikeren C. Rosenberg, til Forberedelse af de skandinaviske Landes Sammenslutning til en politisk Enhed. Det var Kludder med Regnskaberne for denne Forening, som senere skulde give Anledning til en Bedragerisigtelse mod Geleff. I December bebudede Redaktøren, at »Heimdal« vilde ophøre fra Nytaar, men blive afløst af et andet Organ, »Grænsebladet«. Et saadant saa dog aldrig Lyset. Geleff rejste til København for at afsone sin Bøde, og da det var overstaaet, fik han i Foraaret 1868 Plads som Huslærer hos Møller Hellemanns i Rye Mølle ved Roskilde, men det var aabenbart ikke noget tilfredsstillende Virkefelt for hans higende Aand. Gennem Nordisk Samfund var han kommen i Forbindelse med den bornholmske »oldnordiske« Rigsdagsmand, Lucianus Kofod, og efter at have sikret sig dennes Sympati for Planen, drog Geleff i Juli ud paa en Landstourné for at tegne Abonninger paa et nyt Blad, »Jylland«, som skulde udkomme i Aarhus, være Organ for det »nordiske« i Tiden og desuden bekæmpe Lars Bjørnbaks voksende Indflydelse. Der kom dog kun et Prøvenummer ud af det, trykt paa Kredit og paa laant Papir. Ogsaa denne Iver bragte senere tunge Anklager ned over Geleffs Hoved. Han var en Overgang helt slaaet ud og søgte Ly hos Familie i Flensborg, men ved Nytaarstid 1869 er han paany i København: Det er alligevel her, Chancerne er. Med Kofod og Dr. Rosenberg som Medarbejdere og med Nordisk Samfund i Ryggen starter Geleff en ny »Hejmdal«. Bladets første Nummer udkom 26. Februar. »Som Navnet antyder, gaar vore politiske Grundsætninger og Synspunkter afgjort i nordisk Retning,« skrev Redaktør Geleff. Hvad indre Samfundsspørgsmaal angik, stod han »paa vor grundlovshjemlede Friheds og en endnu noget videre gaende Ligheds Stade«.

Det var ikke videregaaende revolutionært. Alligevel har det ikke været uden Indflydelse paa Geleffs sociale Forstaelse, at han her kom i Forbindelse med Kofod, der som Formand for »Den broderlige Arbejdsklasses Hjælpeforening« kom en Del i Berøring med Fattigdom og Slumforhold og paavirkedes deraf, saa han ved denne Tid

var meget radikal i sine Anskuelse og Udtryk. Geleff og »Hejmdal« maatte slaas med økonomiske Vanskeligheder, og Rollerne byttes om: Fra 1. Maj er Kofod blevet Udgiver af Bladet og Geleff blot ansvarhavende Redaktør. I Begyndelsen af 1870 forsvinder Geleff helt fra Bladet, og senere ogsaa Kofod, der efterhaanden blev for kras for Skandinaverne, og det blev nu C. Rosenberg, der gav Tonen an, assisteret af Altmuligmanden Vilhelm Rasmussen, hvem vi senere vil støde paa.

Geleff begyndte imidlertid paa en frisk og optraadte Februar—Juli 1870 som Udgiver af »Roskilde Dagblad«, et ligeledes nordisk og nationalistisk betonet Organ. Det nordiske gik saa vidt, at svenske Artikler og Kroniker blev trykt i Originalsprog, og det »nationale« saa vidt, at Bladet krævede Alliance med Frankrig mod Tyskland, og at vi skulde drage i Krigen med aaben Pande. Ved denne Tid, hvor Venskabet med de aggressive Rosenbergske Skandinaver var revnet, kom Geleff i Forbindelse med Frederik Bajer, sandsynligvis gennem Omgangen med Kofod, idet denne og Bajer var Lærerkolleger ved Tangs nye Seminarium. Bajer var ogsaa Skandinav, men af en anden Støbning; paa Blaagaard stiftede han i Foraaret 1870 det republikanske Nordisk Fristats Samfund, og det blev Geleff Medlem af. Samme Aar afholdtes paa Bajers Initiativ et nordisk Skolemøde i Gøteborg, og sandsynligvis har den tidligere Lærer Geleff ogsaa deltaget heri. Der synes at gaa en Linje herfra og til Geleffs sidste Bladforetagende i denne Omgang, nogle »Nordiske Skoleblade«, som han udgav Sommeren 1871. Herunder er det saa, han læser »Socialistiske Blade« og opsøger Brix og slutter Forbund med ham og Pio, ikke et nordisk, men et internationalt.

Han var endnu ikke Socialist, men nok en Oprører. Han havde en Modbydelighed for, hvad man paa den Tid kaldte »Fjæsk« — Spytlikkeri, Logren og Kryben for »bedre Folk«, Underdanighed overfor Embedsmænd, Snobberi overfor Konge og Hofvæsen. Her, i hans »Republikanisme«, i hans demokratiske Sindelag, i hans Had til Hulhed og Forløjethed, laa Spiren til hans Socialisme.

Paul Geleff
1842—1928.

V.

Fra Ordrupshøj til Genève og hjem igen.

DA DER HAVDE MELDT SIG mellem 700 og 800 Medlemmer til den varslede Forening — hvoraf en halv Snes »hemmelige« — gik man til at konstituere den. Det foregik ved en Række Møder paa »Tømmerkroen« i Adelgade 27 i Løbet af Søndagen den 15. Oktober 1871. Her oprettedes en Murer- og Tømrersektion, en Skræddersektion, en Smedesektion, en Snedker- og Stolemagersektion og en blandet Sektion. Faa Dage efter organiseres Cigarmagernes og »Befordringsvæsenet«, d. v. s. Sporvognsfolkenes Sektion. Og i de følgende Maaneder inden Maj 1872 er yderligere tilkommen: Arbejdsændenes, Skomagernes og Malernes Sektion; hertil kommer, at Tømrerne har udskilt sig fra Murerne og Formerne fra Smedene i egne Sektioner. Ialt var der inden Internationales Opløsning to Aar senere oprettet en Snes Sektioner.

Internationale
konstitueres.

Der foretoges Formandsvalg indenfor Sektionerne flere Gange kort efter hinanden, 15. Oktober, i Begyndelsen af December, i Januar. Og vi møder her en Del af de Navne, som atter og atter dukker op hen gennem 70'erne: Snedkere som *I. C. Berg, Lynell, Pihl, Lamp, Greis, Chr. Andersen* (= C. C. A.), *Forsberg*, Murere som *Grøn*, Tømrere som *Sterll*, Smede: *R. Lundbeck, H. F. Christensen*, Cigarmagere: *Würtz, Korfitzen* o. s. v. *A. Mundberg* bliver Formand for den blandede Sektion, hvor vi ogsaa træffer *Zimmermann* og Typograf *Petersen*.

Med Dannelsen af disse Sektioner var der nu kommet en Kerne i Bevægelsen; en Fortrop var formeret. Det var kun smaa Afdelinger. Urolige Hoveder. Oprørere mod deres Kammeraters Underdanighed og Resignation, Udbrydere fra de ofte talstærke, men ensrettede og passive Arbejder- eller Svendeforeninger. De var dog tilstrækkelig mange til at røre op i den store Mængde. Noget maatte ske. Mens Pio først og fremmest var optaget af Tanken om de Muligheder, som Tilslutningen efterhaanden rent talmæssigt aabnede for ad politisk

Vej at trænge igennem, har en betydelig Del af Sektionernes Formænd og Medlemmer ganske sikkert været mere opfyldt af Forventninger med Hensyn til Resultaterne af en fælles »Optræden imod Kapitalisterne«. Fortroppen begyndte at agere — delvis paa egen Haand — og for Haandværksfagenes Vedkommende gik det løs med Uro paa Arbejdspladserne, Krav om bedre Løn- og Arbejdsforhold, og Strejke afløste Strejke gennem Efteraarets Maaneder. Det begyndte med, at Snedkerne hos Bordfabrikant I. P. Lind efter een Dags Strejke blankt opnaaede 10 Procents Lønforhøjelse. Det rygtedes, og det smittede. En ny Aand var øjensynligt faret i Arbejderne. Men det tør ikke nær i alle Tilfælde antages, at den er udgaet fra Internationale. Røret i Fag, som paa ingen Maade vilde have noget med Socialismen at gøre, tyder paa, at den spændte Situation simpelthen var vokset ud af de efterhaanden fuldkommen umulige Livsvilkaar. Pio viste sig meget tilbageholdende overfor denne Udvikling, nærmest betænkelig, men søgte gennem Brix' Formidling at beholde en Haand i Hanke med den. I Løbet af faa Uger var Temperaturen dog steget saa meget, at Pio mente Tiden inde til en større Manifestation: Han omgikkes med Planer om en Adresse til Rigsdagen med Krav om $\frac{1}{2}$ Million Rigsdaler til Produktionsforeninger, Indsættelse af en Arbejdsminister m. m., og OVERRÆKKELSEN skulde ske med Eftertryk af en stor Forsamling paa Slotspladsen. Da Sektionsformændene tydeligt var herimod, blev Tanken foreløbig skrinlagt. Saa søgte han at faa Lov at lade Internationale indkalde til Møde i Eksercerhuset i Gothersgade eller Cirkus i Filosofgangen. Men Militær og Magistrat nægtede Foreningen Tilladelse til at bruge noget af disse Lokaler. Mødet blev saa udsat og holdtes i Stedet den 13. November i Vingaardsstræde 6. Salen her viste sig stor nok. Pio havde bebudet, at »den fungerende Stormester« vilde aflægge Beretning om Foreningens Virksomhed paa Mødet. Det blev heller ikke til noget. Derimod var hele den faglige Situation til Forhandling paa dette Fællesmøde af alle Sektioner, og Brix og Sommer fik som Afslutning vedtaget en Resolution, der siger: »Striker ere vel et lovligt Middel, men ikke tilraadelige for Tiden, derimod bør man itide forberede sig paa dem ved Oprettelse af Strikekasser.« Forslag til Love for saadanne Sektions-Strejkekasser havde »Socialisten« aftrykt en Tid i Forvejen.

Med eller uden Internationale, trods Internationales Tilbageholdenhed, bredte Organisationsrøret og Arbejdskonflikterne sig til

Strejkerøre,
Efteraar 1871.

stadig videre Kredse. Fag som Typografer, Skibstømrere, Bogbindere og Pianofortearbejdere, der endnu holdt sig paa lang Afstand af Internationale, gik i Aktion. Og indenfor den ellers bagudvendte Haandværkernes Formandsforening af 1862, som Byggefagene, Hus-tømrere, Murere, Blikkenslagere, Malere, men ogsaa Skræddersvende-foreningen o. fl. var sluttet til, og som i det hele var langt større, end Internationale paa noget Tidspunkt blev, følte den nye Vind saa ufølgelig, at Foreningens Formand, Skrædder *P. E. Teytaud*, gik til at opstille et for denne Forening ligefrem revolutionært Program med Fordring om Lønforhandlinger og et Slags Strejkefond truende i Baggrunden. Da Mestrene blot trak paa Skuldrene af denne uvante Løvepositur, faldt »Oldgesellerne« dog ned som Lam igen. Haandværksfagene opnaaede imidlertid enkeltvis mange og klækkelige Forbedringer, flere Steder endda ved den blotte Trusel om Arbejdsnedlæggelse. Og hen paa Foraaret 1872 er det saa, at Situationen skærpes ved Udbrudet af den Murerkonflikt, som fører til 5. Maj og Internationales Krise, men som samtidig bliver det sidste Livstegn fra de gamle Svendeforeninger.

Den pludselige Kraftudfoldelse fra den agtværdige Formandsforenings Side kan kun opfattes som Tegn paa, at man frygtede Internationales lille Flok. Pio beskyldte i »Socialisten« Teytaud for at have stjålet Programmet af 15. November fra Socialisterne. Som Rimestad vilde ogsaa hans Følge give det Udseende af, at »vi er alle Socialister«. Ogsaa fra anden Side dukkede en Konkurrent til Internationale op, ligeledes i socialistisk Costume. Det var Dansk Arbejdersamfund. Vi har tidligere mødt en fhv. Lærer og Løjtnant, *Lucianus Kofod*, der havde vist nogen social Forstaaelse ved Siden af, at han havde en Svaghed for Oldnordisk og Sprogrensning m. m. Geleff og han havde haft forskelligt sammen en Tid. Kort efter, at »Socialisten« var begyndt at udkomme, henvendte Kofod sig til Redaktøren om et Samarbejde, men ifølge Pios Version strandede Forhandlingerne med Brix paa, at Kofod vilde spille første Violin. Nu arter det sig saadan, at Kofod 19. Oktober — fire Dage efter, at Pios Internationale har konstitueret sig — i sin Broderlige Hjælpeforening rejser Spørgsmaalet om Arbejdersagens Stilling, og med Medlemmer fra Hjælpeforeningen, Støtte fra Borgerskabet og Bifald fra dets Presse kort efter lader en ny Forening, »Dansk Arbejdersamfund«, løbe af Stabelen.

Da den var lagt an paa at vise Internationales Overflødighed, var

dens Program holdt nogenlunde tæt op ad Socialisternes. Ogsaa Kofod krævede en bedre Folkeskole og fri Undervisning, Told paa Luksusvarer, stigende Skatteskala, klækkelig Forhøjelse af Arveafgiften, forskellige Privilegiers Afskaffelse, Ophævelse af Fattighjælpens Virkninger i visse Trangtilfælde, og, hvad der var Programmets *Clou*: en saadan Forhøjelse af Arbejdslønnen, »at enhver duelig, flittig og sparsommelig Arbejder — foruden at have et tilstrækkeligt Udkomme — tillige kan henlægge en Sparepenge til at sikre ham, naar Arbejdskraften svigter«. Her var altsaa ikke Tale om Ret til Arbejdets fulde Udbytte. Forbedringen af Arbejdernes Kaar skulde ske »ad grundig-reformatorisk Vej og ikke ad socialistisk-revolutionær Vej«. Til Beroligelse for Borgerskabet erklærer Programmet, at man vil følge »Lovlighedens og Ordenens lige Vej«. En saadan Politik kaldtes »national-demokratisk«. Den samlede paa ganske kort Tid, hjulpet af Socialistforskrækkelsen, mellem 3 og 4000 Tilhængere; i Modsætning til Arbejderforeningen af 1860 var Flertallet heraf virkelige Arbejdere, og Samfundet havde det første Aar Afdelinger rundt paa Sjælland, hvor Kofod og hans Næstformand, Typograf H. P. Løber, fortolkede Programmet. Men med dets Virkeliggørelse skred det kun smaat. I København oprettedes en »Arbejderbank« og et Arbejdsanvisningskontor, og man prøvede paa at indrette forskellige Husholdningsudsalg. Efter 1875 havde Arbejdersamfundet set sin bedste Tid, og inden 1880 var det helt smuldret hen. — Trods den nationalliberale Presses Forskrækkelseskampagne, og trods de nævnte Medbejlere til Arbejdernes Gunst (ogsaa Husholdningsforeningerne blev mere aktive og »sociale«) og navnlig trods det store Flertals Ligegyldighed og Mangel paa Forstaaelse af, hvad der foregik, havde Internationale Medvind. Det lykkedes Brix og Sommer at faa Tobaksarbejderforeningen Enigheden til at slutte sig til Cigarmagersektionen, blot den bevarede sit selvstændige Navn, og under Snedkerstrejkerne fik Snedkersektionen saa stor

Lucianus Kofod
1829—1904.

Tilgang, at den kom op paa ca. 850 Medlemmer. Disse to Fag udgjorde over Halvdelen af Medlemmerne.

Ogsaa til Provinsen bredte Bevægelsen sig, hvad siden nærmere skal omtales, og i visse Kredse gjorde man sig stærkt overdrevne Forestillinger om dens Omfang og Styrke. Den bekendte Pastor Otto Møller i Gylling mener f. Eks. i et Brev til sin Embedsbroder, Skat Rørdam, at Røret vist er et Tegn paa Verdens snarlige Undergang. — Pio var højt oppe i sin Optimisme, da han næste Gang skrev til Internationale i London. Det sker i følgende Brev:

København, d. 3. November 1871.

Hr. Generalsekretær!

Som midlertidig Præsident i Centralkomiteen tillader jeg mig at udbede mig Eksemplarer af de forskellige Tryksager, der i Aarenes Løb er udgivet af Foreningen, samt de Instruktioner, som Generalraadet maatte være tilsinds at meddele os om vor Optræden i Fremtiden. Ligeledes ønskes Meddelelse om, naar de 10 Cent pr. Medlem skal erlægges, naar den næste Kongres skal være, hvorledes De ønsker de maanedlige Beretninger etc. —

Sagen er i glimrende Fremgang her, men Tilgangen har været saa pludselig og stor, at vi næppe før om nogen Tid kan faa Oversigt over Resultaterne. Medlemmernes Antal i København alene er ca. 2000, men vi har allerede Sektioner i alle de større Provinsbyer, og f. Eks. i Aarhus, en By paa 14—15.000 Indbyggere, tæller vi ca. 400 Medlemmer. Ogsaa paa Landet vinder vi Indgang, og Husmændene strømmer især rask til i Jylland.

Hvad vi tror at kunne opnaa straks er at faa Repræsentanter for Arbejderne ind i Folkethinget; endvidere er det ikke umuligt, at der i den nærmeste Fremtid kan opnaas Udnævnelsen af en Arbejdsminister, hvorved Regeringen for en stor Del vilde blive nødt til at indrømme flere af vore nærmeste Fordringer. Modpartiet, Bourgeoisiet, er aldeles lamslaaet af Skræk over vor hurtige Fremgang; men de tør ikke skride ind imod os, da vor frie Forfatning ikke tillader dem det.

Jeg skal være omstændeligere i mit næste Brev. Samtidigt hermed sender jeg de forlangte to Eksemplarer af Bladet; det har været saalænge, fordi enkelte Numre var udsolgt. Jeg saa forleden Dag i »Volksstaat« en Desavouering af Netschajew*), som vi ikke har modtaget.

Med socialistisk Hilsen.

L. Pio, Lieutenant,

Redaktør af »Socialisten«, p. t. Formand.

NB. Breve bedes sendt under Adresse: Redaktionen af »Socialisten«, Kbhvn.

I Virkeligheden kunde Tilstandene indenfor Internationale i Kø-

*) »Volksstaate« var Liebknechts og Eisenachernes Blad. Den nævnte Netschajew var en ung russisk Revolutionær, som havde staaet i Samarbejde med Bakunin og præket Anvendelse af de mest skrupellose Midler. Han blev imidlertid desavoueret af Internationale og 1872, overbevist om at have baade Svindel og Mord paa Samvittigheden, arresteret i Svejts og udleveret til Rusland, hvor han dømdes til livsvarigt Strararbejde.

benhavn snarere give Anledning til Bekymring. Geleff var rejst paa Agitation til Jylland sidst i Oktober og var borte flere Uger. Han var nominelt Kasserer, men faktisk var det Brix, som stod for Kassen og af Bladets Indtægter afholdt Mødeudgifter o. l. Der var ikke altid det bedste Forhold mellem de to. At selve Stormesteren førte en saa tilbagetrukken Tilværelse og kun virkede bag Kulisserne maatte ogsaa bidrage til Løshed i Forholdene. Nogle ejendommelige Patroner kom herunder til at spille en Rolle, som let kunde have ført Bevægelsen paa Afveje.

Blandt dem var den før omtalte *Mogens Abraham Sommer* den mest fremtrædende. Han fungerede som Medhjælper for Pio og Brix, sad paa Kontoret og modtog Indmeldelser, deltog som Agitator i mange af de første Møder, og lagde opofrende Penge ud til Beting af Lokaler. Han tegnede 200 Abonnenter paa »Socialisten« og hans gudelige Skrifter som »Hjertets daglige Vække-Stemme« solgtes fra Bladets Kontor til Fordel for de strejkende Snedkere. Under Geleffs Fraværelse arbejdede han paa at komme til at afløse denne i Bestyrelsen, og adskillige opfattede ham faktisk som Bestyrelsens fjerde Mand. »Folkets Nisse« bragte f. E. en Karikatur af de fire socialistiske Førere; det var Pio, Brix, Bjørnbak — og Sommer. Denne Mand var en meget ejendommelig Fremtoning, og det er svært at blive klog paa, hvad der var hans egentlige Natur. Han var af jødisk Afstamning, født i Ribe 4. Juni 1829. Efter at have været baade i Snedker- og Skrædderlære kom han til Nyborg og fik Ansættelse paa Toldvæsenets Kontor. Ved flittig Læsning erhvervede han sig saa mange Kundskaber, at han kunde blive Lærer. Og samtidig blev han bl. a. ved at høre Vilh. Birkedal religiøst »vakt«. Da han som Lærer i Rørvig og senere i Haderslev holdt gudelige Forsamlinger, hvor han tolkede en fri Kristendom paavirket af Søren Kierkegaard og Nordmanden Lammers og angreb Præsteembedet og de kirkelige Ceremonier som Komediespil, kom han i Strid med Myndighederne, blev afskediget og kom flere Gange i Fængsel. Nogle Aar udfoldede han en uhyre Livskraft og Aktivitet. Med Pjeces-Tasken paa Nakken gennemtravede han hele Østjylland og holdt i Hundredvis af Forsamlinger. Samtidig slog han sig paa Kvaksalveriet og solgte »homøopatiske« Midler. Ind imellem virkede han desuden som Udvandringsprofet og førte Flokke af Landsmænd over Dammen til det forjættede Land i U. S. A. I 60'erne tog han ogsaa Del i Politik, stillede sig i 1869 til Folketingsvalget i Bælum og 70

En
Lægprædikant
som Socialist.

i Halvrimmen. Senere var han opstillet igen i Bælum og i Nr. Sundby — som en Slags kristelig-social Venstre-Løsgænger. Det var herunder Pio havde faaet Øje paa ham og anbefalede allerede i et af »Socialisten«s første Numre »den bekendte politiske og religiøse Taler Hr. M. A. Sommer, der har store Fortjenester af at have vakt Interessen hos den jydsk Bonde for de sociale Spørgsmaal«. Under sine Ophold i København holdt han Baptist-Møder, som Missionshistorien kalder dem, baade paa Nørrefælled og i Salonen »Phønix«. Saa er det, de socialistiske Blade udkommer, og Sommer opdager, som han selv siger, »at min Virksomhed jo igrunnen havde været Socialisme i dens reneste Form. Derfor var det mig en Glæde at hjælpe til, at Arbejderne kunde blive frigjorte fra Kapitalens Jern-aag«. Vi har set, at han var blandt Talerne paa Phønix-Mødet 4. Oktober, og nu stiller han sin evangeliske Veltalenhed i Socialismens Tjeneste. Og det gik »som med Damp«. Mogens Sommer var langt-fra uden Begavelse; snarere temmelig skarpsindig. Vi ved, at han f. E. i Skræddernes Sektion anbefalede Opsparing af et Strejkefond, bl. a. under Henvisning til, at »hvis Strikefondet ikke behøvedes til Arbejdsnedlæggelse, kunde en sammensparet Kapital altid blive anvendelig til Produktionsforretning og til Anskaffelse af Maskiner.« Hans Virksomhed som Udvandringsagent kunde ogsaa fortolkes som et Stykke Socialpolitik. Han skriver herom senere: »Jeg vidste, at skulde Arbejderspørgsmaalet ordnes, saa blev det ikke, hvor der var formange Arbeidere, hvor den ene satte Prisen ned for den anden, blot de kunde faa noget at bestille. — — Arbeidsmarkedet maa tyn-des, saa der bliver Trang for Arbeidere«.

Ved Jul 1871 og Nytaar holdt han nogle Møder i Jylland og herunder fremkommer han med Udtalelser, som bevirker, at Geleff og Brix faar ham ekskluderet af Internationale. Mærkeligt nok skal det kriminelle have bestaaet — bortset fra giftige Bemærkninger om Geleff — i, at han havde benægtet, at der bestod nogen Forbindelse mellem den danske Internationale og Hovedbestyrelsen i London. I Horsens forbyder Kredsformanden ham at tale i Afdelingen som Følge af Udelukkelsen. I Marts drog Sommer til Aalborg og sejlede igen i Spidsen for et Hold Emigranter til New York. Forinden havde han dog et Opgør pr. Brev med Pio, hvorunder han kræver sine udlagte Penge tilbage, i modsat Fald vil han overgive Bladene en Skildring af hans Forhold til Internationale, »og De kan stole paa, den skal ikke blive skaansom«, truer han.

Hans videre urolige Liv skal blot kort antydes. Han kom tilbage til Danmark Efteraar 72 og holdt sig under Socialistsagens Hede borte fra København. Men næste Aar synes der at være indtraadt Forsoning, for han taler ved flere Møder i de demokratiske Arbejderforeninger i Jylland. Senere udgav han flere Skrifter med Kierkegaardske Titler: *Indøvelse i Christendommen* o. fl. og talte og skrev saa ophidsende mod Konger, Præster og anden Øvrighed, at han enten fængsledes eller maatte flygte fra den ene til den anden Bred

Mogens
Abraham
Sommer
1829—1901.
Efter Træsnit i
hans Bog:
Stadier paa
Livets Vej. 1868.

af Atlanterhavet for at undgaa Fængsel. Hans Artikler i »Den danske Pioneer« bevirkede saaledes, at dette Blad var forbudt her i Danmark under hele Estrups Regimente.

Man har næppe Lov at tvivle om, at Mogens Abraham Sommer var en oprigtig Forkæmper for aandelig og religiøs Frihed og at hans Angreb paa embedsmandsmæssig Selvbehagelighed og Stupiditet var velbegrundede. Han var paa sin Vis en Aandsfrænde til »Peder Tingløber« og som den, der var blevet baade pryglet og stenet i sin Kamp for Underklassens Vækkelse var det ikke unaturligt, at han sluttede sig til Internationale, da den rykkede ind med sit Budskab »i hans gamle Lokale«. Men hans Karakter var unægtelig af et blandet Metal. Han kunde udlægge Fadervor paa flere Maader og tale med meget forskellige Tunger. Og hans Ophold blandt Socialismens Pionerer var kun en Episode i hans lange, omtumlede Liv. En Pastor Johannes Fibiger, som dog næppe kan antages at være noget uvildigt Vidne, beskriver Sommer saaledes: »— et underligt Kostume, kort Jakke, uhyre bredskygget Hat og lange Lokker hængende bredt ud over Skuldrene og ned ad Ryggen — lignende en Gøgler, en Rottejæger el. sligt«. Men Mogens S. var ikke til at tage fejl af, fortsætter han, »i fysiognomisk Henseende et rent Vidunder. Aldrig har jeg tilnærmelsesvis set noget lignende, noget hvis flygtigste Ansigtslinje og mindste Legemsbevægelse var i den Grad bragt til Kunstens Højdepunkt af Hykleriets og Fanatismens Model-

lerpind.« *) Missionær Sommer døde i den yderste Fattigdom paa en Kvist i Aalborg 5. Febr. 1901 og ligger begravet paa den mosaiske Kirkegaard der i Byen.

Fr. Ludv.
Zimmermann.

En lignende Størrelse var en Murarbejdsmand *Fr. Ludv. Zimmermann*, som baade var Lægprædikant, Digter og dramatisk Oplæser, og som saa hurtigt arbejdede sig frem, at han i Januar 72 blev Formand i den blandede Sektion. Han optraadte med en Artikel mod Præsterne i et af »Socialisten«s første Numre, og var altid rede med en Tale eller en Underholdning i Internationales Lokaler. For et saadant Foredrag om »Kirkelig Humbug eller Kristus kontra Statskirkens Præster« blev han tiltalt for »Forhaanelse af Religionen« og idømt 3 Mdrs. Fængsel. En tredje Missionær var den Snedker J. C. Berg, som ogsaa talte ved Phønix-Mødet. Pio maatte tilsidst gribe ind overfor dette Sektvæsen og dekretere, at »vor Forening er ingen Gendøber- eller Spiritist-Forening, og vor Sal er ingen Bedesal«.

Oppositionens
Krav.

Mere betænkelig, selv om ikke Pio kunde se det, var den begyndende Utilfredshed, som ytrede sig, især blandt de faglige Sektioner, med hele Foreningens Anlæg og vist især med Manglen paa Indsigt i de tre Føreres Forhold. Mens Pio mest helligede sig Bladet og heri skrev om Politik, men forsvindende lidt om Strejkerøret, var Haandværkernes umiddelbare Interesse som nævnt: mere Brød i Skabet. Noget af dette fik Luft paa Fællesmødet 13. Nov., men Oppositionen har ikke følt sig tilfredsstillet af Mødets Resultat. Man ønskede demokratiske Styreforhold bragt tilveje og snarest; ogsaa Regnskaberne skulde paa Bordet. Denne Stemning er Baggrunden for, at tre Sektionsformænd, nemlig Sporvognskonduktør L. Jacobsen, samt Snedkerne Pihl og Forsberg indbød de øvrige Sektionsformænd til et Møde i Tømmerkroen 3. Juledag 71. Paa dette Møde krævede man en »Omdannelse af Foreningens Love, inden Valget af Bestyrelse i Januar foretages,« og man nedsatte et Udvalg til at forhandle med den foreløbige Bestyrelse herom, samt om andre af Foreningens Anliggender. Udvalget kom til at bestaa af Jacobsen, Mundberg og Snedkerne Forsberg, Pihl og Greis; men bl. a. var C. C. Andersen ogsaa med i dette Fremstød fra Oppositionen. Det var som sædvanlig Brix, som maatte klare Ærterne — for Pio var rejst til Udlandet paa det Tidspunkt.

*) J. Fibiger i »Dansk Tidsskrift«, 1901, S. 285—86.

Ordrupshøj, hvor Pio var Huslærer 1871. (Maleri af Rademacher paa Det kgl. Bibliotek).

Pios personlige Forhold havde taget en ny og dramatisk Vending, efter at han i Maj havde udsendt »Socialistiske Blade Nr. 1.« Det var klart, at hans Anonymitet før eller senere vilde blive afsløret. Og saa var han færdig med at være Postembedsmand. Han kunde derfor lige saa godt tage sin Afsked frivilligt. Forinden havde han tilfældig erfaret, at den stenrige Fru Berling paa Ordrupshøj søgte en Huslærer. Det var Ejerinden af Berlingske Tidende, Enke efter Kammerherre Berling, som i Marts var død under en Rejse i Ægypten sammen med hans Ungdoms Veninde Grevinde Danner. Fru Berling var et Par Aar før gaaet over til Katolicismen, og hun havde nu helt givet sig den katolske Menigheds Forstander, Pastor H. Grüder i Vold. For hendes Midler og paa hendes Ejendom opførte Katolikkerne et Par Aar efter det store Skt. Andreas Kollegium, som en Aarrække blev Hovedkvarter for en Hoben tyske Jesuitter, men som nu efter mange Skæbnens Omskiftelser er blevet et Hjem for landflygtige spanske Børn. Mærkeligt nok antog Grüder Pio paa hans Papirer, og denne tiltraadte Pladsen i Begyndelsen af Juli. Det skulde kun være for fire Maaneder, da Familien om Efteraaret vilde rejse til Svejts, hvor Sønerne Carl og Volmer da skulde paa Institut. Foruden dem var der tre Døtre, hvoraf den ældste, Hedevig

Carla, senere gift Næser, vistnok satte den letfængelige Løjtnants Hjerter i Brand.

Pladsen var ideel for Pio under de givne Omstændigheder. Han boede for sig selv i et lille Havehus, hvor han uforstyrret kunde arbejde videre med sin Sag, og ligeledes kunde han lettere opretholde sit Incognito, naar han kun af og til viste sig i København. Han førte i de følgende Maaneder et spændende Dobbeltliv a la Krapotkin: om Dagen pæn Mand blandt Samfundets begunstigede, om Natten underjordisk Revolutionær. Om Dagen underviste han Børnene, spillede Ring med Damerne i Haven, foretog Udflugter til Lands og til Vands med Familien — om Natten skrev han Artikler og flammende Opraab til »Socialisten«, førte hemmelig Korrespondance og ledede Internationale. Naturligvis varede det ikke længe, før Fru Berling fik et Vink fra Politiet om, hvad det var for en tvivlsom og farlig Person, hun havde taget i Huset. Men Pio var en udmærket Lærer og en beleven Kavaller. Han havde vundet Familien for sig. Ind imellem sine andre Gøremaal har han grundigt studeret Bibelen, og i et Eksemplar, som Politiet senere fandt paa Ordrupshøj, har han indstregt alt »som synes at støtte Socialismen«. Væbnet med passende Skriftsteder har Pio saaledes kunnet føre en interessant Konversation med de katolske Damer og deres Bekendte. Trods Politiets Advarsel blev Pio ikke sagt op. Da Familien rejste til Svejts, fik han tilmed Lov foreløbig at blive boende i Havehuset mod at føre Opsyn med Ejendommen.

I Begyndelsen af Oktober foretog Pio en Rejse til Jylland for Fru Berling, idet han skulde bringe et Plejebarn i god Behold til Randers, og da dette Ærinde var besørget, opsøgte han forskellige af de Personer i Skanderborg og Aarhus, som havde skrevet til eller indmeldt sig i Internationale. Han gav sig dog ikke tilkende, men foregav at være Løjtnant Jørgensen, udsendt af Stormesteren. Ligeledes blev al Korrespondance vedrørende Sagen i disse Maaneder nok conciperet eller skrevet af Pio, men underskrevet og udsendt af Brix.

Da Familien Berling var borte, blev han ofte i længere Tid i København og holdt da til i Kælderen — »ind i Gaarden« — under Dansesalonen Phønix, hvor Internationale havde lejet sit første Foreningslokale. Det var her, han begyndte at føle Kræfternes og Midlernes Utilstrækkelighed overfor den Uro, som var ved at gøre sig gældende. »Stærk Gæring var der naturligvis begyndt indenfor selve

Pio
paa Ordrupshøj.

Partiets Grænser«, hedder det i Erindringerne, »forskellige Kræfter, nogle af meget tvivlsom Værd, trængte sig frem, og det var nødvendigt, at Medlemmerne selv kunde komme til Klarhed om, hvem de foretrak. Forholdet til Udlandet var stadig uklart, det vilde være heldigt,« mente han, »hvis Bestyrelsen eller et Medlem deraf kunde komme i direkte Berøring med udenlandske Foreninger og Personligheder.«

I Begyndelsen af December, netop som han omgikkes med Tanken om at aflægge et Besøg i London for at konferere med Internationales Generalraad, men havde Bekymringer m. H. til de Udgifter, Rejsen vilde bebyrde Bladet med (Foreningen havde praktisk talt ingen Penge), fik han til sin Overraskelse sendende en Anvisning paa 200 Rigsdaler med et Brev fra Fru Berling, hvori hun beder ham benytte dem til at uddanne sig for ved et katolsk Kollegium, hvad Fruen mente vilde interessere ham, da han jo tidligere havde udtalt sig sympatiserende overfor Katolicismen.

Rejsen
til Genève.

Forklaringen var den, at Pios Mor, som allerede var dybt rystet, da han opgav sin udmærkede Embedskarriere ved Postvæsenet, nu var bleven klar over, hvad det var hendes Søn var kommen ind i, og i sin Fortvivlelse havde skrevet et Brev til Fru Berling — som Kvinde til Kvinde — og anraabt denne om at hjælpe med at faa Sønnen draget bort fra den Vildfarelsens Vej, han var kommen ind paa, til Sorg for hans Familie og sikkert til Ulykke for sig selv. Hun tænkte sig ved Hjælp af en Pengesum at kunne faa Pio til at rejse bort fra Byen. Fru Berling har altsaa imødekommet Anmodningen paa sin egen Maade.

Nu ordner Pio paa kort Tid sine Rejseforberedelser, skriver en Del Stof paa Forskud til Bladet, og »stiger op af Hulen«, efter at han bogstavelig ikke havde set Dagslyset henad en Uge, som han siger. Og nu forandrer han Rejseplan; han vil til Svejts, hvor Berlings opholder sig; men ogsaa Genève er et socialistisk Centrum, og her kan han søge Raad og Støtte hos den gamle Revolutionsgeneral *Johann Phillip Becker*, den Mand, han havde staaet i skriftlig Forbindelse med siden Foraaret. Han rejste faa Dage før Jul, tog over Hamborg til Strassburg og tog sig Tid til nogle Dages Ophold i Freiburg i Schwarzwald og var i Genève til Nytaar. Han havde ikke tænkt sig noget langt Ophold her; hjemme havde han sagt, han blev borte 10—12 Dage; det blev til smaa to Maaneder.

Genève var, som den er i Dag, en vidunderlig smuk By. Paa den

anden Side Genfersøen løfter sig Fjældet Saleve, ved hvis Fod Lassalle 1864 dræbtes i en Duel. Fjærnere bag det løfter sig Mont Blanc. Ogsaa den Gang var Genève en Hovedstad for Tidens Folkeforbund, et Hovedkvarter for Internationalister, men tillige for politiske Brushoveder og Projektmagere fra Alverdens Lande. Russiske Nihilister og franske Kommunardflygtninge var, da Pio kom derned, i stort Overtal. Ogsaa fredelige danske Snedkersvende træffer han sammen med, og er til Selskab hos *Outine*, en russisk Revolutionær, som staar paa Marx' Side mod Bakunin og som er den, der afslører den tidligere omtalte Netschajew. Men det dybeste Indtryk paa Pio gør dog en fortryllende kvindelig Kaptajn i Garibaldi's Armé, den spanske Senora Minna Puccinelli.

En Del af Tiden har han siddet ved Patriarken J. Ph. Beckers Fødder. Becker hørte til Socialismens gamle Garde. En god Tysker, Friskarefører under den sydtyske Opstand 1849, knyttet for Livet med stærke Venskabsbaand til baade Marx og Engels. Han havde deltaget i og spillet en fremtrædende Rolle paa alle Internationales Kongresser og var fornylig vendt hjem fra Konferencen i London. Becker var en moderat Politiker og en praktisk Organisator. Han var i Princip en Modstander af Strejker, men havde dog været Hovedleder for store uundgaaelige Arbejdskampe i Genève. Han var politisk en Modstander af Lassalleanerne, men havde dog vidst at forene Propagandaen for Internationale med Arbejdet for Udviklingen af den svejtsiske Arbejderkooperation, som endnu den Dag i Dag staar højt. Han havde en Aarrække samlet Traadene i den sydtyske og svejtsiske Arbejderbevægelse i sin Haand, udgivet Maanedssbladet »Der Vorboote« og havde nu sammen med *Outine* Hænderne fulde med at nedkæmpe de Fraktionsstridigheder, som udgik fra Bakunin og Jura-Federationen. Internationale i Genève talte iøvrigt en Snes Sektioner, hvoriblandt baade russiske, tyske og franske, ialt en 4000 Medlemmer.

Hvilke Læresætninger Becker især har indprentet sin Discipel, véd vi ikke, men det er udenfor al Tvivl, at Pio har kunnet lære en hel Del ved at samtale med den gamle.

I Genève satte Pio sig ogsaa i Forbindelse med Fru Berling og efter hendes Opgivende skal han have erklæret sig villig til at gaa over til Katolicismen og gaa i Kloster, men han selv fremstiller det, som om han søgte at overbevise hende om, at ogsaa hun som Katolik maatte kunne sympatisere med Socialisternes Bestræbelser for at af-

skaffe Statsreligionen, da nemlig Kato-
licismen, om den var den sande Lære,
jo let vilde sejre, naar alle Religionerne
blev ligestillet og Betingelserne ens.
Forskellige af de Gejstlige hun omgik-
kes i Genève advarede hende imidlertid
indtrængende mod at indlade sig med
Pio, som de vidste var alt andet end
Katolik, og Forbindelsen og Korrespon-
dancen mellem dem hørte op. Fru B.
havde dog ved et Par Lejligheder for-
strakt ham med Penge til Hotelregnin-
ger etc., da han ved det lange Ophold
havde opbrugt sine Rejsepenge.

Inden han forlod Genève, havde
han kunnet gøre Partiet dér en Tje-
neste ved at foretage en lille Rejse ind i
Frankrig i hemmeligt Øjemed, og han
omtaler ligeledes en Plan, han i Forening
med Meningsfæller i Genève havde lagt
»for en langt mere omfattende og
betydningsfuld Virksomhed i Sagens
Interesse, end den, som Forholdene
herhjemme kunde tilbyde mig«. Hvad
han hentyder til, vides ikke; Projektet
vilde have taget en 5—6 Aar. Han
opgiver det imidlertid, da Efterretningerne
hjemmefra antyder, at Socialismens
Eksistens dér »var truet ved Frafald
og Stridigheder«, og han begiver sig
da tilbage »for at prøve paa at stille
Sagen kraftigt paa Benene.«

At Sagen i København var i høj Grad
truet, har Pio altsaa nok faaet Færten
af, og Brix har da ogsaa bombarderet
ham med Anmodninger om at komme
hjem. Men han har næppe været klar
over, hvilke Anslag Politiet forberedte
mod Bevægelsen og mod ham selv.
Sagen var den, at Politidirektør Crone
og Opdagelsespolitiet's Chef, Inspektør
Hertz, samlede Materiale til at »knalde«
Socialisterne paa. Politidirektørens
Beretning til Justitsministeriet over
Tilstandene i Aaret 1871 viser, hvordan
han bedømte Bevægelsen. Han beretter
heri, at den ganske pludseligt opdukkede
Socialisme forkyndes af Personer »der
stod aldeles udenfor Arbejderklassen«
og at de tilmed bebuder at ville
gennemføre deres Planer med Loven
eller uden Loven. De driver en Agitation,
»der gaar ud paa den mest hensyns-
løse Opæggelse af den arbejdende
Klasse, »den fjerde Stand«, som

*Johann Phillip
Becker
1809—1886.*

den benævnes, til Had og Forbitrelse imod de heldigere Stillede i Samfundet og paa Udbredelsen af de farlige og vildledende Lærdomme, ved hvilke Internationale i Størstedelen af det øvrige Europa allerede i længere Tid har arbejdet paa Kuldkastelsen af de nuværende Stats- og Samfundstilstande.« Han beklager derfor, at vor, endda nye Straffelov, ikke synes at have haft Øje for de Farer, som truer fra den Side, og at Politiet har maattet indskrænke sig til »at holde et vaagent Øje med disse fordærlige og farlige Bestræbelser.«

Han holder ogsaa Øje — endda flere Par — med hvad der foregaar. Vi har set, at Pios egen Formummelse snart var gennemskuet. Hver Side af »Socialisten« blev omhyggeligt ransaget og dens »farlige« Steder indstregt med Blaakridt. Ved hvert eneste af Internationales Møder, det være sig i Lokalet i Helliggejststræde eller i Lille Kirkestræde eller i Københavns Omegn eller paa Geleffs Jyllandstourné, var der Opdagere tilstede, som indprentede sig hvert Ord, som blev sagt, og bagefter indgav Rapporter om alt, som var passeret, og udførligt Referat af alle Taler. Ikke blot var der sat civilklædte Betjente ud paa dette Arbejde, og en Opdagelsesbetjent Korn har i et Par Aar praktisk talt ikke bestilt andet end at være Politidirektørens »Øje« med Socialisterne; men ogsaa betalte »Stikkere«, Forræddere indenfor selve Bevægelsen, stod i Politiets Sold. Hertz og Crone kunde efter hvert Møde i Reglen sammenligne et Par af hinanden uafhængigt affattede Indberetninger, og saaledes danne sig et ret paalideligt Billede af Begivenhederne. Man kan fordømme Politiets Metoder, og selv hvor det gælder virkelige Forbrydelsers Opklaring vil »Stikkernes« Anvendelse vel forekomme de fleste forkastelig; men mere rystet bliver man dog ved at erfare, at der blandt selve Internationales fremtrædende Ledere var Folk, der spillede falsk Spil. Den Sporvognskonduktør L. Jacobsen, som i August 1871 med Varme og Begejstring havde overtalt sine Kolleger til at danne en Fagforening og indmelde sig som Sektion i Internationale, og som blev Formand for denne, samtidig med at han blev, og siden er bleven fejret som en Martyr, fordi han som Følge af sin socialistiske Agitation blev afskediget af Sporvejselskabet — denne Mand var en Judas. For Sølvpengene af Politiets hemmelige Fond sendte han fra Efteraaret 71 til hen paa Foraaret 72 regelmæssige Beretninger til Crone og Inspektør Hertz om alt, hvad der passerede paa Internationales Sektionsformandsmøder og alt hvad han iøvrigt erfarede som den betroede Mand, han var. Det Møde, han foranle-

Opdagere
og »Stikkere«.

digede afholdt paa Tømmerkroen 27. December, traf han Forbedelser til i Samraad med Politiet. Han karakteriserede hver af Lederne, han opklarede Tvivls punkter for Politiet, og han kunde længe i Forvejen underrette dette om, hvad der skulde foregaa, f. Eks. at Pio agtede sig til London og Genève. Noget ind i 72 begynder Bestyrelsen at ane, at noget af Uroen i Foreningen skyldes Politi-Spioner. Sidst i Febr. skrives i »Socialisten«, at »det Udfrittelsessystem, som anvendes for at faa Indblik i Bestyrelsens »Hemmeligheder« — skal vi snart vide at sætte en Stopper for«. Og Mistanken samler sig ogsaa om den virksomme Formand for »Befordringsvæsenets« Sektion. Da Jordan begyndte at føles varm under hans Fødder, skriver han til Hr. Etatsraaden, d. v. s. Crone, en sammenhængende historisk Fremstilling af Internationales Forhold og af Pio, Brix og Geleffs Gøren og Laden, som han beder om Tilladelse til at lade trykke som en sidste Salut, og idet han smigrer sig med, at han »i en væsentlig Grad har bidraget til Internationales fuldkomne Afmagt her i Landet, i det mindste for en lang Aarrække« er han ogsaa klar over, at han samtidig har forspildt sin egen Fremtid her i Landet, og meddeler saa, at han har besluttet sig til at udvandre. Forsynet med Penge fra Hertz forsvinder han da i Begyndelsen af April med samt en stor Familie til Brasilien.

I sin Erindringer fortæller Pio, at han rimeligvis var blevet Politiet i Genève personlig »anbefalet« fra vort elskværdige Politi herhjemme. Jo, takket være de dygtige »Opdagere« i som udenfor Bevægelsen, kunde Politiet advisere baade London og Genève i god Tid. I London gjorde man sig store Anstrengelser for at kunne følge den farlige Person i Hælene, naar han kom — hvad han altsaa ikke gjorde. Men Gesandten i London beroliger dog det danske Udenrigsministerium med, at man derovre ikke tog Internationale slet saa højtideligt, som man syntes at gøre i København. *The Commissioner of the Metropolitan Police*, d. v. s. Londons Politidirektør udtaler overfor Gesandten, at denne Forening aldeles ikke foruroliger de engelske Myndigheder; den vil snarere efterhaanden dø en naturlig Død i Stilhed. Den derværende Centralkomité vilde gerne stræbe efter at bibringe Publikum store Tanker om dens farlige Indflydelse, men denne bestaar i Virkeligheden mest i egen Indbildning. Chefen for Opdagelsespolitiet kan yderligere oplyse, at Løjtnant Pio sikkert vil lide en stor Skuffelse, om han venter af Centralkomitéen at kunne faa Støtte til Bevægelsen i Danmark. Hverken den eller

Stikbreve
til London
og Genève.

Karl Marx havde Midler til sli­g Understøttelse; saa vidt ham be­kendt havde Foreningen ingen faste Fonds eller Indtægter og »knap istand til at holde sig selv ilive, vilde den endnu mindre kunne afse Penge til Filialen«. Et Bevis herpaa var, at »de fra Frankrig hidkomne Communister og Socialister kun fandt aandelig Sympa­thie, men næsten omkom af Hunger og Mangel paa Understøttelse fra Meningsfæller her«. (Indberetn. af 2. Jan. 72).

Ogsaa til Genève sendes Pios Fotografi og Anmodning om at ud­finde, hvilke Sammensværgelser han her anstifter. Den kongelige danske Konsul i Genève, en Svejtser ved Navn Galiffe, er baade bæ­ret og benovet over Hvervet og sammenligner aabenbart Pio med *le grand agitateur italien Mazzini*, som ogsaa skal befinde sig i Genève. Han forsikrer, at baade Justitsminister og Politidirektør ganske spe­cielt skal interessere sig for Løjtnanten, og 5. Jan. kan han berette, at Hr. Pio *en effet* har været her, for to eller tre Dage siden, men han véd ikke, om han er afrejst igen. »Der er jo Sværme her af disse Internationalister med deres Damer, som tager Gæstfriheden som en Selvfølge!« Nogle Dage efter har der været et Bud fra Telegrafsta­tionen og spurgt, om Konsulen ikke kendte Adressen paa en Løjtnant Pio fra København. Og Konsulen rapporterer, hvordan han, da han hverken kunde beslaglægge Depêschen eller aabne den, faar lokket ud af Budet, at det nok drejer sig om en Hjemkaldelse. For det Tilfælde, at det ikke er et Telegram fra Løjtnantens Regering, vil han ikke forsømme at informere Deres Excellence o. s. v.. Man ser ham staa med krøllede Tæer og krum Ryg — aa, som han skal rapportere. Hvem der kunde skrive en munter Operette, vilde have et oplagt Stof i Pios Genève-Besøg med hans ikke helt renhaarige Spil overfor Jesuitterne, hans Discipelforhold overfor J. Ph. Becker, Omgængelse med Kommunarder og Spanierinder, Politiet i Hælene, idiotiske Konsuler med affable Depêscher o. s. v. og Brix ringende for hans Øren: Skynd dig, kom, der er Ugler i Mosen.

Midt i Februar rejste Louis Pio saa hjemad. Han drog over Mün­chen til Leipzig, hvor han besøgte Bebel og Liebknecht og ifølge Erindringerne »prøvede paa at bringe en Forsoning i Stand mellem dem og det ældre Parti, som Hasenclever i Berlin repræsenterede«. Københavns Politi var saa smaat begyndt at tro, at han aldrig vilde vise sig mere. Da han nu alligevel til dets Overraskelse dukkede op igen, og den elendige borgerlige Straffelov ikke gav Hjemmel nok til at gribe ind overfor hans fortsatte Virksomhed, prøvede Politi-

direktør Crone, om ikke den militære da kunde bringes i Anvendelse. Sidst i Februar rettede han en Henvendelse til Krigsministeriet, om Secondløjtnant Pios Forhold som Medlem af Internationales Bestyrelse, som Agitator gennem »Socialisten« og nu tilmed hans Rejse til Udlandet »uden Ministeriets Tilladelse«, ikke kunde motivere Forholdsregler overfor ham — paa Grund af hans militære Stilling. Men efter at have tygget paa det svarer Krigsminister Haffner dog, at Ministeriet ikke for Tiden tror at burde foretage videre imod Ljtn. Pio. — Crone og Hertz maa altsaa indtil videre nøjes med ved Hjælp af nidkære »Stikkere« at holde sig i Føling med den truende Udvikling.

Den mærkbare Uro og Gæring indenfor Foreningen, som havde været ved at tage Modet fra Pio, og delvis været Aarsagen til hans Bortrejse, var ikke blot foranlediget af religiøse Sekterere og betalte Stikkere. Der var ogsaa med i den et demokratisk Element, en Utilfredshed hos de for nogles Vedkommende ældre Arbejdere blandt Sektionsformændene med Foreningens diktatoriske og ukontrolable Ledelse. Dette var kommen stærkt til Udtryk og var ved at fremkalde en alvorlig Krise for hele Bevægelsen, mens Pio var borte. Det Udvalg, som Sektionsformandsmødet 27. December havde nedsat, havde faaet paalagt dels at udarbejde nye Love, som skulde danne Grundlag for Bestyrelsesvalget i Januar, dels at forhandle med den foreløbige Bestyrelse om muligt at faa et fælles Forslag opstillet. Brix faar en Forhandling herom udsat til 8. Januar, da han haabede at have Pio hjemme til den Tid. Han og Geleff maa imidlertid alene repræsentere Bestyrelsen. Overfor dem fremsætter Oppositionen da et Lovforslag, hvis Kerne er Oprettelse af et Repræsentantskab som højeste Myndighed, og dettes Formand skal have Ledelsen af Forretningerne i sin Haand. Bemærkningerne til Forslaget viser tydeligt, hvorhen Vinden blæser: »At Foreningens Bestillingsmænd, saasom Sekretær, Kasserer samt øvrige nødvendige Medhjælpere, staar i et fuldkomment Tjenesteforhold til Foreningen, anser vi for aldeles nødvendigt, idet der overfor dem maa findes en Myndighed, som kontrollerer deres Forretningsførelse og som i fornødent Fald kan give dem Tilhold eller afskedige dem. — — At Bestillingsmændene lønnes fuldstændigt for deres Arbejde, anser vi for selvfølgeligt, for det første fordi Repræsentantskabet med større Bestemthed kan forlange de til de respektive Bestillinger henlagte Arbejder punktligt udførte, og for det andet fordi det jo i Virkeligheden er en Umulig-

Oppositionen
rykker frem.

hed at finde Folk, som kunne og ville ofre al deres Tid i Foreningens Interesse gratis«.

Komiteen fremhævede Vigtigheden af at denne Sag blev bragt i Orden, inden den ny Bestyrelse valgtes, men det var ikke muligt at komme til Enighed med Brix og Geleff om nogen for begge Parter tilfredsstillende Formulering. Paa et Sektionsformandsmøde 10. Januar i Tømmerkroen blev Komiteens Udkast og Fremgangsmaade godkendt med 27 St. mod 10, men heller ikke paa denne Baggrund gik Bestyrelsen Oppositionen imøde. Under disse Stridigheder indtræffer fra Horsens Anklager mod Brix for Uvederhæftighed m. H. t. et Brev og et Strejkebidrag til Snedkerne, hvad der tilspidser Situationen. Komiteen sender L. Jacobsen til Jylland at søge de derværende Sektioners Tilslutning til det nye Lovforslag, hvad han opnaar baade i Horsens, Skanderborg og Aarhus. Men imens gik Brix og Geleff over til Offensiven. Paa et nyt Sektionsformandsmøde er især Brix's Støtter, Cigarmagerne, blevet mobiliseret, og der vedtages en Bemyndigelse for Bestyrelsen til, at den i givet Fald kunde udstøde Medlemmer, som foretog sig noget, der stred mod Foreningens Interesser; ret utilsløret rettet mod Jacobsen og Mundberg og Forsberg.

Revisions-
udvalget.

Nu spillede Oppositionen ud igen: Søndag den 28. Januar nedsatte et Formandsmøde paa Maskinarbejder Lundbecks Forslag et Udvalg bestaaende af en Sektionsformand for hvert Fag »til at efterse Bestyrelsens Regnskab og hele Forretningsførelse«. Alene Cigarmager Würtz stemte imod. Udvalget kom til at bestaa af: For Smedene: *Lundbeck*, Murerne *Grøn*, Tømmerne *Sørensen*, Snedkerne *Forsberg*, Skomagerne *Jeppesen*, Malerne *Fr. Hertz*, Arbejdsmændene *Sørensen*, Befordringsvæsenet *L. Jacobsen*, Cigarmagerne *P. C. Johnsen* og for den blandede Sektion Typograf *Petersen*.

Brix fik Respit med at faa sine Bøger iorden til Mandag d. 5. Februar Kl. 6 Aften. Og til den Tid havde han og Geleff ogsaa faaet opstillet et Regnskab over Foreningens Indtægter og Udgifter fra Oprettelsen til 1. Februar. Det udviste en samlet Indtægt paa 574 Rigsdaler, hvoraf de 213 var tilskudt fra »Socialisten«, og en Udgift paa 573 Rd., hvoraf den største Post er Tilskud til *Geleffs* Rejser i Provinsen. *) Det tilfredsstillende ikke ganske det nedsatte Revisionsudvalg. Hvis Politiet, som naturligvis ogsaa fik Kundskab om Regn-

*) Regnskabet er aftrykt in extenso paa S. 50 i *Wiinblad og Alsing Andersen: Det danske Socialdemokratis Historie*, I. 1921. Summerne er blot omregnet i Kroner og Øre.

skabet, havde været spændt paa at se, hvormeget Guld der var strømmet til Danmark fra Skatkamrene i London, har det kun været det til Skuffelse. Brix og Geleff havde imidlertid begyndt at fire paa Spørgsmaalet Lovændringer, men da Louis Pio nu endelig langt hen i Februar optraadte paa Skuepladsen paany, satte han sig imod, at Lovene blev Genstand for andet end Smaaændringer. I Glæden over hans Hjemkomst faar han sin Vilje, og Udvalget udtaler i en fredssommelig Betænkning, »at den efter Forholdene maatte antage Regnskabet for tilfredsstillende«. Det længe udsatte Bestyrelsesvalg kunde saa finde Sted. Nogen Nervøsitet kan dog spores i Bladet, hvor Bestyrelsen forsikrer, at om den bliver vraget, skal den ogsaa vise, at den forstaar paa mindre fremtrædende Pladser »at kæmpe og lide for Sagen«, og den gør opmærksom paa, at »Storborgerne vil betragte det som en Sejr, hvis det skulde lykkes dem at paavirke saa mange af Medlemmerne imod den nuværende Bestyrelse, at den blev styrtet ved Valget«. Men denne Frygt viste sig ubegrundet. Bestyrelsesvalget fandt Sted 29. Februar eller 1. Marts, og Resultatet blev, at Pio valgtes med 1548 Stemmer, Geleff med 1555, altsaa lidt flere end Pio, og Brix med 876 St. Derefter fik Mundberg, Oppositionens Kandidat, 730 St. Han og Würtz blev Suppleanter. 123 St. var spredte. Det var i Forbindelse med dette Valg, at Pios Navn første Gang stod nævnt i »Socialisten«. 6. April valgtes den særlige Kredsformand for København. Det blev Mundberg.

Pios
Hjemkomst.

Bestyrelsesvalg.

Fra 1. Februar var man flyttet bort fra Rasmussen i Helliggejststræde til ny og bedre Lokaler i Lille Kirkestræde Nr. 1 paa 2. Sal, lige overfor Nikolaj Kirke. Her udfoldede sig nu i de kommende Maaneder en livlig Virksomhed; flere af Ugens Aftener var der Møder med Taler af Geleff, Mundberg, Zimmermann eller andre; Sektionsmøder med Drøftelse af faglige Anliggender; Underholdninger, »Assembléer« o. s. v., og i denne Tid indsynges ved Mødernes Afslutning U. P. Overbys »Snart dages det Brødre«, som første Gang blev sunget i Phønix-Kælderen ved Nytaarsfesten, mens Pio var bortrejst. —

Det altoverskyggende Spørgsmaal var forøvrigt Bladet »Socialisten« Skæbne. Det var under Pios Genève-Ophold, at Brix og Geleff havde maattet drage til Sverige for at faa det trykt, hvorved de satte en Skræk i Livet paa Malmøs Borgerskab, som frabad sig Besøg »af disse socialistiske Probenreutere«. Nu er det, Pio maa rejse til Ham-

borg for at faa det sidste Nummer af Ugebladet trykt, en Rejse, hvor han bliver klar over, at hans Fjed stadig overvaages af Politiet. Han har længe funderet over, hvordan han skal skaffe Midler til at lave Bladet om til Dagblad og faa stabile Trykkeriforhold etableret. At det havde været hans Haab at faa Hjælp hertil fra Internationales Generalraad, fremgaar af det tidligere aftrykte Brev, men en væsentlig Del af den følgende Brevveksling med London drejer sig ligeledes herom.

Ogsaa Geleff lagde sig i Selen for at blødgøre London. Under hans (anden) Jyllandsrejse afsender han dette Brev:

Randers, den 19. Januar (1872).

Kære Borger Karl Marx, London.

Som De ved, har den socialistiske Bevægelse ogsaa her i Landet vundet en Tilslutning, hvilket man for to Maaneder siden endnu ikke kunde forvente, Internationalen tæller nu allerede snart 6000 Medlemmer, og ifølge Meninger, som Befolkningen ved forskellige Lejligheder har lagt for Dagen, kan det med Bestemthed forudsættes, at dette Tal meget snart, navnlig i København og Jylland, vil fordobles.

Men for at holde Bevægelsen livlig og for at kunne agitere videre, er det nødvendigt at have et Organ, der kan forkynde Socialismen, og et Trykkeri, som er uafhængigt. Vi har, som De véd, stiftet et Blad, »Socialisten«, som udkommer en Gang om Ugen i et Oplag af 4000 Eksemplarer; men fordi vi ifølge Pengemangel endnu ikke har anskaffet et Trykkeri, er vort Blad flere Gange næsten blevet undertrykt, fordi Politiet dels direkte, dels indirekte har bevirket, at ingen af de københavnske Bogtrykkere vil trykke Bladet. Det maa derfor nu trykkes i Sverige; men dette er saa besværligt og saa dyrt, at det ikke kan gaa længere paa denne Maade, og vi maa derfor for enhver Pris have et Trykkeri, som tilhører vor Forening. Til dette Formaal har man rundt omkring i Landet foranstaltet Indsamlinger, men det er meget sandsynligt, at der højst kan indkomme 400—500 danske Thalere.

For at kunne gennemføre vor Plan, behøver vi dog 2000 danske Thalere; jeg tillader mig derfor at spørge Dem, om vi fra Generalraadet i den nærmeste Tid kan opnaa et Laan, et Laan paa 1500 Thalere. Paa denne indtrængende Henvendelse tør jeg maaske udbede mig Deres Svar; jeg tilføjer, at vi sandsynligvis aarlig kan tilbagebetale nogle Hundrede Thalere, og det er vor Hensigt at lade vort Blad udkomme hver Dag, hvorved det vil opnaa en langt større Udbredelse, fordi alle danske Arbejdere læser et Dagblad.

Jeg er i denne Tid i Jylland, hvor jeg har besøgt de forskellige Afdelinger. Stemningen er udmærket.

Deres hengivne *Poul Geleff*,
Medlem af Centralkomiteen.

Adresse: Poul Geleff i København.

Brix' og Pio's Anstrengelser for at rejse Midler til Grundlæggelse af et Dagblad lykkedes »efter utrolige Anstrengelser og Forhandlinger«. Geleff er ikke med heri. Der dannedes først i Marts et Interessentskab, som bestod af Pio, Brix, Kunstmaler Robert G. A. Barnekov og Grosserer og Herreekviperingshandler Niels Jensen. Barnekov var en Ven af Pio (han har malet et Portræt af ham), Søn af en velhavende Toldforvalter i Kerteminde. Niels Jensen var en af Brix' Bekendte. De indskød hver en Fjerdedel af Kapitalen og ejede alt-saa hver en Fjerdedel af Bladet. Pio skulde være Redaktør og Brix Forretningsfører. Der blev truffet Aftale med Bogtrykker Henriksen i Ravnsborggade 21 om at trykke Bladet. Det første Nummer af Dagbladet »Socialisten« udkom 2. April 1872.

Dagbladet
grundlægges.

Forinden havde der været ført en Korrespondance mellem Pio og Generalraadet, væsentlig med Henblik paa Bladets Økonomi og Forsyning med Stof. Da disse Breve desuden oplyser en hel Del om Pios Haab og Forventninger, og er de vigtigste Kilder til Kundskab om Forbindelsen mellem Marx' og Pios Internationaler, skal de aftrykkes her i deres Helhed.

Det første er afsendt sidst i Februar 1872 til Internationales Sekretær for Danmark:

S. T.

Hr. Motterhead!

Jeg beder Dem undskylde, at De i længere Tid ikke har hørt noget fra vor Afdeling; men jeg har benyttet de sidste to Maaneder til at foretage en Rejse til Schweiz og Tyskland for at se, om det ikke var muligt at oprette en livligere Korrespondance mellem de derværende Foreninger og os, end hidtil har været Tilfældet. Det var saameget mere nødvendigt at gøre dette, som det er blevet muligt for os at lade vort Organ, »Socialisten«, udgaa som Dagblad fra April, og dette vilde vanskeligt kunne ske, naar vi ikke kunde gøre Regning paa specielle Korrespondenter i de forskellige Lande. Jeg har nu faaet Løfte om ugentlige Bidrag, saavel fra Schweiz som fra flere Steder i Tyskland, men det vilde være mig meget kært, hvis jeg gennem Deres Hjælp ogsaa kunde faa saadanne fra *England* og *Frankrig*. Det gør naturligvis ligemeget, paa hvad Sprog de er skrevne.

Under min Fraværelse var der fremkommet lidt Slaphed i Foreningen, omendskønt den dog stadig udbredte sig; men dette forsvandt, saasnart jeg kom tilbage, eftersom det kun var fremkommet, fordi enkelte Storbørgerblade havde fortalt den Løgn, at jeg havde isinde at blive rent borte. Foreningen er saaledes nu atter i Tilvækst, og vi har for Øjeblikket hele vor Opmærksomhed henvendt paa at drive nogle Valg igennem til Rigsdagen, eftersom Valgdagen nærmer sig med stærke Skridt. Iøvrigt er det Bestyrelsens Mening at sammen-

kalde en almindelig dansk Arbejder- og Husmandskongres i de første Sommermaaneder for at blive enige om en fælles Optræden paa Valgdagen.

Den Frist, som den foreløbige, selvvalgte Bestyrelse havde sat, er nu udløbet, og i de første Dage i Marts vil Resultatet af de nye Valg blive offentliggjorte. Saavidt jeg kan dømme, er det rimeligst, at alle tre Medlemmer af Centralkomiteen, nemlig Brix, Geleff og Undertegnede, bliver genvalgte.

Prøvenumret af vort nye Blad vil udkomme den 16. Marts, og jeg vil atter tillade mig til Slutning at erindre Dem om, hvor vigtigt det vilde være for Foretagendet, hvis vi i dette Nummer kunde møde med *originale* Korrespondancer fra en eller anden af de meget bekendte Meningsfæller, som opholder sig i England.

Med socialistisk Haandslag og Hilsen.

Louis Pio.

NB. De vil nu bedst kunne adressere Brevene til mig, min Adresse er: Lieutenant L. Pio, Copenhagen.

Omtrent samtidig afsender han dette Brev til Fr. Engels:

København, den 24. Februar 1872.

Hr. Friedrich Engels!

Da jeg for nogle Dage siden kom igjennem Leipzig og talte med Hr. Liebknecht, raadede denne mig til at skrive til Dem og bede Dem om Bistand. Vi har her i Danmark endelig faaet samlet de nødvendige Penge til at kunne købe vort eget Trykkeri, og vi har nu til Hensigt at forvandle Ugebladet »Socialisten« til et Dagblad. For at kunne føre dette igjennem, er det imidlertid ganske nødvendigt, at vi kan byde paa noget Nyt og for vore Partifæller interessant, og jeg søgte derfor paa min Rejse at faa saa mange Korrespondenter som muligt; men det er indlysende, at jeg ikke kan klare mig med de tre eller fire, som jeg fik, især da jeg slet ingen har i England, Spanien og Italien. Jeg tillader mig derfor at spørge, om det ikke skulde være muligt ved Deres Formidling at faa saadanne; det er os ganske ligegyldigt, hvilket af de nævnte Sprog de skriver.

Endelig beder jeg Dem tilgive mig, at jeg ulejliger Dem med min Henvendelse; Sagen er imidlertid af saa stor Vigtighed for os, at jeg ikke kunde undlade at gøre et Forsøg.

Med socialistisk Hilsen.

Louis Pio.

Min Adresse er: Lieutenant Louis Pio, København.

Herpaa svarer Fr. Engels en halv Snes Dage senere:

Den internationale Arbejder Association
Rathborne Place 33, London W. E.

7. Marts 1872.

Kære Hr. Pio.

Det har glædet mig meget at modtage Deres Brev af 24. Februar, og jeg vilde allerede tidligere have skrevet til Dem, endnu før jeg fik dette Brev, dersom jeg havde haft en sikker Adresse i København og ikke havde hørt fra

Outine, at De var paa Rejse. Det kunde nemlig ikke vedblivende skjules for os, at Mottershead paa ingen Maade havde opfyldt sine Pligter som Sekretær for Danmark, som han skulde. Forskellige Hverv, som var paalagt ham, undlod han at udføre, som vedlagte Brev til det danske Føderalraad viser. Det vilde nu være godt, for at kunne faa M. fjernet fra hans Sekretariat, om det danske Føderalraad skrev til Generalraadet (Adr.: John Hales, Generalsekretær, Rathborne Place 33, London W) og forespurgte, hvordan det kunde være, at Korrespondancen blev ført saa skødesløst. Sagen var den: vi undlod *med Vilje* at gøre en Tysker til Sekretær for Danmark; vore Franskmand skriver for det meste ikke Engelsk, og vi vidste ikke, om fransk Korrespondance vilde passe Dem; saaledes blev der kun tilbage at vælge en Englænder, da De jo havde skrevet paa Engelsk til os, og blandt dem var M. den bedst egnede af dem, som ellers ikke havde Bestillinger. Men vi ser, at det gaar ikke, og maa nu finde Midler til at faa Liv i Korrespondancen, saa Sagen ikke sover ind. Den tidligere Sekretær, Cohen, bekymrer sig nu kun om sine umiddelbare Kammerater, Cigar-Arbejderne, og er desuden blevet sat under Anklage af Belgierne paa Konferencen i September 71 paa Grund af hans Optræden i Belgien, mens han udførte en Mission for Generalraadet. Siden da lader han sig ikke mere se.

Friedrich
Engels
1820—1895.

Indtil videre vil jeg, hvis De ikke har noget imod det, korrespondere privatim med Dem, til de officielle Forhold igen er i Orden. Jeg skal ogsaa hver Uge sende Dem et Nummer af »Eastern Post«, hvori det officielle Referat af Generalraadets Møder offentliggøres. Numret for 24. Februar har jeg allerede sendt. Det forstaar sig, at De skriver paa *Dansk* til mig; jeg forstaar Deres Sprog fuldstændigt, da jeg har beskæftiget mig meget med skandinavisk Literatur, og beklager kun, at jeg ikke kan svare Dem paa *Dansk*, fordi jeg aldrig har haft Lejlighed til at øve mig deri. Det kommer maaske senere! Foruden mig forstaar Marx *Dansk*, ellers ingen andre i Generalraadet.

Jeg skal gøre mit Bedste for fra Tid til anden at sende Dem en Korrespondance til »Socialisten«, og De skal virkelig om muligt faa en i Dag eller i Mørgen; desværre er jeg for Øjeblikket saa stærkt optaget af Sekretariatet for Italien og Spanien og af andre Arbejder, at jeg næsten ingen Tid kan faa tilovers. Indtil jeg faar skaffet Dem Korrespondenter i Spanien og Italien, skal jeg besørge Efterretninger og Blade fra disse Lande sendt Dem. Det bedste var at udveksle »Socialisten« med derværende Blade, men det er ganske vist Ugeblade og Deres et Dagblad, saa der bliver et økonomisk Spørgsmaal at tage i Betragtning.

I Genève og Leipzig vil De have hørt om nogle af Bakunin anførte Split-

telsesfolks Forsøg paa at sætte Generalraadet under Anklage for en ekstraordinær Kongres. Sagens Kerne er »Internationale«s Holdning i politisk Henseende. Disse Herrer kræver *fuldstændig Undladelse af enhver politisk Aktion, navnlig af at deltage i Valg*, mens Internationale fra første Begyndelse har sat Arbejderklassens Erobring af den politiske Magt som Middel til social Frigørelse som Indskrift paa sin Fane, og Generalraadet har forsvaret dette. Konferencens [i London Sept. 1871] Resolution IX fik Kampen til at bryde ud; men da Konferencens Resolutioner i Principspørgsmaal ingen bindende Kraft har, saa længe de ikke er godkendt af Føderationerne, er det af Vigtighed at fremskaffe en Beslutning af det danske Føderalraad, hvori denne Resolution anerkendes. Om selve Sagen skal jeg ikke udtale mig; overfor et politisk saa udviklet Folk som Danskerne vilde det være en Fornærmelse.

Godkendelse af Konferencebeslutningerne er forøvrigt indløbet fra de fleste [Sektioner], navnlig fra Zürich, fra det romanske Schweiz, fra Tyskland, England, Holland og Amerika. I Spanien vil den Kongres, der mødes i April, træffe Afgørelse; i Italien ligger alt endnu hulter til bulter; Belgierne har endnu ikke svaret; i Frankrig har de enkelte Sektioner *alle* tiltraadt; en Føderation er der umulig.

Jura-Folkenes [fra Kanton Jura i Schweiz] Forsøg paa at fremskynde Indkaldelsen af en ekstraordinær Kongres er forøvrigt strandet med Glans og af dem selv i et autograferet Cirkulære (af 3. Marts) *opgivet*. Stemt *med* dem har: i Spanien *een* Sektion (Palma, Majorca), i Italien *een* (Turin, som nu har ændret Stilling) og forskellige foregivne Sektioner, som imidlertid hverken har forlangt Optagelse i »Int.« eller betalt Bidrag (Pisa, Bologna o. s. v.), i London en foregiven Sektion française de 1871, som paa Grund af sine med Generalstatutterne uoverensstemmende Lokalstatutter aldrig er blevet optaget og som siden har spaltet sig i fire Dele — det var det hele. I Mellemtiden har Generalraadet udarbejdet et Svar mod disse Intriger; det er nu i Trykken og skal blive sendt Dem, saasnt det er færdigt.

Jeg sender Dem i Dag pr. Post 1 Nr. »Emancipation« fra Madrid; 1 Ex. Kongresbeslutninger paa Engelsk og 1 paa Fransk, samt 1 eng. Ex. og 1 tysk ny Udgave af Statutterne. »Emancipation« sender jeg Dem foreløbig ugentlig sammen med »Eastern Post« og skriver til Madrid og Italien, at man skal sende Dem Blade. Ifald De, naar »Socialisten« udkommer igen, vil sende mig 4 til 6 Ex. af interessante Numre, skal jeg tilbørligt fordele dem, indtil De faar truffet endelige Arrangementer.

Da jeg ved, at Mottershead hverken har stillet Forslag overfor det danske Føderalraad om Godkendelse af Konference-Resolutionerne eller har udført Beslutningen med Hensyn til de gummierede Medlemsmærker, paatager jeg mig at forelægge disse Punkter for det danske Føderalraad gennem Dem. Hvad angaar Mærkerne (Kongr. Resol. IV, 1 til 5), som blev langt senere færdig end ventet, er Afregningsterminen efter Generalraadets Beslutning udskudt fra 1. Marts (IV, 4) til 1. Juli. Jeg sender Dem foreløbig 500 Mærker, Værdi Lst. 2. 1. 10 og udbeder mig venligst Oplysning om, hvorvidt og hvor mange der yderligere er Brug for; saadan Meddelelse maa vel helst ske til Mottershead (Adr. Rathborne Place 33) eller til Hales.

Paa Udfaldet af Rigsdagsvalgene hos Eder er vi her meget spændte, vi

anser det for meget vigtigt, at der sidder Arbejdere fra Internationale i alle Parlamenter, og at Bebel, som hidtil alene har haft denne Ære, faar Understøttelse, ligemeget hvor. Vi tror, at De i Danmark har gode Udsigter til at faa Folk igennem og haaber, det maa lykkes.

Salut et fraternité.

Deres *F. Engels*.

Skriv helst til mig saaledes: Miss Burns, 122 Regent Park Road, N. W. London, en indlagt Konvolut er ikke nødvendig — det er min Bopæl — til Rathborne Place kommer jeg kun en Gang om Ugen, og fra Holborn er vi flyttet bort.

Næste Brev fra Pio til London er dateret: København, d. 24. Marts 1872 og lyder:

Hr. Generalsekretær Engels!

Da jeg af Deres sidste Brev ser, at De fuldstændig forstaar vort Sprog, tager jeg ikke i Betænkning denne Gang at benytte mig deraf og tillader mig da først at takke Dem for Deres to sidste Breve. Jeg har i nogle Dage været i Hamborg for at faa vort Blad trykt der, eftersom Avtoriteterne i Forbindelse med Bogtrykkerne atter har vidst at forhindre dets Trykning her; jeg haaber, at det skal være sidste Gang, eftersom vort Trykkeri bliver færdigt paa Lørdag.

Det følger af sig selv, at vi aldeles ikke samstemmer med de bakunistiske Brushoveder, der i Grunden slet ikke ved, hvad de vil, og vi kan derfor roligt erklære, at vi hidindtil i Et og Alt har været enige med Generalraadet i dets Beslutninger som i dets Optræden.

Jeg takker for de tilsendte 500 Mærker; vi skal nu uddele dem her i Byen, og jeg skal forespørge hos Kredsformændene i Provinserne, hvormange de behøver, hvorefter jeg skal sende Bestilling paa flere.

Med det begyndende Foraar har vi tænkt paany at tage fat paa vore Foredrag omkring paa Landet for Husmændene; Bladet har i den Retning gjort os stor Tjeneste; og Hundreder af Breve fra alle Landets Egne viser os, hvor forberedt Jorden er, og hvor stor en Tilslutning vi kan gøre Regning paa, saasnart vore Agitatorer kommer i Bevægelse.

Den Del af de tyske Socialister, som hører til »Allgem. Deutscher Arbeiterverein«, har fornylig anmodet om vor Bistand i Anledning af Hasenclevers Valg i Flensburg i Slesvig. Vi ynder oprigtig talt ikke den Spaltning, der i Tyskland er fremkommet mellem de to socialistiske Partier, og haaber, at den med Tiden vil udjevnes; det er pinligt at være Vidne til, hvorledes de gensidig forkættre hinanden, omendskønt der ikke for os Udenforstaaende synes at være nogen væsentlig Forskel i deres Principer. Da Kampen i Slesvig tillige udelukkende føres mod Storborgere, har vi troet det hensigtsmæssigt at understøtte Hasenclevers Valg, idet vi dog samtidig har ladet Partiet vide, at vi ikke forstaar deres Adfærd mod »Volkstaat«s Parti og haaber, at de anerkender de internationale Principer i deres fulde Udstrækning. Jeg tror, at vor Hjælp vil være af afgørende Betydning for Hasenclevers Valg, hvis den blot kommer tidnok.

Den af Dem omtalte Artikel i »Socialisten« i Form af et Brev fra en Landmand, var af mig, og jeg haaber at komme mere omstændeligt tilbage dertil i de første Numre i næste Kvartal. Da jeg af Deres Skrifter ved, hvor meget De interesserer Dem for Landbospørgsmaalet, sender jeg under Korsbaand en lille Bog, som giver en ganske god Udsigt over Forholdenes Udvikling her hos os. Hvis De engang skulde kunne faa en af Deres Landsmænd til at oversætte den paa Tysk, saa tror jeg, at den vilde kunne finde en Del Læsere.

Jeg takker for den tilsendte Artikel fra Portugal; den lover godt for Bevægelsen der. Vi har nu sendt vore Blade til en Del spanske og italienske Kollegaer og venter at faa tilsendt nogle til Bytte, men der vil vel hengaa længere Tid, før det sker. Abonnementet paa vort Blad har allerede grebet om sig, og vi haaber straks at kunne ødelægge en Del af vore Modstanderes Organer, naar vi blot kan holde vort nogenlunde interessant. Jeg vover derfor vedblivende at paakalde Deres Hjælp, eftersom Korrespondancer vil være det bedste Middel til at overbyde vore Konkurrenter, som er meget slet forsynede i denne Retning.

Hvis De skulde anse en mere officiel Tilslutning til Generalraadets Bestemmelser for nødvendig, vil De maaske blot have den Godhed at lade mig det vide, hvorefter den skal blive sendt. — Vi har i disse Dage faaet de første Numre af et interessant dansk Blad, der udkommer i Chicago.

Med socialistisk Haandslag og Hilsen.

Louis Pio.

De nævnte 500 Mærker laa endnu urørte i en Konvolut hos Pio ved Politiets Husundersøgelse efter 5. Maj. Der er næppe nogensinde afsendt Kontingenter eller andre Beløb fra Internationale i København til Internationale i London. — Bemærkningerne om Hasenclevers Valg viser, at det danske Parti var ved at blive inddraget i de tyske Partistridigheder. Lassalleanernes Præsident, Hasenclever, var ved Valgene til den tyske Rigsdag 1872 opstillet i Flensborg. Fra Partifæller i Altona var der rettet Opfordring til Internationale i København om at sende Geleff derned for at støtte hans Valg. Han rejste dog ikke, men baade Pio og han var stærkt sympatisk indstillet overfor hans Kandidatur. Geleff udtalte bl. a. paa sine Møder i Jylland, at Sønderjylland først vilde komme tilbage til Danmark, naar Arbejderbevægelsen kom til Magten i Tyskland. Var det delvis af nationale Grunde, Geleff støttede Hasenclever, var det for Pios Vedkommende ogsaa et Udslag af hans Sympati for den Lassalleske Retning. Han skrev om dette Valg i »Socialisten«, og Lassalleanernes Organ, »Der neue Sozialdemokrat«, udtalte sin Paaskønnelse heraf. Men saa fik han læst og paaskrevet fra Eisenacherne. Fra Leipzig skrev baade Adolf Hepner og Liebknecht til København med indtrængende Advarsler mod Hasenclever, denne »svorne Fjende

af Internationale«, denne »Bismarcks Agent«. Selv om der var givet Løfte, saa var ingen forpligtet til »at være mod sit eget Kød og Blod«. Senere blev, som omtalt, denne Broderstrid forligt.

Den Artikel i »Socialisten«, som Engels havde fundet værdig til at blive sendt Verden rundt, var en maskeret »Indsender« i Numret for 4. November: »Om vore Landboforhold«. Pio udvikler heri, at Gaardmænd og Husmænd bør slaa deres Lodder sammen til Storbrug paa 800 à 1000 Tdr. Land og saa anvende Maskiner, Fællesmejeri etc. for at kunne konkurrere med Herregaardene m. H. t. Produkternes Mængde og Kvalitet, og Staten skal yde Kapital hertil mod Sikkerhed i hele Gaard- og Hussamlingen. Nærmere Enkeltheder gaar han ikke ind paa, giver f. Eks. ikke noget Fingerpeg i Retning af egentlig Andelsdrift. Det er i Teorien om Stordriftens Fordele overført paa Landbruget, Pio mener at have fundet en Løsning, som den danske Husmandsstand bør forsøge, da denne, om ikke det agrariske Spørgsmaal løses, vil synke ned »i uudholdelig Elendighed eller søge sin Frelse i Midler, der næppe vil gavne den bestaaende Samfundsorden«. Hvad det er for en lille Bog, han anbefaler Engels til Studium og Oversættelse, vides ikke; muligvis en »Committee-Betænkning om Forbedring af Huusmændenes Kaar«, som udkom 1869, eller Wendt: Husmandens Stilling, 1871.

Pios
Agrarprogram.

Endnu før han har modtaget dette Brev, har Engels afsendt følgende sammen med en Bladartikel, som Pio oversætter og lader gaa i »Socialisten«s Nr. for 3. April, med Overskriften »Bourgeoisiet«. Engels' Brev giver en Prøve paa hans Færdighed i skriftlig Dansk. Det er uden Dato, men maa være sendt sidst i Marts:

Kære Hr. Pio.

Jeg tror ikke, jeg kan give Dem noget bedre som min første Korrespondance end den forudgaaende Oversættelse af to udmærkede Artikler fra »Pensamento Social«. [Et portugisisk Ugeskrift: »Den sociale Tanke«.] Jeg har ikke den fjerneste Idé om, hvem Forfatteren kan være, men de viser en Indsigt i de økonomiske og historiske Betingelser for Nutidssamfundets Udvikling, som jeg er forbavset over at finde i et Blad fra saa afsides en Krog af Verden.

I Parentes bemærket, Artiklen fra »Socialisten« om Organisationen af Landbrugsproduktionen gennem Sammenslutning, som jeg fik indrykket i den trykte Beretning fra Generalraadets Møder, ér gaaet rundt gennem den spanske, italienske og amerikanske Presse, og jeg finder den nu gengivet i »Pensamento Social«. Den har vakt stor Opmærksomhed og skal nok sætte Frugt. Alt ialt er Danskerne nu med Hensyn til det alt-overskyggende [all-important] Spørgsmaal om at faa Smaabønderne og Husmændene indrulleret i den

proletariske Bevægelse, takket være deres særlige Forhold og deres høje politiske Intelligens, foran alle andre Nationer. Jeg har sagt dette til Liebknecht og andre, men uheldigvis er de for dovne til at lære Dansk.

[Brevet fortsætter nu paa Dansk saaledes:]

Mottershead har ikke assisteret i de tre sidste Moder af Generalraadet, men han har isinde, som han har ladet os sige, at nedlægge sin Embede som Sekretair for Danmark; han siger at han har for meget at gore for at fuldgyldig sin Plight som Sekretair.

Jeg beder Dem nu om at have den Godhed at korrespondere imidlertid med mig, og jeg paatage mig enhver Ansvarlighed, som muligt kunde traeffe Dem ifølge dette, ligeoverfor Generalraadet. Vi have isinde at overdrage Sekretariatet for Danmark til en franskmand, Medlem af Commune de Paris.

Med socialistisk Haandslag og Hilsen.

F. Engels.

Jeg har oversat de portugisiske Artikler i fransk, fordi dette Ediom tillader en meget bogstaveligt Oversaettelse,

[paa Engelsk igen:] og jeg har gjort det saa bogstaveligt som muligt uden Hensyn til Elegance eller blot korrekt fransk Stil.

Under 30. April 1872 refererer Protokollen for Internationales Generalraad, at Borger Mottershead bad om at blive fritaget for Hvervet som Sekretær for Danmark, da det var ham umuligt at udføre de hermed forbundne Pligter. Han havde saaledes forgæves prøvet paa at lære Dansk. Hans Fritagelse vedtoges. I et senere Møde — 7. Maj — blev Franskmanden, Borger *Cournet* paa Forslag af Engels udnævnt til korresponderende Sekretær for Danmark. Og under Mødet 28. Maj kan man læse, at *Cournet* desuden gøres til Sekretær for Holland. Hvad han har gjort ud af sine danske Opgaver, ved vi ikke. Fra Danmark er Korrespondancen foreløbig afbrudt.

VI.

Geleff bringer Socialismen ud i Provinsen.

NU OG DA HAR VI i det foregaaende hørt om, at Socialismen ogsaa var naaet ud i Provinsen. I Brevene til London har Pio og Geleff talt om Fremgangen i Jylland og nævnt, at »Husmændene strømmede rask til«. Og faktisk fik Internationale en Tilslutning i visse Dele af det øvrige Land, som ikke stod forholdsmæssigt tilbage for Tilslutningen i Hovedstaden. Det er dog ikke Medlems-tallene i de for en kort Stund opblomstrende Provinsfilialer, der har størst Interesse. Nok saa meget interesserer Socialismens Udbredelse i Provinsen som et Vidnesbyrd om aandelig Frøspredning og om en Bevægelses Tilpasning til »Kaarene«. Den Socialisme, som for en kort Periode spirede og satte spredte Skud, især i Østjyllands Byer og Landdistrikter, havde en tydelig Lokalfarve. Den var opstaaet ved Mødet mellem Pios revolutionære Internationalisme, udbredt gennem »Socialisten«, og den demokratiske Venstrepolitik »for mindre Landejendomsbesiddere«, som blev baaret frem af »Bjørnbakkerne«. Til den økonomiske Situation, som i København havde skabt Modtagelighed for de nye Ideer, fandtes ude i Landet et nøje Sidestykke. Arbejdsvilkaarene i Smaabyerne var lige saa slette som i Hovedstaden. De saakaldte »patriarkalske« Forhold var Reglen: en Arbejdstid paa 12—14 Timer, en Løn, som ikke rakte ud over den nøgne Eksistens, og Fattigvæsenet som eneste Tilflugt i Nødtilfælde. Et selvbestaltet Borgerskab styrede og regerede, og selv om liberale »Arbejderforeninger« først kom til i større Udstrækning, efter at Socialismens Spøgelse havde vist sig, var Tidens Tone ogsaa i Provinsen den, som Heine kalder »den gamle Forsagelsens Sang, den himmelske Visselulle, hvormed man visser Folket i Søvn, om uvornt det mukke skulde«. Til Samvittighedens Beroligelse aabnede man her og der Brugsforeninger efter Thisted-Foreningens Forbillede, ligesom Boligelendigheden søgtes afhjulpet ved filantropiske Arbejderboliger.

Provinsbyerne.

Landarbejdere
og Husmænd.

Paa Landet var Stillingen endnu daarligere. Skønt Landbruget var inde i en mærkbar Opgangstid, med stigende Priser for Produkter og Ejendomme, vedblev Husmænds og Landarbejderes Kaar at være lige elendige. Den øgede Afstand mellem Jordbesiddernes Velstand og den jordløse Arbejderbefolknings Fattigdom kunde trods al Snak om Fællesskab og Samhørighed ikke skjules. Naar Tidens lærde Økonomer talte abstrakt om »Arbejderspørgsmaalet«, var det derfor ogsaa Underklassen paa Landet, de tænkte paa, mere end paa Hovedstadens Proletariat. Husmænd og Inderster, helt eller praktisk talt uden Jord, udgjorde et mægtigt Tal. Og deres Kaar var de samme som en Landarbejders, et Tyendes. Vi er ikke endnu naaet frem til Andelsvæsenets, Englandseksportens, Jordlovenes og Udstykningens Tider. Derfor var deres Livsperspektiv ogsaa et andet. Derfor begynder i denne Tid den Indvandring til Byerne og den Udvandring til Amerika, som skal vokse næsten som en Lavine gennem de følgende 10—20 Aar.

Paa samme Maade som Rimestads Borgerpolitik helst vilde benægte Klasseskellets og Arbejderspørgsmaalets Eksistens i Byerne, vilde Tidens Bondepolitik, trods al dens Demokrati, saa længe som muligt benægte Rigtigheden af dette Billede af Landboforholdene. Det blev Socialismens og Pios Opgave at holde Virkeligheden op for Øjnene af Venstre.

Venstres
Grupper.

Men der var altsaa et »Venstre«, et folkeligt, demokratisk Oppositionsparti, som maatte kunne enes med Socialismen om adskilligt med Hensyn til Frihed og Lighed og Menneskeret. Dette Venstre var en uensartet Samling Grupper, Arvtagere og Disciple af Tschernings Frisind, Grundtvigs Folkelighed, I. A. Hansens Almuevækelse. En Periode havde denne Bevægelse fundet et samlet Udtryk i »Bondevenerne«, nu stod den delt i I. A. Hansens Gruppe, i »det nationale Venstre« eller Grundtvigianerne under Balthasar Christensen, Krabbe, Høgsbro og den unge Christen Berg, og i »Bjørnbakkernes« radikale og »materialistiske« Gruppe under Dr. Gert Winters Førerskab. De Magthavere, som Venstre opponerede imod, havde oprindeligt været den nationalliberale Akademiker-Embedsmandsstand, som i en Menneskealder beherskede Landets politiske Liv. Men vi har set, hvordan efter det Skæbnens Aar 1864 den gamle Konservatisme fra Enevældens Tid Arm i Arm med Godsejer-Adelen mødte frem og tog Føringeren. Og omkring 1870 forenede disse Retninger sig med endnu livskraftige Elementer af Nationalliberalismen

til den nye Magt-Koalition »Højre«. Ministeriet Holstein-Holsteinborg, som »sad« 1870—74, kan betegnes som vor første Højre-Regering. Højres aabenbare Foragt for Grundlov og Folkeret bragte de tre Venstregrupper til i Juni 1870 at forenes om et fælles Program med Krav om Folketingsparlamentarisme, og dette »Forenede Venstre« udgjorde fra Efteraaret 1870 Tingets største Parti.

I. A. Hansens Bondevenner havde størst Tilslutning paa Sjælland og de øvrige Øer. Her var Fæstevæsenets Ulæmper mest følelige, og hans Mærkesag i disse Aar var da ogsaa Fæstetvangens Ophævelse. Østjylland var paa samme Tid en overordentlig vaagen Egn i politisk Henseende; hvad der særligt skyldtes den Vækkelse, som udgik fra Bjørnbak og hans Meningsfæller. I Odderkredsen sad Dr. Gert Winther. Hans Indflydelse strakte sig vidt omkring. Han samlede Landboerne om Brandkassesagen, vakte deres politiske Forstaaelse og Selvtillid og opdrog gennem Bestyrelsen af disse Assuranceselskaber Snesevis af Tillidsmænd og Talsmænd. Herud af fremstod 1862 »Jysk Folkeforening«, som blev Moderorganisationen for Venstre i Jylland.

I Viby ved Aarhus sad Bevægelsens Hovedmand, den mærkelige Højskoleforstander Lars Bjørnbak, som lærte Bondekarlene at aflægge deres »a« og sige »jeg«, at bevæge sig med Anstand og Værdighed og ikke lade sig dutte af nogen Kontorius. Men som ogsaa indskærpede dem, at Kundskab er Magt, og at den kommer man ikke syngende til. Bjørnbak var Rationalist. Han vendte sig mod Militarisme, Nationalisme, Skandinavisme og andet baade nationalliberalt og grundtvigsk Sværmeri og Roderi. 1866 oprettede han »Aarhus Amstidende«, og med sit til Tider voldsomme Sprog baade i Bladet og paa Møder virkede han meget udfordrende paa Modstanderne, som til Gengæld fremstillede ham som en latterlig og udannet Person, hvad han langt fra var.

Nordpaa i Søndervingekredsen virkede en tredie Politiker af samme Aandsretning, Vadmelbonden Søren Kjær. Ogsaa hans skarpe Tunge var et Vaaben vendt mod »Pengeposemændene«, mod »Rævepelsene i

Lars Bjørnbak
1824—1878.

Kjole og Krave«, mod militær Ødselhed og Letsind, mod skandinaviske »Hjemmesvenskere« og grundtvigske »Bragesnakkere«.

De jyske Brandkasser var for »mindre Landejendomsbesiddere«, og Bjørnbakkernes Agitation naede ikke blot Bønder, Gaardejere, men rev ogsaa Smaafolk med sig, baade paa Landet og i Byerne. Den mindre bemidlede Befolkning i Østjylland var ved Bjørnbakkernes Virksomhed blevet rusket op, radikaliseret, saa den var delvis »moden« for en Bevægelse som Socialismen. Spørgsmaalet var blot, hvor Førerskabet skulde ligge og i hvor høj Grad Land og By kunde arbejde sammen.

Aarhus.

Vi har hørt, at Paul Geleff rejste ud som Agitator for Internationale sidst i Okt. 1871. Men allerede forinden var Internationales Rygte naet ud i Landet og »Socialistens« flammende Opraab blevet læst derude. Det første Sted, de fængede, var Aarhus. Forstaaeligt udfra det foregaaende. Men Aarhus var desuden en By i stærk Vækst og med en forholdsvis stor Arbejderbefolkning. Byen talte 1870 godt 15,000 Indbyggere, lidt færre end Odense. Endnu før Internationale havde »debuteret« i København ved Phønix-Mødet 4. Okt., eller var konstitueret som Forening 15. Okt., blev dens første Filial stillet paa Benene i Aarhus. Den opstod som en Snedkerfagforening, socialdemokratisk, og under direkte paaviselig Indflydelse af Internationale.

Snedker
A. P. Berg.

Historien, som Ophavsmanden, den siden hæderkronede Veteran A. P. Berg har fortalt mange Gange, var den: *Anders Peter Johansen Berg* (f. 14. Febr. 1846 i Varde, død 17. Marts 1935 i Kbhvn.) arbejdede 1871 som ung Snedkersvend i Aarhus. Han havde været paa Valsen i Tyskland, men var ikke i nogen Maade blevet inficeret med Socialisme dernede fra. Derimod havde Mesters Vilkaarlighed i Aarhus vakt hans Oppositionsaand. Da han nu i »Stiftstidende« læste om den »fordærlige Gift«, som udspreddes gennem et Socialistblad i København, skrev han omgaaende efter »Giften«, og med Pios Artikel »Til vore Brødre, de danske Arbejdere« i Haanden fik han sine Kolleger til paa en Nøddetur til Riis Skov at danne en Forening, som blev konstitueret 16. Sept. 1871 og indmeldte sig med 70 Medlemmer under Internationale og fik Medlemskort sendt fra Brix. Berg kom ikke i Foreningens Ledelse, men var levende med i det socialistiske Røre, som nu fulgte i Aarhus. Faa Aar senere flyttede han til København, var her 1882—89 Formand for Bygningssnedkernes Fagforening og var Medstifter af Snedkerforbundet, men gik efter-

haanden op i det politiske Arbejde. Han var før Indlemmelsen noget af en Sognekonge i Brønshøj, fik Sæde i Socialdemokratiets Hovedbestyrelse og i Repræsentantskabet for mange kooperative og andre Arbejderforetagender. Han var vel den af Pionéerne, som var aktivt med i Arbejderbevægelsen gennem det længste Aaremaal og døde først som 89-aarig Mand.

Snedkerforeningen var den Kernetrop, som brød Socialismen videre Bane i Aarhus. Et Par Møder 10. og 14. Okt. i Frandsens Lokale, ogsaa kaldet »Vinden«, i Kannikegade samlede flere Hundrede Arbejdere. Indbydelsen stod trykt i Amtstidende, og det synes som om en Smedesvend *Karstensen* repræsenterede Indbyderne. Det første Møde var temmelig kaotisk, men paa det andet fik *Karstensen* holdt en Tale, hvori han skildrede de arbejdendes usikre Kaar, den lave Løn i Forhold til de stigende Priser; hvis ikke den simple Mand vilde forson sig med Fattiggården som sidste Udvej, maatte man slutte sig sammen mod Løntrykkeriet. Arbejdslønnens Højnelse var den første Opgave, og Midlet var Arbejdernes Indmeldelse i Internationale. Ved dette Møde var *Lars Bjørnbak* tilstede og benyttede Lejligheden til at pege paa, at hans eget Parti, Landbo-partiet, havde et Program, som paa mange Punkter faldt sammen med det fremførte. Han forstod godt, at Arbejderne nu begyndte at røre paa sig, »da Købstædernes hidtidige Rigsdagsmænd kun stemmer med de rige og fornemme«. Derfor lovede han at støtte den ny Bevægelse, som han gik ud fra kun vilde anvende lovlige Midler. Formaalet, at hæve Lønnen ved Sømmenslutning, var i hvert Fald fuldtud lovligt. En tavs Tilhører ved dette Møde var en 38-aarig Karetmager ved Jernbanens Værksteder *Carl Christian Kruse*. Han traadte imidlertid frem som Dirigent ved det følgende Møde, Lørdag den 21. Okt., hvor Internationales Aarhus-Afdeling blev konstitueret. Hans Ro og Besindighed indgav Forsamlingen saa megen Tillid til ham, at han valgtes til Formand. Oppositionen ved disse Møder mødte op i Skikkelse af en Stadsingeniør og en Lærer, som indtrængende advarede Arbejderne mod at slutte sig til den samfundsfjendtlige Internationale, som havde det blodige Kommunardoprør paa Samvittigheden. Til Gengæld indbød de til Dannelsen af en upolitisk, dansk Arbejderforening. *Bjørnbak* og *Kruse* vendte sig skarpt mod de borgerlige Lokkefugle; Aarhusarbejderne vilde kun gaa Lovens Vej. Og da man naaede til at fastsætte Kontingentet, 4 Skilling ugentlig, føjes hertil: »Forsamlingen vedtog, at de ikke maatte bru-

Internationale
i Aarhus.

ges til at lave Revolution for«. (!) Bjørnbak indtraadte som Medlem af Internationale, men tog det Forbehold, at han vilde melde sig ud igen, saafremt Foreningen iværksatte noget, som maatte anses for ulovligt.

Det næste Sted, hvor der opstod en Afdeling af Internationale, var Skanderborg. Det skete ogsaa, mens Internationale blot var et Projekt i Louis Pios Hoved. Lidt til Nord for Købstaden ligger Landsbyen Skanderborg Ladegaard og her boede tre fattige Arbejdere eller Smaahaandværkere: Væver *Fr. Hermansen*, Skræder *Bjerre* og Smed *Søren Jensen*. Dem naaede i Sommeren 71 Rygtet om den ny Bevægelse, og i hvert Fald *Fr. Hermansen* skrev efter Opfordringen i »Socialisten« til Kontoret i Integade og indmeldte sig i den planlagte Internationale. Pio skrev til ham igen, idet som sædvanlig Brix underskrev og afsendte Brevene. Og da *Hermansen* og hans Naboer foranledigede et Møde af Arbejdere og Husmænd afholdt ved Skanderborg 24. Sept., sendte Pio dem ikke blot Blade og Tryksager i Forvejen, men udarbejdede ogsaa en særlig Tale fra »Socialisten«s Redaktion, som *Hermansen* skulde læse op paa Mødet. Pio lægger her an paa at tale jævnt og »elementært« til de jyske Smaafolk, og beder *Hermansen* understrege (det er jo Jyder, der skal tales til), at Bestyrelsen ingen som helst Løn faar. Der kom over 100 Husmænd og Landarbejdere til dette Møde, som vakte stor Opsigt og blev omtalt i Pressen Landet over. Ca. 25 af Deltagerne indmeldte sig i den straks oprettede Sektion, men Navnene hemmeligholdtes, for ikke at »give Anledning til Forfølgelse«. Efter Løfte af Pio, og i Kraft af en Slags Fuldmagt, blev *Hermansen* Sektionsformand. Nogen Tid efter fik han imidlertid Betænkeligheder, bl. a. ved »Socialisten«s Angreb paa Præster og Religion, og naar Pio, formummet som Løjtnant *Jørgensen*, i Begyndelsen af Oktober aflagde *Hermansen* et Besøg, var det bl. a. for at berolige ham med Hensyn til Socialismens Formaal og Program. Kort efter maatte *Hermansen* flytte fra Egnen (blev vel boycottet?) og kom i Tjeneste hos Misionshøvdingen Pastor *Vilh. Beck* i Ørum ved Grenaa.

Ledelsen af Skanderborg Landsektion, som den kaldtes, gik derefter over til Landinspektør *Peter Teilmann* i Gram, en anden Landsby i Nærheden. *P. Teilmann* var en Præstesøn fra Bøvling (1824—1896) og Bror til den senere saa kendte Valgmenighedspræst *Jørgen Teilmann* i Bering. Han var Landinspektør i Gram fra 1855

Skanderborg
Landsektion.

til sin Død. Fra Hermansens Møde i Sept. 1871 daterer sig Socialdemokratiets Udbredelse i Landdistrikterne. Ganske vist døde Sektionen hen efter et Aars Tids Forløb, men Deltagere og Medlemmer var spredt over et større Omraade, hvor de senere virkede som de smaa Sandskorn, hvorom nye Grupper og Foreninger kunde udkrystalliseres. Foruden Filialerne i Skanderborg Ladegaard og i Gram, eksisterer der i den følgende Tid Filialer i Laasby to Mil nordpaa,

Paul Geleff paa Arbeidermødet i Aarhus.
(»Folkets Nisse« 1871).

og i Silkeborg. I det hele mærkedes Internationales Indflydelse længe og livligt paa disse Kanter, i Træskojydernes Land.

Rejseagitator Geleff ankom til Aarhus tre Dage efter at Internationales Afdeling dér var kommet til Verden. 25 Okt. talte han ved et Møde i »Vinden« for 700 Tilhørere. Kruse var Dirigent og Lars Bjørnbak var tilstede. Geleff udviklede Socialismens Program, som bl. a. gik ud paa Indretning af Produktionsforetagender med Statsstøtte, 10 Timers Arbejdsdag, Forbud mod Søndagsarbejde, statsansatte Fabrikinspektører, Indskrænkning af Kvindernes og Forbud mod Børns Fabriksarbejde, direkte Skat i Stedet for indirekte, Revision af Valgloven. De borgerlige Selvhjælps-Foranstaltninger var Humbug. Arbejdernes egen Organisation var Internationale. Det var hans Debut som socialistisk Agitator, og han var ret spagfærdig, maaske trykket af Bjørnbaks Nærværelse, hvem han som »Skandinav« for ikke længe siden havde trakteret meget uhøfligt; han havde saaledes i »Hejmdal« betegnet ham som »Madstræbets skamløse og egenkærlige Apostel«. Paa Forespørgsel af den liberale Udsending Stadsingeniøren, erklærede Geleff, at den internationale Arbejderforening ikke stod i noget Afhængighedsforhold til noget udenlandsk Selskab eller havde noget at gøre med Kommunen i Paris. En Skærsliber Johansen var ved at ødelægge Stemningen med Udfald mod Kirke og Præsteskab, men havde ikke Heldet med sig. Bjørnbak tog ogsaa Ordet. Han lod sig ikke mærke med, at han erindrede Geleffs Angreb paa ham, saalidt som Pios Angreb paa Bondevenner og Venstre-bønder i »Socialisten«. Han talte om Bydemokratiets og Landdemo-

Geleff i Aarhus.

kratiets fælles Interesser; som Antimilitarist saa han i Oprettelsen af Internationale et Skridt hen imod en almindelig Fred. Og da han tilsagde Arbejderbevægelsen sin Støtte, henrev han Forsamlingen til et Bifald, som tydeligt viste, at det var ham, der var Dagens Mand og ikke Geleff.

Næste By paa Rejsen var Randers, hvor Geleff talte 28. Okt.. Her dominerede en lokal »Rimestad«, nemlig Overlærer S. N. Albrechtsen, som stod i Spidsen for en 700 Mand stærk »Arbejderforening«, stiftet 1867. Den var baade Sparekasse- og Understøttelsesforening, Brugs- og Foredragsforening m. m. og tilstræbte »at Selvvirksomhed og Forsynlighed udvikles hos den mindre heldigt stillede Samfunds-klasser.« Foreningen eksisterer den Dag i Dag som en solid Arbejder-Brugsforening. Albrechtsen saa med nogen Mistillid hen til det Møde, Geleff vilde holde paa »Rosenlund«, og Dagen før indrykkede han i Amtsavisen en Advarsel til Randers Arbejderstand, hvori det bl. a. hedder :

Mødet
i Randers.

»Den Strøm, der har bortskyllet saa megen Lykke og Velvære og kun efterladt sig Ruiner og Elendighed, den har ogsaa naaet vor fredelige By —. En af de Apostle, der rejste omkring og prædike Ufred og Opløsning, har indvarslet til et Møde af Arbejdere i Morgen Aften. I kjende alle i Forvejen disse hule Talemaader om Broderkjærlighed og Frihed, Fremskridt og Sammenhold, som I atter der ville faa at høre. Men hvad I ikke kjende er de ikke udeblivelige Virkninger, der ville følge med Forførelsen — —.« Efter at have advaret mod enhversomhelst Tilslutning til det opløsende Program, løfter han paa Bestyrelsens Vegne, Sløret for Virkningerne: »at enhver der er Medlem af Randers Arbejderforening har udelukket sig selv deraf fra det Øjeblik, han slutter sig til det Nye, ligesom at enhver, der forlader Ordenens og Besindighedens Fane og slutter sig til de nye Bestræbelser, derved fraskriver sig al Udsigt til *nogensinde at blive taget under Armene af den herværende Understøttelsesforening*«.

Det er vist det, som med et fint Udtryk kaldes at »intimidere«. I Kraft af denne Forreklame samlede Geleffs Møde 800 à 1000 Deltagere, som gladelig betalte en Entre af 4 Skilling for at være med til under »Ordenens og Besindighedens Fane« at huje og pibe Geleff ned af Talerstolen.

Der var i Randers et hemmeligt Medlem af Internationale, en Sagførerfuldmægtig C. Hansen, som i sin Korrespondance til København havde omtalt det sundhedsfarlige Børnearbejde paa Svovlstikfabrikken der i Byen. Dette lokale Stof indflettede Geleff i sin Tale, naturligvis med det Resultat, at Tilhørerne blev yderligere ophidset imod

ham, og han med Nød og næppe slap derfra uden at blive gennem-
pryglet. Begyndelsen var altsaa ikke lovende. Trods Forulempelserne
blev Geleff dog nogle Dage i Byen, og sammen med en af Stedets
Bjørnbakkere, Byrådsmedlem, Snedker *N. C. Schou*, en Svoger til
Storkøbmanden Hans Broge i Aarhus, fik han 31. Oktober arrangeret
et nyt, mindre Møde, hvor en Snes Mand indmeldte sig i en social-
istisk Arbejderforening. Man vilde dog ikke slutte sig til Internatio-
nale, før et nedsat Udvalg havde faaet opklaret, at denne »kun holdt
paa Lov og Retfærdighed«. Men nu steg Tilslutningen, og Schou blev
Formand for en Afdeling, som i Løbet af et Par Maaneder voksede
til ca. 300 Medlemmer.

Geleff rejste saa til Aalborg og talte her i »Elisalyst« den 2. No-
vember for 7—800 Tilhørere. Kun Arbejdere havde ved denne Lej-
lighed Adgang. Det er maaske Forklaringen paa, at den udsendte
Politispion kan rapportere, at det var »en ualmindelig raa og i Agi-
tatorens Hænder farlig Forsamling«. Den gav Geleffs maadeholdne
Udtalelser begejstret Tilslutning, og saa mange meldte sig ind i den
oprettede Afdeling af Internationale, at den paa kort Tid talte hen-
imod 500 Medlemmer fordelt i flere Sektioner. Blandt Sektionsfor-
mændene var Smedesvend *Andresen*, Malermester *D. Schobius* (Far
til Kunstneren Chr. Schobius, 1872—1900) og Tømmersvend *Kock*.
Formand for den blandede Sektion var Skomagersvend *Johan Peter
Petersen*. Til Kredsformand for Internationale i hele Aalborg Stift
valgtes den 54-aarige Skibstømmer *Jørgen Veed-Fald*.

Aalborg.

Denne Arbejder med det mærkelige Navn har været en solid og
rolig Mand, som har indsuget Geleffs Ord og selv tænkt Tankerne
videre. Han har ligesom sine københavnske Partifæller først og frem-
mest grebet det, der for Arbejderne maatte blive det først fornødne
og aktuelle: Sammenslutning for at skaffe bedre Løn. Naar de andre
snakker saa meget om Internationales Forhold til Gud, Konge og
Fædreland, saa lad dem det, men de skal ikke faa Held til at bortlede
Opmærksomheden fra det centrale: Kravet om bedre Levevilkaar for
Arbejderne. Veed-Fald var i 1872 med til at iværksætte en Skibs-
byggerstrejke og blev i Februar 1873 paa Grund af sin hele politiske
og faglige Virksomhed gjort arbejdsløs.

Da Borgerskabet efter Geleffs første Aalborg-Besøg kørte op med
alle Kanonerne for at miskreditere ham og hele Socialismen, griber
Jørgen Veed-Fald til Pennen og faar for Betaling indrykket et Inse-
rat i »Aalborg Stiftstidende« for 25. November, hvori han bravt for-

svarer Berettigelsen af en socialistisk Arbejderforening ogsaa i Aalborg. Pennen er ham et uvant Arbejdsredskab, man bag den ubehjælpssomme Skrivemaade mærker man en baade klog og sympatisk Personlighed:

»Naar Arbejderne ikke kunne faae saa høi Løn«, skriver han, »at den kan strække til, men at Klæder, Bolig og Føde stedse bliver ringere og der neppe gives Raad og Leilighed til aandelig Udvikling og Børnenes tarvelige Skolegang; hvad er da naturligere, end at mangan Arbejder skyder Skylden herfor over paa de Herrer, som give for knap Løn? Vistnok forholder det sig saaledes, at Mange, selv med en bedre Villie, ikke evne at give høiere Løn, saa længe de selv kun have en ringe Fortjeneste af Arbejdet; men de kunne og burde gjøre Sit for at regulere deres Priser i Forhold til Livsfornødenhederne, dersom man vil forebygge fordærlige Begivenheder. Man kommer saaledes uvilkaarligt til den Slutning, at de Bedrestillede, som have Brug for Arbejdere, just ere de, der have givet Stødet til den sig nærmende store Arbejderbevægelse. Man søger nu at tage sig sammen for at lamme eller dæmpe den. Man lader Aviserne vrimle af gruelige Rygter og Beskyldninger, navnlig imod Arbejderforeningen »Internationale«. De Studerende tale derimod — Arbejderen smiler deraf og ryster paa Hovedet over de lærde Vaaben; de træffe ham ikke. Hvad nytter Beskyldningen om Lighedeling af Eiendele, som aldrig laae i Arbejdernes Tragten? og nu Beskyldningen om Ægteskabs- og Religionsforkastelse? medens Bevægelsen dreier sig om forholdsmæssig Lønningsforhøielse, i hvilken Enhver kan have sin Religion uantastet. Som enkelte af Herrepartiets Talsmænd kunne være Religionsforagtere, kunne følgelig enkelte af Arbejdernes Talsmænd ligeledes være Religionsforagtere. Og hvad har Politik, Hærvæsens-Kamp eller de modsatte Begreber om Guds Bud og Fædrelandskjærlighed tilfælles med den forenede Bestræbelse for at ophjælpe Arbejdernes Kaar, medmindre man finder sin Regning ved at gjøre en klar Sag til et Vilderede. Den som kjender Foreningens Love og Bestemmelser, maa vide, at Sandhed, Retfærdighed og Moral ere den vedtagne Grund for alle dens forenede Handlinger. Derved advares altsaa mod voldsom eller ulovlig Optræden, da saadant forhindrer istedetfor at fremskynde de ønskelige Resultater.«

J. Veed-Falds
Inserat.

Inseratet slutter med en Opfordring til Arbejderne om at tage de lange Vinteraftener i Brug for at forøge Indtægterne ved passende Bierhverv. I visse Egne af Landet, skriver han, skal Aftenarbejde udgøre en ikke ringe Fortjeneste. Selv klinkede han Stentøj i sin Fritid; det blev, da han senere havde svært ved at faa Arbejde, hans Eksistensgrundlag. Fra sidst i 70'erne findes J. Veed-Fald i Vejviseren under Betegnelsen: Klinker, Kattevad 20. Han var født 1817 og synes at være afgaaet ved Døden sidst i 90'erne, efter at hans Børn vist var udvandret til Amerika.

Fra Aalborg drog Geleff til Hjørring, hvor han opholdt sig 5. og 6. November, men da han ikke kunde faa noget Lokale, blev der ikke afholdt noget Møde. Internationale havde dog eet Medlem i Byen, Smed *Christen Lyngby*.

Nu gik Rejsen sydpaa, og den 10., 11. og 12. November talte Geleff ved Møder henholdsvis i Horsens, Vejle og Skanderborg. I Horsens havde Internationale allerede en Tid haft en Talsmand og Agitator for »Socialisten« i en Urmager Anchersen. Nogle socialistisk sindede Arbejdere kom sammen hos en Barber Appel. Geleffs Møde holdtes i Haandværkerforeningen, hvor 6—800 Mennesker var stuvet sammen. Han begyndte med at fortælle Wessels »Smeden og Bageren« — alle Overfald paa Internationale var at rette Smed for Bager. Selv rettede han drabelige Udfald mod Brugsforeninger og Boligforeninger, som han hævdede ifølge »en Jernlov« var komplet unyttige i økonomisk Henseende. Der behøvedes en alvorlig Kamp mod Kapitalen. Han anbefalede Tilslutning til Internationale og advarede mod Lucianus Kofods Adresse om Tilslutning til en broderlig Arbejder-Klasse-Forening, som kun medførte Splittelse. Da Skuespiller Kr. Mantzius, som var tilstede, forsvarede Kofod, som han mente havde langt mere Hjerte for Arbejderne og udrettet mere end Internationale, erklærede Geleff, at han paa ingen Maade ringeagtede Kofod selv, til hvem han var knyttet ved et personligt Venskab, men hans Adresse og ny Forening vilde kun skade Arbejdernes Sag. Herudover var der egentlig ingen Opposition, og Mødet sluttede med Leve for Geleff.

Geleff
i Horsens.

Foruden dette større Møde havde Geleff en Sammenkomst i Baglokalet i et Værtshus med en Kreds af særlig interesserede, mest Skræddersvende, men ogsaa en Smedesvend *Gronemann* og en Møllebygger *Johansen* var tilstede. Disse to blev de førende, da der 15. November blev oprettet en Sektion; Bestyrelsen for denne talte foruden de to nævnte Lauritz Christensen, H. Jensen og Niels Jensen.

Efter Horsens kom Vejlemødet, som ikke havde saa stor Tilslutning. Geleff kunde ikke rigtig klare sig i Diskussionen med Højskoleforstander Rosendal fra Vinding, og selv de mødte Arbejdere tog Parti for Modstanderne.

I Skanderborg var der samlet ca. 300 Mennesker. Til Dirigent valgtes Landsektionens Formand, Landinspektør Teilmann, hvem Geleff om Formiddagen havde besøgt i Gram. Det synes, som om Teilmann har haft ret yderliggaaende Standpunkter, men af Geleff

er anmodet om at være tilbageholdende. Paa Mødet gav Teilmann da Rollen som Forsvarer af Religion, Ægteskab og god Moral, hvad han hævdede udmærket var foreneligt med at være Socialist i økonomisk Henseende. Geleff selv udviklede særligt Socialismens Agrarprogram, omtrent som Pio havde fremstillet det i Artiklen om Landboforholdene. Han udtalte bl. a., at »en Forbedring mulig bedst kunde opnaas, naar Gaardmænd og Husmænd slog sig sammen til større Partier og drev deres Jord under eet, samt delte Udbyttet i Forhold til den af dem indskudte Værdi, hvorhos Husmændene skulde have en bestemt Dagløn«. I den paafølgende Diskussion med tilstedeværende Præster og Proprietærer, bl. a. om den famøse Sætning »med Loven eller uden den« i »Socialistiske Blade«, klarede Geleff sig heldigt, og der indmeldte sig da ogsaa flere i Sektionen, bl. a. en Øltapper *A. Petersen*, som i de følgende Aar blev en virksom Agitator i Skanderborg—Horsens-Eggen.

Kæmpemøde
i Odense.

Efter korte Visitter i Aarhus og Aalborg paany, rejste Geleff til Fyn, og i Odenses »Pantheon« var den endnu største Forsamling, 1500 Mennesker, mødt frem den 26. November for at høre ham og se Giraffen. Men Sagerne tog her en endnu uheldigere Vending end i Randers. Skønt han skildrede baade det gamle og det nye Samfund i moderate Udtryk og anstrengte sig for at vinde Forsamlingen, vakte hans Tale højlydt Protest, og Tumulterne hørte først op, da en yngre Præst og Skoleinspektør, *Johannes Møller*, tog Ordet og manede til Ro. I et stort og aabenbart velforberedt Indlæg imødegik han Geleff. Ogsaa han foreholdt Taleren, at Internationale aabenbart vilde anvende Midler »udenfor Loven«, altsaa gribe til Revolution! Johs. Møller fik drejet Stemningen fuldkommen om til Fordel for sig og for en liberal og national og kristelig Arbejderforening, som man endnu ikke havde i Odense, men som saa Lyset en Ugestid efter. Det var Arbejderne ved Byens industrielle Virksomheder, der oprettede Foreningen, som paa faa Aar naaede et Par Tusind Medlemmer, men i Spidsen for den stod en Aarrække den nidkære Pastor Johs. Møller og Herredsfoged Aug. Jørgensen, en yderliggaaende Højremand. Foreningens Karakter fremgaar tydeligt af Formaalet, som siges at være Forbedring af Arbejdernes Kaar, men det skulde ske i »enig Samvirken med de bedrestillede Klasser, navnlig med Arbejdsgiverne«.

Et nyt Forsøg, Geleff gjorde et Par Dage efter paa at faa en socialistisk Sektion oprettet, mislykkedes ligeledes; Mødet endte i

Tumulter. Odense vedblev endnu en høj Menneskealder frem i Tiden at være en Konservatismens Højborg.

Hermed slutter Geleffs første Provinskampagne. Det var under den, han havde Følgeskab af en Opdagelsesbetjent Korn, som indberettede til Politidirektør Crone alt, hvad han hørte og saa. Herigennem faar vi at vide, at Pio og Redaktionens literære Hovedkilde var en Bog, »Zur Arbeiterfrage, vier Abhandlungen«, udgivet i Linz 1869 af en anonym Forfatter; Geleff fortalte Korn, at hans Bidrag til Bladet bestod i at oversætte Uddrag af denne samt af udenlandske Blade. Men han bandt Opdageren adskilligt paa Ærmet, f. Eks. at han selv havde været til Søs og senere staaet flere Aar i Barberlære. Det er imidlertid bedst at lade Geleff selv fortælle om dette »Samliv«, som Poli og Anklagemyndighed senere gravede saa mange grove Indicier frem af. Geleff skrev herom i et Kapitel af sine Fængslerindringer »Under Laas og Lukke«, som han 1875 lod trykke som Føljeton i »Social-Demokraten«. Baade Stil og Indhold fortæller en hel Del om den uforbløffede og lune Jyde, som Geleff paa Bunden var.

Opdagelses-
betjent Korn.

»Et Par Timer førend jeg skulde holde mit første Foredrag i Aalborg, henvendte den nævnte Betjent sig til mig paa det Hotel, hvor jeg boede, og præsenterede sig i Værtens Nærværelse for mig som »Student Kornerup«. Han fortalte, at han havde været Huslærer i Vendsyssel, og at han nu var paa Rejsen til København, hvor han havde en Onkel, der var »Noget« i et Ministerium, og som havde lovet ogsaa at gøre ham til noget samme Steds. Kringelbach*) fortæller, at han kaldte sig Skolelærer, men det er en af Hr. Knudsens**) Vittigheder. Det vilde vist have faldet Betjenten vanskeligt at spille en Skolemesters Rolle, men det kunde ikke volde ham Besvær at agere Student, da han virkelig er en forulykket Student, der af Mangel paa Evner har maattet tage til Takke med den mindre hæderlige Bestilling som Politispion. Efter at han havde oplyst mig om sine Forhold og Udsigter, spurgte han mig, om der var noget til Hinder for, at han overværede mit Foredrag, hvortil jeg svarede, at enhver havde Adgang.

Da jeg efter endt Møde sad i Hotellets Gæsteværelse og fik mig en Hjærtstyrkning oven paa Anstrængelsen, satte Betjenten sig hos mig og udtalte sig i meget smigrende Udtryk om mit Foredrag.

*) Udgiveren af en trykt Beretning over »Socialistsagen«. Se Bøglisten.

***) Forhørsdommeren.

Det var fint gjort af ham. Vi Foredragsholdere er nu en Gang forfængelige, og navnlig er jeg det. Skønt min egen Tilstaaelse vel kan være tilstrækkelig, skal jeg dog som yderligere Bevis anføre, at da en Mand samme Aften betroede mig, at mit Foredrag var det bedste, der nogensinde var blevet holdt i Aalborg, saa bestilte jeg øjeblikkelig to Toddyer med dobbelt Væge. Efterat jeg var blevet blødgjort af Betjentens Smiger, fortalte han, at han havde tredive Daler, og at han kunde have Lyst til at anvende disse Penge paa en Rejse til nogle af de Byer, jeg agtede at gæste, dels for at høre mig, dels fordi det interesserede ham at være tilstede ved Arbejdermøder, der jo var noget Nyt. Nu burde jeg jo rigtignok have anet Uraad. Men jeg er af Naturen godttroende, godttroende i en forskrækkelig Grad, og jeg optager altid alting i den bedste Mening. Jeg kunde jo heller ikke have nogen Anelse om, at Københavns Politi havde saa megen Interesse for min Ringhed, at det skulde lade mig bevogte. Desuden fandt min Forfængelighed det ganske i sin Orden, at et ungt videbegærligt Menneske, der i længere Tid havde maattet tyre Balles Lærebog, kunde have Lyst til at anvende tredive Daler paa at høre mine interessante Foredrag. Og dertil kom, at jeg var glad ved at faa Selskab paa min alt andet end behagelige Rejse. Jeg tillod derfor ikke alene, hvad jeg jo for Resten ikke kunde have forhindret, at han rejste med, men jeg gik ogsaa ind paa, at vi kørte i Kupé sammen o. s. v. Vi var i det hele saa meget sammen, at Folk maatte tro, han ikke var et Haar bedre end jeg. Det gjorde de da ogsaa, og et Par Gange, da han stod iblandt Mængden og med den lyttede til min Talerstrøm, var han lige paa Nippet til at faa de Prygl, som man ansaa mig for værdig til. Bare han havde faaet dem!!

Men det er ikke sandt, hvad Kringelbach fortæller, at han i en paafaldende Grad vandt min Fortrolighed. Jeg kom i de fjorten Dage, vi delte Ondt og Godt sammen, aldrig til at synes om ham. Han har nemlig de stive, stikkende, onde Øjne, der er særegne for »kloge« Kriminalretsassessorer, forhærdede Politimennesker, gamle Tyveknægte og Krybdyr. Selv om han havde vundet min Fortrolighed, vilde det ikke have baadet ham stort, da jeg ingen Ting havde at betro ham. I Følge Kringelbach vandt han den ved »stedse at vise sig mer og mer begejstret for Socialismen«. Men i Følge samme Forfatter har Betjenten sagt om mig, at jeg efter mine private Udtalelser at dømme er »saa god Aandsaristokrat« som Nogen, og at jeg er »en Person, der i Virkeligheden foragter Arbejderstanden«.

Hvorledes man har faaet disse modstridende Udsagn til at rime sammen, forstaar jeg ikke.

Det var saamænd et tarveligt Udbytte, Betjenten havde af sin Rejse. Det bestod deri, at han var i Stand til at oplyse, at jeg tog ind paa de bedste Hoteller, at jeg næsten daglig drak Vin til min Mad, at jeg, saa ofte Lejligheden tilbød sig, drak et Glas Sherry paa Jernbanestationerne, og at jeg gav rigelige Drikkepenge. At det kunde interessere Københavns Politi at faa disse Oplysninger, kan jeg til Nød begribe, men jeg forstaar ikke, hvorfor de skulde puttes ind i Sagen imod mig. Saa vidt jeg ved, er det at bo paa Hotel, at drikke Vin og at give Drikkepenge, ikke strafbart. Bare det endda havde været sandt, men det var det ikke. Det var meget langt fra, at jeg tog ind paa de bedste Hoteller, og hvad Sherryen angaar, saa fik jeg, hvis jeg ikke husker fejl, kun tre Glas i al den Tid, jeg var sammen med Betjenten, og dem drak jeg en bitterkold Dag paa Rejsen fra Aalborg til Horsens. Betjenten fik for Resten lige saa mange Glas, og det oven i Købet paa min Regning. For denne utidige Trakteren burde jeg i Grunden have været straffet, det indrømmer jeg. Spørgsmaal: Hvorfor beskyldte Politispionen mig for at leve flot? Svar: Da han rejste sammen med mig, var han nødt til at rette sig efter mig. Københavns Politikasse har nok faaet at vide, hvad den Rejse kostede.

Havde Københavns Politi ikke meget Udbytte af Spionens Rejse, saa havde jeg des mer. Han var mig til stor Nytte. Han sørgede for mit Rejsetøj, han løste Jernbanebilletter, han gik Byærinder, og han hjalp mig med at føre Listerne over de indtegnede Medlemmer i »Internationale«. Jo, han gjorde god Nytte. Hvis jeg atter kommer paa en lignende Rejse, haaber jeg, at Politiet igen sørger for en Led-sager til mig. Jeg vilde være meget taknemlig derfor, især hvis der blev valgt en, som kan spille Lhombre. Det er under Tiden skændig kedeligt paa Hotellerne, og det kniber i Reglen med at faa fat i en Trediemand.«

I December og Nytaar over var Geleff igen i København, hvorfra han foretog nogle faa Afstikkere til Roskilde, Skodsborg, Lyngby og Charlottenlund. Somme Tider havde han Snedker og Missionær I. C. Berg med. Denne agiterede ogsaa paa egen Haand i Oplandet. Jordbunden var ikke videre god omkring Hovedstaden. Paa et Møde i »Konstantia« i Charlottenlund 7. Januar 1872 var der kommet ca. 300

Mennesker sammen. Men Geleff var ikke kommet langt hen i sine Udredninger, før Forsamlingen under Anførsel af en Gaardmand Sørensen fra Vangede satte i med en infernalsk Piben i medbragte Træfløjter, og enkelte gik over til Haandgribeligheder. Mens Geleff og Berg under Puf og Slag blev sat udenfor, sluttede Mødet med begejstrede Leve for Kongen og Grundloven!

Divergenser
i Bestyrelsen.

Men selv indenfor Bestyrelsen var Luften noget trykket. Under Geleffs Fraværelse havde Mogens Sommer vundet Terræn og installeret sig i Lokalet, og paa hans Tilskyndelse havde Pio og Brix saa smaat overvejet at lade Geleff glide. Der var bl. a. opstaaet økonomiske Divergenser mellem Brix, den faktiske Kasserer, og Geleff, den »titulære« dito. Et Par Gange havde Brix skrevet til Geleff i Provinsen og spurgt, hvad han gjorde af de mange Penge, han fik ind ved de store Møder; om han ikke kunde undvære nogle »Møntsorter«, for i København trængte man haardt til dem. Svaret var Telegram fra Geleff om flere Penge til Rejseomkostninger! Hertil kom, at Pio ingeniunde var tilfreds med Geleffs Maadehold i Agitationen eller med, at det øjensynligt var Bjørnbakkerne, som tog Stikkene hjem i Jylland. Pio saa i Bondevenerne en Slags Rimestad'er ude paa Muldjorden, som med mange Kunster søgte at tilsløre det sociale Spørgsmaal. Derfor rammer han Gang paa Gang ud efter, hvad han anser for Landbrugets Overklasse og kræver rene Linjer i Partipolitikken. I September 1871 skriver han saaledes i »Socialisten«: »..... vi forlanger, ... at de Medlemmer af Folketinget, som føler med sig selv, at de i Virkeligheden skal repræsentere Husmændene som Klasse, samler sig til et selvstændigt, af de øvrige Bondevener uafhængigt Parti.« I Oktober hedder det i anden Forbindelse, at Storbønderne alene sidder inde med Jorden i Kraft af Sædvaneretten, og »det afhænger af deres Naade, at Husmænd og Inderster ikke dør af Sult«. Efter at Bjørnbak har sluttet sig til Internationale og paa Møder i Østjylland opfordret Landboerne til at række den nye Arbejderbevægelse en broderlig Haand, faar han den Hilsen fra Pio, »at ingen Stand er saa gridsk og nærig, saa fordringsfuld og herskesyg som Gaardmandsklassen« (Soc. 5. November 1871). Han kalder Gaardmændene »vore farlige Fjender, vore tilsyneladende Venner« og Bjørnbaks Amtstidende et af de Gaardmandsorganer, som kun kæmper for Junigrundlovens Genindførelse, hvad der vil sige et »Storbondelandsting«.

Med saadanne »Instrukser« lagde Geleff da ud paany i Januar

1872 og talte i Rækkefølge i Odense, Horsens, Aarhus, Randers og Aalborg. Den ublide Medfart, han har faaet paa adskillige Møder, og den Utak, han har mødt i selve Bestyrelsen, har muligvis fremkaldt en Beslutning om denne Gang at gøre sig mere haardhudet og vise, at han ogsaa kunde anslaa andre Streng. Foruden som sidst at gøre Rede for Programmet, vender han sig nu mere udfordrende mod Modstanderne. Folkeskolen skal forbedres, fri og Heldags-Undervisning skal indføres, fattige Børns Forældre have Erstatning for Tab af Børnenes Arbejdskraft. Midlerne hertil kunde f. Eks. tages ved at inddrage de Millioner, som var henlagt til lærde Anstalter for Storborgernes Børn. Religionsundervisningen tjente kun til Fordummelse. Præsterne »drev Høkerhandel med Religionen«; deres Løn burde nedskæres og Præstegaardsjorden overlades til jordløse Husmænd og Indsiddere. Præsten havde nok i et Par Køer og en Hest. Naar Vorherre havde sagt til sine Apostle: Gaar tilfods ud i Alverden, maatte vi nok kunne sige til Præsterne: Kør I blot enspændet ud — —! Endnu flere Midler til Programmets Gennemførelse kunde skaffes ved at afvikle Hær og Flaade — og navnlig ved at afskaffe Kongemagten. Det socialistiske Samfund kunde godt klare sig med en Præsident. Hvis ikke man snarligt imødekom disse Fordringer, sagde han i Randers, vilde Arbejderne »med knyttede Hænder og funklende Blikke« angribe Rigmændene. Han har efterhaanden tilegnet sig hele Pios truende Revolutions-Retorik, som da han efter Hjemkomsten i en Tale i Kirkestræde erklærede, at hvis ikke Storborgerne i Tide vilde forstaa Socialismens uafviselige Fordringer og hjælpe til at slaa Bro over Kløften mellem Klasserne, »saa vil og skal vi selv stige over den, om vi saa skal fylde den med Lig!! Vi hverken ønsker eller udæsker til Kamp,« fortsatte han, »men bydes den os, saa modtager vi den. Men lad Storborgerne erindre, at det Blod, som da vil flyde, ikke kommer over vore Hoveder, men over deres.«

Det viste sig desværre, at de nye Toner vakte endnu mindre Genklang i Provinsen end de gamle. I Horsens, hvor han fyldte Salen i »Dannebrog« 12. Januar, udviklede han Marx' Lære om Merværdien; Ejendom var i Grunden begyndt som Tyveri fra Arbejderne, og Tekstilfabrikant Goldschmidt, som havde forbudt sine Arbejdere at indtræde i Internationale, var den værste Slaveholder, som endnu havde eksisteret. Det vakte mærkeligt nok ikke Bifald. Tværtimod indrykker 292 Arbejdere hos Crome & Goldschmidt en Protest i Avisen mod Geleff, som ikke skulde komme her og »sætte Splid mel-

Ny
Provins-
kampagne.

Skarpere Toner.

lem Arbejder og Arbejdsherre«. Sektionsformanden, J. Gronemann, var tilmed temmelig bitter overfor Ledelsen i København, og Geleff fik ikke helt den Sukces, han havde lagt op til. I Aarhus, hvor der var virkelig Liv og Røre i Afdelingen, viste det sig, at Internationale kun var en ydre Etikette. Indholdet var en speciel Bjørnbak-Krusesk Socialisme, som næsten ikke var til at skelne fra Jysk Folkeforenings »Brandkasse-Politik«. Talmæssigt var Bevægelsen gaaet stærkt frem siden sidst. Man havde faaet fast Lokale paa Hotel »Jylland«, hvor Sektionerne holdt Møder, og man diskuterede Socialisme, Brugsforeninger o. l. og holdt Maskerader! Men Baandene, som knyttede denne Afdeling til Hovedforeningen i København, var temmelig tynde. I November havde »den jyske Særfølelse« bl. a. ytret sig i Ønsker om at faa valgt en egen »Stormester« for Jylland, hvad dog ikke blev til noget. Karetmager Kruse var blevet Kredsformand, og et andet fremtrædende Medlem var Formanden for den blandede Sektion, Teglbrænder *Henrik Nielsen*. Sammen med Bjørnbak havde disse to i December udarbejdet en Adresse til Folketinget, som i Hovedsagen byggede paa Jysk Folkeforenings Udtalelse om de politiske og sociale Spørgsmaal og sluttede med et »Leve Konge og Fædreland«! Da Afdelingen sendte den til København til Pios Godkendelse, saa denne jo nok, hvor stærkt den afveg fra hans eget Udkast til en Adresse. Han rettede en Del i den, men revolutionær blev den ikke, selv om Kongehyldesten blev strøget. Det er forstaaeligt, at Republikaneren Geleff, da han talte i Aarhus, skruede stærkt ned for Gassen og bl. a. slet ikke kom ind paa Kongemagtens Afskaffelse. M. A. Sommer, som talte efter Geleff, boltrede sig derimod i Angreb paa Præster og Embedsmænd. Amtstidende udtalte sig meget forbeholdent om de to Socialister, og bringer kort efter Rygter om et nyt Repræsentantskab i Internationale. L. Jacobsen kom nemlig til Aarhus samtidig med Geleff og havde Konferencer med ham og med Bjørnbaks højre Haand, Redaktionssekretær *von Haven*. Bjørnbak var paa sin Vis et loyalt Medlem af Internationale, saalænge det stod paa. Han ignorerede oftest Pios Udfald og skrev under Haanden til ham om at dæmpe Tonen for Samarbejdets Skyld. Overfor »Jyllandsposten«s vedholdende Angreb paa Aarhus-Socialisterne, som Redaktøren, Hr. Hoffmeyer, kaldte »det mindre ædle Bundfald hos Menigmand«, var han altid rede til Forsvar. Men samtidig udfoldede han maalbevidst en mægtig Aktivitet for at gøre de nye Arbejderforeninger til faktiske Led af hans eget Parti. Von Haven havde nøje For-

bindelse med Randers og Aalborg, og Bjørnbak selv og Søren Kjær havde været Talere begge Steder. Da Pio efter sin Hjemkomst besvarede denne Tingenes Udvikling med mere og mere direkte og personlige Angreb paa Bjørnbak, maatte det før eller senere komme til et Brud, og Anledningen blev Fælledmødet og Anklagen mod Førrerne. Dagen efter 5. Maj meldte Bjørnbak sig ud af Internationale. Til Aarhus-Afdelingen og særlig til hans Discipel C. C. Kruse var Forholdet dog stadig venskabeligt.

Geleff var, inden han kom til Randers, advaret af det hemmelige Medlem, Sagførerfuldmægtig C. Hansen, at Internationale dør i Virkeligheden var en Filial af Jysk Folkeforening. Med sin »revolutionære« Tale i »Dampkjøkkenet« 18. Januar kunde han have ødelagt, hvad han sidst havde bygget op sammen med Snedker N. C. Schou, hvis ikke denne allerede havde gjort det. Schou fastslog paa Mødet, at Internationale nu aabenbart havde forladt »Lovlighedens Grund«, og han bad Vorherre bevare sig fra under de Omstændigheder længer at være Socialist. Han nægtede dog at nedlægge Posten som Kredsformand, før han blev tvunget til det, idet han vel regnede med at bevare den som Basis for hans Opstilling som Bjørnbaksk Kandidat ved Folketingsvalget om Efteraaret. Resultatet blev imidlertid, at Sektionen gik i Opløsning, og Amtsavisen kunde kort efter triumfere: »Her i vor By er der saa godt som ikke Spor af det socialistiske Uvæsen mere.«

Nederlag
i Randers
og Aalborg.

Da Geleff 19. Januar kom til Aalborg, havde Bjørnbak allerede været der og i den nystiftede Afdeling gennemgaaet Internationales Love Punkt for Punkt, idet han ifølge sit eget Referat »viste, at de ikke indeholdt andet, end hvad der var frisindet, intelligent og tidsvarende, uden Spor af de samfundsopløsende, mod Religionen og Sæderne stridende Bestræbelser, man vilde lægge ind i dem .....«

Geleff kunde nok sige med en af hans egne Vendinger: Der laa vi den Nat uden Dyne! Han talte ligesom sidst i »Elisalyst« og holdt væsentlig sit Foredrag fra Randers. Da han kom til Afsnittet om de fede Præsteembeder og Kongemagtens Afskaffelse, protesterede Forsamlingen højlydt. Formanden for den blandede Sektion, Skomager *J. P. Petersen*, vilde paa ingen Maade af med Kongen. Geleff forsøgte at slaa af paa Kravene, »det behøvede jo ikke at ske lige straks,« men Skaden var uoprettelig. Han vandt kun ringe Gehør og slet ingen Tilslutning. Hans Udtalelser benyttede Modstanderne i den følgende Tid til at forstærke Angrebene paa Internationale, og

Aalborg-Afdelingen, som allerede talte op mod 500 Medlemmer, fordelt i forskellige Sektioner, blev undergravet og visnede hen i Løbet af Foraaret.

Da Geleff den 20. Januar vendte tilbage til København, var Uroen indenfor Sektionerne der, som vi tidligere har hørt, paa sit højeste, og først da den var nogenlunde besværgt ved Regnskabsopstilling m. m., kunde han genoptage Provinsagitationen.

10., 24. og 25. Februar var han paany i Odense. Med Lempe og Ihærdighed lykkedes det nu at faa en socialistisk Afdeling oprettet, idet der efter Mødet i »Apollosalen« den 24. indtegnede sig ca. 100 Arbejdere, som den følgende Lørdag, den 2. Marts, holdt konstituerende Møde og valgte *J. Rasmussen*, Claregade 18, til »Kredsformand«. Sektionen viste sig dog at være en Vantrivning, som kun holdtes i Live nogle Maaneder. I Marts gik det sydpaa til Stege, Stubbekøbing, Nykøbing F., Sakskøbing og Nakskov. Paa Møen gik det idyllisk til. Geleff blev inviteret paa Klintetur af Gaardmænd og Husmænd. Men ellers gik han oftest fra Møderne i mer eller mindre mørbanket Tilstand.

Spektakler
i Nakskov.

Vørst gik det i Nakskov. Paa Maskinfabrikken »Godthaab« dør var Arbejderne flittige Læsere af »Socialisten«, og allerede i Efteraaret 1871 havde der været Optræk til en »Skrue«, med det Resultat, at — som Borgerpressen udtrykte det — »de urolige Hoveder fik Løbepas«. I December besvarede Arbejderne dette med at oprette en Afdeling af Internationale med en Skomager, *P. Andersen*, som Formand. Han kom kort efter i Polemik med den lokale »Tidende« om Internationales Formaal, som han for Nakskov-Afdelingens Vedkommende hævdede alene var Forhøjelse af Arbejdslønnen. Det var imidlertid ogsaa tilstrækkeligt til, at Borgerskabet rejste Børster. Hr. Rejseagitatoren skulde faa sin Bekomst. Paa Geleffs Møde 7. April vedtog Forsamlingen simpelthen ved Haandsoprækning, at Geleff ikke maatte tale, og da han, efter at have lyttet til »Storborgernes og deres Lejesvendes« hadefulde Overfald paa ham selv og paa Internationale, forsøgte at entre Talerstolen, »styrtede et halvt Hundrede af de værste Spektakelmagere hen imod ham for, som de sagde, at »prygge ham«, »slaa ham ihjel«, »smide ham ud af et Vindue« m. m.« Politimesteren og Byens hele Politistyrke, to Betjente, maatte rykke ham til Undsætning. Næste Dag fik Geleff dog et mindre Møde, kun for Arbejdere, bragt istand, og her igennem fik den lokale Sektion en Del nye Medlemmer.

Saaledes endte den anden puniske Krig. Fra Nakskov vendte Geleff tilbage til København, hvor en skæbnesvanger Murerkonflikt var under fuld Udvikling, og han selv tre Uger efter blev arresteret.

Naar man har fulgt ham paa hans Togter og set, at det ikke var lutter Triumfer, der ventede ham, kan man komme til at tvivle om disse Rabaldermøders Betydning for Socialismen og dens Fremtid. Men man maa erindre Baggrunden: Provinsens aandelige Dvaelstilstand i 60'erne. Man snorksov derude, mens Vægteren humpede forsigtigt over Torvenes Brosten. Geleff vakte Røre. En af Tidens store Tanker trængte ind bag Nathuerne. Enten man vilde eller ej, maatte man beskæftige sig med Arbejderspørgsmaalet. Det meste af, hvad han sagde i disse Forsamlinger, var som »spildte Guds Ord paa Balle-Lars«. Men blandt Arbejdere og andre Smaafolk vakttes hist og her noget til Live, Frø spredtes og spirede, og af de levedygtige Skud voksede kortere eller længere Tid efter en stærk Arbejderbevægelse frem. Under Forhørene opgav Førerne følgende Medlemstal for Internationales Afdelinger i Provinsen, som det stod

Resultater
i Provinsen.

Aalborg Filial	600 à 700
Randers Filial	250 à 300
Aarhus Filial	600 à 700
Skanderborg Filial	300 à 400
Horsens med Omegn	900 à 1000
Odense	200 à 250
Nakskov	100 à 100
Spredt omkring i Landet Gaardmænd, Husmænd og Indsiddere	· 200
Summa	3150 à 3650

Dette Skøn er sikkert meget optimistisk og mere imponerende end overbevisende. Virkeligheden ligger formentlig etsteds mellem 1500 og 2000 ialt, da Tilslutningen var paa sit højeste. Men selv om Organisationerne flere Steder var gaet itu, levede den nye Aand i de enkelte, som havde taget imod den. Og Aandens Frø kan bevare Spiredygtigheden længe. »Det lykkedes Poul Geleff at vække Arbejdernes Klassebevidsthed,« siger Henry Bruun med Rette, »og derigennem er Vinterfelttoget 1871—72 simpelthen grundlæggende i dansk Provinsocialismes Historie.«

VII.

Slaget paa Fælled og Dommen over »Statsforbryderne«.

I KØBENHAVN var det Uvejr ved at trække op, som i Begyndelsen af Maj skulde udlade sine Lyn over Internationale og gøre Førerne ukampdygtige for lange Tider. Vi har set, hvordan Myndighederne med vaagen Opmærksomhed fulgte Begivenhederne i de formentlige Statsforbryderes Lejr. Politidirektør Crone samler Mapper fulde af »fældende« Vidnesbyrd, Kraftsteder fra Pios Artikler og Geleffs Taler; end ikke Beværtningsrygter og Barberstue-sladder foragtes. En har hørt, at »der vil blive Vrøvl i Byen«, en anden, at Internationale »ikke vil tage i Betænkning at bygge Barikader«, en tredje, at Pio skal gøres til Danmarks Præsident! Anonyme Truselsbreve: »Ned med Crone og hele hans Slæng« lægges uden videre hen til »Regnskabet«. Og Regnskabets Dag kunde ikke være langt borte. Der manglede kun den afgørende, udfordrende Begivenhed, saa vilde Lynet slaa ned.

Murer-
Strejken

Skyerne samlede sig foreløbig temmelig fjernt fra Internationales Hovedkvarter, blandt de forholdsvis konservative Arbejdere i Byggefagene. Mens Efteraarets Kampvilje hos Socialisterne synes at være gaaet i Dvale i Vintermaanederne og højst ytrede sig indadtil i de Stridigheder, vi før har omtalt, rejste der sig ved Foraarstide en Oppositionens Aand blandt Malere, Blikkenslagere, Hustømrere og Murere, Fagene, hvor den gamle Lavsatmosfære endnu var levende, og som havde deres Lav eller Svendeforeninger, hvis Formaal dog hidtil havde været Understøttelse i Syge- og Begravelsestilfælde. De begyndte nu at holde Møder, som endte med at kræve Priskuranter med højere Løn og kortere Arbejdstid. Og takket være den stigende Beskæftigelse i Byggeriet, fik Svendene forskellige Indrømmelser paa Spørgsmaalet om Daglønnen, ogsaa Murerne; men Mursvendenes Krav om Arbejdsdagens Forkortelse med en Time, fra 11 til 10 Timer, vilde Mestrene ikke gaa ind paa. Heraf udviklede sig Konfikten. I Begyndelsen af April gik nogle Svende, sandsynligvis an-

ført af dem, som stod tilsluttet Internationales Murersektion, over til direkte Aktion, idet de uden videre forlod Stilladserne Kl. 6 i Stedet for som ellers Kl. 7 Aften. Resultatet: De paagældende blev fyret. Murersektionens Formand, C. P. Grøn, pustede til Ilden og kunde allerede paa Internationales Generalforsamling 6. April bebude, at en Strejke var paa Trapperne, og nogle Rigsdaler blev indsamlet til Understøttelse af den. Selve Strejken blev besluttet paa Mursvendelavets Generalforsamling 9. April.

Som vi har set, var Pio ikke nogen Ynder af hovedkulds Strejker. Mod senere Beskyldninger fra Borgerpressens Side kunde han med en god Samvittighed erklære, at han ikke havde begyndt denne Konflikt, »var end ikke taget med paa Raad«. Først da den var udbrudt, begyndte »Socialisten« at skrive om den, og i gentagne og kraftige Artikler opfordrede Pio nu Murerne til at holde ud. »Murerne har«, skriver han, »endelig vist, at de slutter sig til den store Kamp, som for Øjeblikket føres af deres Brødre over hele den civiliserede Verden for at indføre Normalarbejdsdagen, og som ikke vil ende, før Arbejdet er blevet indskrænket til 8 Timer daglig«. Og ligeledes opfordrede han de øvrige Arbejdere til at understøtte de strejkende med Penge, hvad først og fremmest de store socialistiske Sektioner, Snedkerne og Cigarmagerne ogsaa gjorde. I Løbet af April steg Temperaturen fra Dag til Dag. Pio kæmper til to Sider, dels mod de Liberale, som i Pressen beskylder ham for som Hovedmand at benytte Murerskruen til socialistisk Ophidselse, dels mod de liberale Ledere i Mursvendelavet og Formandsforeningen, som han anklager for hoved- og ansvarsløs Kampførelse og for at være »Mestrenes Haandlangere«, der direkte styrer Strejken frem mod dens Forlis. Med Rette peger han paa, at disse »Skin-Lav«, med deres Midler baandlagt til Begravelseshjælp, med Rimestad'ske Formænd o. s. v. forlængst burde have været opløst, da de kun havde

Hvorledes den gamle Bondekone, Anders Peers Kone, forestiller sig de »strikkende« Haandværkssvende i Kjøbenhavn.
(»Folkets Nisse«, 1872).

været en Hindring for Fremkomsten af virkelig hensigtsmæssige Foreninger, Kamporganisationer, svarende til Tidens ændrede Vilkaar. Imidlertid var denne Kamp ikke Internationales; det var Svendeforeningernes egen Aktion. Da Murerstrejken efter 6—7 Ugers Forløb sluttede med et totalt Nederlag, gik den Erkendelse efterhaanden op for mange, at de liberale Svendeforeninger havde overlevet sig selv. Deres Saga var faktisk ude. Ændrede Vilkaar og grundigere Indsigt førte 1½ Aar senere til det store Fagforeningsgennembrud.

Louis Pio lagde sig stærkt i Selen for at hjælpe Murerne. Han skrev til Allgemeiner Maurerverein i Berlin og til Internationale i London om Pengebidrag. Men hans Interesse i denne Sag var ikke blot »faglig«, den var nok saa meget politisk. Først fornylig var han begyndt at træde offentligt frem som den ny Arbejderbevægelses ansvarlige Leder. Men Internationale var endnu Rekonvalescent efter Krisen i Januar—Februar. Og nogen Bekymring havde han ogsaa for »Socialisten«, som han og Brix havde dristet sig til at gøre til Dagblad fra 2. April. Alt, hvad der kunde rejse Vind, maatte blive til Medvind for Bevægelsen, og Murerstrejken satte i den Grad Liv i Gemytterne, at den var højst velkommen. Nu var Tiden sikkert moden til, at han kunde virkeliggøre de Planer om et stort Friluftsmøde, som han havde syslet med helt fra Efteraaret. Paa Mødet i Vingaardsstræde den 13. Novbr. havde Brix ladet sig forlyde med, at det da aflyste større Møde nok skulde blive afholdt senere »skulde vi end blive nødt til at plante vor røde Fane paa Nørrefælled, og samle Arbejderne der«. Denne røde Fane skulde nu hejses. Ved Koncerten i »Phønix« den 1. Maj taler han med de øvrige om det. Men Mundberg vil ikke være med. Han nægter at underskrive noget Opraab om et saadant Møde. Det var forøvrigt ved denne Underholdning, en ung Dame deklamerede Digtet »Murernes Skrue«, skrevet af hendes Bror, Journalist Alfred Jørgensen.*) Men Pio havde nu truffet sin Beslutning. Han lod sin unge Beundrer Alfred Jørgensen bestille en Fane »fuldstændig rød og 3½ Alen lang«, som Politiet indigneret beskriver den. Og saa lod han Opraabet »gaa paa«. 2. Maj stod tværs over »Socialisten«s Forside en Indkaldelse til Folkemøde paa Nørre Fælled den følgende Søndag 5. Maj, og underneden følger en dundrende Artikel: *Maalet er fuldt!* »Løgn og Bagtalelse i Bladene, ulovlig Fremfærd af Autoriteterne, Had og Forfølgelse fra Kapita-

Den røde Fane.

*) Se »Vers og Værktøjr. 1932. S. 284.

listernes Side, det er den »Imødekommen«, der er vist vore smaa og billige Fordringer af de idiotiske Magthavere«, begynder den. Videre skildres den herskende Klikes storborger-lovlige Maade at kue Arbejderen paa, hvis ikke han »kryber til Korset og beder om den Naade at maatte slide som sædvanligt for at forøge Indholdet af Storborgernes velspækkede Pengepung«. Det er de enige om, Ministre, Magistrat, Politidirektør, Grundejere og Pengeposemænd, at nu skal Frihedsspiren kvæles »med eller uden Loven«. Særlig vender Pio sig mod »vor ivrigste og mest hadefulde Modstander, Carl Ploug, som i »Fædrelandet« har opfordret Murmestrene til at sulte deres Svende ud, for at ikke andre Haandværkere og Arbejdere ogsaa skal faa Mod til at forsøge at forbedre deres Kaar!«

Med truende Patos slutter det berømte Opraab:

»Skal vi da som Lam lade os føre til Kapitalens Slagtebænk? Skal vi taale, at vore Fjender maaske for flere Aar standser vor Fremgang? Nej, det kan Københavns Arbejdere ikke være bekendt. Lad os derfor samle os! Regeringerne plejer jo hvert Øjeblik at holde Revy over dem af deres Undersaatter, som de ved første givne Lejlighed vil ofre paa Krigsgalskabens Alter for at tilfredsstille deres Ærgerrighed. Lad os da engang holde Mandtal over alle frie Arbejdere, over alle, som vil hjælpe os i Kampen mod Kapitalen, vi vil da faa at kende vor egen Magt og vore Fjenders Svaghed; samlede i tusindvis vil vi stille vore Fordringer og love hverandre at staa Last og Brast indtil Sejren er vor!

Maalet er fuldt!

Men Jer, I Guldets Dyrkere! I de Fattiges Udsugere! Eder vil vi endnu engang tilraabe: I har i Aartusinder iskænket os en bitter Livsdrik, vogt Jer nu, *Maalet er fuldt!* Lad der ikke komme en eneste Draabe til, eller — det flyder over!«

Vor egen Magt — vore Fjenders Svaghed —. I Dag ved vi, at Internationale paa dette Tidspunkt talte 4—5000 Medlemmer, Størsteparten Fagforeningsfolk, som var ret skeptiske overfor Pio selv, at mange af Sektionsformændene direkte stod ham imod, at Hovedstadens Arbejderbefolkning endnu i den Grad slumrede eller aandeligt beherskedes af Borgerskabet, at der kort efter kun fandtes 305 retfærdige iblandt dem, som stemte socialistisk. Vi kan derfor ikke læse dette velformede og højstemte Stykke Journalistisk uden en Følelse af, at Pio her er ved at gaa over Gevind, at han her vist skræver videre, end Bukserne kan holde til.

Han mente utvivlsomt, at han kunde faa Københavns Arbejdere af Hus til en storslaet Demonstration, som vilde styrke Internationale og stive den vaklende Murerstrejke af. Modstanderne derimod var

øjeblikkelig klar over, at Opraabet kunde udlægges som en Trusel om »Revolution«. Og derfor skulde Hamren falde. De stadig løbende Rygter om den mægtige Internationale i London, som dirigerede Sammensværgelser rundt i Europa, Rygter om et forestaaende nyt Udbrud af Kommunen i Paris, hvad Pio selv hentydede til flere Gange, Genlyden af Geleffs Rabaldermøder i Provinsen m. m. kan have sat Skræk i nogle. Og da Pio ikke med et Ord havde antydnet, hvad der skulde være Mødets Program og Formaal, var der vidt Spillerum for Fantasien. »Fædrelandet« citerer samme Dag Artiklen og tilføjer: »Den Udtalelse behøver ingen oplysende Anmærkninger. Anklagemyndighederne maa selv vide, hvad de har at gøre.«

Mundbergs Tale
Maj.

Som et Vidnesbyrd om, hvor ophedet Stemningen var og i hvor høj Grad, Pio havde formaaet at slaa Gnister, kan tages den Tale, som *Anthon Mundberg* samme Dag holdt i Internationales Lokale for de strejkende Murere. Denne satte Vestjyde, som siden for Retten ikke uden Stolthed fremhævede, at det var ham, som var Landets ældste Socialist, Pios Medbejler til Stormesterværdigheden, kølig og kritisk overfor Pios voldsomme Ord og Fagter, selv *han* var blevet antændt af Artiklens Ild. I sin Tale bruger han de samme truende Vendinger om Storborgernes »nederdrægtige«, »ondskabsfulde« Optræden, om Pressens »løgnagtige« og »hadefulde« Fremfærd, om den raadne Samfundsorden, som nu stod for Fald. Vi befandt os allerede i Slagets Tummel, og Kampen var ikke nogen Skinfægtning, men afgørende, »paa Liv og Død«. Dog vilde, haabede han, Modstanderne komme til Besindelse og ikke drive Sagen til det yderste, naar de paa Søndag saa 50,000 frie og enige Arbejdere samlede i en Falanx paa Nørrefælled.

Regeringen
usikker.

Af Justitsminister A. F. Kriegers offentliggjorte Dagbøger kan vi se, hvordan selve Regeringen var blevet opskræmt og forvirret ved Pios Samlingssignaler. Da Politidirektør Crone samme Dag, 2. Maj, anmodede om Justitsministerens Sanktion til at forbyde Mødet og arrestere Pio, Brix og Geleff, og Krieger forelagde Sagen i et Ministermøde, »holder Haffner (Krigsministeren) igen, af Frygt for Militærstyrkens Utilstrækkelighed, men Resultatet bliver, at det tillades Crone at handle efter bedste Skjønnende«. Men da Krieger udtalte sin Tvivl om, hvorvidt en Anholdelse vilde blive opretholdt af Dommeren, vaklede Crone endnu en hel Dag, indtil han 3. Maj om Aftenen endelig besluttede at forbyde Mødet. Bekendtgørelsen herom motiverer Forbudet med, at den saakaldte internationale Arbejderforening

»har stillet en Omstyrning af de bestaaende Samfundstilstande, Statsforfatningen derunder indbefattet, i Udsigt som noget, der ikke kan undgaas«, og Forbudet omfatter ikke blot »bemeldte saakaldte Folkemøde Søndag Kl. 4, men ogsaa ethvert andet offentligt Møde under aaben Himmel, der af den nævnte Forenings Bestyrelse eller af andre paa dens Vegne maatte blive berammet«.

En Politiassistent forelæste Pio og Brix denne Ordre paa »Socialisten«s Kontor i Gothersgade 55 Lørdag Middag, samtidig med at Betjente slog den op paa Byens Gadehjørner. Straks efter kom Geleff og Mundberg. Den sidste var nu kommet ned paa Jorden igen, hvor han befandt sig bedst, og hans Forslag var, at man forsøgte en Henvendelse til Kronprinsen (Kongen var i Udlandet) om at faa Forbudet hævet. Skønt Pio var imod, fik Mundberg og Geleff Lov at gøre Forsøget, som naturligvis ikke førte til noget. Mens de var borte, sendte Pio Brix til Crone med Besked om, at Mødet ikke, som Assistenten havde forlangt, kunde blive aflyst i »Socialisten«, da dette Blad og Internationale var to forskellige Ting, og Redaktøren, altsaa Pio, ikke vilde tillade det. Lidt ungdommeligt. Hen paa Eftermiddagen samledes de fire igen til et Bestyrelsesmøde, og her kom Modsetningerne mellem Pio-Brix og Mundberg-Geleff stærkt frem. De to sidste var i Forvejen enige om, at de vilde holde igen overfor Pios Overmod. Da Pio nu i stærke Udtryk hævdede, at Mødet skulde holdes, koste hvad det vilde, advarede Mundberg indtrængende mod at trodse Forbudet, da ingen kunde overse Følgerne, og Geleff sluttede sig hertil og erklærede, at de skulde vogte sig for »at optræde som uartige Dreng«. Den unge Xylograf *August Toucher*, som ogsaa var kommet tilstede, vilde heller ikke være med til »Gadedrengestreger«. Da Pio imidlertid stærkt understregede Mødets Betydning for Murerstrejkenes Udfald, at Crones Forbud var direkte grundlovsstridigt, og at et Tilbagetog nu »var det samme som at lade sig slaa ihjel som Forening«, vaklede Geleff og endte med at slutte sig til Pios Opfattelse.

I Kirkestræde skulde om Aftenen være det sædvanlige Lørdagsmøde, og Pio satte sig forinden til at skrive sin Hovedartikel til Søndags-»Socialisten«. Heri opfordrede han paany Arbejderne til at møde paa Nørrefælled, han agtede ikke at tage en Tøddel tilbage af, hvad han havde skrevet i »Maalet er fuldt«. At Crone forbyder alle Internationales Møder er ensbetydende med at stille Arbejderne udenfor Loven. Men vi vil ikke tigge Politidirektøren om i Fred

Bestyrelsen
uenig.

og Ro at diskutere vore Interesser, det er et utaaleligt Tyranni, vi ikke vil finde os i.

»Maaske staar det i Politiets og Regeringens Magt at forbyde det, maaske kan de bevæge Danmarks frie Værnepligtige og de af Landets Borgere, som de sulter i Polititjenesten, til at optræde som viljeløse Redskaber i deres Hænder; men een Ting staar klart for os: Saalænge vi staar paa Lovlighedens Grund, saalænge vi benytter de Midler, som vor Grundlov hjemler os, saalænge viger vi ikke en Fodsbred tilbage for Magten. — Lad vore Modstandere handle, som de har Lyst til, vi tager ikke vor Bekendtgørelse tilbage.«

Fælledmødets
Dagsorden.

Videre gør han her Rede for de Forslag, Internationales Bestyrelse vil fremlægge paa Mødet. De gaar for det første ud paa at opfordre alle Arbejdere til i egen Interesse at støtte Murerstrejken med Pengebidrag, og dernæst at et Arbejderudvalg skal forebringe Kronprinsregenten følgende Ønsker:

- A. at der udnævnes en Arbejdsminister, hvis første Opgave bliver at forberede en Ændring i Fattiglovgivningen,
- B. at det tillades Arbejderne i de forskellige Fag at oprette Forligskommissioner, der kan udjævne Tvistighed i Arbejdssager mellem Mestre og Svende, og
- C. at det paalægges alle Autoriteter ikke at optræde til Fordel for den ene eller anden Part, naar Arbejdet er nedlagt.

Disse maadeholdne Resolutionsforslag laa saa fjernt fra Forestillingerne om et Revolutionsanslag, at Crone næppe havde faaet Regeringen til at gaa med til noget Forbud, hvis blot Pio havde bekendtgjort dem et Par Dage før. De stod imidlertid først at læse i Bladet samme Dag, som Mødet skulde være. Og da var Skæbnens Bold ikke til at standse.

Attenmødet
4. Maj

Ved 8½ Tiden Lørdag Aften var baade Salen og de tilstødende Beværtningslokaler i Kirkestræde fyldt til Trængsel. Pio lod vente paa sig, og man fordrev Tiden med at synge de ny socialistiske Sange. Da han kom, blev han hilst med Jubel og hans Tale ligeledes Gang paa Gang afbrudt af Bifald. Han læste Politidirektørens Skrivelse op og betegnede Ordren som et Grundlovsbrud. Hidtil havde Myndighederne søgt at hindre Arbejderne i at faa Tag over Hovedet, naar de vilde samles til Møde. Nu vilde man tilmed forbyde dem Adgang til Naturen, til Københavns Borgeres egen Fælled. Men Mødet skulde gennemføres, om ogsaa Politidirektøren fik Hjælp af Militæret og kørte op med Hovedvagtens tre gamle Kanoner, »Abraham, Isak og Jakob«. Han opfordrede dog til Ro og Ordentlighed, men

hvad der iøvrigt skulde ske, om Forbudet blev opretholdt, udtalte han sig ikke nærmere om.

Mundberg fik nu Ordet og advarede under Larm og Protester fra Forsamlingen mod Skridt, som muligvis vilde medføre Kamp mod Politiet og unyttig Blodsudgydelse. Han vilde for sit Vedkommende ikke følge de øvrige paa Ulovlighedens Vej. Ophidselsen mod ham var saa voldsom, at man truede med at smide »Forræderen« ud. Under Spydigheder til Mundberg om dem, der skifter Sind fra den ene Time til den anden, fastholdt Pio sin Opfordring til alle om at møde paa Pletten. Politidirektørens Udflugter om, at Tilladelse maaske vilde faas til et Møde om 8—14 Dage, troede han ikke paa. Hvis ingen af Bestyrelsens Medlemmer vilde følge ham, skulde han nok alene tage Ansvaret for, hvad der vilde ske.

Geleff erklærede nu, at vel havde han delt Mundbergs Betæneligheder, men blev Mødet afholdt, skulde han ikke indfinde sig som den sidste. Brix var som sædvanlig af Pios Mening i et og alt.

Der var naturligvis Betjente baade i Salen og paa Gaden. Opdagerne gav Rapport til Crone, og Justitsminister Krieger kunde, inden han gik i Seng, betro sin Dagbog, hvordan hver af Førernes Stilling havde været. Det hedder videre: »Crone kom Kl. 11½ om Aftenen til mig og meldte dette; jeg holdt ham ikke tilbage, da han nu igjen vilde anholde.« Det overdroges Inspektør Hertz at foretage det fornødne i Løbet af Natten, og Kl. 3 Morgen sad Pio, Brix og Geleff i Domhuskældereren paa Nytorv.

Pio havde forudset den Mulighed, at han kunde blive sat fast. Han havde talt med enkelte om, hvad der saa skulde ske. Mundberg var ifølge Lovene »Vice-Stormester«, men til at overtage Redaktionen af »Socialisten« var udset *August Toucher*, hvis oratoriske og journalistiske Talenter Pio forstod at vurdere, selv om de iøvrigt langt-

Lille Kirkestræde 1, overfor Nikolaj Hus. Paa 2. Sal havde Internationale Lokaler 1872.

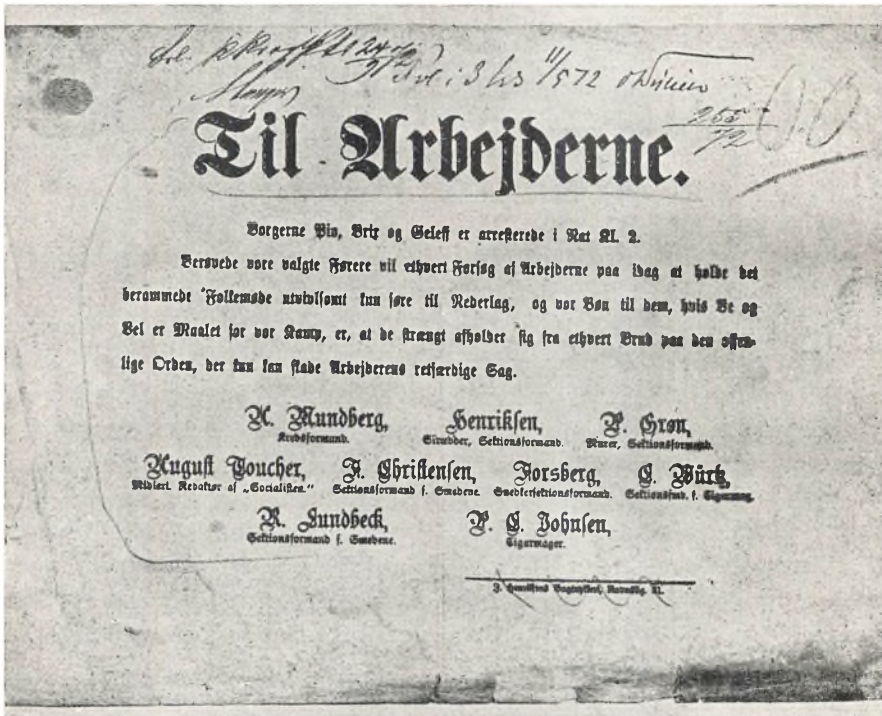
Førerne
fængsles.

fra var enige i Opfattelserne. Da Toucher fik Bud fra Trykkeriet om Pios Anholdelse, denne boede nemlig Dør om Dør med Redaktion og Trykkeri, gik han sporenstregs til Ravnsborggade og lod indrykke følgende Meddelelse ovenover Pios Artikel:

Da d'Hrr. Pio, Brix og Geleff er anholdte i Løbet af Natten, maa vi bede vore Venner om at holde sig Loven efterrettelig og *ikke møde*.

August Toucher.

Søndag Morgen fik Mundberg sammenkaldt de mest fremtrædende Sektionsformænd, og han og Toucher formulerede et Opraab, som forsynet med samtliges Underskrifter blev sendt til Trykning, men som ikke naaede at blive slaet op paa Gadehjørnerne før over Middag. Det lød:

Hen paa Formiddagen blev Mundberg kaldt til Politiinspektør Hertz, som jo vidste, at han var en Modstander af Pios hele Mødeplan og Spillen med Musklerne. Hvad deres Samtale i Enkeltheder

har gaaet ud paa vides ikke, men af Hertz' Fremstilling overfor Assessor Afrikanus Knudsen ses, at Mundberg i alt Fald har lovet sin virksomme Bistand m. H. t. at sikre Forbudet overholdt, og at han tillige har foreslaaet »at begive sig ud et Sted i Nærheden af Fældeden for at samle Foreningens mest urolige Hoveder om sig og i Forening med disse at begive sig et eller andet Sted hen, f. E. i Nærheden af Frederiksberg Slot, Søndermarken

Politidirektør,
Etatsraad
V. Crone
1813—1887.

o. s. v., for der at tale dem til Rette og saaledes derved forhindre det størst mulige Antal af Foreningens Medlemmer fra at deltage i forefaldende Optøjer«.

Imidlertid strømmede Folk ved 2—3 Tiden ad Fældeden til og blev her mødt af Politi og Militær, som spærrede alle Adgange. 135 Betjente og Overbetjente var under forskellige Inspektørers Kommando anbragt i strategiske Stillinger med Skolen paa Skt. Hans Torv som Hovedstøtte. Og Haffner havde aabenbart overvundet sine Betæneligheder. Regeringen kendte nok det tyske Sprichwort: Gegen Demokraten helfen nur Soldaten! Alle Broer over til Slotsholmen inde i Byen blev besat af Militær; Banker og andre Bygninger, som det sikkert vilde gaa ud over ved en Revolution, ligesaa, og 40 Marineartillerister blev stationeret paa Raad- og Domhuset, mens Garnisonen i Kastellet holdtes rede, forsynet med skarpe Patroner. Saa rykkede Kl. 2½ en Eskadron Husarer fra Kasernen ind paa Fældeden. En anden Eskadron kom lidt senere fra Eksercerskolen i Jægersborg. Kommandoen over begge blev overtaget af Oberst Castenskjold. Hele Opstillingen saa drabelig ud og maatte virke direkte udfordrende, især paa de ungdommelige Elementer, der var talrigt repræsenteret i Mængden, som efterhaanden fyldte Fælded- og Blegdamsvej og Trianglen. Spændingen steg gradvis, og noget maatte uvægerligt ske. Det var for at se, hvad der nu vilde ske, at Folk var kommen. Ved 4-Tiden begyndte Menneskemassen at

Folkestimm
og braadne
Pander.

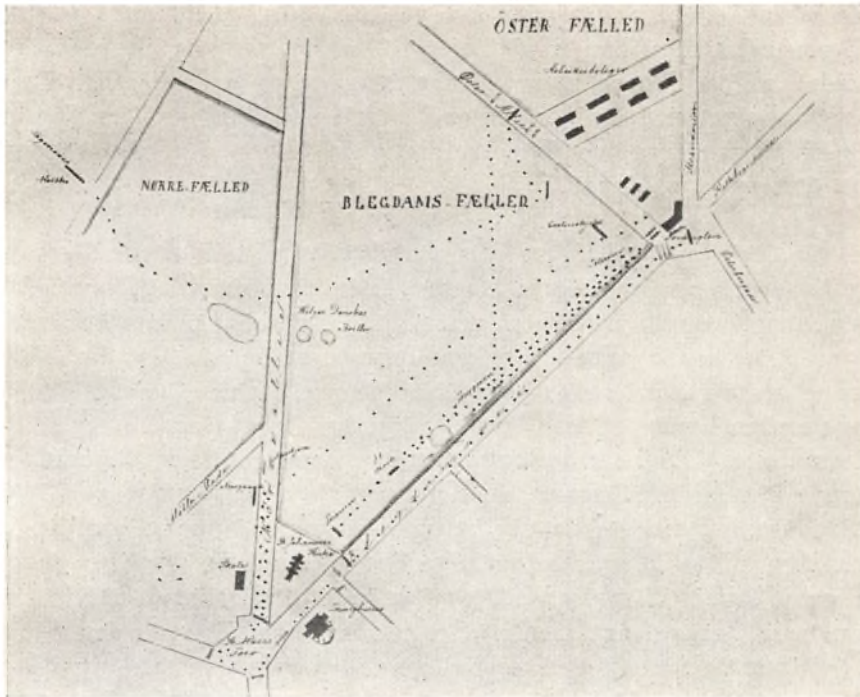
bryde igennem Afspærringen ved Trianglen og trænge ind paa Fælleden. Husarer drev dem tilbage med dragne Sabler og blev til Gengæld mødt med Stenkast. Betjente rundt omkring blev haanet og »insulteret« paa forskellig Vis. En Skare »paa flere Tusinde«(?), hovedsagelig bestaaende af »frakkekledte Personer«, brød senere fra Strandvejen ind paa Østerfælled og marcherede fremad »Arm i Arm som i en Procession« under Afsyngelsen af Socialistmarchen. Det noteres specielt, at Skaren med Eftertryk gentog Omkvædet: »Til Arbejde, Liv eller Død!« Her var aabenbart Revolutionens Fortrop! En Ordonnans, som blev sendt imod dem, blev dænget til med Sten, og da Mængden nu i Løb styrtede frem mod Blegdamsfælled, rykkede baade Politi med Knipler og Husarer »med trukken Sabel« frem og drev Demonstranterne ad Østerallé tilbage mod Trianglen.

Fælledslagets
Facit.

AnthoN Mundberg, som nærede Haab om at kunne samle de urolige Hoveder om sig, henvendte sig tro mod Formiddagens Plan til Oberst Castenskjold. Men Skuespillet foregik over saa udstrakt en Scene, at det var umuligt for nogen at faa Ørenlyd eller at dirigere noget som helst udover Soldater og Politi. Overkommandoen over Ordenens Vogtere besluttede at »dele« Stimlen og ad to Veje drive Folk fra hinanden og ind mod Byen. Det skete, under flittig Brug af Stavene, fra Trianglen ned ad Østerbrogade og fra Blegdamsvej mod Nørrebrogade. Den sidste Manøvre deltog atter Husarerne i, som ved Skt. Hans Torv splittede Massen til alle Sider. Paa Vejen mod Byen tømtes Lommerne for Sten, saa det gik ud over Gadelyster, Sporvogns- og Vinduesruder. Aftenen igennem var der »Uro« i Kirkestræde, hvor det lynede af Betjente; ligeledes foran Hovedvagten og paa Nytorv. Derimod blev nogle fantasifulde Rygter om, at Mængden vilde storme Raadhuset og befri Fangerne, ikke bekræftet. Ved 8—9 Tiden faldt der Fred over Land og By. De forskellige Detachementer kunde rykke i Kvarter. Og Crone komme frem bag den Kakkeløvn, hvor Viddet og Visen fortalte, han havde gemt sig Dagen igennem.

Da Buler og Skrammer blev talt op, viste det sig, at 74 Husarer og 23 Betjente var bleven ramt af Sten eller andre Genstande eller havde faaet Snustobak i Øjnene. Ingen fik dog varigt Mén af Sammenstødet! Hvormange civile der havde faaet Knippelslag eller Sabelskrammer blev aldrig opklaret. 15 Personer blev i Dagens Løb eller de næste anholdt og tiltalt for »Gadeuorden« eller »Modstand mod

Politiets Kort til Rapport over »Fælledslaget«s Begivenheder. Husar-Afdelingerne er angivet med de sorte Streger ved Navnene Castenskjold, Moltke og Neergaard; Prikkerne disses Bevægelser. Langs Blegdamsvej angiver en Del Navne Politi-Afdelingerne under hver sin Politiasistent eller -inspektør. (Originalen i Højesterets Arkiv).

Politiet« og senere sat paa Vand og Brød et nærmere specificeret Antal Dage.

Saadan forløb og endte det berømmelige »Slag« paa Nørrefælled. Paa Internationales Side en hovedløs og paa Magthavernes Side en æreløs Affære. Fra det Øjeblik, Pio blev fængslet, og Toucher og Sektionsformændene blæste Retræte, var Ansvaret Crones. Der var blandt de anholdte kun to Medlemmer af Internationale. Desuden havnede Cigarmager Würtz i Detentionen, fordi han sammen med sin Halvbror havde fejret den store Dag, saa han var kommen i alt for løftet Stemning. Og endelig var Murer Grøn en af Dagens Mænd. Aftenen forud havde han i Kirkestræde baade svoret og væddet paa, at han skulde vise Crone, han turde møde. Han skulde endda indfinde sig ridende og vande sin Hest i »Holger Danskes Brilller«, et Par Vandhuller paa Fælleden. Og han holdt Ord. Midt paa Efter-

middagen kom han luntende ind paa Fælleden overskrævs paa en Vognmandskrikke, han havde lejet i Tre Hjorter paa Nørrebro, og vendte et Par Timer efter tilbage omgivet af en jublende Skare Ungdom og afleverede Rosinanten i god Behold til dens Ejer. Senere fik Myndighederne dog Ram paa den gode Grøn ved en slet begrundet Anklage for Bigami.

Assessor
Afrikanus
Knudsen.

Pio, Brix og Geleff var som omtalt bleven anholdt i »Kongens og Lovens Navn« paa deres Bopæle midt om Natten og blev næste Dag efter Grundlovsforhøret arresteret. Justitsministerens Betæneligheder er ogsaa omtalt. Krieger oplyser, at han 2. Maj foreholdt Crone, at han »ikke kunde bære Anholdelsens Ophævelse ved Undersøgelsesdommeren, og han ingen Sikkerhed kunde skaffe sig i saa Henseende«. Crone har da underhaanden forsøgt at vejre Stemningen blandt Rettens Medlemmer, »der naturligvis holdt sig tilbage«. Men i Søndagens Løb viste det sig, at ogsaa Dommer Nyholm, som havde Grundlovsprotokollen, havde mange Betæneligheder, hvorfor »Sagen er gaaet lige til Knudsen«. Det vil sige Forhørsdommer Afrikanus Knudsen. Ogsaa denne mente efter et foreløbigt Skøn, at der manglede Materiel. »Men,« skriver Krieger, »han vil snart tage sig i det. I Eftermiddag meddeler Knudsen mig, at alle tre er fængslede.«

I »Afrikaneren«, som Geleff kaldte ham i sine galgenhumoristiske Skildringer fra Retten, havde man fundet den skrupelløse og forudindtagne Embedsmand, som var velegnet til at føre Sagen igennem til et for Samfundet betryggende Udfald. Han behandlede fra først af de tre Anklagede som overbeviste Forbrydere af værste Slags. »Vi skal nok faa Dem dømt,« var det stadige Omkvæd paa de 6—7 Timers lange Forhør, han Maaneder igennem holdt over de tiltalte. Paa Forhaand havde han ikke Begreb om, hvad Socialismen var, eller Bevægelsen gik ud paa. Men til alt Held udkom i de samme Dage en højaktuel Bog, en Slags »Pest over Europa«, nemlig Geleffs tidligere Medskandinav C. Rosenbergs »Internationale«. Af den kunde han lære, at Internationale ikke var andet end Hedenskab, og Kampen mod den en Kamp for Korset. Socialismen undsiger hele Civilisationens Grundlag, den kan kun rive ned. Derfor kan man ikke underhandle med den. »Med Internationale er det Krig paa Liv eller Død.«

Rosenbergs
»Internationale«.

Direkte vejledende maatte det forekomme Afrikanus, naar Rosenbergs skriver: »Man kan ikke fortænke Staterne i, at de sætte Magt

mod Vold, og hvor noget Forsøg gøres paa med Vold at gennemføre de socialistiske Lærdomme, der maa det slaas ned med Magt; dette er kun ligefrem Nødværge.«

Den aarelange Retssag skal vi ikke følge i Enkeltheder her. Baade Aktors og Defensors Fremstillinger, Dommene og andre Dokumenter foreligger trykt og tilgængelige. Anklagen mod de tre Førere lød paa Forbrydelser mod den offentlige Myndighed og Orden og Overtrædelse af Politiloven, paa Forbrydelse mod Religionen, og for Geleffs Vedkommende paa Bedrageri, idet man havde gravet et gammelt Mellemværende mellem Geleff og en Formand for Nordisk Samfund paa Ribekanten frem. Betjent Korn blev sendt ud paa flere Rejser til de Byer, hvor Geleff havde øvet sin forbryderiske Virksomhed, for om muligt at finde flere fældende Gerninger eller Ord. Desværre forgæves; end ikke Bedragerisigtelsen var holdbar. Derimod fandt Retten Statsforbrydelserne aabenbare. De var begaaet gennem den socialistiske Agitation i Almindelighed, sigtende paa at hidføre en voldsom Omvæltning af de bestaaende Forhold, og ved at modsætte sig Politidirektørens Mødeforbud i Særdeleshed. Hovedpunktet i Anklagen var en haartrukken Udlægning af Pios og Bestyrelsens Stilling 4. Maj, som Domstolen fandt gik ud paa at sætte Mødet igennem med Magt. At stærke Ord er berettigede i Agitationen for at skaffe Ørenlyd, at en »Omvæltning« af Samfundstilstandene udmærket kan fremkaldes gennem Oplysning og med Stemmesedlen i Haand, at Modstanden mod Crones Forbud var direkte provokeret ved dets uberettigede Udstrækning, der maatte føles som et Overgreb, alle saadanne Smaating saa Domstolen bort fra.

Der forekom i Sagen, blandt andre kuriøse Momenter, et mystisk Brev, afsendt fra Chicago 3. Maj af Mogens Sommer. Denne var i Marts rejst til U. S. A. med Tanke paa at blive derovre. Han var da nylig blevet ekskluderet af Internationale og derfor opfyldt af Hævntanker mod Pio. Forsvareren pegede da ogsaa paa, at Sommer kun kunde have tilsigtet at skade Pio med Brevet, som han maatte regne med faldt i Politiets Hænder, om han havde troet paa det, han selv havde skrevet. Det er stilet til »min kjære Pio« og begynder med en Tak for et modtaget Brev og en Bebrejdelse for, at han endnu ikke har faaet sine udlagte Penge tilbage. Saa fortsætter det: »Jeg husker, at De saavel som Brix og Geleff er aldeles uskikket til at drive Sagen fremad til nogen Fuldkommenhed. Oprøret, som er bestemt til den 5. Maj, iovermorgen, er alt for uklogt anlagt. Det er begribe-

M. A. Sommers
mystiske Brev.

ligt, at Crone straks lugter Luntten og forbyder Forsamlingen, og hvad bliver der saa, — de stakkels Arbejdere begynder alligevel paa Spectaklet og vil tro, at de kan sætte noget igennem, og hvad kan de saa gjøre, hvor Politistyrken og Militairet er saa stort; Pio, Brix og Geleff bliver fængslet, og saa jager de Skræk i de stakkels Slaver, som endnu har Respekt for Konger, Politi og Præster, og dermed er den Pot ude. — — De har, min kjære Pio, spillet Trumferne alt for tidligt ud — —.«

Er Datoen et Falskneri og hele Brevet en Skurkestreg, eller har Pio i et Brev til Sommer antydet sine Planer saa tidligt, at denne har kendt dem i Amerika og kunnet konstruere Begivenhedernes Forløb paa Forhaand?

Dommen. I Varetægtsarresten fik Fangerne til en Begyndelse Lov at modtage Besøg og »have Brugen af« Papir, Pen og Blæk. Men da baade Pio og Geleff blev grebet i at skrive Artikler til »Socialisten«, en Trafik, som de havde gennemført et Stykke Tid ved Hjælp af en Barberdreng, som smuglede Manuskripterne ud, blev Skriveremedierne taget fra dem, og de blev behandlet strengere, saa strengt, at Pio og Brix'es Helbred blev alvorligt undergravet. Vi har Side 46 omtalt Pios Fars Besøg hos Crone for at skaffe Sønnen Lettelser. Fra Partifællerne i Internationale blev der indsendt en Adresse til Rigsdagen med Klage over Fangernes Behandling. Begge Dele med lige ringe Resultat. Efter næsten et Aars Forløb faldt Kriminal- og Politirettens Dom i »Socialistsagen« 29. Marts 1873. Dommen kendte for Ret, at Statsforbryderne skulde straffes med Forbedringshus, Pio i 6 Aar, Geleff i 5 Aar, Brix i 4 Aar. Denne Dom blev omgaaende appelleret til Højesteret, som efter et nyt Halvaars Forløb stadfæstede den 6. August, dog med Nedsættelse af Pios Straf til 5 Aars, Brix' og Geleffs til 3 Aars Forbedringshus. Andragender til Regeringen om Benaadning eller Straffens Forandring til Statsfængsel blev afslaaet, og 15. August 1873 lukkede Vridsløselilles Fængselsporte sig bag de tre.

Dommen om Dommen. Naturligvis havde de bevægede Optrin, som udspillede sig omkring Internationale og dens Mænd, baade i København og Provensen, vakt enorm Opmærksomhed. Fængslingen og Fælledeledslaget og den knusende Dom blev omtalt og kommenteret rundt i Landet. Den jyske Landarbejder gengiver sikkert den almindelige Stemning, naar han i sine Erindringer skriver: »Folket mente jo, det var godt, at de

blev sat fast efter den Lære, som de vilde have udbredt, for de vilde jo have alt, hvad andre Folk havde.«*) En gammel Sømand erindrer fra sin Barndom i Skelskør, at han første Gang hørte Socialismen nævne i en Sang, hvori den beskrives saadan:

Hver Mand, som Mønten har,
skal slaas ihjel, min Far.
Sølvtøjet deler vi tilsidst,
det er at være Socialist.*)

Det er Genklangen af de nationalliberale Blades Bedømmelse, vi hører af de umyndiges Mund. »Dagens Nyheder« regnede med, at Dommen i Udlandet vilde gøre en vis Opsigt til Gunst for os! Kun Venstrepressen protesterede mod den ubillige Behandling og urimelige Dom, der rent ud blev betegnet som et Misbrug af den politiske Magt. Dommen var blevet saa streng for at skræmme andre fra at forsøge paa at vække den sovende Underklasse. I »Sorø Amtstidende« skrev Tauber, at Socialisternes Gerninger ikke berøvede dem deres Ære i den offentlige Mening, men Regeringen havde ved denne Dom vist, at den ikke haandhæver Retfærdigheden paa samme Maade overfor Modstandere som overfor Tilhængere.

»Naar en Byfoged i Svendborg offentligt tilskynder Københavnerne til at hænge Venstres Førere, saa hædres han med Ridderkorset. Men for Pio, Brix og Geleff gives der ingen Naade.«

---

*) Tre danske Arbejders Livserindringer. 1925. S. 33 og S. 91.

VIII.

Internationales Opløsning; Würtz, Johnsen, Pihl.

Dansk
Industri
Gennembrud.

DER VAR DOG OGSAA ANDRE BEGIVENHEDER i det danske Samfund, som tildrog sig Opmærksomheden. Det blev mere og mere aabenbart, at der var ved at ske en gennemgribende Ændring i det økonomiske Liv. Ved Overgangen fra 60'erne til 70'erne satte virkelig Industrialiseringen ind, og Kapitalismen manifesterede sig i de talrige nye Aktieselskaber, som stiftedes i Aarene heromkring. Baade Industri og Handel og Søfart tog et stort Opsving. Aarene fra 71 til 74 var gode Aar med meget Arbejde og stigende Priser, og Tendensen i Næringslivet gav ogsaa Arbejderne Mod og Styrke til at fremholde Krav om bedre Lønninger og Arbejdsvilkaar. Det blev Mændene af Internationales Skole, der førte an her. Murerstrejken var tabt; det kunde ikke skjules. De gamle Svendeforeninger, som stod bag den, havde spillet fallit. Dem kunde man ikke vente sig noget af i denne Jerntid. Og Myndighedernes voldsomme Fremfærd mod Internationale maatte hos mange ellers ligegyldige og tvivlende fremkalde en Tro paa, at det var her, Fremtiden laa. Efter at Internationale var bleven forbudt og opløst, begyndte den ny Fagforeningsdannelse. Den danske Fagbevægelse brød igennem som en Bølge fra Efteraaret 1873, og det blev den, som bar Socialismens Ideer igennem den følgende Tid; til baade faglig og politisk Bevægelse kom ud for en Krise, som nær var blevet deres Undergang. Under Passet af Organisationer og Strejker blev Lønnen hævet noget. Men endnu var indbyrdes Konkurrence og slet betalt Kvinde- og Børnearbejde store Hindringer for rigtige Fremstød. Arbejdsvilkaarene blev for første Gang taget op til en Slags officiel Drøftelse paa et nordisk Industrimøde 1872. Her fremhævede Lægen, Prof. C. J. E. Hornemann Nødvendigheden af en grundig statistisk Undersøgelse og af en Regulering af Børns og unge Menneskers Arbejde. Han dokumenterede talrige Tilfælde, hvor Børn omkring og under ti Aar arbejdede i Fabriker under Forhold, som

var direkte Misbrug. Skønt Rimestad paa samme Møde fremførte sin Paastand, at Arbejderne ikke nogensinde eller nogetsteds havde det saa godt som nu og her, tog Offentligheden og Autoriteterne dog Anledning af Diskussionen til at beskæftige sig mere positivt med de sociale Forhold end før. 1873 gennemførtes paa Rigsdagen vor første Fabriklov, som begrænsede Børnearbejdet og forbød unge Menneskers Natarbejde. Allerede i Efteraaret 72 havde Regeringen søgt gennem Skemaer udsendt til Kommuner og Arbejdsgivere at indhente Oplysninger om Arbejdsforholdene. Materialet blev forelagt en saakaldt »Arbejderkommission« 1875. Men ikke uden Grund angreb Socialdemokratiet begge Foranstaltninger som utilstrækkelige og ensidige. Den kapitalistiske Udvikling havde bl. a. medført, at Danmarks Erhvervsliv var blevet tilkøbet Verdenskonjunkturerne. De gode Tider standsede temmelig brat i Slutningen af 1874 og fulgtes af et Par Aars Stilstand, dog med højt Prisniveau. Derefter satte Nedgangen ind med Arbejdsløshed, Fallitter, Modløshed. En Del af Gründer-Tidens Bedrifter styrtede sammen igen, men stort set blev det Besiddelsen, de konservative Magter, som klarede Depressionen bedst. De vanskelige Aar 1876—77—78 blev den store Prøve for den unge Arbejderbevægelse og dens hidtidige Førere. Flere af dem bestod ikke Prøven. Organisationerne bukkede under. Socialismens Idé kunde imidlertid ikke forgaa. Kravene om Arbejdets Ret og Menneskenes Frigørelse blev baaret frem paany, da Vejret klarede op. Men Arbejderbevægelsens første romantisk-revolutionære Periode fik sin Afslutning i den økonomiske Bølgedal sidst i 70'erne.

70'ernes
Konjunkturer.

Ogsaa i andre Henseender danner disse Aaringer en afsluttet Periode. Et kort Overblik over det politiske Liv vil vise det. Ved Periodens Indgang stod det nydannede Forenede Venstre overfor den godsejerlige Højreregering Holstein, og de følgende Aars politiske Kamp drejede sig hovedsagelig om Folkets forfatningsmæssige Rettigheder. Efter Geleffs Provinstogt i 1871 fulgte Christen Bergs vældige Agitationsfelttog 1872 med Programmet: Junigrundloven som Folkets moralske Ret. Pio blev mere forsonlig overfor Venstre, og paa hans Foranledning stillede Internationale sig ved Det forenede Venstres Side, ganske vist som en meget lille Lillebror, og sammen gik de til Valg i September 72 med det Resultat, at Venstre erobrede 11 nye Kredse og fik ialt 53 Mandater. Det var et udpræget Gaardmands-Venstre, som ikke gjorde nævneværdigt ud af de sociale

Venstre
og Højre.

Spørgsmaal, men med fuld Kraft kastede sig i Breschen for Parlamentarismen og som Led i denne Kamp lagde sig paa tværs af Regeringens Finans- og Forsvarspolitik. Spændingen voksede og førte til Folketingsopløsning 1873, Nyvalg, som ikke ændrede Stillingen, en ny Regering, Fonnesbechs 1874, af en Godsejerkollega kaldet »Tyn-dere The paa de samme Blade«. Men nu traadte *J. B. S. Estrup* til 1875. Han begyndte sin lange Regeringsperiode i Forsonlighedens Aand, dog uden at give en Styver for Parlamentarismen, men da Venstre, som efter Valget 1876 rykkede ind i Folketinget 71 Mand stærk, ikke tog imod noget Kompromis, afdækker vor Bismarck sine Kanoner. Vil man have Krig, skal man faa det. Rigsdagen hjem-sendes i Foraaret 1877, i April udsteder Estrup den første proviso-riske Finanslov, hvad der blev Forspillet til den berømmelige »Provi-sorietid«. Samtidig kom Det forenede Venstre ud for anden Mod-gang og gik op i Sammenføjningerne.

Internationales
Medlemstal.

Da Pio, Brix og Geleff var sat bag Laas og Slaa, var det Borger-skabets glade Forvisning, at Internationale vilde gaa i Hundene. Det fremgik tydeligt af Carl Plougs og Rimestads skadefro Artikler i deres respektive Blade. Heri tog man dog fejl. Bjørnbak og et Par Stykker til meldte sig ud, men til Gengæld meldte der sig flere Hun-drede ind. Og Bladet fik en rivende Tilgang. Førernes Opgørelse over Internationales Medlemstal i *København* 4. Maj, svarende til den Side 111 opstillede over Provinsafdelingerne, udviser en Til-slutning af ca. 4690 à 5140 Medlemmer, fordelt saadan:

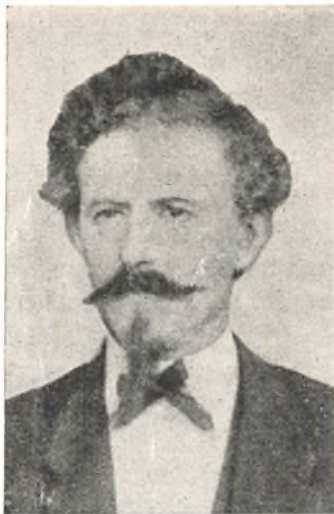
Snedkernes Sektion	800 à 1000
Murernes Sektion	800 à 900
Skrædernes Sektion	300 à 350
Skomagernes Sektion	500 à 500
Smedenes Sektion	400 à 400
Metalarbejdernes Sektion	50 à 50
Vævere og Dugmagere	40 à 40
Arbejds mændenes Sektion	300 à 300
Blandede Sektion	500 à 600
Forskellige mindre Sektioner	1000 à 1000

Uden at kende denne Opgivelse skriver »Socialisten« 19. Maj, for at tilfredsstille Nysgerrige og Tvivlere, at Internationale 5. Maj havde 4433 Medlemmer, men at Tallet pr. Dato var vokset til 5021. Protokollen laa til Eftersyn.

Som naturligt var, mødte Medlemmerne talrigt frem i Kirkestræde Mandag den 6. Maj og paa Forslag af Würtz vedtog Forsamlingen en Protestudtalelse mod Autoriteternes voldsomme Fremgangsmaade som velskikket til at fremkalde Uorden, og anerkendte Styrelsens »mandige og djærve Holdning«.

Den, som statutmæssigt skulde have overtaget Styret under Stormesterens Forfald, var *Anthou Mundberg*. Men han havde ved sin uheldige Tale til Murerne 2. Maj gjort sig fortjent til at dele Skæbne med Pio, Brix og Geleff, og Politiinspektør Hertz havde truet ham med al Landsens Ulykker, om han mer befattede sig med Socialismen og dens Gerninger. Et Par Uger gik han rundt med dette Truslens Sværd over Hovedet, til det endelig 27. Maj faldt ned, og han blev arresteret, for at Politiet kunde faa Lejlighed til at ransage hans Bopæl for »Dokumenter«. Der fandtes en Del for Internationales Historie interessante Sager, Korrespondance med Lorentz Petersen m. m., men ikke noget for Mundberg »fældende«. Han havde klart taget Standpunkt for den lovlige Vej, Reformernes Vej. Og han blev da løsladt nogen Tid efter. Alligevel er det sikkert begrundet i Politiets Intimidering, naar han, som ikke var mødt til nogen Foranstaltning i Internationale efter 5. Maj, sender Bestyrelsen en Skrivelse, dateret 3. Juli, hvori han takker for den ham viste Tillid og samtidig meddeler, at han efter moden Overvejelse nedlægger sin Bestilling som Kredsformand og udtræder som Medlem af Foreningen. I Foraaret 1874 er han dog atter ikke blot Medlem af Partiet, men en saa anset og betroet Mand, at han i Maj overtager Redaktionen af »Socialisten«s Afløser, »Social-Demokraten«.

Dagen efter Mundbergs Arrestation valgte et Sektionsformandsmøde Borger *Johan Carl Christian Würtz* til Formand for Internationale. Han kom fra Cigarmagerne og var allerede i November 71 blevet valgt til Sektionsformand. Under Murerstrejken havde han vist sin Resolutethed ved at faa gennemført en Beslutning i Cigararbejdernes Syge- og Begravelseskasse om at yde 500 Rigsdaler af For-

Carl Würtz
1832 - efter 1873.

Mundbergs
Udmeldelse.

eningens Midler til de strejkende, en Vedtagelse som en Borgmester ganske vist var i Stand til omgaaende at forpurre. Under de indre Stridigheder i Vinteren 72 havde han hørt til Pios og Brix' trofaste Støtter, og han var vedblivende en oprigtig Forsvarer for de fængslede Førere.

Han var 1872 en 40 Aar, født 21. Maj 1832 som Søn af Smedesvend Daniel Würtz. Fra hans 10. til 14. Aar var han Elev paa Opfostringshuset, hvorfra han kom i Lære som Bødker og Drejer. Senere kom han i Cigarmagerlære og arbejdede som Svend i Provinsen, bl. a. hos Hagemann i Horsens. Som Soldat kom han til Hestgarden og laa inde flere Aar som Underofficer. Noget af Krigsmanden blev der altid hængende ved ham. En flot Fyr var han, og naar han snoede sin martialske Knebelsbart og løftede et skummende Ølkrus, saa lod han sig ikke lumpe af nogen, allermindst af Rimestad, hvem han af og til var i Klammeri med om Ædruelighed og »Blyhatte«.

Würtz var Sagen og Partiet en hengiven og pligtro Mand. Vilde man have ham til Formand, vel, saa maatte man ogsaa bøje sig for ham som Formand. Men han vilde have Orden i Foreningen og Lokalet. Han traadte bl. a. Alfred Jørgensen og den føromtalte Missionær og Skuespiller Zimmermann over Tærne ved at kræve særligt Opsyn med, at »ingen uædle Elementer trængte sig ind og søgte at gøre Foreningen til en Forlystelsesanstalt«. Han blev ligeledes uenig med den øvrige Bestyrelse over Spørgsmaalet Offentliggørelse af Foreningens Regnskaber. Med Pio som Autoritet var han imod at »give Storbørgerbladene og det nationale Parti Lejlighed til at kige i vore Kort«. Man ser, at Striden mellem det autokratiske og det demokratiske Princip fra de første Dage flyttede med frem i Tiden. Men vilde man *ikke* have ham til Formand, vel, »saa var Würtz igen i Morgen til at faa i Tale som Cigarmager«. Efter en saadan Strid i August fik han et Tillidsvotum med 30 Stemmer mod 1. Tanken om et Folkemøde blev ikke skrinlagt efter Crones Indgriben i Maj. Tværtimod. Grundlovsdag vovede man at samles ved den slesvigske Sten i Dyrehaven. Det var udenfor Crones Jurisdiktion, men ikke udenfor Regeringens. Og Socialisterne havde faaet Paalæg om ikke at lade nogen rød Fane komme tilsyne. Den ny Fane, der var anskaffet med Inskription »Frihed, Lighed og Broderskab«, stod derfor opstillet mod Talerstolen, indhyllet i et sort Hylster, mens Politiets Argusøjne nøje overvaagede, at den ikke blev foldet ud.

Med Henblik paa Efteraarets Folketingsvalg vedtoges det atter

Würtz
som Formand.

at holde Møde i Dyrehaven 28. Juli for at drøfte Valgtaktikken. Man indbød hertil »vore jyske Brødre og Venner, Kredsformændene Kruse og Gronemann«, og de to blev Søndag Morgen tidlig med festligt Optog modtaget ved Kvæsthusbroen. Ved den slesvigske Sten talte om Eftermiddagen Würtz og Gronemann, Weiss, Kruse, Johnsen og Winther *imod* Professorpartiet og *for* den hidtidige Opposition, Venstre, som man i en Resolution vedtog at støtte alle Steder, hvor man ikke selv opstillede Kandidater.

I den følgende Tids Valgartikler i »Socialisten« er der intet tilbage af Pios tidligere Mistro til Bønder og Bondevenner. Hans Sympati for Det forenede Venstres Program og i det hele hans lyse Forhaabninger til det kommende Valg fremgaar tydeligt af et Brev, som han faar smuglet ud af Nytorvsarresten og sender til Friedrich Engels i London:

LOUIS PIO

Civil-Arresthuset i København, d. 19. Aug. 1872.

Kære Hr. Engels!

Jeg veed, at De har sendt mig et Brev siden jeg er blevet fængslet, men Indholdet har jeg ikke seet, da Politiet beholdt det. Heller ikke har jeg kunnet skrive Dem til, det tillades os ikke, og dette Brev, som jeg her skriver, er jeg ikke sikker paa at kunne faa sendt Dem. Hvis De vil genoprette Forbindelsen med Foreningen her, vil jeg bede Dem adressere Brevene til: Redaktionen af »Socialisten«; De vil da faa nøjere Oplysninger. Jeg skal nu forsøge at give en Fremstilling af de sidste Begivenheder, der har sat vort Land i saa stor Bevægelse.

Da jeg kom tilbage fra min Genfer-Rejse, var, som jeg vist skrev Dem, Foreningen gaet endel tilbage. Det lykkedes mig imidlertid at bilægge den Uenighed, som var opstaaet, og Foreningen naaede navnlig her i København en betydelig Størrelse. Jeg forandrede derpaa fra 1ste April Ugebladet »Socialisten« til et Dagblad og opnaaede i Løbet af en Maaned 2000 Abonnenter. Imidlertid udbrød der en Strike mellem Murerne, som jeg naturligvis understøttede af alle Kræfter, medens Avtoriteterne og Politiet hjalp Mestrene paa alle lovlige og ulovlige Maader. For at faa en Ende herpaa, og for at faa alle Arbejdere til at støtte Striken, sammenkaldte jeg i en kraftig Artikel alle Arbejdere til et Møde under aaben Himmel. Men trods vor store »Frihed« blev Mødet forbudt af Politiet. Jeg erklærede derpaa tilligemed mine to Medbestyrere Lørdag Aften d. 4de Maj at jeg alligevel vilde afholde Mødet, hvorpaa vi alle tre Lørdag Nat Kl. 2 arresteredes. I den Sag, som derpaa blev anlagt imod os, har man imidlertid ikke indskrænket sig til at anklage os for Overtrædelse af Forbuddet, hvad der kun kunde skaffe os en Pengebøde, men man har søgt at bevise, at de socialistiske Ideer er statsfarlige, og at vi derfor ved at udbrede disse her i Landet har gjort os fortjente til Døden eller Tugthusarbejde. For at kunne udføre dette vanskelige Arbejde

har de afspærret os fra al Communication med Yderverdenen og beskikket os Actorer og Defensorer, som antages at ville handle i Politiets Interesse, ligesom ogsaa Forhørene, der indtager c. 3000 skrevne Sider, tildels er affattet tvertimod vore virkelige Udsagn. Saaledes staar Sagerne altsaa for vort Vedkommende.

I det forbudte Møde d. 5te Maj deltog omtrent 20,000 Personer, men de blev adsplokket af Politiet i Forbindelse med Kavalleriet, dog først efter at over 50 Husarer og c. 20 Politibetjente var blevet saarede med Stenkast. Hele Garnisonen, endog Artilleriet, var rykket ud. Den næste Dag meldte omtrent 1500 Personer sig ind i Foreningen, og Abonnenterne paa Bladet steg fra 2000 til 3000. Det har nu 3—4000 Abonnenter og kan betale sig, saa at der ingen Fare er for at det skal gaa ind. Foreningen er ogsaa meget ivrig, men som De jo veed fandtes der for et Aar siden ingen, der vidste, hvad Socialisme var, og der er endnu ingen, der er saa tilstrækkelig bekendt med Sagen, at han kan overtage min og mine to Kollegaers Plads. Foreningen er derfor nu paa en Maade »uden Hovede«, der er ingen rigtig Styr paa den, men desuagtet er Aanden fortræffelig.

Det gjør mig ondt, at jeg ikke kan komme med til Kongressen, jeg havde temmelig betydelige Forslag at gøre med Hensyn til det agrariske Spørgsmaal. De 500 Mærker, som De sendte mig, er blevet konfiskerede af Politiet, ikke destomindre skal jeg sørge for, at Pengene bliver sendt Dem, saasnart jeg kan faa Lov at tale med Foreningens Sektionsformænd derom, saalænge beder jeg Dem have os undskyldt.

Fra 1846 har der her i Landet eksisteret et temmelig betydeligt Bondeparti, som nærede meget frisindede Anskuelser. Det lykkedes mig i Sommer ved en snild Manøvre at faa det delt, saaledes at den større Halvdel slog sig næsten helt til vor Side og udstedte et Valgprogram, som jeg ved Lejlighed skal sende Dem, og som enhver ægte Socialist med god Samvittighed kan underskrive. Vi arbejder nu sammen med dem til Valgene, idet vi har forbeholdt os Byerne og de tager Landet. Der er Rimelighed for at dette »forenede Venstre« vil faa Flertallet til Folketinget og derved komme til at danne et Ministerium. Det national-liberale (doktrinære, konservative) Parti er naturligvis rasende og truer med at Bismarck og Rusland vil skride ind, hvis dette sker; men der er intet Haab om, at Vælgerne vil blive forskrækkede herfor. Jeg stiller mig selv til Valg i København, det kan heldigvis ikke forbydes mig. Hvis vi og Bønderne saaledes faar Overvægt ved Valgene, som skal holdes d. 20. September, saa vil jeg rimeligvis blive fri d. 5. Oktober, naar Rigsdagen kommer sammen, selv om jeg ikke skulde blive valgt. Jeg beder Dem dog ikke omtale disse Forhold offentligt, da det vilde kunne skade Sagen, at Forbundet blev bekendt for tidligt; nu har vore Modstandere vel Anelse derom, men ingen Vished.

Mærkeligt er det, saa flinke Socialister Arbejderne er blevet herovre, de vil hverken høre tale om Religion eller Arbejdsherrer mer; jeg tænker næsten, at Danmark bliver den første Stat i Evropa, hvor Ideen bliver varigt realiseret i Praxis, og det kan vi navnlig takke vor oplyste og politisk udviklede Bondestand for. Det bliver mer og mer tydeligt for mig, at det ikke kan nytte os at gaa i Kampen, før Landbefolkningen er med os.

Herfra kommer der vist paa Grund af Valgene og paa Grund af vor Fængsling Ingen til Kongressen; det er meget slemt, men jeg kan ikke engang heller opgive Nogen blandt vore Arbejdere, der forener *alle* de nødvendige Egenskaber til en saadan Rejse, og Udgifterne er jo heller ikke saa smaa; dog det overvandt man vel nok. Derimod kan De vente mig til London, saasnart jeg slipper ud.

Jeg skriver dette i et meget ubekvent Fangehul og med ufuldkomne Skriveapparater. Jeg haaber dog, at De kan læse det, egentlig maatte De, for at forstaa Forholdene herovre, have en langt omstændeligere Beretning; men De maa tage til Takke for denne Gang. Maaske vil jeg snart kunne berette Dem mere mundtligt. Skulde det imidlertid blive min Skjæbne at tilbringe mit Liv som Fange, saa haaber jeg dog, at mit Eksempel skal have bevirket saa meget her i Danmark, at Socialismen fæster Rod her for bestandigt.

Jeg hilser Dem og beder Dem hilse alle Meningsfæller, som De maatte træffe, fra Afdelingen i Danmark og fra

Deres hengivne
Louis Pio.

P. S. *Mig* kan De altsaa *ikke* skrive til; derimod beder jeg Dem snarest muligt sætte Dem i Forbindelse med Foreningen gennem Redaktionen af Socialisten. Adressen er kun: Redakt. af »Socialisten«, København.

Vel blev Valget en stor Sejr for Venstre, men med nogen Venstre-regering fik det dog lange Udsigter. Og ikke blot for Pio, men ogsaa for mere nøgterne Naturer indenfor Partiet blev Valget som Prøve paa Tilslutningen til Socialdemokratiet en Skuffelse. Der blev opstillet Partifæller baade i København og i Provinsen. Og naar Hovedstaden klarede sig daarligst, maa Forklaringen sikkert søges i det Forhold, at den ret store Medlemsskare i Internationales Sektioner ikke var kommen, fordi de enkelte var Socialister, men af faglige Hensyn, fordi de herigennem ventede Støtte til den faglige Kamp. Og endelig viste Udfaldet, i hvor høj Grad Fattig- og Tyendebestemmelserne berøvede Arbejderne deres Valgret. Ialt havde kun 6—8 Procent af Internationales Medlemmer stemt paa Partiets Kandidater. *Pio* fik i 5. Kreds 199 Stemmer; *Geleff* i 1. Kreds 26 Stemmer, *P. C. Johnsen* i 9. Kreds 37 St., *Smed H. F. Christensen* i 4. Kreds 32 St., *V. T. Holst* i 7. Kreds 11 St., Venstremanden *Jernstøber Lunde* i 8. Kreds blev anbefalet i »Socialisten«, men fik alligevel eller maaske derfor kun 99 Stemmer. Paa Landet og i Provinsen var der et Par bemærkelsesværdige Resultater, idet Skræder og Husmand *Jens Hansen*, Kundby, i Svinningekredsen opnaede 241 St., Sadelmager

Folketings-
valget
September 1872.

H. L. Bendixen i Lyngby fik 248 St., og *Gronemann* og *Chr. Johansen* i henholdsvis Bjerre- og Horsenskredsen fik 383 St. og 393 St. I Aarhus var Kruse opstillet, men trak sig paa Valgdagen tilbage for en Bjørnbaksk Gaardmand.

Adresse
til Folketinget.

Senere paa Efteraaret udformede Würtz en Adresse til Folketinget med Klage over Politidirektørens Fortolkning af Grundloven og Behandling af Førerne og med Opfordring om Iværksættelse af en Undersøgelse heraf, samtidig med at Internationale tilsagde Venstre Sympati i Kampen for Folketingets Ret. Forsynet med ca. 5000 Underskrifter blev den fremsendt til Rigsdagen, og Redaktør Bille paatog sig venligst at forelægge den, dog uden at anbefale den til nogen Velvilje. Regeringen syltede den i Stilhed tillige med andre indtrufne Adresser fra Jylland, idet Justitsminister Klein, som havde afløst Krieger i Juni, meget skulde have sig frabedt, at Folketinget eller Medlemmer af dette opkastede sig til Dommer over en Ministeriet undergivet Embedsmand. — Værre gik det med en Henvendelse til Kongen. Efter at Crone i November havde afslaaet et Andragende om Lov til at holde Arbejdermøde paa Nørrefælled, besluttede Foreningen, at Kongen højtideligt ved en Skrivelse og en Deputation skulde underrettes om, hvordan Crone havde gebærdet sig, mens Majestæten var i Udlandet. Forsynet med 6 Arbejderes Underskrifter vandrede Henvendelsen fra Hofmarskallatet til Justitsministeriet og herfra til Crone med Forespørgsel, om han ikke fandt det rettest at føle sig fornærmet over de anvendte Udtryk. Det gjorde han gerne, selv uden Opfordring, og Resultatet var Sagsanlæg mod de 6 Arbejdere. Samme Skæbne overgik Boghandler Loria, som i en Biografi af Pio ogsaa havde beskyldt Crone for Grundlovsbrud. Det blev 200 Rdl. eller 60 Dages Fængsel.

Würtz
i Provinsen.

Würtz var med sit imponante Ydre og sine ikke ringe Talegaver en udmærket Agitator. Og han sparede sig ingenlunde. Gennem Efteraar og Vinter 1872 holdt han talrige Møder baade i København og i Provinsen. Han besøgte Aalborg, Aarhus, Skanderborg, Silkeborg, Horsens, Fredericia, Odense, Næstved, Præstø foruden Landsbyer paa Sjælland. Hans politiske Taler drejede sig især om de sociale Forhold, Børnearbejdet, Fattigskolerne, og han interesserede sig stærkt for Oplysning. Han fremhævede ved flere Lejligheder, at Socialisterne nærer Agtelse for den sande Religion, og selv nærrede han al Ærbødighed for Kongen. Bjørnbak, som han besøgte i Viby, syntes godt om ham, og da Jyllandsposten fandt det kompromit-

terende for Bjørnbak at have haft Socialistbesøg, riposterede han, at han hellere vilde se den skinbarlige Fanden som Gæst i Viby end den uforskammede Højreredaktør. I Aalborg og Odense fik Würtz genoprettet de hensygnede Afdelinger af Internationale, og i Fredericia, Kolding og Næstved var han Fødselshjælper for nye. I Næstved talte han 29. Marts 1873, Dagen for Dommen over Pio, Brix og Geleff, i en stor Forsamling i »Møllers Salon«. Under Uro og Afbrydelser fra de tilstedeværende »Storborgere« gendrev Würtz Beskyldningerne mod Internationale, som han hævdede kun ved lovlige og tilladelige Midler søgte at udrydde Arbejderne af den Elendighedstilstand, hvori de fleste af dem levede. »Socialisten«s Mødereferat slutter: »Først da den sidste Storborger var lusket af, og Arbejderne fik lidt friere Luft, oprettedes en Afdeling af den internationale Arbejderforening, og Tømrermester Petersen valgtes til foreløbig Bestyrer.« Forøvrigt var Würtz mere Fagforeningsmand end Politiker. Han var oprindelig imod en Fællesstrejkekasse, men i hans Formandstid var denne Sag stadig under Debat, og i November blev det vedtaget at oprette den. Han var derimod forrest i Angrebet paa Formandsforeningen, og han viste meget Fremsyn, naar han optrak Linjerne for den faglige Udvikling: »Lad hvert Fag slutte sig sammen, ikke blot til Skruer, men til enhver alvorlig Gerning i Fagets Interesse, til Fagets Ære og Fremgang, og lad alle disse Fagforeninger holde sammen og støtte hinanden i gode og onde Dage, saa vil Arbejderne være en Magt — —.«

Det kunde ikke forblive uden Følger for Tilstanden indenfor Foreningen, at Formanden i lange Perioder var borte paa Rejser. Og Würtz havde desuden ingen administrative Anlæg. Bortset fra personlige Modsætninger var det gamle Krav om demokratiske Styreformers med Repræsentantskab, Generalforsamling o. s. v. stadig levende hos en Del af Sektionsformændene. Forud for Folketingsvalget kom det til et Brud, og under Ledelse af *C. Lamp*, *R. Lundbeck*, *A. C. Schrøder* og *E. Jørgensen* udvandrede en Del af Medlemmerne og nedsatte sig som en »provisorisk Afdeling«. Provisorisk vilde sige, at de var rede til at gaa ind igen, naar Førerne kom tilbage. I »den Provisoriske«s Love af 2. September 1872 er de demokratiske Principper lagt til Grund for Opbygningen, og iøvrigt er Formaalet at gaa ind med større Kraft for Sagen, end det hidtil havde været Tilfældet. Foreløbig holdt Den Provisoriske Møder i Internationales Lokaler, og Medlemskabet i Moderforeningen opretholdtes, indtil

Provisorisk
Afdeling.

Bestyrelsen blev ekskluderet. Senere flyttede Den Provisoriske til Lokaler i Havnegade 11.

Stridighederne strakte sig gennem hele Vinteren, og den 5 Mands Bestyrelse, som oprindeligt fra 8. Maj bestod af *C. Würtz, H. F. Christensen, Henriksen, P. C. Johnsen* og *Sørensen*, blev Genstand for adskillige Personskifter. Ved et Bestyrelsesvalg i Marts blev Würtz, mens han var paa Agitationsrejse, fældet som Formand, idet han fik 208 Stemmer, mens hans Kollega, Cigarmager Johnsen, blev valgt med 321 Stemmer. Würtz bøjede sig loyalt for Stemningen, og trods Opfordringer fra hans Tilhængere om at sætte sig i Spidsen for et nyt Parti nægtede han dette. Hans fortsatte Medvirken sikredes da ogsaa ved, at han i Begyndelsen af April enstemmigt ansattes som Internationales Agitator i Provinsen. 14 Dage senere rejste Oppositionen sig dog paany mod hans »Myndighedsmisbrug«; han og Kassereren, *A. B. Weiss*, anklagedes for »despotisk Optræden«, mens et Par andre Medlemmer beskyldtes for »ulovlig Pengeudpresning i socialistisk Øjemed, nemlig til Fordel for Den internationale Arbejderforening eller dens fængslede Førere«, og alle fire blev ekskluderet. Würtz fastslaar, at han maaske ikke er fejlfri, men ingen kan beskylde ham for Uredelighed; han gaar med en god Samvittighed. Dagen efter bekendtgjorde han i »Socialisten«, at han, nu da han frivilligt havde fratrukket sine politiske Bestillinger, »i Erkendelse af, at Arbejdet adler Manden, er tyet til mit tidligere Erhverv, at rulle Cigarer, og der vil stadig i mit Hjem, Springgade 24, 2., leveres en god Cigar til Nutidens billigste Priser«.

Würtz afsættes
og udvandrer.

Han fik imidlertid ikke Fred i sin Næring ret længe, for 1. Maj blev han dømt til 15 Dages Fængsel for i en Bladartikel at have kaldt Politimyndigheden Storborgernes Profos, og faa Dage efter faldt Dommen i Sagen mod de 6 formastelige Arbejdere, inklusive ham selv, som havde klaget til Kongen over Crone. Det gav andre 60 Dages Fængsel. En Indsamling gennem Internationale gav ikke nok til Dækning af Bøderne, men Pengene gik saa til Understøttelse af de fængslede Familier. Madam Würtz og hendes Børn kom i direkte Nød, skønt hun anbefalede sig med Linnedsyning o. l. Et Opraab om Tøj til Børnene senere paa Aaret er underskrevet »Nogle Arbejdere, der endnu har en Del tilovers for Würtz«.

Carl Würtz skal mindes baade som Pionér for Socialismen og som Martyr for den. Han var en brav Arbejder, der ofrede sig, saa langt hans Evner rakte, for Arbejdets Sag. Hans Forsvar for hans Klasse-

fællers borgerlige og menneskelige Rettigheder takserede Magthaverne som Oprør og Forbrydelse. Hans egne Kammerater gav ham mest Utak til Løn. Da han havde sonet Bøde og Brøde og slap ud af Fængslet, var han træt af Kampen, og kort efter udvandrede Cigarmager Würtz til Amerika.

Den Kongres, som Pio talte om i Brevet, var Internationales 6. ordinære Kongres, som afholdtes i Haag 1.—7. September 1872. Der var naturligvis tilgaaet de nationale Føderationer Opfordring om at lade sig repræsentere, og i Begyndelsen af August vedtog et Møde i Kirkestræde, at Würtz og Sophus Pihl skulde repræsentere Danmark. Den første var Formand og den anden en sprogkyndig Europæer. Men Pio lod fra Arresten sive ud, at han ikke fandt Valget heldigt; Pihl hørte ikke til Pios mest ubetingede Livgarde; Stormesteren vilde hellere se Foreningen repræsenteret ved den korresponderende Sekretær i London. Imidlertid vedtog et nyt Møde faa Dage før Kongressen, at Pihl skulde rejse, og han udrustedes med 90 Rigsdaler, som skulde slaa til. Det var en overmaade vigtig Kongres, Internationales Kulmination. Karl Marx selv var der og svang sit Sværd over Anarkisterne. Bakunin var derimod ikke mødt, men repræsenteret ved en stærk syd- og østeuropæisk Gruppe. Efter indgaaende teoretiske Debatter vedtog Kongressen Resolutioner om Jordens Socialisering, om Arverettens Afskaffelse og om, at alle Arbejdere skulde danne Fagforeninger og disse igen Fagforbund. Marx' Sejr over Bakunin blev slaaet fast ved, at Princippet om Arbejdernes politiske Aktivitet, Nødvendigheden af selvstændige Arbejderpartier blev indføjet i Statutterne, og Bakunin blev udstødt i Mørket. Men trods alt var det en Pyrrhus-Sejr. Med Vedtagelsen om Generalraadets Overflytning til Amerika begyndte ogsaa paa Haagerkongressen den Defensivsituation, som gradvis gik over i Internationales Opløsning. Sophus Pihl, som en halv Snes Aar før havde hørt Lassalle tale i Tyskland, har med levende Opmærksomhed fulgt de bevægede Forhandlinger og fulgte Marx og Engels i alle Voteringer. Efter Hjemkomsten holdt han lige op til Folketingsvalget Foredrag om Kongressen, men tilsyneladende var Interessen herfor ikke stor. Würtz bringer f. E. intet Referat i »Socialisten«. Kort efter nedlægger Pihl sit Bestyrelsesmandat.

Selv om Internationales Hovedledelse var forlagt til New York og her førte en temmelig vegetativ Tilværelse til den sidste Kongres

Kongressen
i Haag
September 1872.

i 1876, var Marx og Engels stadig i London, og navnlig Engels fulgte med stor Opmærksomhed Udviklingen i de forskellige Lande. Med Danmark gik Korrespondancen helt istaa i Würtz' Formandstid. I sine Breve til Vennen F. A. Sorge i New York beklager Fr. Engels flere Gange i Løbet af 1873, at »fra Danmark hører eller ser man intet«. Han formoder, at Aarsagen til Tavsheden er »Lassalleanische Umtriebe«. Et Sted (26/7) skriver han, »Danskerne hælder, takket være Lassalleanske Flensburgere og andre Nordslesvigere, mere mod Den almindelige tyske Arbejderforening (end mod Internationale) og har ladet sig løbe om Hjørnet med af denne.« ... »Der Teufel hole die Socialisten dieser Bauernländer, sie sind immer durch Phrasen zu bestechen,« slutter det lille Hjertesuk. (Fanden ta' disse Bondelandes Socialister, de lader sig altid besnære af Fraser.) At Würtz paa dette Tidspunkt er ankommen til New York, ses af samme Brev, hvori Engels beder Sorge faa Würtz til at opgive sig nogle Adresser i København. Da han heller ikke hører noget fra Pihl, tænker Engels, at dennes Adresse muligvis ikke er rigtig.

Internationale
ophæves.

Internationales tredje og sidste Formand, *Peter Christian Johnsen*, kom kun til at fungere nogle Maaneder. 14. August udstedte Justitsministeren et »foreløbigt« Forbud mod Internationale, og Politiet lagde Beslag paa dens Protokol, Indsamlingsbøsse, Messingklokke og øvrige beskedne Ejendele. Dermed var Foreningen opløst. Det tilfaldt Johnsen at føre Forsvaret for Internationales Lovlighed og med juridisk Assistance førte han et udmærket Defensorat, som man blot paa Forhaand vidste var frugtesløst. Efter Forbudet anlagde Myndighederne, som Loven byder, Sag for at faa Dom for Foreningens Ophævelse. Og Stævning blev desaarsag udtaget mod Johnsen. Anklagen gik ud paa, at Internationale var stiftet og havde virket i ulovligt Øjemed, at den var en Afdeling af Internationale i London, som ikke kunde betvivles at ville omvælte de bestaaende Stats- og Samfundsforhold og som da ogsaa var blevet forbudt i andre Lande. Beviser mente man at have til Overflod i Begivenhederne omkring 5. Maj og i Pio, Brix og Geleffs Tilstaaelser. Johnsen benægtede, at der i Love, Statuter eller Vedtagelser fandtes noget som helst, der viste, at det havde været Internationales eller Bestyrelsens Hensigt med Magt eller ulovlige Midler at fremme dens Formaal. Hertil svarede Retten: Jo, der staar, den skal ved »alle Midler« stræbe at ordne Arbejdernes Optræden o. s. v. — altsaa ogsaa ulov-

lige! Hvad Forbindelsen med London og Medansvaret for Forhold andetstede angik, kunde Johnsen henvise til, at Pio udtrykkeligt under hans egen Sag havde betonet, at den herværende Forening kun havde staaet i en meget løs Forbindelse med Hovedforeningen i London, at den danske Afdeling havde været aldeles selvstændig og uafhængig, og at ingen som helst »Befalinger« var givne eller modtagne. Det var tværtimod en Bestemmelse, at Internationales Afdelinger havde at rette sig efter det paagældende Lands Love og Forhold. Men alle Indlæg til Forsvar for Arbejdernes grundlovshjemlede Ret til at forene sig var som talt i Ørkenen. Lands-, Over- samt Hof- og Stadsretten stadfæstede Forbudet.

Johnsen var nogle Aar ældre end Würtz og havde ikke dennes Vitalitet. Hans Far, der stammede fra Island, var Hattemager i Horsens, hvor han selv var født 1828. Hjemmet har aabenbart været fattigt, for som 4-aarig (!) blev han sendt i Arbejde, endda meget sundhedsfarligt Arbejde paa en Svovlstikfabrik. Baade han og Würtz gav ofte i deres Taler mørke Skildringer af de frygtelige Forhold i Fabrikkerne, »hvor Mødre slæber deres Børn hen saa snart de kan krybe, for den usle Løns Skyld«, og fremhævede, hvor ofte saadanne Børn fik Tæring, som bortrykkede dem i en ung Alder. P. C. Johnsen var selv tuberkuløs og døde godt 50 Aar gl. Han kom i Cigarmagerlære paa Hagemanns Tobaksfabrik i Horsens og blev Svend 1848. Efter at have deltaget i Krigen 1849—50, slog han sig ned i København. I en Aarrække var han nu skiftevis »Hjemmearbejder«, etableret Cigarfabrikant og igen i Modgangstider Fabriksarbejder. I 1871 var han med til Oprettelsen af Cigarmagerforeningen »Enigheden« og blev i Oktober Sektionsformand i Internationales Cigarmagersektion. Vi har set, at han var med i den demokratiske Opposition mod Bestyrelsen og ligeledes efter Førernes Fængsling hørte han til dem, der holdt sig nærmest Jorden. Johnsens ligevægtige Væsen gjorde ham velskikket til at holde sammen paa de urolige Gemytter i Internationale, som til Tider havde mest Lyst til at trække hver til sin Side. Han valgtes til Partiets Folketingskandidat paa Kristianshavn, hvor han boede, og blev, skønt han ikke var særlig oratorisk begavet, benyttet en Del som politisk Taler. Som Formand var han Maj 73 i Næstved at befæste den nye Afdeling der. Ved Grundlovsfesten i Dyrehaven kort efter, udtalte han bl. a.: »Lad denne simple Tribune, opført af Arbejdernes egne smaa Midler, staa i Erindringen som et Tegn paa, at det fra nu af tilkommer Arbejderne selv at værne om

P. C. Johnsen,
sidste Formand.

deres Ret og som en Paamindelse om Frihedens Giver og de Mænd, som har aabnet Arbejdernes Øjne for, at Friheden ogsaa er deres«. Iøvrigt fremhævede han især Broderskabet og Menneskenes Ligeberettigelse som en Grundtanke i Socialismen. Ved Mødets Slutning ved den slesvigske Sten, var det nær igen kommen til Sammenstød, idet en Deling Husarer og Politi omringede Pladsen og nedlagde Protest mod Udfoldelse af den røde Fane i Dyrehaven. Takket være Johnsens Sindsro gjorde denne Udfordring dog ingen Afbræk i den vellykkede Fest.

Da der ikke længer var nogen Internationale at være Formand for, gik Johnsen igen op i det faglige Arbejde og var meget virksom under det store Fremstød for Fagforeningstanken 1873—75, da han afløste Giessing som Formand for Enigheden. Han gik stærkt ind for Oprettelsen af et almindeligt Forbund for alle Tobaksarbejdere, idet han henviste til det Skræderforbund, som nys var dannet. Derimod var han en Modstander af Produktionsforenings-Eksperimenter, hvor han hævdede, at Sporene skræmmer. Han var med til at oprette Den demokratiske Arbejderforening, ligesom han sad i Fagforeningernes Centralbestyrelse; 1876 deltog han i den Gimle-Kongres, vi senere skal omtale nærmere, og blev Medlem af Socialdemokratiets Hovedbestyrelse; men næste Aar nedlagde han sit Mandat, da Mundberg og Hørdum efter hans Mening lagde Kursen over i for moderat Retning. Han forsøgte 1877 at starte et radikalt-socialistisk Parti og udgav et socialdemokratisk Ugeblad »Den Radikale«, hvori han »gjorde op med Toucherianerne«, som han sagde. Efter nogle Numre overtog Baronesse Liljenkrantz Bladet. Johnsen var paa den Tid syg og blev snart gjort helt ukampdygtig af Tuberkulosen. Han døde 22. Marts 1879 og blev begravet paa Vor Frelzers Kirkegaard paa Amager. »Social-Demokratens« Nekrolog skildrede ham som den gode Partifælle til det sidste, og Tobaksarbejderforbundet skrev i en Opfordring om at give ham Fanefølge: »P. C. Johnsen har altid været en god Socialdemokrat. Ja, man bør endda mindes, at han en Gang var den Mand, der forstod at holde sammen paa vort Parti og vore Ideer —«.

Dagen efter Internationales Opløsning indbød *Sophus Pihl*, Formanden for Snedker- og Stolmagerforeningen, til et Arbejdermøde i Phønix, Lørdag den 16. August. Ikke alene var »Salonen« stuvende fuld, men der var Trængsel i de tilstødende Gader. For denne For-

samling traadte Pihl, Giessing og Johnsen frem og erklærede: Arbejderbevægelsen kan ikke tvinges ved et Magtbud. Man vilde derfor stifte en ny Forening, som skulde hedde: Den demokratiske Arbejderforening. Johnsen gjorde Rede for Formaalet: ved alle Lovens Midler at virke hen til Arbejdernes fuldstændige Ligeberettigelse i politisk og social Henseende med de øvrige Samfundsklasser.

Foreningen fik begejstret Tilslutning, og Pihl valgtes til Formand. Han skred straks til den næste Aktion, Indkaldelse af samtlige Fagforeningsformænd for ved deres Bistand ud af Foreningen at skabe et fast politisk Arbejderparti. Ogsaa det fik han Tilslutning til. Og samtidig vedtog man at indkalde til et nyt, større Møde, som da Værten i Phønix hverken turde eller kunde huse det, blev henlagt til Nørrefællend Mandag den 25. August. Crones Tilladelse maatte naturligvis indhentes, og den fik man paa Betingelse af, at der blev anbragt Politi baade foran og bagved Talerne og andre Sikringsforanstaltninger blev truffet. Paa Nørrefællend indfandt sig en tusindtallig Forsamling, større end nogen tidligere, for hvem *Pihl, Giessing, Zimmermann, Johnsen* o. fl. talte. Smed *Adam Petersen* var Dirigent. Dagsordenen gik ud paa at vedtage en Udtalelse om Førernes Dom og en Adresse til Kongen samt en Vedtagelse om Tilslutning til Den demokratiske Arbejderforening. Pihl udtalte, at hvis Magthaverne havde troet at kunne knuse Bevægelsen ved at forbyde Internationale, var det en saa gal Beregning, at de tværtimod havde givet den forøget Styrke. Johnsen talte om Førernes Dom og haabede at opnaa deres Benaadning. Han var virkelig vel-talende ved denne Lejlighed: »Vore Førere, Tyve og Mordbrændere! sagde han. Nej. En, der skænder og brænder med Ild og Sværd, bliver hædret med Ordener, men deres Forbrydelse var ene og alene at have aabnet Arbejdernes Øjne. Den Mand, der i 1864 tilbød Fædrelandet sit Liv og sin Arm, ham takkede man nu med 5 Aars Tugthusarbejde, men han staar pletfri i vore Øjne, og ingen Crone eller Juvél kan fordunkle hans Minde. I Polen lullede Kvinderne Børnene i Søvn ved Polens Klagesang; vore Kvinder synger ved Vuggen Socialisternes March!« Det, som skulde faa saa skæbnesvangre Følger, var Beslutningen om, at Pihl og Adam Petersen paa Forsamlingens Vegne skulde overrække Kongen et langt og motiveret Andragende, gaaende ud paa, »at det maatte behage Hans Majestæt at anvende den Magt til at øve Mildhed, der var lagt i Kongens Haand og at gengive de Fangne Friheden«. Dette Dokument blev

Demokratisk
Arbejder-
forening.

Bønskrift
til Kongen.

indleveret paa højeste Sted, men der hengik et Par Maaneder, før der forlød noget om dets Skæbne. I Mellemtiden fik Foreningen øget Tilgang, der holdtes »Udflugt til Frederiksberg« — hvis det blev lavet til Møde, vilde Politiet skride ind — og Myndighedernes Fingere viste sig iøvrigt i Vanskelighederne ved at opnaa Lokaler. En skønne Dag lod Justitsministeren indlede kriminel Undersøgelse for at faa oplyst, om Den demokratiske Arbejderforening ikke lumskeligt var en Fortsættelse af den forbudte Internationale, da adskillige Ting efter hans Mening kunde tyde paa det. Johnsen havde saaledes letsindigt udtalt paa Fælledmødet, at den ny Forening skulde have »de samme Tendenser« som den gamle; i Bestyrelsen var der flere Gengangere, saasom Formanden Pihl og Næstformanden Giessing. Ogsaa var det mistænkeligt, at baade Den Demokratiske og flere af de nye Fagforeninger havde udnævnt Pio, Brix og Geleff til Æresmedlemmer. Foreløbig samlede Klein dog kun Materiale. Endelig langt hen i Oktober kunde Pihl i »Socialisten« give den Meddelelse om Kongens Svar, at »Hans Majestæt kunde naturligvis ikke nedlade sig til at modtage en Arbejder ved Audiens«, men gennem sin Adjutant havde henvist ham til Justitsminister Klein. Da han imidlertid ikke havde nogen Tillid til denne, indkaldte han i Henhold til Fælledmødets Vedtagelse Københavns Arbejdere til Møde paa Kristiansborg Slotplads Mandag den 3. November Kl. 12, saaledes at Adressen støttet ved de manges Nærværelse kunde blive overleveret Kongen under hans offentlige Audiens samme Dag. Bekendtgørelsen stod i »Socialisten« Søndag Morgen. Samme Dag blev Pihl anholdt og fængslet. Mandag Morgen havde Politiet indrykket et Forbud mod Mødet i nogle borgerlige Blade (»Socialisten« udgik ikke om Mandagen) og ukendt med dette, indfandt der sig ved Middagstid en større Skare Arbejdere paa Slotspladsen, som en Politistyrke ved et pludseligt Angreb med Stavene drev tilbage over Holmens og Højbro. Det skete under Udfoldelse af en ganske umotiveret Brutalitet, og »Socialisten« indeholdt de følgende Dage Klager og Protester fra flere uskyldigt mishandlede, hvorunder Sceneriet skildredes som temmelig bloddryppende. »Man hørte, hvor det knagede for hvert Slag, og Blodet flød ned ad Hoved og Ansigt; man hørte Skrig og Jammer af de Saarede og af Kvinder og Børn lige til Højbro«. Crone havde paany frelst Fædrelandet fra Revolutionens Rædsler!

Baggrunden for Myndighedernes voldsomme Fremfærd overfor en Række Begivenheder, som havde udspillet sig i største Ro og

Knipler
paa Kristians-
borg Slotsplads.

Orden — indtil Politiet drog Kniplerne — var dels den spændte Rigsdagssituation, Finanslovsnægtelse, Folketingsopløsning, Nyvalg med den ophedede Atmosfære heromkring, og dels en stor Snedkerstrejke, som Pihl havde Hænderne fulde af, samtidig med at han ledede og beherskede Arbejdernes politiske Nyorganisering. For Kongen, som to Gange havde vægret sig ved at modtage to valgte Arbejdere med et Bønskrift, var og blev det en lidet flatterende Affære. Kommentarerne i Arbejderkredse gik ud paa: Vi burde have vidst det. »Vor« Konge er altsaa kun Storborgernes Konge.

Sophus Theodor Pihl blev anklaget dels for at have truet Kongen ved at indkalde til Folkemødet, skønt Politiet i Forvejen havde advaret imod det, nemlig da han første Gang omtalte Kongens Afvisning, og dels for Fornærmelse mod Kongen, nemlig i Bemærkningen om at denne »naturligvis ikke kunde nedlade sig«, og idømtes 8 Maaneders Forbedringshus, en Dom som blev stadfæstet af Højesteret. Ialt sad han indespærret 11 Maaneder.

Under Forhørene oplyste Politiinspektør Hertz for Retten, »at Pihl havde erhvervet sine Kundskaber og Dannelse ved at vagebondere i fremmede Lande«. Meningen var, at Pihl hørte til de Arbejdere, som havde mødt Tidens nye Tanker og var blevet Socialist under deres Ophold paa Fagets Vegne i Udlandet. Han var 1873 kun 33 Aar gammel, født i Nykøbing Sj. 23. Marts 1840 som Søn af Murmester Abraham Pihl. Efter Konfirmationen havde han først en Tid været i Handelslære i Frederikssund, men følte ikke Lyst til den Branche, hvorfor han kom i Snedkerlære i København og blev Svend 1859. 1861 rejste han sydpaa til Tyskland, Svejts, Italien og Frankrig. I Hamborg var han 1½ Aar, men større Betydning fik hans Ophold i Frankfurt a. Main, hvor han i den lokale Arbeiterbildungsverein kom i Berøring med det nye Røre, Brydningen mellem Liberalismen og Socialismen, og overværede et Par af *Lassalles* bevægede Møder, der gik forud for Oprettelsen af Den alm. tyske Arbejderforening. Herfra rejste han videre til Genève, hvor han blev et halvt Aar, og derfra til Frankrig, hvor han opholdt sig tre Aar og ligeledes var levende optaget af at følge med i den socialistiske Bevægelse. Efter at have besøgt Florens og Rom gik han i Neapel ombord i et norsk Skib for at naa til England; men af en eller anden Grund gik det til Stavanger, og ved dette Tilfælde fik Pihl en Tilknytning til Norge, som blev afgørende for hele hans Liv. I Stavanger fik han Arbejde og giftede sig, men da Tiderne blev daarlige, rejste han i Beg. af

Sophus Pihls
Rejser.

1870 med Familien til Danmark, hvor han ret naturligt sluttede sig til Internationale og af Snedkerne blev valgt til Sektionsformand Nov. 71. Som nævnt er det ikke usandsynligt, at han allerede i For-aaret 70 har været med i den Mundbergske Kreds.

Sophus Pihl var en større Personlighed end baade Würtz og Johnsen. Han havde ikke blot Kundskaber og Horisont, men en Karakter og Viljestyrke, der er Forklaringen paa den betydelige Indflydelse, han øvede blandt sine Fagfæller og i det hele i Arbejderbevægelsen. Han var den drivende Kraft bag Snedkernes store organisatoriske Fremstød, Formand for Snedker- og Stolemagerforeningen af 1872, og af den Grund sat paa Mestrenes sorte Tavle. Hans Resultater som Fagforeningsleder blev omtalt med største Respekt indenfor de andre Fag. Da han nu blev fængslet, ebbede ikke blot den Strejke ud, som han med stor Energi havde ledet, men selve Fagforeningen følte sin Afmagt i den Grad, at den forvandlede sig til en uskyldigere ud-seende Produktionsforening. Vi saa, at han efter Hjemkomsten fra Haag-Kongressen nedlagde sin Bestyrelsespost i Internationale, men kort efter blev han stemt ind igen, og det var ingen Tilfældighed, at det blev ham, som greb ind for at redde Stumperne efter Internationales Opløsning. Men berøvet Lederen gik ogsaa Den demokratiske Arbejderforening i Opløsning, skønt Giessing kæmpede bravt for at holde den oppe. Hen i December kan man betragte den som forsvundet. Bevægelsen laa nu helt hos Fagforeningerne.

Forsøg
paa Bestikkelse.

Da Pihl slap ud fra Vridsløse i Sept. 74, forbød Politiet en planlagt Festprocession til Ære for ham, men alligevel hyldedes han paa forskellig Vis baade i Fagforeningernes Lokale i Borgergade og ved et Optog med Faner i Søndermarken. At søge Arbejde ved Faget var haabløst for ham; han søgte da Magistraten om en Bevilling som Værtshusholder, men den blev ogsaa nægtet ham, den straffede Person. En Indsamling blandt Partifæller skaffede ham Midler til alligevel i Ly af en andens Navn at aabne en Kælderbeværtning i Tordenskjoldsgade 31, hvor en Del af Fagforeningerne i den følgende Tid holdt Møder. Politiet chikanerede ham ogsaa i denne Næringsvej, krævede hans Skilt nedtaget og idømte ham Bøder for Bagateller, samtidig med at Vicepolitidirektøren forsøgte at overtale ham til at tage mod Penge og udvandre. Med Harme afviste Pihl dette Bestikkelsesforsøg og gjorde i et Opraab til Venner og Meningsfæller opmærksom paa, hvilke Efterstræbelser, han var udsat for. Han maatte forstaa det saadan, at han havde kunnet undgaa adskillige

Ubehageligheder, »naar jeg havde modtaget Autoriteternes Penge og Tilbud enten til at rejse for eller til at ernære mig for paa den af dem angivne Maade, men da jeg er af den Formening, at Autoriteternes Myndighed ikke strækker saa vidt, at de har Ret til at benytte de dem anbettede Penge til at sende politiske Modstandere ud af Landet med eller paa anden Maade købe dem, saa kunde det dog ikke falde mig ind at benytte mig af en saadan Rundhaandethed«.

Sophus Pihl
1840—1888.

Fr. A. Hertz havde i et Digt ved Pihls Tilbagekomst fra Fængslet ikke ramt helt ved Siden af, naar han heri skrev:

Sophus Pihl, du vakler ikke,
Haab og Mod du fattes ej.
Kalken besk du maatte drikke,
strø't med Torne var din Vej.

Hæderspalmen vil vi svinge
over hver en Martyr gæv,
som Tyrannerne vil tvinge,
spinde ind i lumske Væv.

I Efteraaret 1875 flyttede Pihl til Nørrebro, men Partiets Tilbagegang og Nedgangstiden i det hele, gjorde ham det vanskeligt at eksistere. Efter halvandet Aars yderligere Kamp for Tilværelsen, bl. a. som Udvandringsagent, brød han op og rejste bort, først til Hamborg og herfra til Sydafrika, hvor han fik Arbejde og god Fortjeneste. 7 Aar senere havde han samlet sig nogle Penge og rejste nu til Norge, hans Hustrus Fædreland, og her blev Sophus Pihl for anden Gang Fører for en Arbejderbevægelse. Han slog sig ned i Bergen og arbejdede som Skibssnedker paa Laksevåg. Det var i 1885. Da var Udviklingen i Norge ikke videre, end at liberale Bedsteborgere af Rimestads Slags endnu var Ledere for Arbejderne, som holdt til i saakaldte Arbejderforeninger af Typen 1860. Men nu bragte Pihl den nye Tid til Bergen. Sin Tro til Socialismen havde han ikke sat overstyr, og der var endnu en Rest af Livskraft i ham, som han maatte sætte ind, da han saa, hvordan Sagerne stod. Han holdt oplysende Foredrag, stiftede moderne Fagforeninger og ofrede sin lille Kapital paa at

Pihl i Norge.

oprette et Blad »Arbejdervennen« og holde det igang, og var Op-havsmand til Den demokratiske Arbejderforening, hvis Formand han var 1887—88. Men saa var hans Kræfter ogsaa udtømt. Han døde af Lungebetændelse 27. April 1888, kun 48 Aar gammel. I et Mindeord, som udkom kort efter hans Død, staar der: »Nu kæmper han ikke mere. Nogenlunde velstaaende kom han til Bergen. Fattig døde han. Han ernærede sig tarveligt ved at give Undervisning i det engelske, tyske og franske Tungemaal, som han talte flydende. Tit nok udeblev Honoraret; til at kræve det var hans Karakter for blid. Saa led han ofte Nød. I det sidste Aar havde han utilstrækkelig Næring, og skønt Sygdommen havde taget en Vending til det bedre, kunde han alligevel ikke overvinde den. Han bukkede under. Kræfterne manglede. Samfundet myrdede ham.«

Sophus Pihls Navn er indtegnet i den norske Arbejderbevægelses Historie med Hæder. Arbejderne i Bergen har rejst en smuk Bauta-sten paa hans Grav, og hver 1. Maj bliver den bekranset med Blomster. Hos os, hvor han var med i de første Kampe og ikke lod sig kue trods Fjendens Overmagt, her skal hans Navn og hans Daad heller ikke glemmes.

IX.

Indtil Førernes Genkomst.

DESVÆRRE FIK PIHL IKKE RET i, at Myndighedernes Forfølgelse mod Arbejderpartiet vilde give dette forøget Styrke. Da man havde fængslet dets Formand og med Knipler drevet Mængden bort fra Kristiansborgs Slotsplads, synes det som om Modet synker hos de politisk bevidste blandt Arbejderne. 14 Dage efter var der Valg til Folketinget, men denne Gang savnedes de socialistiske Kandidater. Kun Bendixen i Lyngby stillede sig og fik 152 St. Johnsen stillede sig i 9. Kreds i Tilslutning til Venstre, men frafaldt skriftlig Afstemning, da han saa Kaaringen af sin Modkandidat. Selv Samlingsmærket Pio dristede man sig ikke til at stille op. Man hengiver sig i Skæbnen og haaber paa en ny Tid, naar Pio, Brix og Geleff igen er fri. Paa det faglige Omraade er der dog stadig en betydelig Aktivitet. Endnu har Myndighederne ikke, med Knipler i hvert Fald, blandet sig i Bevægelsen for at opnaa bedre Lønforhold, mere faste Arbejdsaftaler, kortere Arbejdstid. Og derfor gaar det fortsat fremad med Oprettelsen af Fagforeninger. Alene i 1873 dannedes en Snes nye, i 1874 en halv Snes. Og som før nævnt er det i Reglen Garden fra Internationale, der gaar foran. Men man træder forsigtigt. Dels viser Erfaringen, at det kan nedkalde de voldsomste Følger at tale for højt om Socialisme. Dels var den gamle Aand fra 60'erne endnu ikke ganske uddød blandt især de ældre Arbejdere, som nok kunde gaa ind i Fagforeningerne, men protesterede imod, at der blev drevet socialistisk Agitation igennem disse. Denne Bevægelse skal ikke omtales her. Blandt dens Foregangsmænd findes *C. C. Andersen, P. Holm, Chr. Hørdum, P. Knudsen*, Mænd, som i det næste Tiaar skal træde frem som politiske Førere og faa den afgørende Indflydelse paa hele Arbejderbevægelsen. Der gøres ogsaa en Del interessante Forsøg paa at realisere Internationales Programpunkt om Produktionsværksteder; især Holm

Folketings-
valget 1873.

Fagligt
Organisations-
røre.

og Hørdum er levende interesseret i Arbejderkooperationen. De mange faglige Organisationer var ikke knyttet sammen eller underlagt nogen central Ledelse. Et Slags Fællesskab havde de dog i den store Idé om en fælles Strejkekasse, hvis Virkeliggørelse man forgæves brødes med flere Gange for hver Gang at køre fast. I Begyndelsen af 1874 synes der paany at skulle komme noget ud af Planerne. En Typograf *F. R. Foltmar* bliver Formand. Men kortsynet Fagegoisme bringer atter det hele til Stranding. Pihl havde tænkt sig, at Den demokratiske Arbejderforening skulde blive en Art Centralforening for Fagforeningerne, hvad der kommer til Udtryk i dens Love (Socialisten 27. September 1873), men en Centralisation opstaar nu efter hans Fængsling, ved at forskellige Formandsmøder drøfter Tanken og sluttelig nedsætter en Centralkomité til at arbejde med Sagen. Formand i den blev Pianofortearbejder *V. T. Holst*, og efter langtrukne Forhandlinger, Udarbejdelse af Lovforslag, dettes Behandling i de forskellige Fag o. s. v. naar man i Maj 1874 til at kunne oprette et Organ, som kaldes *Fagforeningernes Centralbestyrelse*. Den bliver i de følgende to Aar den egentlige Hovedledelse for hele Arbejderbevægelsen, faglig som politisk.

De fængslede
Martyrer.

I denne Ventetid, hvor der ties, og hvor der bies, udvikler der sig indenfor nogle Arbejderkredse en Forgudelse, en Dyrkelse af de fængslede Førere, som antager — set med Eftertidens Øjne — ligefrem sygelige Udslag. Der var, fra han udsendte Socialistiske Blade, noget mystisk eller snarere *mytisk* over Pio. Han var Lederen, Stormesteren, men han var længe ukendt; siden styrede han Bevægelsen fra et fjernt Opholdssted. Naar han færdedes paa Jorden, d. v. s. i Foreningens Lokaler, og viste sig blandt Medlemmerne, kunde han ved sin højtsvungne Veltalenhed henrive Arbejderne, overtale og overbevise dem. Men ofte fremkaldte han ogsaa Splid og Uenighed. Og Forholdet mellem ham og Bestyrelsens andre Medlemmer, især Geleff og Mundberg, var alt andet end overjordisk harmonisk. Nu efter Fængslingen blev Pio, Brix og Geleff *Martyrer*, ikke blot i almindelig billedlig Forstand, som nogle, der led Uret. Men i religiøs Forstand. De blev Blodvidner, Helgener. At der blandt de første Socialister havde været og var flere Missionærer og Lægprædikanter, satte sig Spor i, at evangeliske Billeder og Talefigurer hyppigt optraadte i Agitationen baade i Bladet og fra Talerstolene. At Kristus var den første Socialist, forsikrer lejlighedsvis baade Sommer, Zimmermann, Geleff og senere Würtz og Johnsen. Men nu sammen-

lignes Pio med Jesus. Würtz forsvarer i »Socialisten« denne Sammenligning og synes i Borgerpressens Angreb paa Stormesteren at høre Farisæernes Hyl om Korsfæstelse. Hvergang en af de Fængslede har Fødselsdag, skrives der Vers, ofte hele Salmer, til deres Ære. 14. December, som »Socialisten« kalder »ikke blot en Helligdag, men en Helgendag for den danske Arbejder«, kan man blandt Annoncerne læse, henvendt til Pio, f. E. »Velsignet Dag, da du blev født, med Solen atter oprunden ...«. »Gud styrke dig, du Friheds Tolk, indtil du staar iblandt dit Folk —«, eller: »Louis Pio, dig at glemme — mægter ingen Dødelig ...«. Paa deres Fødselsdage og ved andre Lejligheder blev Førerne fejret rundt i Foreningerne, som naturligt var, med Sang og Tale, men ofte var der opstillet Dekorationer som hele katolske Altre for dem. Her er eksempelvis en Beskrivelse fra en Stiftelsesfest hos Arbejdsmændene i et Lokale i Adelgade i December 1874: »Over det midterste Bord var Foreningens Fane anbragt, saa begge dens Sider kunde beskues af Medlemmerne. Tilvenstre var anbragt et smukt Transparent, hvori, foruden Foreningens Stiftelsesdag, Førernes Navnetræk saaes i straalende Glans. Tilhøjre og paa Sidevæggen var ophængt Førernes Portrætter, nemlig af Pio, Brix og Geleff samt Pihl, hvilket gjorde et dybt Indtryk paa Forsamlingen. I Baggrunden saaes 4 malede Skjolde med Førernes Navne, hvoraf to var placerede paa hver Side af Frederik den Syvendes Buste. Dekorationen tog sig meget smukt ud i den af Gas oplyste Sal.«

Fører-Kultus.

Foreningen »Broderbaandet«, som om lidt skal nærmere omtales, smykker sig til Brix' Fødselsdag saadan: »De tre Føreres Portrætter var anbragte mellem passende Symboler og et Transparent med Brix' Navnetræk og Betegnelsen: »Folkets Martyr« tog sig godt ud, især med det blandt os temmelig ukendte Symbol: den frygiske Hue.«

Man kan vist ikke ramme det bedre end ved at sige, at der, efter Internationales Opløsning, var opstaaet en socialistisk Menighed. Vi ved ikke, i hvor høj Grad Medlemmerne bær synlige Kendetegn, men Skrædder Henriksen, Silkegade 11, falbød i hvert Fald »Socialistiske Huer«. Til Førerkultus'en hører ogsaa, at mange Børn blev opkaldt efter de Fængslede. I forskellige Bekendtgørelser i »Socialisten« kan man plukke Eksempler som: Pionia, Brixia, Gelefina Henriksen; Albert Pio Johansen; Louis Pio Harry Bjørk; Kamilla Louise Piodine Holst. I Foraaret 1877 vægrer en Præst sig dog ved at døbe et Pigebarn »Piodine«. Redaktør L. Hansen skriver ved samme Tid, at

»en af os bekendt Snedker lærte sine Smaabørn at knæle og bede for Pios Billede«!!

At der herskede et Slags Frimureri iblandt den snævrere Kreds af Socialister, noget af en Logebroderaand, er der adskillige hyggelige og fornøjelige Vidnesbyrd om, f. E. Bekendtgørelser som denne: »En ægte Socialist kan faa et pænt Logi i Stengade 20, 2.; Sammeds er en Singer Symaskine til Leje.« Eller at der aabnes Beværtninger med Navne som »Socialisten« eller »Internationale«. Eller at der falbydes en Vinpunch »Internationale« — »særlig egnet som Julepresent fra en Arbejders Hustru til sin Mand«, og at en »Socialistens Drikkesang« sælges til Fordel for den fængslede Bestyrelse.

Hvordan det hyggelige kunde gaa Haand i Haand med det opbyggelige, var den meget alsidige Zimmermanns Virksomhed et Eksempel paa. Han var som nævnt Murarbejdsmand, Medlem af den blandede Sektion af Internationale og altid senere med, hvor noget var blandet. Han optraadte ved enhver Lejlighed, saa med en humoristisk Oplæsning, saa med en kristelig-social Tale, og var til Besvær for dem, der gjorde et alvorligt Arbejde i ansvarlige Stillinger. Würtz kunde ikke døje ham, hvorfor Zimmermann gik op i Den Provisoriske og forsøgte at lave »Provisoriske Filialer« i Provinsen. I Efteraaret 1873 oprettede han en »Social-dramatisk Forening«, en Forløber for Arbejdernes Teater. Som det ogsaa er hændt senere, kunde man ikke enes om Repertoiret — eller var det Rollerne? — og den gik tværs over i en Dramatisk Forening uden »Social« og en Ny social-dramatisk Forening. I Begyndelsen af 1874 drog han paa Provinstourné for at fange Sjæle til Socialismen og til Herren paa een Gang samt give humoristiske Underholdninger. Et af hans Bravour-Numre hed »Sjælevandringen eller en Politidirektørs Forvandling til et Æsel«. Med dette Program optraadte han i Østjylland fra Horsens til Aalborg, en Tid i Kompagni med Møllebygger Johansen. Hjemkommen fra Rejsen bliver hans Virksomhed stærkt kritiseret af Centralbestyrelsens Formand, Klein, og han lover da at lægge det humoristiske paa Hylden; men de opbyggelige Foredrags Værdi hævder han maa ikke underskattes, de tjener til at modarbejde den Misforstaaelse, at Socialismen er fjendtlig sindet overfor Religionen.

Den socialistiske Bevægelse fik ogsaa sine virkelige Digtere og Sangere. — Den, som først bør nævnes blandt dem, er *Ulrik Peter Overby*.

Han var ikke nogen Tyrætus, som foran Fronten opflammede

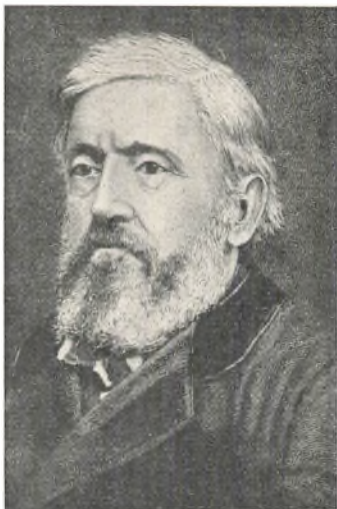
Hæren med Kampsange. Da Internationale blev oprettet, var han allerede en ældre, lidt luvslidt Mand, som havde begravet sin Ungdoms Drømme og næsten kun bad om Lov til at være her. Men Pios stærke Revolutionspatos fik Strenge til at klinge i hans Indre, som ellers var ved at miste deres Klang, og med en Foryngelsens Friskhed satte han sig til at digte Sange og Drapaer til den ny Bevægelse, som ogsaa han blev grebet af:

Snart dages det, Brødre, det lysner i Øst,
til Arbejdet fremad i Kor!
man haaner den Fattiges eneste Trøst:
vor Ret til at leve paa Jord.

Socialisternes March udkom med Musik af Chr. Joseph Rasmussen hos H. Brix i Januar 1872, og fra nu af sluttede ikke mange Møder indenfor Bevægelsen, uden at Forsamlingen havde istemt: Til Arbejdet, Liv eller Død. Andre af hans Sange, som: »Enhver, som har traadt sine Børnesko —« og »I Flugt gaar Tiden over Livets Bølge« blev snart nogle af de hyppigst sungne, hvor socialistiske Arbejdere kom sammen.

Socialist-
Marchen.

U. P. Overby var født 17. Januar 1819 i København som Søn af en Snedkermester og skulde have været Skolelærer efter Forældrenes Ønske, men han slog sig i Tøjet og drog paa Udfærd og havnede i Norge, hvor han i 7 Aar var Kontormand. Saa prøvede han uden Held at blive Skuespiller i Kristiania og gik derefter til Søs. Kom til Amerika. Atter Kontormand, atter Sømand. En omtumlet Tilværelse fik Slut, da han 1848, efter at være kommen tilbage til København, fik Ansættelse i en beskeden, men fast Stilling som Skriver, Kopist kaldtes det, ved Hærens Tøjdepot. Et romantisk Gemyt var han, og han havde en lille poetisk Aare, som flød i Digte og Fortællinger i Chr. Winthers Stil. Hans digteriske Produktion gennem Aarene var faktisk temmelig omfattende, men kun ganske enkelte Ting huskes og lever udover hans Tid. Blandt hans Ungdoms Værker var en Digt-samling: »Blomstrende Tornekviste«. Et Par Vaudeviller fik han endogsaa opført paa Det Kongelige: »Karens Kjæreste« (med Sangen: »Har man Ungdomskræfter, er en lystig Fyr —«) og »Cyprianus«. Ogsaa en Læsebog for Børn med Tegninger af Lorents Frölich har han udgivet. I Reglen brugte han Forfattermærket »Johannes Barner«. Men foruden de romantiske Efterklange kunde der ogsaa være en social Tone i hans Digte, som naar han i 50'erne sang om

Ulrik Peter
Overby
1819—1879.

den ny og bedre Tid, som skulde komme med Retfærds Frugter »til hver brun og barket Haand«. Han var i det hele interesseret i sociale Spørgsmaal, kom i Arbejderforeningen af 1860 og syslede med Planer om en Arbejderbank o. s. v. Fra 1871 hører han helt til i Socialisternes Rækker.

I 1875 kom han til Skade ved et Fald, blev syg i længere Tid og tog sin Afsked fra Krigsministeriet med den lille Pension, han kunde faa. At han skulde være blevet afskediget af politiske Grunde, synes at være en Legende. Han kom af og til i Foreningerne, f. E. hos Pihl i Tordenskjoldsgade, og tog glad og

beskeden mod den Hyldest, man viste ham. Han var ogsaa engang paa Rejse rundt til Foreningerne i Provinsen med et Foredrag om »Sangens Betydning«. Det satte sikkert Besøget op, naar man kunde bekendtgøre: »Forfatteren af Socialisternes March har lovet paa sin egen interessante Maade at oplæse noget for os.« Fr. Hertz har skildret, hvordan Overby i et Vennelag gerne modtog Opfordring til at give et af sine aandelige Børn til bedste: »..... saa rejste den gamle sig og slog til Lyd, og hans Øjne tindrede med Ungdommens Kraft og Glans, naar han med stærk Røst og en ejendommelig vækkende Patos deklamerede sine Yndlingsdigte.« 1876 blev Overby mere svagelig og søgte at komme til Kræfter ved at tage Ophold paa Landet. Han boede hos en Søster i Asminderød, da han døde, 7. Januar 1879. Paa hans Grav paa Assistens Kirkegaard bærer Granitstenen Indskriften: De fattiges Digter, Ulrik Peter Overby.

Fr. A. Hertz
som Digter.

En anden Digter, Louis Pios særlige Barde, var *Frederik Adolf Hertz*. Han havde lige fra de første Dage været en ivrig Vaabendrager for den socialistiske Bevægelse. Han var af Profession Malersvend, udlært i Roskilde 1853, og var i Krigen 1864 bleven taget til Fange af Tyskerne. Efter Frigivelsen havde han opholdt sig et Par Aar i Tyskland, hvor han var kommen i Berøring med Socialismen. Han var en veltalende Agitator for Internationale og medvirkede ved Oprettelsen af baade Malernes, Bryggeriarbejdernes, Drejernes

og Arbejdsmændenes Fagforeninger i Aarene 1871—74; han skrev Lovudkast, Priskuranter etc., talte om Produktionsforeninger, Normalarbejdsdage og tog Del i de politiske Diskussioner, hvor han kunde komme til. Det var hans særlige Speciale at være Festarrangør. Efter Førernes Fængsling og Internationales Opløsning arrangerede han Møder, i Dyrehaven Grundlovsdag 1874, paa Fælleden Maj og September samme Aar; han talte, skrev og digtede og var en uslukkelig Flamme. Han var Stifter af Den internationale, senere Den sociale Sangforening, og forsynede sammen med Overby denne, saavel som »Lanternen«, »Pios Stjerne«, »Lassalia« og Tidens andre Arbejderkor med originalt og begejstrende Repertoire. Af hans talrige Sange var Socialisternes Fædrelandssang »Trods Tidens Larm og Mørke«, »Nu Lanternen vil vi hejse«, »Hvor den røde Fane vejer« o. fl. blandt de mest sungne. Men hans berømteste og mest yndede Sang var alligevel Louis Pios Honnør-March, skrevet til en Fest efter Førernes Løsladelse, med Omkvædet: Ej mer vi taale vil Foragt og Nød — med Louis Pio Sejer eller Død!

Det er faa Fester og Mærkedage, som ikke har inspireret Hertz til et mer eller mindre vellykket Digt. Pinsedag 1874 foranstaltede han en Udflugt af Partifæller med hans sociale Sangkor i Spidsen til Førernes Fængsel Vridsløselille. Et Par Hundrede Mennesker samledes i den tidlige Morgen paa Vesterbro og drog i Procession ad Landevejen til Glostrup. Da Gendarmer spærrede Adgangen til Fængslets Grund, gav en Proprietær Socialisterne Lov at tage Opstilling paa hans Mark tæt ved, og en gunstig Vind bar nu en Række røde Sange over mod Fængslets Vinduer. En Deputation bestaaende bl. a. af Hertz og P. C. Johnsen fik Foretræde for Inspektøren og fik Oplysning om, »at alle de Savnede var ved godt Helbred«. Iøvrigt fik man en straalende Dag ud af det med Kaffebord i Rødevejr-møllekro og siden Punch i Allégades smaa Haver.

Som fast Agitator for Fagforeningernes Centralbestyrelse berejste Hertz i Vinteren 1874—75 to Gange Øst- og Nordjylland og kom bl. a. helt til Hjørring og fik oprettet en Demokratisk Arbejderforening dér. Temaet i hans Taler kunde være højst forskelligt, men særligt lagde han an paa at rejse Modet i denne overskyede Tid. »Ingen Arbejder skal gaa omkring med ludende Hoved og et frygtagtigt Sind,« sagde han, »han skal knejse med sit Hoved og fatte Mod og haabe paa sine Standsfællers Medvirken. Han skal aldrig forlange nogen Naadegave, men derimod sin Ret, sit Arbejdes Frugter, som Kapital-

Udflugt
til Vridsløse.

isten forholder ham.« Hertz havde adskillige Tillidshverv, og hans Virksomhed i Arbejderbevægelsen har Tyngdepunktet fremme i 80'erne.

Foreningen
»Broderbaandet«

Han stod, inden Fagforeningernes Centralbestyrelse overtog alt, hvad der var af Partivirksomhed, som Hovedmand indenfor den sidste politiske Udløber af Internationale, Foreningen »Broderbaandet«. I den fandt den snævrere socialistiske Menighed sammen omkring Nytaar 1874. Vi træffer blandt dens mere fremtrædende Medlemmer L. Toucher, Adam Petersen, Hertz, Zimmermann, Smed Lundbeck, Hørdum, Winther o. fl. Foreningens første Formand blev Snedker *C. E. Lynell*, en af Sektionsformændene fra 1871, og Hertz blev Næstformand. Dens udtalte Formaal var at træde i Stedet for den indsovede demokratiske Arbejderforening og virke »som socialpolitisk selskabelig Fællesforening«. Desuden havde man stadig i Tanken at arbejde for Byggesagen. Oprindeligt havde Internationale i Würtz' Formandstid nedsat et Udvalg af 5 Haandværkere til at udarbejde et Projekt angaaende Opførelse af en Foreningsbygning, bl. a. var Pihl Medlem af Udvalget, og af Kontingentet henlagdes Beløb til et Byggefond, som man dog benyttede til at betale de fængslede Føreres Defensor med. Senere anskaffede Internationale en Indsamlingsbøsse til frivillige Byggebidrag. Det var den, Politiet beslaglagde ved Opløsningen, og som nu befinder sig i Arbejderbevægelsens Arkiv. Senere var Byggesagen paa Tale, hver Gang Foreningen havde Vanskelighed ved at leje Lokale, og Pihl havde sat Tilvejebringelsen af »egen Bolig« paa Den Demokratiskes Program. Men endnu var der ikke baaret mange Sten til den, og »Broderbaandet« var et alt for løst og svagt Selskab til at gøre noget reelt paa dette Punkt. Lynell kom snart i Modsætning til den øvrige Bestyrelse og afsattes, hvorefter Hertz blev Formand. Paa hans Forslag antoges nu Navnet: Den socialdemokratiske Forening Broderbaandet, og det markeredes skarpere, at dens Virksomhed skulde være strengt socialdemokratisk, uafhængig af andre Partier (Forholdet til Venstre blev efter Valget 1873 køligere; I. A. Hansen havde saaledes lejlighedsvis erklæret, at Venstre blev nødt til at bekæmpe Socialisterne), og det internationale Princip var uadskilleligt fra Socialismen. Mens det selskabelige blomstrede frodigt i »Broderbaandet«s Lokaler, Adelgade 27 eller Borgergade 69, var Foreningen ret betydningsløs i politisk Henseende. For at styrke sig søgte den Optagelse under Fagforeningernes Centralbestyrelse og maatte forinden antage den-

nes Love. Efter at forskellig Uenighed herom var bragt ud af Verden, endte det omkring Nytaar 1875 med, at den gik op i noget, som hed »Den blandede Fagforening«, hvis Formand var den før nævnte Typograf Foltmar, men hvor nu ogsaa Hertz og Toucher blev førende. Den appellerede til Arbejdere og mindre Næringsdrivende med det Formaal at samle dem »om de socialdemokratiske Grundprincipper, at diskutere disse og virke hen til at udføre dem paa det praktiske Gebet«. Ud heraf vokser Kravet om særlige »Kredse« for hver Valgkreds, navnlig i Arbejderkvartererne, og omtrent samtidig opstod ad denne Vej de fri Vælgerforeninger, først i Københavns 5. og 9. Kreds.

Kvindernes Deltagelse i 70'ernes socialistiske Bevægelse kan ikke lades uomtalt. Det var ganske naturligt, at den borgerlige Kvindebevægelse, Debatten om »Damernes Emancipation« maatte give Genlyd i de Arbejderkredse, som samlede sig om Socialismen med dens Krav om alle Menneskers Ligeberettigelse. Kvinderøret var ganske livligt i Tiaarets Begyndelse; Mænd som Georg Brandes og Fr. Bajer havde pustet til Ilden; 1871 stiftedes Dansk Kvindesamfund. Før efter Førernes Fængsling synes Spørgsmaalet ikke at være grebet an indenfor Internationale ud over, at Pio i flere Artikler beskæftigede sig med Ægteskabet og Kvindernes Stilling. Pios Erklæring om, at »vi ønsker Ægteskabet omdannet fra en umoralsk, gudsbespottelig Institution til et frivilligt, ædelt og smukt Forhold mellem Mand og Kvinde«, var et af de Punkter, Borgerskabet hyppigst benyttede i Forskrækkelses-Kampagnen mod Socialismen.

Kvinde-
bevægelsen.

Den, som rejste Kvindesagen paa socialistisk Grundlag, var Louis Pios senere Hustru, *Henriette Louise Augusta Jørgensen*. Hun havde i Efteraaret 1871 sammen med sin Bror Alfred indmeldt sig i Internationale, ved hvis Sammenkomster i Kirkestræde og Fester i »Phoenix-Salonen« de begge snart blev velsete Gæster paa Grund af deres kunstneriske Talenter. Hun spillede og var i Besiddelse af en smuk Sopran og søgte paa den Tid ind som Korsangerinde ved Det Kongelige; man kan af et Stykke i »Socialisten« se, hvor oprørt Pio er over den elendige Betaling, der bydes en saadan, »mens Phister og Hustru faar 45 Rd. pr. Aften i Capriciosa«. At Stormesteren interesserede sig meget for den unge Dame, kunde ikke blive nogen Hemmelighed. Politispionerne f. E. holdt ogsaa Øje med den Slags. Og da der under Behandlingen af Internationales Adresse i Folketinget viste

Augusta
Jørgensen.

Augusta
Jørgensen,
Pios senere
Hustru.
1853—1924.

sig en Dame paa Tilhørerpladserne iført et rødt Shawl, kunde »Dags-Telegraf« ikke tænke sig, at det kunde være nogen anden end Augusta Jørgensen. Begge Søkende var ganske unge, Børn af en Smedemester Andr. Jørgensen i Løvstræde. Hun var født 16. Marts 1853.

I Foraaret 1872 skrev Alfr. J. flere »Strejkesange«, som Augusta sang ved Koncerterne, og vi har allerede hørt om Monologen »Murernes Skrue«. Efter Førernes Fængsling kom ikke August Toucher, men Alfred Jørgensen til at redigere »Socialisten«. Det varede dog kun til 1. Juli, da Internationales Formand, Würtz, overtog Redaktionen. —

Alfred Jørgensen var i den følgende Tid sammen med August Toucher, »Vengeur« o. fl. blandt Bladets Medarbejdere. Selv udgav han samtidig et Ugeblad for Arbejdere, »Folkets Barn«. Han stod ikke paa nogen god Fod med Würtz og var flere Gange med i Forsøgene paa at vælge denne som Formand. Han virkede mundtligt og skriftligt i Bevægelsen hen gennem 70'erne, hørte til den blandede Sektions Folk, arrangerede »Kraftprøver i de socialistiske Teorier«, d. v. s. Diskussioner, og sluttede sig mere og mere til den Retning, som beherskedes af »Fritænkere« som Winther. Han døde 14. Juni 1878 paa Kommunehospitalet. Det var, mens Bevægelsen var dybest nede i Dalen, og Hertz hilste ham i et Farvel-Digt, som »En Veteran fra hine stolte Dage — en anden Slægt maaske — skal Sejren over Tyranniet se«.

Kvindernes
Sektion.

Efter Fængslingen blev Spørgsmaalet om Førernes Forplejning flere Gange rejst; der sendtes saaledes Brix Penge til en Slobrok, da han frøs i Arresten. Og denne Sag bliver et af Motiverne til Oprettelsen af en særlig Kvindesektion. Paa det stiftende Møde 13. August 1872 var ca. 100 Kvinder tilstede, og det fremgaar, at Formaalet ikke blot var at varetage Omsorgen for den anholdte Bestyrelse, men ogsaa at fungere som »Velgørenhedsforening«, til gensidig Pleje og Understøttelse i Sygdomstilfælde. En Bøsse til frivillige Bidrag blev anskaffet, og paa Lister tegnede sig de Kvinder, som paa Skift kunde levere Middagsmad til Førerne i Fængslet. Den

første Kvindebestyrelses Navne er ikke offentliggjort, men den drivende Kraft bag Kvinderøret var Augusta Jørgensen. Hun holdt ved denne Tid Foredrag i Foreningen om »Kvindesagen, set fra et socialistisk Synspunkt«, og Bladet bragte flere Artikler om samme Emne. Det synes, som om Augusta J. ikke var helt tilfreds med den stiftede Kvindesektion, men at der foresvævede hende et Organ for virkelig Kvindepolitik. Hun kunde heller ikke være ukendt med, at der langt fra var fuld Tilslutning blandt Mændene i Internationale til Kravet om Ligeret mellem Kønnene. Dagen efter den kvindelige Sektions Oprettelse skriver hun følgende Brev til Karl Marx i London:

København, 14. August 1872.

Højtærede Hr. Doktor Marx!

Jeg tillader mig at henvende mig til Dem, med Tanken fæstet paa Deres ædle Grundsætning, som enhver kender; hvilket lader mig haabe, at den Velvilje, jeg vil anmode Dem om, ikke vil blive mig nægtet. Det er ikke sandsynligt, at De nogensinde har seet mit Navn, eftersom det er aldeles nyt i Verden. Det er nemlig kun bekendt fra to Foredrag, som jeg fornylig har holdt over »Kvindesagen socialistisk betragtet«. — De, Hr. Doktor, kan mindst af Alle være uvidende om den Spot og Ondskab, hvormed Modstanderne overvælder Enhver, der vover at tale de Undertryktes Sag; — det har hellerikke manglet her; men paa Tilhørerne gjorde begge Foredragene et afgjort heldigt Indtryk. Trods al den Modstand jeg ved jeg vil møde, og med Fare for at ødelægge min private Stilling, har jeg dog besluttet at danne en Forening til Emancipationens og paa samme Tid Socialismens Fremme. Jeg tvivler ikke paa at finde Tilslutning, men da min Erfaring ikke er meget stor — jeg er nemlig kun 19½ Aar — er jeg meget tvivlraadig med Hensyn til Maaden, hvorpaa en saadan Forenings Bygning skal gribes an, og flere andre Ting, — da fik jeg det Raad, at henvende mig til Dem. Dette Raad blev givet mig af en Mand, der sikkert ikke kan være Dem ganske ubekendt, nemlig: den ædle, højsindede Leder af den socialistiske Bevægelse i Danmark, Louis Pio.

Jeg kommer til Dem med fuld Tillid og uden Frygt for at falde Dem til Besvær; min Bøn er, at De vil give mig Oplysning om de Foreninger af lignende Art, der bestaa i England og Amerika; jeg ønsker meget at komme i direkte Forbindelse med Lederne, og jeg beder Dem i den sociale Sags Navn, at forunde mig Deres Bistand. Hvis De ønsker dem, kan jeg give Dem enhver ønskelig Underretning om Internationales Stilling og den socialistiske Bevægelses Fremgang i Danmark.

Vore Blade, som udmærker sig ved deres fuldstændige Upaalidelighed, har fornylig bragt den overraskende Efterretning, at De offentlig har frasagt Dem al Deltagelse i Internationales's Affairer? Det har gjort et smertelig Indtryk paa Deres Venner i Danmark, og jeg beder Dem om De vil underrette os, om det forholder sig rigtigt. I det Haab, at De ikke vil afslaa en Bøn, der er ledet

af Menneskekærlighed og den sørgelige Betragtning af vore Forhold, tillader jeg mig at vente Deres ærede Svar.

Jeg har den Ære, Hr. Doktor, med al den dybe Højagtelse og Beundring, som jeg skylder Deres udmærkede Personlighed, at tegne mig

Deres ærbødige

H. Louise Augusta Jørgensen,
Nørrebrogade 29, 2den Sal.

Vi kender ikke Svaret, men vi ved, at Marx paa Konferencen i September 1871 stærkt havde anbefalet Oprettelsen af Kvindesektioner. Augusta J. fortsatte med sine agitatoriske Kvindeforedrag under betydelig Tilslutning, og herunder bebudede hun Oprettelsen af en Forening, der skulde virke hen til »Kvindens Frigørelse« og betjene sig af et Ugeblad, der skulde tale den fortrykte Kvindes Sag. En saadan Forening blev dog ikke til Virkelighed, men Augusta J. var gennem Vinteren meget virksom i Kvindesektionen, som holdt Møder hver Mandag. Rimeligvis var hun Formand for den; herpaa kan tyde, at »To undertrykte Kvinder« paa Augustas 20-aarige Fødselsdag hilser hende med Lykønskingsvers, hvori det hedder: »Ukendt med Frygt du staar ved Roret — I Kampen for den gode Sag —,« mens andre Borgerinder priser hende som: »Den undertrykte Kvindes djærve Talsmandinde.«

Uenighed
i Kvinde-
spørgsmaalet.

Stemningen blandt de mandlige Sektionsledere var imidlertid ikke Kvinderne gunstig. Allerede forud for Oprettelsen af Kvindesektionen, vedtog Mændene, at Sektionen vel kunde tillades, men dens Formandinder kunde ikke faa Stemmeret paa Formandsmøderne. Senere modsætter de sig, at den kvindelige Sektion udgiver en paatænkt Adresse i Internationales Navn. Og i Maj 73 fandt der en livlig Diskussion Sted om Spørgsmaalet Kvindernes Repræsentation ved Sektionsformandsmøderne, som de nu direkte androg om. Forslaget blev varmt anbefalet af Adam Petersen og den ældre Toucher, mens flere, bl. a. den unge August Toucher, var betænkelige. Han var nok Tilhænger af Kvindens Frigørelse, »men for Øjeblikket fandt han det uheldigt, naar Kvinderne skulde have Sæde i en lovgivende Forsamling, selv om en saadan holdtes i en Kjælder, men vilde Tiden vise, Borgerinderne vilde blive saa udviklede, at de paa en parlamentarisk Maade kunde deltage i Forhandlingerne, da skulde han ikke være den sidste til at give dem sin Stemme.« Sluttelig vedtoges det med stort Flertal, at Borgerinderne ikke foreløbig skulde have Stemmeret. Man tager næppe fejl ved at gaa ud fra, at Flertallet

af Nej'erne har været Folk væsentlig fra Industrien, Tobak og Beklædning, som havde svært ved at anerkende Kvindernes Ligeret med Mændene. Men iøvrigt gjorde der sig stadig en Modstand mod Kvindesagen gældende, og Pio maatte lejlighedsvis indskærpe Parti-programmets Krav paa dette Punkt. Mens der oprettes kvindelige Sektioner flere Steder i Provinsen, i Fredericia, Aarhus, Horsens, synes det som om Sektionen i København gaar i Opløsning. Augusta Jørgensen blev træt af den Modstand, hendes Kamp for Kvindesagen mødte hos hendes egne mandlige Partifæller; Broren var ogsaa kommet i et Modsætningsforhold til Lederne; hun rejste da bort, fik Engagement som Sangerinde i Tyskland og vendte først tilbage efter Pios Løsladelse.

Den fri
kvindelige
Forening.

En ny Sammenslutning blev nu dannet 31. Aug. 73, væsentlig paa Initiativ af nogle af Bestyrelsesmedlemmernes Hustruer, bl. a. Johnsens, under Navn af Den fri kvindelige Forening. Formand blev en Fru C. Hansen. Dens Formaal var 1) at samle en Kapital til de fængslede Arbejderførere, 2) at virke hen til at forbedre Kvindens Stilling i Samfundet, og 3) at understøtte Medlemmerne under Sygdom og andet Uheld. Enhver uberygtet Kvinde over 18 Aar kunde optages. Paa et af dens første Møder vedtoges, at Medlemmerne skulde betegnes Borgerinder, »idet man da slap for Ulejligheden med at skaffe sig at vide, om den, man tiltalte, var »Jomfru« eller »Madam««. De tre fængslede Martyrer udnævnes til Æresmedlemmer af Foreningen, og disses Fødselsdage fejres regelmæssigt med Sang og Tale. Flere af Kvinderne var energiske Agitatorer for Kvindesagen og Socialismen, bl. a. drager baade Fru Herluffsen og Frk. Charlotte Emilie Wulff, smædet af Borgerpressen som »Petroløser«, ud i Omegnen og til Provinsen som Talere. Frk. Wulff faar i Odense stiftet en socialdemokratisk Forening 1874. Men det varer ikke længe, før Ufredens Drage melder sig, og allerede i December 1873 udvandrer en Gruppe Medlemmer og konstituerer sig som Den ny Kvindeforening. Endnu engang, i Marts 1875, revner det, og der dannes en Social-kvindelig Forening. Fr. Hertz var en varm Forkæmper for Kvindernes Ligeberettigelse, ligeledes Adam Petersen, og Sagen var ofte til Debat indenfor »Broderbaandet«; herfra søgte man at forlige de to stridende Sektioner og tilbød dem Indmeldelse i Foreningen, hvor man saa vilde bestræbe sig for at praktisere »et almindeligt Broder- og Søsterskab«. Men det førte ikke til noget. Den indsamlede Kapital gik trods al Splittelse dog i eet Fond, og den

samlede Sum, 847 Kr. 25 Øre, afleveredes til Førerne efter Løsladel-
sen i Foraaret 1875, og de kvindelige Foreninger betragtede dermed
deres væsentlige Opgave for udført.

En Ungdoms-
Sektion.

I Forbindelse med Kvindebevægelsen kan kort nævnes, at ogsaa Spørgsmaalet om *Ungdommens* partimæssige Organisering blev rejst indenfor Internationale. Den, som rejste det, var den unge *August Toucher*, som vi før har omtalt. Han var af Pio udset til at overtage Bladets Redaktion, men blev tilsidesat, antagelig af Bladets andre Ejere, hvorfor han meldte sig ud af Internationale. Men kort efter meldte han sig ind igen og blev en flittig Medarbejder ved Bladet, ligesom han ofte lod sin Røst høre paa Møderne. II. Juni 1872 indledede han i Kirkestræde en Diskussion om Emnet: Hvorlangt er de socialistiske Ideer trængt ind i Befolkningen?, hvorunder han pegede paa, at selv om Socialismen havde grebet mange, saa var gammel Slendrian og gamle Fordomme stadig en Hindring for Tilegnelsen af klare Begreber. Ved fornuftig Opdragelse af den opvoksende Slægt kunde der med Tiden blive ægte Socialister af den. Ved at frede om de unge Poder og ved tidligt at bibringe dem vore Ideer vilde der opstaa en Slægt, som kunde skabe et lykkeligt Samfund. Han sluttede sit Foredrag med at foreslaa, at der blev oprettet en Sektion af Internationale bestaaende af Ungdom fra 14—18 Aar, et Forslag, som under stort Bifald blev vedtaget paa Mødet. Dets Gennemførelse trækker imidlertid ud. Forslaget blev naturligvis latterliggjort i den liberale Presse og paa Vælgermøder: nu vilde Socialisterne give Børn Adgang til Rigsdagen! I en Række glimrende Artikler behandler Toucher i den følgende Tid Spørgsmaalet Den opvoksende Slægt og skildrer med bidende Ironi Borgerskabets Vildfarelser. Man forestiller sig et Møde i »den unge Sektion« saadan, skriver han:

»Salen var fyldt med raabende, smudsige Børn, som under de pjaltede Klæder knytter Hænderne mod Kapitalisterne, medens Rovbegærligheden lyser ud af deres Øjne. Nu træder et ungt Menneske op paa Talerstolen, kaster de mørke Lokker tilbage over den blottede Hals, dunder i Talerstolen og raaber til Hævn mod Kapitalisterne, medens han peger paa sit nøgne Bryst for at vise Børnene, hvor hans ædle Hjerter sidder. Endelig svinger han den røde Fane over sit Hovede, og i Spidsen for Hoben stormer han ned ad Gaden, hvor Crone uheldigvis har glemt at give Krigsministeren Ordre til at opstille Armeen. Nikolaj Taarn jævnes med Jorden, Mokka Meyers Kafe stormes; den unge Sektion spiser Bollerne og drikker al den Kaffe, der er, slaar Opvarteren ihjel, og render med hans store Lomme og alle de mange Smaapenge.

Derefter raser Hoben frem over Højbroplads, plyndrer Baron Gedalias Veksler-Bod og skaaner kun hans Baroni, da det intetsteds er at finde, Slotskirken opbrydes, og det forgyldte Kors trækkes ud og smides i Kanalen osv. osv.«

Endnu i Foraaret 1873 var der ikke taget praktiske Skridt til Sagens Gennemførelse, for paa et Sektionsformandsmøde 24. April tog Adam Petersen Forslaget op og stillede Forespørgsel om, hvorvidt nogen under 18 Aar kunde være Medlem af Foreningen. Efter nogen Diskussion vedtoges eenstemmigt Adam Petersens konkrete Forslag, som gik ud paa, »at unge Mennesker fra 14ten til 18ten Aars Alderen skulde kunne optages, naar de indmeldtes ved et Medlem, som saaledes stod til Ansvar for dem«. Heller ikke herefter synes der at blive dannet nogen virkelig Ungdomssektion, og nogle Maaneder senere blev Internationale opløst.

Men som Toucher skrev: »Ideen til Dannelsen af den unge Sektion er nu engang kastet ud i Verden —.« Det skulde være et Par Tiaar, inden Ideen blev til Virkelighed.

Dens Ophavsmand, *August Alexander Sophus Toucher*, var født paa Kristianshavn 23. Juni 1846. Hans Far var en meget alsidig Portrætmaler, Tegner, Skribent og Bladmand, *Louis Toucher* (1821—96), som i 40'erne havde produceret en Mængde Romaner og oppositionelle Tidsskrifter, været Straamandsredaktør af »Corsaren« bl. a., og som ogsaa havde sluttet sig til Socialismen 1871. Han spillede en fremtrædende Rolle indenfor Internationales blandede Sektion og dens Efterfølgere, »Broderbaandet« o. s. v. Han skrev ogsaa en Del i »Socialisten«, om Religionen især — T. var Gudsfor nægter — og anbefalede gennem mange Artikler i 1874 Biskop Martensens lige udkomne Bog, »Socialisme og Kristendom«, som var sympatisk indstillet overfor Socialismen og derfor »ikke bør savnes i nogen Arbejders Hjem«. Da Pio kom ud af Fængslet, tørnede de to sammen ved flere Lejligheder, og Toucher udvandrede 1877 til Kapstaden, hvor han døde.

Sønnen, den unge *August T.*, var tuberkuløs og døde 1. Juni 1874, endnu ikke 28 Aar gammel. Han havde da skabt sig en saadan Position og var saa afholdt, at hans Død vakte stor Sorg indenfor Arbejderbevægelsen. Et Tog paa 2000 Arbejdere med 12 Foreningsfaner fulgte ham til Graven paa Assistens. Peder Nørgaard har i et lille Hefte sat ham et velfortjent Minde.*)

Henover alle disse mindre Strømninger, religiøst-politiske, lyrisk-

August og
Louis Toucher.

*) P. N.: August Toucher. Et Levnedsløb. Aarhus 1921.

dramatisk-politiske, Kvindesags- eller Ungdoms-politiske, gaar som før nævnt den store Strøm mod faglig Sammenslutning i Aarene 1873—75. Stor, ikke maalt med en Nutids-Alen, men stor som et ganske afgørende Vendepunkt i Udviklingen. Over 40 forskellige Grupper og Professioner af Lønarbejdere organiserede sig i Fagforeninger alene i Hovedstaden. Og igen var det ikke paa langt nær alle Arbejdere indenfor disse Fag, som var med i Bevægelsen, snarest smaa Mindretal, men det blev dem, som angav Udviklingens Retning. Vi skal ikke her skrive Fagforeningshistorie, men da det blev Fagene, som bar den socialistiske Idé fremad paa den sidste Ronde, før et stabilt socialdemokratisk Parti blev etableret, maa Hovedtrækkene i denne Udvikling med her, ligesom dens centrale Skikkelse ogsaa hører med i Billedet af den politiske Udvikling. Vi har set, at de forskellige Fagforeninger nøje vaagede over deres Uafhængighed og iøvrigt maatte være tilbageholdne med Hensyn til at erklære sig som socialistiske Organisationer. Mens Pio, Brix og Geleff blev gjort til Æresmedlemmer i flere Foreninger, blev Forslag herom stemt ned i andre — af Forsigtighedsgrunde. Tanken om en fælles Strejkekasse for Fagene rummede et stort Ideal af Gensidighed og Solidaritet, men trods mange Tilløb, Loves Udarbejdelse, Valg af Bestyrelse o. s. v., fik den ingen praktisk Betydning. Flere af de ledende Mænd havde imidlertid paa overbevisende Maade henvist til, at en Fagbevægelse maatte stræbe mod Centralisation, lokalt og nationalt. Baade Würtz og Johnsen og Pihl havde været Talsmænd for Centralisationen. Og selve Internationales Opbygning paa Grundlag af faglige Sektioner stod ogsaa i Erindringen som »den straalende Top, hvorfra vi er sjunkne, men atter skal op«. I Efteraaret 1873, da Mod og Foretagsomhed var sunket saa langt, at det forekommer Bjørnbak i Aarhus, at alt hvad Pio og Geleff i sin Tid saaede, er »bukket under for Torne og Tidsler«, begynder den faglige Centralisation at antage Form. Vi har kort omtalt, at der ved Nytaar nedsattes en faglig Centralkomité med Holst som Formand. Den arbejder trægt og omstændeligt, men faar dog en halv Snes Fag til at slutte op om Planen. Efter at Komiteen en Tid har betegnet sig selv som »midlertidig Centralbestyrelse«, og en Plan af Toucher om at gøre »Broderbaandet« til Centralledelse for Fagbevægelsen med god Grund er bleven afvist, træder den nye Samorganisation ud i Livet i Slutningen af Maj som »Fagforeningernes Centralbestyrelse«.

Man kunde have ventet, at Pianofortearbejder Holst, som havde

ledet Forarbejderne, var blevet valgt til Formand. Eller at en Tilidsmand fra et af de to store Fag, som hidtil havde stillet Lederne, Tobaksarbejderne og Snedkerne, var bleven valgt. Men ingen af Delene skete. En anden Kandidat til Førerstillingen var *Anthon Mundberg*. Han havde efter et Par Aars Tilbagetrukkenhed meldt sig til aktiv Tjeneste igen og var blevet det nye Blad »Social-Demokraten«s Redaktør. Det var gennem 1873—74 gaet tilbage for »Socialisten« og ligeledes for Bladets Hovedfinancier, Grosserer Niels Jensen. Da han spillede fallit, købte Fr. Hertz paa Auktionen over hans Bo 9. Maj Rettighederne til Halvdelen af Bladet for 5 Rigsdaler, og der blev truffet det Arrangement, at »Socialisten« skulde ophøre at udkomme, mens Fagforeningerne fra den følgende Dag, 10. Maj, udgav et nyt Dagblad, »Social-Demokraten«, med Mundberg som Redaktør, mens L. Toucher og Holst blev en Slags Kontrolkomité. Halvdelen af Bladet skulde dog fortsat tilhøre Pio og Brix, ligesom de havde ejet Halvdelen af det indgaaede. Mundberg havde dermed en indflydelsesrig Stilling ligesom før 5. Maj 1872, da han var Vicesformester. Men ved Valget til Formand for Centralbestyrelsen fik han ikke mere end ca. 150 Stemmer, mens en ganske ny Mand i Rampelyset, en Barber, tilmed Barbermester *Ernst Wilhelm Klein*, blev valgt med ca. 1100 Stemmer.

Det var baade et overraskende Valg og en mærkelig Mand, Valget faldt paa. E. W. Klein var først i Begyndelsen af Aaret traadt offentligt frem som Taler, blev f. E. præsenteret for Den fri kvindelige Forening som »den frisindede socialistiske Forfatter »Vengeur««, men nu vidste man, at han var den Medarbejder ved »Socialisten«, som fra Begyndelsen af 1872 havde skrevet de hyppigt forekommende, altid bemærkelsesværdige Artikler under dette Mærke, d. v. s. »Hævneren«. Ogsaa de ledende Artikler skyldtes ofte ham. Heri havde han udfra en omfattende Viden og en moden Mands Erfaring skrevet om talrige Emner. Arbejdsforholdene paa Landet, om Kofods Arbejdersamfund, om Arbejderpressens Betydning, om Socialismens Udvikling og Stilling til en Række Spørgsmaal, Fædrelandskærlighed, Republikanisme m. m. Han viste sig at være en baade veltalende, vidtberejst og sprogkyndig Mand — »Dags-Telegraf«, skrev engang, at Barberen ogsaa havde en Tunge som en Ragekniv. Ham valgte Fagforeningsfolkene til Fællesformand, og Arbejderbevægelsen havde dermed igen faaet en Fører, hvad den ikke havde haft, siden Pihl blev fængslet.

Barber Klein
som Formand.

Klein var Tysker af Fødsel, født i Nassau 10. September 1834. Som ung havde han set sig om i Verden, bl. a. havde han set Nøden blandt de schlesiske Vævere, men i 50'erne var han kommen til København og havde stiftet Familie dér. Først i 60'erne nedsatte han sig som Barber i Ballerup og sendte lejlighedsvis Artikler og Indlæg til Bladene, ogsaa til Rimestads »Dags-Telegraf«, men da »Socialisten« begyndte at udkomme, var den oplagt Stedet, hvor hans Betragtninger hørte hjemme. Han skrev ogsaa i det Ugeblad, »Demokraten«, som Würtz og Weiss udgav 1873, en fortløbende social Fortælling: »Guld og Kul«. Han havde været Socialist, længe før Internationale blev til. Det er tidligere nævnt, at han hævdede omkring 1867 at have været Medlem af en »international Klub« — maaske var han tilstede ved Lorentz Petersens Møde April 1870. Han havde en stor Familie og skrev i en Artikel i 1872 om sig selv bl. a.: »..... de sidste 10 Aar har jeg maattet ernære Kone og 6—7 Børn med en aarlig Indtægt af 3—400 Rd. — Kød, Øl og gode Klæder er ukendte Ting i vort Hus, som vistnok i mange andre .....«

Kleins Program.

Hans Tiltrædelsestale som Formand i Centralbestyrelsen rummer et klart Program: Vi er sat til at forvalte den Arv, Pio har efterladt os, og vi maa bringe det Frøknorn, han har saaet, til at spire, blomstre og sætte Frugt —. »Vi maa i Forening virke hen til at danne et fast Arbejderparti over hele Danmark, der har til Maal at udfri Arbejderne af det privatkapitalistiske Aag og forskaffe dem politiske Rettigheder og i det hele virke for deres materielle og aandelige Vel.« Og Klein kastede sig med en enorm Energi ud i Arbejdet for at virkeliggøre Programmet. Med en fast utrolig Arbejdsomhed er han paa Færde overalt, indleder ved ugentlige Møder, d. v. s. for hans Vedkommende praktisk talt hver Aften, om alle aktuelle Emner og knytter paa denne Maade Fagforeningerne til Centralbestyrelsen. Den Tids Fagforeningsledere var ikke saa meget beslaglagt af Forhandlinger ved det grønne Bord. Agitationen var deres Felt. Klein var direkte Grundlæggeren af flere Fagforeninger. I Juni drog han paa en stor Agitationsrejse til Provinsen og gæstede bl. a. Aarhus, Skanderborg, Horsens og Fredericia. Ogsaa mange Stationsbyer paa Sjælland gæstede han og søgte at knytte Forbindelse med en Del opstaaede Landarbejderforeninger.

Han var af en Arbejder at være uhyre belæst. I sine Taler gav han store Vyer ud over Verdenshistoriens Løb, jonglerede med Filosofiens, Religionshistoriens og Socialismens berømte Navne, eller han

spækkede Talerne med Citater fra Det kommunistiske Manifest eller Martensens: Socialisme og Kristendom. Men iøvrigt fik den lidt selvglade Svulst ikke Lov at forplumre den ganske klare Linje i hans Agitation: Arbejderne maatte hæve sig ogsaa aandeligt til Ligestilling med de andre Samfundsklasser; derfor var Lønkampen alene ikke nok. Ved Siden af *Solidaritet* var *Oplysning* hans »Nøgleord«. Der maatte Foredrag og Læsning til, af økonomiske og politiske Skrifter. For de store Perspektiver

Ernst Wilh.
Klein
efter Karikatur
i »Figaro« 1875.

glemte han ikke de nærliggende praktiske Opgaver: de laa først og fremmest i rationel Organisation: Tilslutning til Fagforeningerne og gennem dem til Centralbestyrelsen. Hjemkommen fra Rejsen indskærper han atter i Bladet, hvorledes Organisationsarbejdet skal foregaa og trækker for saa vidt Linjen op for Dannelsen af faglige Landsforbund og et socialdemokratisk Parti, naar han skriver henvendt til Provinsen: »Heldigst var det, om de forskellige Fagforeninger sluttede sig til deres respektive Fagforeninger i København og de demokratiske Foreninger direkte under Centralbestyrelsen.«

Samtidig med, at han arbejdede paa at faa skabt et centralt Agitationsfond, fik han i Centralbestyrelsen drøftet et Manifest med væsentlig de samme Punkter som i Louis Pios Partiprogram, der vedtoges som Grundsætninger for dens Virksomhed. I September samlede han 10.000 Arbejdere paa Nørrefælled — med behørig Polititilladelse — til Drøftelse af en Dagsorden, som omfattede: 1) Indførelse af en Normalarbejdsdag og Statens Tilskud til Produktionsforeninger. 2) Afskaffelse af Bestemmelsen i Valgloven om midlertidigt givet Fattigunderstøttelse, 3) Nedsættelse af Tolden for de nødvendigeste Livsfornødenheder, 4) Afskaffelse af vanærende Straf for politiske Forbrydelser og 5) Tilkaldelse af Arbejdere til en eventuel parlamentarisk Kommission om Arbejderforholdenes Ordning. Paa Mødet talte Adam Petersen, Klein, Heinemann, Giessing, Johnsen og den lige løsladte Sophus Pihl, som hilstes med stormende Ovationer. Og Punkterne fik enstemmig Tilslutning.

Mens Klein fik paabegyndt den Tilslutning fra Provinsens Foreninger til Centralbestyrelsen, som var en Forløber for Dannelsen af Fagforbund, og heri fik Tilslutning og Støtte f. E. fra H. J. Nielsen i Fredericia, mødte han i København en ikke ringe Opposition. Han foer for voldsomt frem; han stødte en Del for Hovedet ved at forlange af Bestyrelserne, at de skulde ekspedere »Drankere og Spektakelmagere« ud af Fagforeningerne. Og iøvrigt bød Hensynet til den gamle Aand, som endnu regerede indenfor nogle af Fagforeningerne, der holdt sig udenfor Centralbestyrelsen, at fare med Lempe. Det laa imidlertid ikke for Klein. En Ting, som navnlig fremkaldte Modstand, var, at han fremsatte Planer om Udgivelse af et teoretisk Tidsskrift som Organ for Centralbestyrelsen. Især var Mundberg og Holst herimod udfra Hensynet til »Social-Demokraten«, som stod paa temmelig svage Ben i det første Aarstid efter Nyordningen.

Opposition
mod Klein.

Paa saa mange Maader gjorde denne Opposition Klein Livet surt, at han var ved at smide det hele. I et Hjertesuk til en Fagforening, som havde averteret ham som Taler uden at spørge ham selv, som var optaget andetsteds, skrev han i December 1874 bl. a.: »Der er mange Haandværkere og Arbejds mænd, der fører et Herreliv imod det, jeg er nødsaget til at føre, og har en Fortjeneste, der langt overstiger min; dertil kan de gaa i Seng i rette Tid, har deres Søndag fri, spiser i deres Families Kreds o. s. v., alle disse Behageligheder er *terra incognita* for mig, saa vor Herre bevare ret mange Folk fra at aspirere til Posterne som »Arbejderledere«, især naar man er udsat for saa meget Had, Misundelse, taabelig Snak om at leve af Arbejdernes Penge og andre Dumheder. Vel gives der hæderlige Undtagelser, men Faktum er, at Majoriteten blandt Arbejderne ikke har den fjerneste Anelse om det Arbejde, det saavel aandelige som legemlige Slid, en »Arbejderleder« er udsat for, og kun den Overbevisning, at man arbejder for en retfærdig Sag, for en undertrykt Klasse, kan opretholde Ens Mod i Kampen.«

Da Klein aflagde sin første Beretning, kunde han henvise til, at Centralbestyrelsen i Løbet af et Aar havde holdt 48 ordinære Møder, 3 ekstraordinære, 46 offentlige Diskussioner og Foredrag, samt at Formanden desuden havde holdt 80 særlige Foredrag rundt i Foreningerne. Alene det er en overordentlig Præstation. Hertil kommer saa Agitationen i Jylland og paa Øerne. Mens Holm og derefter Hertz agiterede i Jylland, berejste Klein i Foraaret 1875 Syd- og Midtsjælland og fik i Glumsø stiftet en socialdemokratisk Forening

for Næstvedkredsen. Han var den første Socialist, som tog Ordet i Korsør, ved et Spektakelmøde, hvor han blev hujet ud som Tysker. Næste Gang, han kom til Korsør, var alle Lokaler lukket for ham, hvorfor han holdt Arbejdermøde paa en Flaade af Fiskerbaade i Havnen. Klein var en Slider som faa. Han kunde med god Grund afvise Beskyldningerne for, at han skulde føre noget »Herreliv«.

I alt dette Arbejde havde han især tre Hjælpere, tre yngre Fagforeningsfolk, som ogsaa sad i Centralbestyrelsen, P. Holm, Chr. Hørdum og C. C. Andersen. De havde fra deres egne Organisationer større praktisk Erfaring, end Klein kunde have, men Formanden havde den store Glød og de vide Syner. Selv om kommende Begivenheder viste, at ogsaa Klein havde Brist i Karakteren, Brist, som førte til, at hans Eftermæle blev knap saa straalende, som det under andre Omstændigheder sikkert vilde være blevet, kan man ikke tænke sig andet, end at Samarbejdet med en Personlighed af Kleins Format har været af Betydning for de tre Mænd, som senere skulde overtage Førerskabet for den danske Arbejderbevægelse.

Borgergade 69. Her, i Sidebygningen, havde Arbejderbevægelsen fast Lokale gennem 1874.

X.

Fire Banebrydere i Jylland.

BAADE GELEFF, WÜRTZ OG KLEIN var ganske klare over Provinsens Betydning, naar det gjaldt at rejse et Arbejderparti, for Klein især naar det gjaldt at danne en landsomfattende Fagbevægelse. Alle tre dyrkede Provinsen og gjorde, hvad de kunde, for at knytte og befæste Forbindelsen mellem Afdelingerne ude i Landet og Centralstyret i København. De havde ikke uden Grund deres Bekymringer med Hensyn til Resultaterne af Arbejdet i Marken. Møder paa Møder. Begejstring. Foreninger stiftes — og afgaar ved Døden, inden Agitatoren vel er naaet hjem og kan berette om dem. Men fordi de væsentlig regnede i Foreninger og Medlemstal undervurderede de, hvad der skete i Provinsen, især i Jylland. Arbejderbevægelsens Gennembrud bestod ikke blot i, at der blev stiftet Afdelinger af Internationale, Sektioner. De gik tilgrunde som saa meget andet af det, der blomstrede i de første Aar af 70'erne. Naar Bevægelsen senere kunde rejse sig stærk og livskraftig paany, skyldtes det, at Gennembrudet ogsaa bestod i et Sindelagsskifte, fremkaldt gennem Agitationen. Og det nye Sind, Arbejdernes og Smaafolks skærpede Sans for Ret og Uret, sad igen, selv efter at Væksterne over Jorden var traadt ned eller visnet. Rent organisatorisk indtraadte Ebbetiden hurtigere i Provinsen end i København. Nedgangen politisk fulgtes ikke som i København straks af et fagligt Fremstød. Men i det hele foregik der i Jylland noget gennem hele Perioden.

Internationales Sektioner omdannede sig, hvis ikke de døde, til Fagforeninger, og hvis disse overlevede de kritiske Aar 1873—74, kom de med i endnu en kortvarig Opgangstid, begyndte at danne Fællesorganisationer, og nogle var med i de 5—7 Fagforbund, som kom til Verden i 70'erne — inden Derouten kom. Af Internationales politiske Elementer dannedes nogle faa Steder »Demokratiske Arbejderforeninger«, løse i Sammenføjningerne ganske vist, og navnlig i

Rejse-
Agitatorerne.

saa løs Forbindelse med København, at de følte sig helt som noget for sig selv. Der havde lige fra 1871 været en udpræget Forskel mellem den jyske Socialisme og den københavnske — som mellem Bjørnbak og Pio — og denne Forskel blev ikke mindre bevidst hen i 70'erne, selv om den skiftede Karakter. Naar der 1875—77 var Tale om et »jysk Arbejderparti« — Hertz kaldte sig som nævnt Agitator for »Det jyske Arbejderparti«, og Aarhusfolkene paa Kongressen i 1877 regnede sig som Delegerede for et saadant, saa var det ikke Jyderne, som var de moderate, og Københavnerne, der var revolutionære. Nu var det snarere omvendt.

Den jyske Blæst var strid at arbejde sig op imod. Men der var andre end de københavnske Agitatorer, som trodsede den. Blandt Socialismens Banebrydere skal ikke forglemmes dem, som paa egen Haand eller i Geleffs Spor rejste Kravet om Ret for de Ringe rundt paa den jyske Halvø. Naar Østjylland i 70'erne var en særlig socialistisk Enklave i den øvrige Provins, skyldes det for en Del Bjørnbakkernes Rydningsarbejde, men dernæst nogle ganske faa Arbejderes Mod og Offervilje. Fra Aarhus, Horsens og Fredericia spredtes som fra tre Kraftcentraler de nye Strømninger videre ud, helt til Vestens magre Hedeegne. Der groede ikke mange Foreninger i disse Agitatorers Spor, men de fremkaldte et nyt Sindelag hos Smaafolk. Meget ubehageligt for Borgerskab og Proprietærer og andre Samfundets Magthavere, som derfor ogsaa tilmaalte de formastelige deres som de syntes fortjente Straf: de blev gjort brødløse. Sultet væk eller sultet ihjæl. At Formænd og Talsmænd systematisk og ubarmhærtigt blev pillet ud og gjort uskadelige, var en stærkt medvirkende Aarsag til, at den første Arbejderbevægelse bukkede under.

Den første af de jyske Pionerer, *Carl Christian Kruse*, har vi allerede hørt om, at han blev valgt til Formand for Internationale i Aarhus paa det stiftende Møde i Oktober 1871, og at han var Gæst ved Festen i København i Juli 1872.

Ved Nytaar 1872 blev han proklameret som Arbejdernes Kandidat ved Byraadsvalget i Februar, hvad der vakte enormt Røre blandt de hidtidige Matadorer. Arbejdernes Ønske om at faa den hidtil gældende Afstemningstid Kl. 10—12 ændret til Kl. 4—8, saa de kunde møde udenfor Arbejdstiden, blev stemt ned i Byraadet med den Motivering, at hvis Arbejderne fik Lov at stemme om Aftenen, »kom de let paa glat Is«. Derimod satte Frygten for Revolutionens Hydra Stemmedeltagelsen op fra ca. 2 til 27 Procent, d. v. s. at 542 stemte.

Karetmager
Kruse, Aarhus.

Heraf faldt de 71 Stemmer paa C. C. Kruse, et nedslaaende Resultat. Den Mand, som kom ind i Byraadet i Stedet for Kruse, en Købmand Schjødt, erklærede i sin Tiltrædelsestale, at vel var hans Erfaring og Begavelse kun ringe, men han var Familiefar og Kristen, og han »agtede som hidtil at stille sig under Fanen fra Bethlehem«. Hvorefter Byen og Borgerne fandt Fred efter de ophidsende Dage.

Kruse var en Landarbejdersøn fra Falster, født 12. Oktober 1833 paa Herregaarden Vennerslund. Som Karetmagersvend vandrede han i 50'erne og 60'erne paa Faget i Tyskland og Frankrig og har her lært Socialismen at kende og set Arbejderne samle sig til Værn om deres Ret. Sidst i 60'erne kom han til Aarhus og fik Arbejde paa Jernbanens Vognværksted. Det var ikke i Kraft af »Albuer«, han kom frem i Arbejderbevægelsens første Række. Han var lidet ærgerrig eller fremtalende; men som en Mand, der baade havde set sig om og tænkt sig om, vandt han sine Kammeraters Tillid. Gennem Læsning af »Aarhus Amtstidende« havde han faaet indpodet det Bjørnbakske Samfundssyn, og Jysk Folkeforenings Program blev alle Dage hans politiske Katekismus. Ved Septembervalget 1872, hvor han trak sig tilbage for en Bjørnbakker, blev han anbefalet af en Viby-Gaardejer med de Ord, at »Kruse er hverken Socialist eller Kommunist«, men han arbejdede for, at de smaa i Samfundet kunde faa deres Ret. Alligevel var han nu ikke blot et Ekko af Bjørnbak. Han deltog en hel Del i Diskussionerne om Strejker, som han anbefalede at omgaas med Varsomhed, om Brugsforeninger, som han nærmest var Tilhænger af, selv om han dog mente, at Produktionsforeninger var vigtigere for Arbejderne. Han understregede lejlighedsvis, at al Sympati for Selvhjælpsforetagender o. l. ufortalt, saa var et selvstændigt politisk Arbejderparti, som til enhver Tid kunde følge den Politik, som Forholdene i det givne Øjeblik krævede, det Maal, man maatte stræbe efter. Derfor maatte Arbejderne ikke forsømme at tage Del i det politiske Liv og i Valgene. Resultaterne af Lovgivningsarbejdet blev ikke tilfredsstillende, før Arbejderne selv paa Rigsdagen var med til at lave Lovene. Kruse beskæftigede sig forholdsvis lidt med de faglige Spørgsmaal, hvad maaske er en af Aarsagerne til at han afløstes af andre Ledere, da den faglige Kamp skærpedes. Han udkastede tidligt Tanken om et Samlingshus, hvor han forestillede sig, at Arbejdere og Bønder skulde mødes og drøfte fælles Interesser til Værn mod politiske Undertrykkere og kapitalistiske Udbytttere. Han, som ikke ejede en Skilling, var da ogsaa Medunderskriver af

et Opraab om Aktietegning i Den folkelige Forsamlingsbygning, som Venstre i 1875 rejste paa Østergade i Aarhus.

Kruses Politik, som ikke altid blev paaskønnet af Ledelsen i København, vil Nutidens Socialdemokrati have større Forstaaelse for. Den synes moderat, men for Samtidens Autoriteter og Magthavere var den formastelig, forbryderisk. I selve Aarhus var det forbudt Internationale at holde Friluftsmøder. I Pinsen 72 ansøgte Kruse om at faa overladt Excerserpladsen »Galgebakken«. Det kunde Militæret dog ikke tillade. Da Arbejderne saa samledes paa Kvægtorvet, holdtes Dragonerne opsadlet paa Kasernen, rede til at rykke ud, om Politimesteren trængte til Hjælp. Kruses Popularitet blandt Arbejderne voksede. I København besøgte han Pio i Arresten og blev fotograferet sammen med Internationales nye Formand Würtz og Gronemann fra Horsens. Juleaften 1872 overrakte Aarhus Snedkersvende ham en Lænestol som Taknemlighedsgave, og i Januar 73 genvalgtes han til Formand. Men da Internationale blev forbudt i August, og man til Erstatning oprettede »Aarhus og Omegns demokratiske Arbejderforening«, blev Kruse ikke Formand for denne. Det blev en Murer F. Sørensen. Ved denne Tid havde man det sædvanlige Vrøvl med Politiet om den røde Fane. Kruse lod sy et lille hvidt Kors i Hjørnet af Fanen til Myndighedernes Formildelse; men forgæves. Politimesteren forbød Festen, hvor Fanen skulde indvies, og da Den demokratiske overtog den og vilde indivi den, blev dette kun naadigst tilladt paa Betingelse af, at Fanen ikke blev vist offentlig. Kruse deltog fortsat i det politiske Arbejde. Da han 1874 ønskede en kvart Fridag, han havde tilgode, henlagt til 5. Juni, saa han kunde komme til Grundlovsfest, benyttede en forbenet Højremand blandt hans Foresatte Lejligheden til at afskedige ham af Jernbanens Tjeneste. Han stod saa uden Erhverv, men søgte at opholde Livet ved privat Karetmagerarbejde, hvorved Omegnens Bjørnbakske Bønder støttede ham. Det blev dog kun til Sulteføde. Han fik først en Lejlighed i nogle nye Arbejderboliger i Frederiksallé, men da det gik mere og mere

Carl Christian
Kruse
1833—1876.

tilbage for ham, flyttede han ned i en lille Stue i Nygade. Da Socialdemokratiet i Juni 1876 indkaldte til Kongres i København, var Kruse med, men som en syg og nedbrudt Mand. Ved Hjælp af Fattigdom og Underernæring befriede det borgerlige Samfund sig for denne redelige Talsmand for Smaamandens Ret. 25. August 1876 døde Kruse, kun 43 Aar gammel. Han stedtes til Hvile paa den gamle Kirkegaard ved Frederiksallé, og Kammerater og Bjørnbakkere rejste en Sten paa Graven. Den er forlængst sløjfet, og ingen kender Stedet, hvor hans Ben muldner.

Men over hans Grav rejser Aarhus sit nye Raadhus, hvorfra et Arbejderflertal vil styre Kommunen i den demokratiske Aand, som var Kruses. Symbolet paa, at han ikke har stridt og lidt forgæves.

Den anden Udfaldsport for Socialismen i Jylland var Horsens. Da Klein ved Mortenstide 1874 gav en Oversigt over Stillingen i Provinsen, kunde han fastslaa: »Som sædvanlig staar Horsens øverst.« Han henviste til den Støtte Bevægelsen dør i Byen havde i den radikale Lokalevært *C. Madelaire* i »Dannebrog«. Men nok saa meget skyldtes den levende Arbejderbevægelse i Horsens to Mænd, som fra 1871 gik op i Agitationen med Liv og Sjæl og vandt Tilhængere i et stort Omraade af Jylland. Det var Smed *Johan Henrik Gronemann* og Møllebygger *Chr. Johansen*.

J. Gronemann,
Horsens.

Kedelsmed Gronemann var en Slags Sjakformand paa Møller & Jochumsens Maskinfabrik, da Geleff bragte Socialismen til Horsens Nov. 71. Han var først kommen til Byen Aaret i Forvejen og havde i København arbejdet hos B. & W., hvor Arbejderne jo i Oktober havde sat Arbejdsgiverne Stolen for Døren. Han blev valgt til Formand for den Filial af Internationale, som en lille Kreds af Horsensarbejdere fik stiftet efter Geleffs store Møde, og i denne Egenskab gjorde han et bravt Stykke Arbejde i Sagens Tjeneste. Da »Horsens Avis« kort efter bragte alle de sædvanlige Uhyrligheder til Torvs om Socialismen, og i flere Artikler motiverede, hvorfor Arbejderne *ikke* burde slutte sig til Internationale, skrev Bestyrelsen, og det vil vel sige dens Formand, tre Indlæg i samme Avis, hvori den satte Tingene paa deres rette Plads. Deres Tankegang er ikke ulig den, Veed-Fald i Aalborg gav Udtryk for i sit Inserat. Allerede i Juleugen 71 var Gronemann og Johansen paa Agitation i Byens Opland. Men han forsømte ingenlunde det faglige paa det politiskes Bekostning. Gronemann var en ganske raadsnar og haandfast Leder af den følgende Tids faglige Aktivitet i Horsens. Da Skrædere og Skoma-

gere i April 72 gik i Strejke, søgte Kredsformanden Hjælp hos Hovedbestyrelsen i København og lod Mestrene vide, at de gjorde klogest i at give sig, da hele Internationale stod bag de Strejkende. Kort efter »Fælledslaget« forsøgte han, om Loven blev fortolket paa samme Maade i Horsens, og sammenkaldte til et Folkemøde. Det fik han Lov til, efter at han overfor Politimesteren havde garanteret med sin Person for Ro og Orden, og 12. Maj samledes et Tusind Mennesker paa den gamle Markedsplads ved Nørretorv til Møde, hvor han, Johansen og fl., talte, mens Politiet lyttede til, men iøvrigt ikke fik

*Johan Henrik
Gronemann
1826—1900.*

Anledning til nogen Indgriben. Ligeledes holdt Horsens Internationale Grundlovsfest i Karolinelund med fire brogede Faner. Om dette fortalte han bl. a. i sin Tale ved den slesvigske Sten i Dyrehaven 28. Juli. Forinden havde hans Arbejdsgivere imidlertid stillet ham Valget mellem at opgive sin politiske Virksomhed eller Arbejdet paa Fabriken. Da han efter Konference med sine Kammerater nægtede det første, fik han sin Afsked Dagen efter Grundlovsdag. Horsensarbejderne lovede at støtte ham i Stedet, og han oprettede saa et Gæstgiveri »Jylland« paa Nørregade. Det var hans Eksistensgrundlag, mens han i den følgende Tid holdt en Mængde Møder mest i Bjerre Herred, hvor han som før omtalt stillede sig ved Folketingsvalget i September.

Under Valgkampagnen havde han et Sammenstød med Smeden i Hatting, hos hvem Gronemann havde truffet Aftale om Lokale til et Møde, men som i sidste Øjeblik sendte Afbud »fordi Mandens Kone samt nogle Storbønder ikke ønskede Mødet«, skrev Gronemann i Avisen. Der udvikler sig heraf en Bladpolemik, som Gronemann slutter med den Salut: »jeg kunde godt se af Deres beskedne Holdning overfor Deres Kone, at saafremt De ikke i Et og Alt havde føjet hende, saa kunde De have lavet Deres . . . til.«

Københavnernes »jyske Broder« var slet ikke jysk, men selv Københavner. Han var født 16. Nov. 1826 som Søn af en Militærmusiker, Oboist Jørgen Gr. Der var flere Børn; en Bror til Johan Henrik

var Bager og senere aktiv indenfor Bagernes Fagbevægelse. Selv kom han en halv Snes Aar gl. ind paa Opfostringshuset og var Elev dèr nogle Aar. Senere kom han i Lære hos Ankersmed Caspersen. Han gik med i Krigen 1848—49 og 50 og giftede sig. Hustruen var ogsaa med i Felten; havde Marketenderi og Vask for Soldaterne. Efter Krigen fik han Arbejde som Smed hos Caspersen, hos Eichoff o. fl. Steder, sidst hos B. & W., indtil han i 70 søgte og fik den Formandsplads hos Møller & Jochumsen. Han var en tætbygget, undersætsig Mand. »Horsens Avis« har af hans Taler refereret, at han anbefalede sig selv som »ret og slet Smedesvend, men hans Vandel var pletfri«. Han mente endvidere, »at være i Besiddelse af en fast og urokkelig Villie, om end ikke af stærke Aandsevner, men disse sidste kunde jo efterhaanden komme«. Hans politiske Program var mere præget af jysk Demokrati end af Piosk Socialisme, men selv om han stillede sig i Tilslutning til Venstre — imod en moderat Venstremand — var hans Higen dog især, at Arbejderne kunde blive repræsenteret som de havde Krav paa lige med andre Samfundslag. »Der er ikke Tale om Oprør, men Arbejderne vil være med«. Skønt Modkandidaten blev anbefalet som »en agtet og gudhengiven Mand«, og Gronemann stemplet som en der »ikke kjender noget Fædreland«, fik han dog det respektable Stemmetail 383.

Gronemann
giver op.

Restaurationen gik det ikke saa godt med. Dels var Madelaires »Dannebrog« Arbejdernes egentlige Hovedkvarter, og dels tog saa mange af dem som søgte Gronemann deres Fortæring paa Klods, saa han tilsidst kørte fast og maatte indstille Forretningen. Han nedlagde sin Post som Kredsformand allerede inden Udgangen af 1872 og afløstes af Former Chr. Jensen. Kort efter forlod han Byen og fik Arbejde paa Strømmen i Randers. Her fik han 1875 Tilbud om en Formandsplads hos det nye Skibsbyggerfirma Brdr. Wang i Aalborg, og da det gik itu, arbejdede han hos de Franskmænd, som byggede Limfjordsbroen. Hans politiske Interesse var stadig levende. Baade i Randers og Aalborg optraadte han som Taler, naar Lejlighed bød sig, og han var ved Folketingsvalget 1876 med til at vælte den tidl. Justitsminister Klein i Aalborg ved sin Agitation for Venstremanden Grev Tramp.

Efter et kortere Ophold i Thisted rejste han i Nov. 1877 tilbage til København, hvor han til kort før sin Død 1. Maj 1900 arbejdede som Smed paa Refshaleøen. Af hans Børn, han var gift to Gange, var en Søn, Vald G., Cigarmager og en Periode et virksomt Besty-

relsesmedlem i »Enigheden«. Johan Henrik Gronemann ligger begravet paa Assistens Kirkegaard.

Mens Gronemanns Virksomhed væsentligt var begrænset til Horsens og Bjerre Herred og strakte sig over mindre end 1½ Aar, blev hans Arbejdsfælle Johansens af betydelig større Udstrækning, baade i Rum og Tid. Han er den som i 70'erne bragte Socialismen videst omkring i Jylland, videre end Geleff, for mens denne holdt sig til de øst- og nordjyske Byer, gik Johansen ud »paa de udyrkede Marker« og blev ved, til han sidst i 70'erne ikke kunde mere.

Chr. Johansen, hvis Navn og Ry var saa kendt i Arbejderkredse dengang, at man blot behøvede at bekendtgøre: »Møllebygger Johansen vil være nærværende« for at faa fuldt Hus til et Møde, hed pudsigt nok slet ikke Johansen, men *Christian Johan Frederiksen*. Da han 1871 meldte sig til Tjeneste for Arbejdersagen, var han en 43 Aar, gift og Familiefar, og ligesom Gronemann en temmelig ny Mand i Horsens. Han stammede fra Daugaard, hvor hans Far var Husmand og Møllebygger Johan Fr. Sørensen. Selv blev han født 30. Nov. 1828. I Ungdommen tjente han hos Bønder, og efter at have lært Far'ens Profession etablerede han sig og fik godt Arbejde ved Vejleegnens mange Vand- og Vindmøller. 1848—50 var han med i Krigen og deltog i Slaget ved Frederiksstad. I Aarene derefter havde han, som nu var bleven gift, forskellige Smaaejendomme, i Raarup Sogn, i Grejsdalen, paa Hover Mark. Sidst i 60'erne i Ømkuler, tæt ved Vejle. Til Tider havde han haft mange Folk i Arbejde, til andre Tider var der knapt at bestille. 1869 flyttede Familien til Spedalsø i Horsens, og de følgende Aar arbejdede Johansen hos Møller & Jochumsen der. Saa er det, Geleff ankommer og sætter Sindene i Bevægelse, men det synes, som om Johansen er blevet endnu mere grebet af M. A. Sommers Tale, da han fulgte efter. I hvert Fald er han blevet »vakt« som Socialist. Han bliver Medlem af Internationales første Bestyrelse og Formand for Tømrernes, Murernes og Snedkernes Sektion. Johansen blev efterhaanden en mere veltalende Mand end Gronemann og sammenlignet med denne var han en Goliath at se til. Gamle Folk i Horsens husker ham som en stor Mand af et venligt Væsen og med et kraftigt Organ. Alle-rede i December 71 indrykker han i Avisen en Henvendelse til d'Herrer Tømrer-, Murer- og Snedkermestre i Horsens! hvori han forudsætter, at de er bekendt med, at »en stor Del af os har tilsluttet

Møllebygger
Johansen,
Horsens.

os den internationale Arbejderforening«, men det maa de ikke misforstaa og anse Svendene for modvillige og fjendtlige; de ønsker kun, at Mestrene snarest mulig vil søge Misforholdet mellem Lønninger og Priser nogenlunde hævet og Arbejdstiden nedsat til 12 Timer med 2 Timers Hvile- og Spisepause. Paabegyndt Arbejde skal nok blive gjort færdig til den gamle Pris, hvorfor de haaber paa Imødekommenhed, »da vi agter med Lempe og ad Fredens Vej at bringe Ligevægt i vore Kaat«.

Samtidig retter han en Henvendelse til Murerne, Tømrerne og Snedkerne paa Landet, og opfordrer dem under Henviisning til foranstaaende, til »som Brødre at slutte Eder til os, da det er nødvendigt, at vi slutter os sammen, hvad enten vi bor paa Land eller i Stad og retter Eders Arbejds løn og Tid med vor, da I jo lider under samme Kaar som vi og maa have samme Ønsker.

Christian Johansen.«

Sine Talegaver udfoldede han ved Møder baade i Horsens By og i Omegnen. I Juni indviedes Afdelingens Fane, som Johansen havde givet Udkast til. Den var en 3 m² rød Dug, hvorpaa var fremstillet et Lam og en Løve liggende Side om Side. Over Dyrene rakte en hvid Mand og en sort Mand hinanden Haanden, og rundt om det hele snoede sig en Krans af Egeblade. Som man ser, et Fredens Tegn mere end en Oprørsfane, og med Symbolikken hentet i Skriften. Johansen var et religiøst Gemyt; han bekendtgjorde, at han »om Gud vil« holdt socialistiske Foredrag i »Dannebrog« hver Torsdag Aften. Han stillede sig som før omtalt til Folketingsvalget Sept. 72 i Horsens og fik det højeste Stemmetail nogen Arbejderkandidat fik ved dette Valg, nemlig 393. Hans Modkandidat var den senere saa kendte Fredsforkæmper Fr. Bajer, dengang en ung Løjtnant og Lærer, som var Venstremand, og Johansen havde ikke været utilbøjelig til at ville trække sig tilbage for denne som et Led i Alliancepolitikken. Men Bajer var saa uridderlig paa et Møde at hentyde til, at Johansen engang havde faaet Fattighjælp, og saa var der Blod mellem dem. Johansen havde nemlig efter et Ulykkestilfælde faaet et »Kommunelaan« paa en Snes Rigsdaler, men forlængst betalt dem tilbage, og i Harmen over Bajers Optræden stod baade Gronemann og Johansen frem paa et stort Vælgermøde paa Markedspladsen og anbefalede alle, som ikke kunde stemme paa Johansen, at stemme paa Højrekandidaten, fremfor paa denne taktløse Venstremand. Naturligvis var

Opstillet
mod Fr. Bajer.

Johansen ellers orienteret til Venstre og betonedede altid i sine Taler det rent praktiske i et Samarbejde mellem Arbejdere og Bønder. Han var ikke selv opstillet ved Valget 1873, men ved et Møde i Aarhus forud for Valget holdt han en Tale, som giver os et Begreb baade om hans Politik og hans Retorik. Han udtalte bl. a., at

Chr. Johansen,
Møllebygger
1878—1913.

»det var enhver Frihedsmands Pligt at overse mindre Uoverensstemmelser for Enighedens Skyld«. Ikke at vi skulde gaa op i Venstre, men de to Partier burde følges ad saalænge man havde Interesser sammen, og han haabede, den Tid maatte komme, da man kunde staa paa egne Ben. Ifølge »Aarhus Amtstidende« skal han videre have skildret den sociale Ulighed og krævet ens Skolegang for rige og fattige Børn, og bedre Alderdomsforsørgelse og en Grundlov, »hvis Retfærdigheder ikke er afpasset efter Pengepungen«. Han gik saa over til at imødegaa de »Skrækkebilletter«, man havde gjort af Socialismen. Den indeholdt intet, som kunde skræmme svage Sjæle. Det var en falsk Beskyldning, naar man sagde, at Socialisterne vilde »dele«. »Imidlertid klæbede der ofte megen Uret ved Oprindelsen til de store Besiddelser. Hvorledes var saaledes mange Godser opstaaet? Hvad Modstanderne navnlig søgte at skrække Arbejderne med, var Religionen, som de tildels ikke selv troede paa. De tror ikke selv, hvad de siger, men de kæmper kun for Penge. Bl. a. henviser de Arbejderne til det Skriftsted: I dit Ansigts Sved o. s. v. Men de husker ikke paa, at det samme Ord er sagt til dem selv. Der var mange, som, hvis man man spurgte dem, naar de havde svedt sidst ved at arbejde, maatte blive forlegne. Der er tre forskellige Baand, den undertrykte Stand er bundne med. Det ene kunde lignes ved et Silketov, som Forrettighedernes Mænd havde faaet lagt paa Folket. Men det Vaaben, der kunde overskære Baandet, var Valgretten. Det andet Baand var at ligne ved en Guldlænke. Den var f. Eks. de mindre Embedsmænd bundet med. Selv om de i deres Hjerte nærede gode og frisindede Meninger, turde de mangen Gang ikke ytre dem, for ikke at miste deres Embede. Det tredje Baand endelig var en gammel Jernlænke. Det var Næringssorgen, som var den værste Lænke at ryste af sig. I Stedet for at blive vist Medlidenhed og Kærlighed, vises der tit Arbejderne Haan og Foragt. Kampen mod vore Modstandere kan meget godt føres ad Lovens Vej, skønt Loven ofte er moralsk uretfærdig. Lov og Ret er to forskellige Ting. Indret Loven efter Kristendommens Fordringer, da vil Lov og Ret blive eet. Et Menneske lærer indtil sit 14. Aar, at han ikke maa skade sin Næste, navnlig ikke slaa ihjel. I det 22. Aar byder Loven ham at slaa ihjel paa Kommando. Naar det gjaldt Krig, lød det store Ord fra

Magthaverne: Enighed gør stærk. Men naar Arbejderne vil benytte det samme Ord i Kampen for Menneskerettigheder, da kaldes Anvendelsen Mytteri!«

De samme Tanker, Fattigdommens Følger for Børn og Gamle, Krigens Afskyelighed, Sammenslutning i økonomisk Henseende som Modvægt mod Kapital og Konkurrence og i politisk Henseende imod Trykket fra de aristokratiske Partier, alle borgerlige og menneskelige Rettigheder for enhver, som opfylder sine Pligter, gaar gennem de fleste af Johansens Taler; store Stykker af dem vilde forekomme os god socialdemokratisk Tale den Dag i Dag.

Lige saa gerne Arbejderne hørte ham, lige saa hadet og forfulgt blev han af Myndighederne, specielt af Herredsfoged Wolff i Bjerre Herred, desaaarsag i »Socialisten« kaldet »Crone den Lille«. Hvor stærkt end Johansen betonedede, at Forandringen i Samfundsforholdene skulde ske »med Lempe og ad Fredens Vej«, han skulde gøres til en Revolutionsmand, som det var farligt at have gaaende løs. — Efter Forbudet mod Internationale, som jo ogsaa ramte Provinsafdelingerne, var Johansen den drivende Kraft bag Oprettelsen af nye Foreninger. Det er ham som udlægger Programmet og redegør for Lovene, da Horsens Arbejdere 24. August 1873 stifter »Dansk socialdemokratisk Arbejderforening« paa Ruinerne af den »internationale«. Formand bliver en ung Skræddersvend S. Petersen, som vist gør et energisk Arbejde et halvt Aars Tid, men derefter drager til Skanderborg, hvor han senere blev Formand for Partiforeningen. Johansen blev kun Suppleant til Bestyrelsen. Paa Demokratisk Forenings stiftende Møde i Aarhus en Uge senere talte Johansen under saa stor Begejstring, at et Tog paa halvandet Hundrede Arbejdere fulgte ham til hans Logi efter Mødet. Men han holdt i denne Periode talrige Møder, i Horsens, Vejle, Assendrup, Skanderborg, Hørning og Albæk Kroer, o. fl. St. I Reglen blev Møderne ikke bekendtgjort i Avisen for ikke at alarmere Øvrigheden, men Johansen lod skikke Bud til det paagældende Sted, hvor saa Meddelelsen bragtes fra Dør til Dør. Om Foraaret havde Herredsfoged Wolff forbudt ham at holde Friluftsmøde i Smedskærslund, ude ved Vrigsted, hvor hans Kone var fra, hvorfor Mødet holdtes indendørs hos en sympatiserende Husmand, men for aabne Vinduer, indtil Herredsfoged og Sognefoged arriverede og dekreterede Vinduerne lukket. Øvrighedspersonerne skal ved denne Lejlighed være blevet hilst med Haanlatter, hvad der fik Galden til at flyde over hos »Crone den Lille«.

Johansen
fængsles.

Da han havde faaet samlet tilstrækkeligt »Materiale« mod Johansen, gik han i Aktion. En Mandag i September havde Hans Jørgen Nielsen fra Fredericia indbudt Kolding Arbejdere til Møde for at faa oprettet en demokratisk Arbejderforening og stillet dem den populære Møllebygger i Udsigt som Taler. Men hvem der ikke kom var Johansen. Han var nemlig Lørdag Aften taget til Fange af Wolffs Gendarmere paa Landevejen ved Barrit og sat i Sønder Bjerger Arrest, hvorfra han om Søndagen overførtes til Horsens. Her holdtes han en Tid i Arrest, skønt Partifællerne tilbød at kautionere for ham, ifald han blev løsladt. Nu iværksatte den demokratiske Forening Indsamling til hans Familie, en »Damekomité« blev nedsat, hvis Medlemmer skiftedes til at bringe Johansen Mad i Arresten, og da han endelig nogle Uger senere slap ud mod en Bøde paa 20 Rdl. — Wolff havde vist Rapporter paa, at Johansen havde kaldt ham Idiot — betalte Partifællerne i Aarhus Bøden for ham.

Januar-Februar 74 slog Johansen sig sammen med Mogens Sommer og en Tid med Zimmermann, eller de hængte sig paa ham. Det var ved et Møde i Aarhus, hvor Sommer efter Johansens Tale »paa en smuk og hjertelig Maade forklarede den rette Betydning af vor fælles Bøn Fadervor«, at Forsamlingen skillingede sammen til Johansens Bøde. I Randers forbød Politimesteren J.s og Z.s Møde, men Tournéen fortsatte med god Tilslutning nordpaa til Aalborg og Nr. Sundby. Herfra gik Johansens Færd vestpaa, til Holstebrokannten og Byerne sydefter til den nyanlagte Havneby Esbjerg. Paa Fanø blev han trakteret med Prygl og jaget bort med Stenkast af de konservative Styrmandsspirer fra en Skole dør.

Missionærselskabet fik han kun Besvær og Ærgrelse af. I København havde Zimmermann gjort sig umulig ved sit Miskmask af frikirkelig Mission, socialistisk Agitation og Dilettantkomedie, og var blevet offentlig desavoueret af Centralbestyrelsen. Sommer holdt sig ogsaa klogeligt paa Afstand af sine tidligere Partifæller i Hovedstaden. Det er derfor forstaaeligt, at der ved Efterretningen om, at disse to nu »gjorde« Jylland, kunde fremkomme kritiske Bemærkninger om Agitationen i Provinsen. Skræder Holm kaldte den ved en Lejlighed »forsømt og uheldig ledet«. Samtidig tog Partiforeningen i Horsens, som nu havde bortkastet sit »Dansk« og blot kaldte sig »Demokratisk Arbejderforening«, Spørgsmaalet om et Agitationsfond op til Behandling, og Formanden motiverede dette i Udtryk om Arbejderne og de 8 Skilling, de i Reglen maatte betale i Entré til

Rejse-
missionærer.

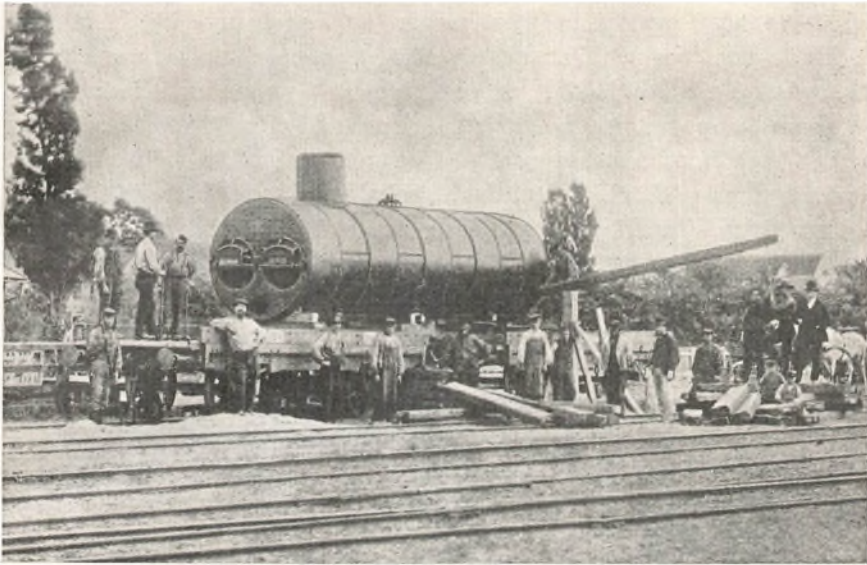
Møder, som Johansen fandt fornærmelige for sig. Det førte til et Brud mellem ham og Horsensforeningen, og i »Socialisten« fik han optaget en Artikel, hvori han med sund Logik spørger Holm, hvor det da er paa Sjælland eller andre Øer, at der overhovedet er ordnet nogen Agitation, siden den *han* har drevet i Jylland skal kaldes forsømt. Han indbyder dem, der taler saa meget om den slette og uheldige Agitation, til at vise, hvad de selv har bestilt. For han har ofret sig ved at »gennempløje Jyllands Heder, hvor man ingenlunde finder Tilhængere i enhver By, men tvertimod møder Haan og Foragt, bliver truet med baade at stenes og skydes, og ikke sjælden staar iblandt en Forsamling lig et Lam midt iblandt en glubende Flok Ulve, og saa ikke engang er garanteret Politiets Beskyttelse, men derimod kan vente det modsatte.«

Utvivlsomt med fuld Ret tilbageviser han Insinuationer om, at Agitationen er en Pengespekulation i Entré-Skillinger. Disse Penge vilde brænde paa hans Samvittighed som Ild, om ikke han desværre havde haft dem haardt nødig til sig og sin Families Underhold. Men forøvrigt er han navnlig under hans sidste Rejse til Vestjylland kommen saa dybt i Gæld og bleven saa ødelagt i økonomisk Henseende, at hvis Meningsfællerne ønsker, han skal fortsætte Virksomheden, maa de godhedsfuldt støtte ham og snarest, da han ellers bliver nødt til at trække sig tilbage.

Agitatorers
Kaar og Løn.

For at forstaa denne Situation maa man erindre, at Foreningerne ikke ejede Midler til at lønne Agitatorer eller Talere af. Der toges altid Entré til Møderne, ogsaa i Internationale i København, til Dækning af Udgifterne. Internationales Protokol oplyser under 3. April 73: »Borger Würtz antages som Agitator for Foreningen. Lønnen vil blive, hvad hans Virksomhed i ovennævnte Retning vil indbringe.«

Da Klein paa sin store Provinsrejse i Juni kom til Horsens, fik han vist bragt en Forsoning i Stand. Han kunde i hvert Fald forsikre, at der ikke herskede nogen Misstemning mod Johansen, hverken i Horsens eller København, og opfordrede ham til fortsat at virke som Agitator i de Distrikter, hvor der endnu ikke var nogen Bevægelse. Det gjorde Johansen ogsaa, men for sin Families Skyld maatte han efterhaanden indstille Rejserne og passe sit Arbejde. Da han ikke kunde faa Arbejde som Svend eller Arbejdsmand, løste han Tømremesterborgerskab i 1875 og ernærede sig endnu kummerligt et Par Aar i Horsens. Ved Folketingsvalget 1876 opstillede Partifællerne i Skanderborg ham mod Venstremanden Jensen-Toustrup,

Arbejdere fra Møller & Jochumsens Fabrik i Horsens lægger en Kedel paa en Jernbanevogn, 1875.
Femte Person fra venstre, Manden nederfor Fyrhullerne, er Chr. Johansen.

men han opnaaede kun 74 Stemmer. Socialismen kom ud for stedse stridende Modvind. Og da Pio og Geleff havde opgivet Kampen i København, gav Johansen ogsaa op i Jylland. 1877 rejste han til København, nedsatte sig som Tømrer, og var saa heldig i Begyndelsen af 80'erne at blive en Slags Tømrer-Entreprenør for Fyrvæsenet, hvad der gav ham Arbejde og Fortjeneste gennem 15—16 Aar. Midt i Halvfemserne fik han noget Arbejde for Filantropen, Fabrikant Carl Petersen, som stod i Begreb med at oprette Herberget for Hjemløse i Dronningens Tværgade. Denne Mand havde faaet Tillid til Johansen og Respekt for hans Retsind og sociale Forstaaelse. Han tilbød ham Ansættelse som Forvalter eller Bestyrer af Herberget, og her var Johansen et Par Aar en omsorgsfuld Herbergsfatter for nogle af Samfundets mest forkomne. Han var nu blevet en ældre Mand, Hustruen døde 1899, og han var baade fattig og ene. Da han ikke kunde arbejde mere, levede han af Alderdomsunderstøttelsen og sine Veteranpenge, til han døde 3. Maj 1913. I København deltog han ikke i Partiarbejdet, men han var en tro Socialdemokrat hele sit Liv. Hans Fortjenester som Agitator i den Tid, da det oftest kostede Brød og Helsen at tale Underklassens Sag, var ved hans Død gaaet

helt i Glemme, og kun fulgt af nogle faa Slægtninge blev han stedt til Hvile paa Vestre Kirkegaard. Møllebyggeren fra Horsens kunde ellers nok have fortjent at blive fulgt til Graven med røde Faner. Faa har saa opofrende og uforfærdet som han tjent Socialismens Sag.

Fredericia var mærkeligt nok ikke med i Geleffs Rejseplan 1871, skønt den store I. P. Schmidts Tobaksfabrik, som efter Krigen var flyttet dertil fra Flensborg, havde en Stab af Arbejdere, som paa Forhaand maatte formodes at være rede til at slutte sig til Socialismen. Der var adskillige Tyskere blandt Cigarmagerne og desuden andre, som havde været i Forbindelse med tysk Arbejderbevægelse. Imidlertid er det først Würtz, der, maaske som Cigarmager, tager sig paa at knytte Forbindelse med Fredericia. Han faar i Efteraaret 1872 baade oprettet en Afdeling af Internationale og faar, hvad der paa sin Vis er epokegørende, den derværende Cigarmagerforening indmeldt som Filial af »Enigheden« i København og faar dens Strejkekasse sluttet sammen med Internationales Fælles-Strejkekasse. Det første Skridt i Danmark henimod Forbundsdannelse og faglig Centralisation. Imidlertid fik Socialismen i Fredericia en Fører, som ragede højt op blandt den hele Skare af Gennembrudsmænd, en særpræget Personlighed, som i flere Henseender adskiller sig fra de øvrige østjyske Agitatorer, bl. a. derved, at han hverken havde Berøring med den Bjørnbakske Idéverden eller med det Element af Religiøsitet, der bl. a. gjorde Chr. Johansen til noget af en socialistisk Lægprædikant. Denne Mand var *Hans Jørgen Nielsen*.

I »Fredericia Socialdemokrat« skrev H. J. Nielsens mangeaarige gode Ven, nu afdøde Cigarfabrikant Peter Nielsen i 1924 en Artikelserie om den ældste Partibevægelse i Byen og om dens Leder; den er saa oplysende, at vi væsentlig kan bygge Fremstillingen paa Uddrag heraf. P. Nielsen skriver:

»En fredericiansk Cigarmager ved Navn Peter Olsen bragte Socialismen til Fredericia i Vinteren 1867—68, efter at han i nogle Aar havde opholdt sig i Hamborg, hvor han var Medlem af den socialdemokratiske Forening. Den 9. Juni 1868 stiftede han Cigarmagerens Sangkor, der fik saa stor Betydning for Socialdemokratiet i Fredericia. (Sangkoret har eksisteret siden.) Samtidig med Bevægelsen blandt Cigarmagerne drøftedes Socialismen, dog mere stilfærdigt, blandt en lille Kreds af Borgere, der jævnlige samledes hos Restauratør A. Christensen, Hjørnet af Vendersgade og Oldenborggade. Sjælen i denne Kreds var Fuldmægtig paa Kæmnerkontoret *Hans*

Jørgen Nielsen. Han var født her i Byen 10. Februar 1842. Faderen var Økonom ved den daværende Fattiggaard i Dronningensgade. Hans Jørgen havde fra sin tidligste Ungdom Lejlighed til paa nært Hold at iagttage Følgerne af Fattigdommens Forbandelser. Faderen havde ifølge sin Stilling Samkvem med Kæmneren, Kammerraad Valeur, og denne havde ofte Lejlighed til at iagttage og stifte nærmere Bekendtskab med Hans Jørgen og blev tidligt opmærksom paa den opvakte Drengs selvstændige Karakter og sjældne Evner.

*Hans Jørgen
Nielsen
1842—1884.*

Da Hans Jørgen var konfirmeret, sattes han i Købmandslære. Kæmneren udtalte Gang paa Gang sin Misbilligelse af, at Drengen skulde gaa Handelsvejen i Stedet for at læse. Faderen havde dog ikke Raad dertil, men efter nogle Aars Forløb sendtes Hans Jørgen alligevel til København for at frekventere Blaagaards Seminarium. Paa Grund af sin selvstændige Opfattelse af forskellige Spørgsmaal havde han ved forskellige Lejligheder haft skarpe Sammenstød med Pastor Johs. Clausen og var derved faldet i Unaade hos Præsten, og da denne ikke lagde Skjul paa dette overfor Censorerne ved Seminariet, blev Følgen, at Nielsen ikke fik sin Lærer-Eksamen.

Han forlod Seminariet og forsøgte at ernære sig som Huslærer, men havde det hidtil været trange Kaar, blev det endnu trangere, efter at han i København havde indgaaet Ægteskab. Havde han i sin Barndom lært at kende Livets Skyggesider paa Afstand, saa lærte han dem nu at kende paa nært Hold. Forældrene maatte træde til, og ved deres Hjælp vendte han tilbage til Fredericia med Kone og Barn. Han fik Ansættelse som Fuldmægtig paa Kæmnerkontoret og fik samtidig et Par Timers Beskæftigelse paa et Privatkontor, saa hans Stilling under disse Forhold var ret taalelige. I sin Fritid kastede han sig over forskellige Studier, og især af Fr. Drejers Skrifter. Det var særlig Læren i disse Skrifter, han docerede for den lille Kreds i Christensens Lokale.

*Kæmner-
fuldmægtig.*

Lørdag den 19. Oktober 1872 stod følgende Annonce i Fredericia Avis: »Undertegnede agter førstkommende Mandag Aften Kl. 8½ i

Hotel Kronprins Frederiks Sal at holde et socialistisk Foredrag om Arbejdersagen. C. Würtz.« Det var Formanden for Internationale i København. Værten blev truet til at sige Nej til at leje Lokalet ud, og Mødet blev henlagt til Cigarmagernes Foreningslokale hos Restauratør Meyhoff, Prinsensgade. Vinduerne blev taget af før Tiden, for at ikke Modstanderne skulde knuse dem, og før Tiden var Mødelokalet fyldt til Trængsel, og flere Hundrede Mennesker stod udenfor, deriblandt Byens Borgmester med hele sin Politistyrke, 2 Mand og Arrestforvareren. Mødet blev afholdt. Efter dette Møde samledes en Skare Cigarmagere, Hans Jørgen Nielsen, Værtshusholder Christensen og Baadfører S. Jacobsen med Würtz i et Baglokale. Her stiftedes saa en Afdeling af Den internationale Arbejderforening. Hans Jørgen Nielsen blev anmodet om at overtage Formandspladsen, men han mente ikke, han i Følge sin Stilling kunde tage den, men han lovede at bistaa med Raad og Daad, og Baadfører Jacobsen valgtes. Cigarmager P. Olsen blev Dagen efter Mødet tilsagt til Møde paa Politistationen og blev truet med Sagsanlæg af samtlige københavnske Politibetjente, som han i Mødet var kommen til at betegne som »forbandede Tyveknægte«. Kort efter samledes han en Aften til Afsked med Sangkoret og tog saa til Hamborg. Her døde han 7 Aar efter i Fattigdom.

Afsked.

Under en Løn- og Skattekonflikt paa Cigarfabriken fik Nielsen Lejlighed til at se en Liste med Beregninger over Cigarmagernes Indtægt og Skatteansættelse. Da han konstaterede, at Tallene var for høje, tog han en Afskrift af Listen og gav den til en Cigarmager, der gav Løfte om ikke at fremlægge den. Cigarmagerne forlangte hos Mesteren at faa Lønforhøjelse, saa Lønnen blev som af Fabriken opgivet, og da Mesteren erklærede det hele som Opspind og Løgn, rev Cigarmageren Listen op af Lommen og sagde, at her var Beviset. Det blev Aarsag til, at Byraadet hurtigt blev indkaldt til ekstraordinært Møde, og Kæmneren blev hentet og befaleet til at afskedige Hans Jørgen Nielsen. Kæmneren vægrede sig derved, da han ikke kunde undvære Nielsen, men da man truede ham med, at Kæmneriet vilde blive taget fra ham, maatte han bøje sig, og Nielsen blev afskediget. Da det var hos Byraadsmedlem, Fabrikant Seidelin, han havde nogle Timers daglig Beskæftigelse, fik han ogsaa her sin Afsked. Ved en Sangfest til Fordel for de Strejkende blev Nielsen tiltalt af en Mand, der sagde: »Der er mig fortalt, at De har en ualmindelig god Forstand. For Deres egen Skyld vil jeg haabe, De vil

bruge den rigtig.« Nielsen svarede: »Den Forstand, jeg har, skal, saalænge jeg lever, stedse staa til Raadighed for Ret og Sandhed samt for de undertrykte og mod Undertrykkerne.« Han holdt sit Ord.

Nielsen hjalp de Strejkende paa bedste Maade, og der tilraadedes ham at aabne en Beværtning. Der lovedes ham god Søgning. Følgerne af Forfølgelserne mod ham viste sig paa den Maade, at ingen vilde leje ham et passende Lokale. Musiker Friis tilbød sluttelig at leje ham en Lejlighed i hans Ejendom, Bjergegade 13. Huset var gammelt og Lokalerne smaa, men Nielsen havde ikke andet Valg. Lejemaalet blev fra April Flyttedag. Indmeldelserne i Internationale var i jævn Tiltagen, og Møderne holdtes i Christensens Lokale, hvorfor Medlemmerne blev inddelt i Sektioner, saa de skiftedes til at holde Møder. Ved disse holdt Nielsen belærende Foredrag. Under et saadant Møde var det, at en Vævemester kastede en Kampesten gennem Vinduet mod Nielsen, som dog undgik at blive ramt. Voldsmanden blev fanget af Cigarmagerne og fik Kvittering for sin Daad.

Hans Jørgen Nielsen var stadig udsat for Forfølgelser, ogsaa efter at hans Restauration var aabnet. Naar der om Aftenen holdtes Møde hos ham, kom en Politibetjent N. og satte sig indenfor Døren. Denne Frækhed blev tilsidst Cigarmagerne for meget. En Aften slukkede de Lyset, og Betjenten fik sig en Omgang og blev smidt ud. Siden kom han der ikke. I Maj Maaned udbrød der en Mælkerevolution i Byen, og skønt Nielsen ikke var hjemme, men paa en Agitationsrejse, fik han Skyld for Revolten.

Den internationale Arbejderforening her i Landet blev forbudt og opløstes. Nielsen dannede saa Den demokratiske Arbejderforening, som dog kun fandt ringe Tilslutning, og Bevægelsen sygnede hen. Næringsssorger tyngede den forfulgte Mand og nedbrød hans i Forvejen svage Helbred, og da hans Hustru angrebes af Tyfus, blev hans Stilling aldeles fortvivlet. Gennem Kammerraad Valeur blev der fra Byens Storborgere givet ham fordelagtige Tilbud, blot han vilde opgive sin Virksomhed for Socialismen, men han vilde ikke svinge den Sag, der var hans Livsopgave. I 1875 døde en af Sangerne, og Nielsen tolkede ham et gribende Farvel i »Socialisten«. Da Nielsen var heldig at faa en bedre Lejlighed i Købmagergade, blev Forholdene mere tilfredsstillende for ham. Pio, Brix og Geleff blev løsladt, og der kom en Overgang mere Fart i Arbejderbevægelsen her i Byen. I Sommeren 1875 kom Digteren U. P. Overby til Fredericia og talte ved et Møde i Nielsens Lokale, hvortil Soldater var forbudt Adgang,

Modgang
og Forfølgelse.

men enkelte trodsede Forbudet ved denne Lejlighed. Der var samlet mange flere Mennesker, end der kunde være i Niensens Lokaler, og Vinduerne blev aabnede, saa Folk, der stod udenfor, kunde høre.

Ogsaa andre Steder fra var man ude efter Nielsen, og han fik af og til Besøg af en fremmed Person. Nielsen overraskede engang denne Person, da han stod og undersøgte Papirerne i hans Chatol. Manden vilde slaa det hen i Spøg, men fra anden Side fik Nielsen at vide, at det var den kendte københavnske Opdager, Rudolf Petersen. Han kom der en Gang senere, men da en Gæst lod ham vide, at man kendte ham, forsvandt han.

Der var hvert Aar Grundlovsfest i Trelde Skov paa en naturskøn Høj, som Nielsen gav Navnet »Haabets Bakke«, fordi han haabede, der vilde oprinde bedre Tider for Socialdemokratiet. Tilslutningen blev dog mindre Aar for Aar, og da Nielsen i 1881 var saa svag, at han med Møje naaede Hyby Fællede, var det forbi med disse Fester. Henimod Slutningen af 1882 tog Sygdommen til, saa han maatte holde Sengen.

H. J. Niensens
Død.

Lørdag den 12. Januar 1884 kaldte han sin Kone og sine Børn ind til sig for at sige dem Farvel, da han følte, han skulde dø. Paa Konens Spørgsmaal, om hun skulde hente en Præst, svarede han: »Han kan dog ikke hjælpe mig.« Hans Kone spurgte da, om han vilde have en Præst til at tale ved hans Begravelse. Hertil svarede han: »Lad tale, hvem der vil, blot der bliver talt Sandhed, da kan mit Eftermæle ikke tage Skade.« Han takkede sin Kone for den Støtte, hun havde været for ham, og formanede Børnene til at være gode ved deres Moder. Saa drog han det sidste Suk, og et ædelt Menneskes Livslys var slukket. Han blev knap 42 Aar.

Ved Begravelsen holdt Pastor Valeur en gribende Sørgetale, hvori han omtalte den bitre Lod, det er for et Menneske at ofre sig for en Idé, han anser for ædel og stor og som Løn herfor kun vinder Uforstaaelse. Ubestikkelig og redelig i al sin Færd bukkede Hans Jørgen Nielsen under i Kampen for sin hellige Sag. Omkring Graven stod mange Mennesker, og blandt disse mange, der havde været med til at forfølge ham i Livet, men nu efter hans Død anerkendte de alle hans Storhed og Martyrium.«

Saa vidt Peter Nielsen. Hans Jørgen Nielsen var altsaa ikke Kropsarbejder eller Fagforeningsmand, men en »Intellektuel« ligesom Pio. Han var ogsaa den af Jyderne, som var nærmest paa Bølgelængde med Pio og hans Socialisme.

Han deltog ogsaa i Agitationen udenfor Fredericia; holdt Møder paa Strækningen Aarhus—Kolding og gjorde sig store Anstrengelser for at holde den svage Bevægelse oppe i sidstnævnte By, hvor Würtz i December 1872 havde faaet stiftet en Sektion. Ved flere Lejligheder talte han sammen med Chr. Johansen, og han ledsagede Frk. Wulff paa hendes Tourné i Østjylland i Foraaret 1874. Blandt andet Erfaringerne herfra og Iagttagelser med Hensyn til Udviklingen i København, Kleins Vanskeligheder i Centralbestyrelsen, som han fulgte nøje gennem »Social-Demokraten«, bragte ham til at skrive nogle Betragtninger over »Agitationens Nytte og Betydning« og over Problemet »Er Opposition heldig?«, som han fik optaget i »Social-Demokraten« i September 1874. Han viser sig her som Tilhænger af Førerprincippet og af en stram Disciplin i Partiet. Altfor mange viser en Tilbøjelighed til at ville have sine egne Meninger ophøjet til Lov og føler sig forurettede, hvis det ikke sker. »Det maa staa klart for En, at selv i det frieste Samfund maa den Enkeltes individuelle vige, hvor Almenvellet, eller her Partiformaalet, kræver saadant; man skal undlade alt Kævl om »Fedtpotter«, naar der blot er Enighed om Hovedprincipperne, og man skal saa omtrent blindt hen lystre Lederes Parole, naar disses Dygtighed og Paalidelighed har staaet sin Prøve«. For ham ligger Agitationens betydningsfuldeste Opgave indadtil nemlig i »at genoprette Organisation og Parti-Disciplinen, uden hvilken ethvert Parti gaar sin Opløsning imøde«. Men ogsaa udadtil er der adskilligt at tage fat paa, og man maa i København ikke tro, at Bladets Agitationsvirksomhed »kan holde Sagen gaende, endsige skaffe den Fremgang«. Dertil er dets Udbredelse i Provinsen for ubetydelig. En forstandig og velledeet mundtlig Agitation maa tillægges den største Betydning, og Valget af Mænd maa foretages med største Forsigtighed. Med Adresse til Zimmermann, men ogsaa med et Sideblik til Chr. Johansen, som aabenbart ikke har været H. J. Nielsens »Type«, skriver han, at en hel Del af den hidtidige Agitation har bestaaet i at »tærskes Langhalm paa gamle forslidte Temaer, som ovenikøbet enten er fremført i et saa radbrækket Sprog, at Lattermusklerne nødvendigvis maatte sættes i Bevægelse, eller ogsaa med det Ny Testamente i Haanden, som om en socialistisk Agitator var identisk med en Udsending fra »den indre Mission«.

H. J. Nielsen henviser flere Gange til Tysklands Arbejderbevægelse, hvor vi kan lære adskilligt, og blandt andet har man dør en Uddannelsesskole for agitatorisk Virksomhed. Selv har han i Efter-

Nielsen
som Partimand.

Brud
med København.

aaret 1873 holdt en Slags socialistisk Aftenskole for unge Mennesker mellem 14 og 18 Aar. Ved Udgangen af 1874 er Den demokratiske Arbejderforening i Fredericia praktisk talt opløst. Nielsen prøver at føre Partiorganisationen videre ved at samle de Partifæller i en blandet Sektion, som ikke staar i Cigarmagersektionen, og saa forene de to Grupper indenfor, hvad nu kaldes Den social-demokratiske Arbejderforening. Hertz kan imidlertid fastslaa under et Besøg i Fredericia, at »de herværende Socialdemokrater er kun Faa og svagt organiserede. Den Bevægelse, der her opstod i 1871—72 blandt Arbejderne, er næsten ganske hensygnat«. Gennem de følgende Aar var H. J. Nielsen, trods al personlig Kummer, han døjede, en rank Forfægter af Socialismen, men han var næsten ene. Han skrev talrige Artikler til »Social-Demokraten« og blev Medlem af Partiets Hovedbestyrelse paa Gimle-Kongressen, men nedlagde sit Mandat efter Pios og Geleffs Bortrejse som Protest mod den Behandling, Pio, og nu hans Eftermæle, var Genstand for. Saa ubetinget Pionist var han, at han endogsaa skrev til »Hejmdal« i Chicago for at tage Pio i Forsvar og for at imødegaa de Fremstillinger af Omstændighederne ved Bortrejsen, som han havde erfaret, at Bladet havde bragt. Hverken de nye Ledere eller deres Orientering mod »Grundlovsværnerne« kunde han med, og han tog efter Købmagergadekongressen Initiativ til Indkaldelse af de Foreninger, som ikke var tilsluttet Centralbestyrelsen, med det Formaal at oprette et særligt Parti. Paa dette Møde i Aarhus August 1877 dannedes et »socialistisk Forenings-Forbund«, som han blev Formand for, og under Paavirkning især af Aarhusførerne Bliesmann, Thomsen og Sørensen blev dette efterhaanden til et »jysk socialistisk Parti«. Men det bestod kun af nogle Generaler uden Hær. 1878 smuldrede Resterne bort.

Netop omkring den Tid, da Hans Jørgen Nielsen døde, var Strømmen begyndt at vende ude omkring i Provinsen. I Fredericia havde Venner af H. J. Nielsen indsamlet Bidrag til en Mindesten for ham. Et smukt Monument blev afsløret paa hans Grav paa Trinitatis Kirkegaard 6. Juni 1886. Samme Dags Eftermiddag afholdtes et Møde paa »Haabets Bakke« i Trelde Skov. Her talte Vennen P. Nielsen til ca. 100 Deltagere om Hans Jørgen Nielsen og sluttede med, at den bedste Maade at hædre hans Minde var ved at genrejse Partiet. Inden Aften havde 50 meldt sig ind.

Pio igen ved Roret.

EFTER AT PIO, BRIX OG GELEFF havde siddet 15 Maaneder i Varetægtsarrest og derefter 20 Maaneder i Cellefængsel, blev de »benaadet« og løsladt paa Kongens Fødselsdag 8. April 1875. Partiet havde under Fængselstiden gjort adskillige Forsøg paa at faa dem fri eller skaffe dem Lempelser under Henvisning til deres »Forbrydelser«s politiske Natur. Pios Mor havde ligeledes været utrættelig. Alt forgæves. De blev under Opholdet paa Vridsløselille trakteret ganske som andre Forbedringshuskandidater. Som andre Fanger blev de beskæftiget med obligatorisk Arbejde: Pio havde haft Skriveri, Brix var Børstenbinder og Geleff Propskærer. Da han engang forsøgte sig som Skriver, nemlig af Vers om Crone, Afrikanus o. fl., fik han to Dages Mørkarrest. Ved Siden af Isolationens aandelige Tortur — først efter meget stærkt Pres fik Pio Lov at faa Sprogbøger til Brug i Cellen — var Kosten den største Lidelse for Fangerne. De kom alle tre ud med ødelagt Fordøjelse og undergravet Helbred. Pio mistede i Fængslet 10 Tænder; da han ikke i Længden kunde fordøje det røgede og saltede Hestekød, levede han i 1½ Aar af bart Sigtebrød og tyndt Øl. Til behagelig Afbenyttelse aftrykte Geleff Opskriften paa den »Rumfortsuppe«, som var en staaende Ret paa Vridsløse: »Man koger en Slump Ærter, en Slump Byggryn, nogle Kaalrabi og andre Roer sammen med et Stykke af en gammel udslidt Droskehest. Facit heraf bliver Rumfortsuppe. Skulde der ved en Fejltagelse falde et gammelt Køkkenforklæde eller et Par Tøfler i Gryden, gør det ikke noget til Sagen: Smagen vil ikke blive væsentlig forandret.«

Førernes
Løsladelse 1875.

Skildringerne af Førernes Fangeliv, som baade Pio og Geleff senere skrev og offentliggjorde, forklarer tilfulde, at de den første Tid efter Løsladelsen var for syge og afkræftede til at tage Del i noget politisk Arbejde. Pio tog Ophold hos en Slægtning i Tureby i Sydsjælland, Brix og Geleff i Holte, og de takkede foreløbig kun skriftligt i »Social-Demokraten« for al Venlighed og Hyldest fra

Partifæller rundt i Landet. Fagforeningerne nedsatte en Komité med P. Holm som Formand, der forestod Indsamlingen af en Erkendtlighedsgave til Førerne, ligesom Kvindeforeninger og Provinsafdelinger satte Fart i Indsamlingen. Man paatænkte at fejre Førerne ved en Fest 5. Maj, Trearsdagen for deres Fængsling, men Pio foreslog den udsat til Grundlovsdag. 5. Juni 1875 blev ogsaa en af Socialdemokratiets mest festlige Dage. Centralbestyrelsen havde ikke blot indbudt Provinsens Parti- og Fagforeninger, men ogsaa Københavns Haandværkerforeninger, og hvem der ellers vilde være med. Tusinder af Mennesker drog med Toget til Klampenborg og gik i Procession til den slesvigske Sten. Inden man var naaet helt frem, ankom Pio, Brix og Geleff, og hilst med endeløs Jubel bevægede de tre Førere sig langsomt frem gennem Mængden, som skiltes til begge Sider af Vejen. Pio og Brix var for svage til at tage Ordet, en skriftlig Hilsen fra dem blev derfor oplæst fra Tribunen. Men Geleff, der havde klaret Fængselsopholdet bedst, holdt Talen for Grundloven. Desuden talte Toucher, Hørdum, Mundberg og Klein samt Sørensen fra Aarhus.

Fester
og Gaver.

Om Formiddagen var de indsamlede Gaver blevet Førerne overrakt. Hver fik en rød »Silkebørs« med Sølvkvaster og Lukkelse med Inskription: »Fra Arbejderne«, og hver Pung indeholdt 1000 Kroner. Holm understregede, at dette ikke var Forsøg paa med Guld at betale deres Arbejde og Lidelser, hvad kun kunde lønnes med Kærlighed og Hengivenhed. Den følgende Dag afholdtes i Lille Kongensgade 25 et Festmaal til Ære baade for Førerne og Provinsens Delegerede, som var mødt i et Antal af 25, repræsenterende Aarhus, Horsens, Helsingør, Næstvedkredsen, Korsør, Nyborg, Holbæk og Raadvad. Her knyttedes saaledes personlige Baand mellem nogle af Partiets Afdelinger, og denne Sammenkomst kan betragtes som en Slags Forkongres. C. C. Andersen var Dirigent baade ved Friluftsmødet og her.

Arbejdet
genoptages.

Nu skulde Arbejdet til at begynde. Pio var imidlertid ikke fuldt restitueret. Han havde til Hensigt at rejse til Genève, men naaede kun til Ems, hvor han brugte Kur til 18. Juli. Paa Vejen overværede han forskellige Partimøder i Tyskland, var saaledes tilstede ved et Møde i Altona, hvor Hasenclever talte. Brix var vedvarende alvorligt syg. Centralbestyrelsen valgte 1. Juli Pio til Formand, mens Klein efter nogle indre Gnidninger blev udnævnt til Sekretær, foreløbigt fungerende som Formand. Først 6. August indtog Pio Formandspladsen. Derimod havde han 25. Juli overtaget Ledelsen af »Social-Demokraten«:

Se her de To, som ikke lod
                                           sig bøje
 Fra det, som kun for dem var
                                           Ret og Sandt, —
 Til Gjengjæld for de voved
                                           deres Trøje,
 De alle Proletarers Hjerter
                                           vandt.

(»Figaro« 18. 4. 75.)

Vi har nævnt, at »Socialisten«, som efter Alfred Jørgensen successive blev redigeret af Würtz, Laurits Hansen og Vilhelm Rasmussen, gik ind og genopstod som »Social-Demokraten« med Mundberg som Redaktør. Han havde ikke været i Stand til at arbejde Bladet op og blev i Efteraaret 74 afløst af Carl Sacht. Da denne i Febr. 75 blev dømt for »Majestætsfornærmelse« til at gøre L. Hansen Selskab, som var fængslet for en lignende Presseforbrydelse, var V. T. Holst en kort Tid Redaktør, men blev afløst af Barber Søren Larsen, der i længere Tid havde været Medarbejder under Mærket »Pollux«. Øvrigheden havde ved idelige Sagsanlæg mod Redaktørerne gjort sit til at slaa Bladet ned; Stridigheder blandt de kontraherende Fagforeninger havde bidraget deres, og i det hele var det gaet op og ned, og mest ned, for »Social-Demokraten« det sidste Aars Tid før Førernes Løsladelse. Nu bragte de lysere Forventninger, som knyttede sig til det nye Førerskab, Fremgang paany. Faa Dage efter Grundlovsfesten havde Fagforeningerne vedtaget at ordne Kontraktforholdet med »Social-Demokraten« saadan, at den fulde Ejendomsret for stedse overdroges til det hele Arbejderparti, medens den uindskrænkede Brugsret blev overdraget Pio, Brix og Geleff. Arbejdsfordelingen mellem de tre blev den gamle: Pio Hovedleder, Brix Forretningsfører og Geleff Agitator. Brix var dog syg til langt hen paa Efteraaret.

Men Pio lagde sig straks i Selen. Et Par Dage efter at han havde overtaget Ledelsen — Larsen var vedblivende opført som Redaktør —

»Social-Demokraten«.

skrev Pio til Marx i London for at genknytte de afbrudte Forbindelser:

København, den 27. Juli 1875.

Herr Carl Marx!

Da en af vore russiske Partifæller har meddelt mig, at De ønsker baade min og Herr Pihls Adresse, tillader jeg mig at sende Dem begge to. Det har allerede længe været mit Ønske at skrive til Dem, men mange Forretninger, der ved min Løsladelse ventede paa deres Besørgelse, saavel som min daarlige Sundhedstilstand har hidtil forhindret mig i mit Forehavende. Særlig levende var Ønsket hos mig at høre noget fra Internationalen. Hvordan staar det egentlig med Sagen, tror man paany at kunne oplive den, naar Forvaltningsraadet atter flytter over til Europa? Jeg vilde ogsaa spørge Dem, om det ikke var muligt til næste Sommer at indkalde en Kongres, hvor *alle* Partier, de maatte tilhøre den borgerlig-radikale Venstre eller den yderste Socialistiske eller kommunistiske Gruppe, altsaa hele Rækken fra Gambetta til Bakunin. Det vilde nemlig være glædeligt engang for alle at se visse almindelige Principper anerkendt, som f. Eks. den almindelige Valgret, Etkammer-systemet, Toldsystemets Ophævelse o. fl. — Tillige vilde dette have sin Betydning som Mod-Demonstration imod den uhyggelige østeuropæiske Helige Alliance, af hvilken nu for Tiden alle Regeringer og særlig vor er smittet. Vedrørende de herværende Forhold saa er disse nu helt gode; vore Grundsætninger bryder sig daglig mere Bane, og Arbejderne er enige; ligeledes har vort Organ, som jeg haaber De faar tilsendt, nu 4000 Abonnenter og skrider hurtigt frem. Vi mangler Korrespondancer fra Udlandet; vilde De gennem Deres Bekendtskab med en Partifælle i England, Frankrig eller Syd-Europa kunne afhjælpe denne Mangel? Sproget er ligegyldigt; jeg har under mit Fangenskab lært de fleste europæiske Sprog; ligesaa ønsker jeg Adresseerne paa nogle af vort Partis italienske Blade.

I Haabet om snart at høre noget fra Dem, undertegner jeg med
socialistisk Hilsen

Louis Pio, København.

Louis Pio.

v/ Pihl, Tordenskjoldsgade 31, København.

Samtidig skrev han et Brev af omtrent samme Indhold til den gamle J. Ph. Becker i Genève.

Pio fik faktisk en ganske god Redaktionsstab. Blandt de nye Medarbejdere var en Frøken Liljenkrantz, der skrev om Kvindesagen og lignende Emner; en personlig Ven Litograf Fritz Schumann, som rejste til England, sendte herfra talrige Korrespondancer hjem; en ung Mand A. W. Hansen engagerede Pio som Privatsekretær, og han kom hver Aften i Pios Hjem Aagade 66 og hjalp ham med Oversættelser og sligt. Selv skrev Pio Lederne, og i »Kældereren« holdtes Geleffs Fængselsindringer: »Under Laas og Lukke«, løbende.

Iøvrigt begyndte det i de følgende Maaneder at mærkes, at der

var Omslag i Vejret. De ændrede Konjunkturer gjorde sig gældende med Stilstand og begyndende Tilbagegang for Industrien. Bankerne højste Urovarsler. Samtidig udbrød flere Arbejdskonflikter, f. E. i Skibsbyggeriet, Tobaksindustrien, blandt Blikkenslagerne og flere andre Fag. Ud af alt dette rejste der sig for Centralbestyrelsen en hel Del Opgaver, som laa temmelig fjernt fra det, som for Pio var det egentlige. Gennem Maaneder havde Centralbestyrelsen arbejdet med Lovene for Fællesledelsen af de faglige Anliggender, og heri opstillet Betingelser for den gensidige Støtte til Strejker etc., altsaa den fælles Strejkekasse paa et nyt Grundlag. Der blev udstedt en Strejkeresolution og nedsat en særlig Strejkekomité, noget Pio var udenfor. Han udviklede dog i et Par Ledere sit Syn paa Strejkerne, som han ligesom i 71—72 ansaa for at være »et tveægget Sværd«.

Strejkerøre.

Da Regeringen i Sept. 75 nedsatte den før omtalte »Arbejderkommission«, som kom til at bestaa af Konservative og liberale Filantropier fra 60'erne, inklusive en Possementmagersvend som Gidsel, var den naturligvis Genstand for Centralbestyrelsens Opmærksomhed og »Social-Demokraten«s Haan. Pio henstillede ved den Lejlighed til Fagforeningerne overhovedet at undlade at udtale sig om faglige og organisationsmæssige Spørgsmaal; man skulde blot henvisse til ham. Paa Kommissionens Forespørgsel om Arbejderforeningernes Mening om Forholdet mellem Arbejder og Arbejdsgiver fik Pio uden Diskussion vedtaget en af ham selv forfattet Fællesudtalelse, hvori han for det første frakender Kommissionen enhver Kompetence og dernæst svarer med en Redegørelse for Partiets Program: Arbejdsmidlerne i Producenternes Hænder, Statsstøtte til kooperative Foretagender, Eneret for disse til offentlige Arbejder, Forbud mod Fæste og Forpagtning af Jord, Afskaffelse af Told m. m.; naar disse Krav blev opfyldt, vilde Arbejderne selv kunne ordne de mindre Spørgsmaal: Normalarbejdsdag, Søndags- og Børnearbejdets Afskaffelse, Hævelse af Kvindens Arbejds løn til lige Højde med Mandens etc.. Men iøvrigt nærrede Arbejderne den største Mistillid til den siddende Regering, og forud for Ønsket om økon. Reforme maatte gaa Kravet om, at Folkets Repræsentation blev vist den Agtelse, der tilkom den. Uindskrænket Forsamlings- og Foreningsfrihed, en ny Valglov og »et eneste Kammer, valgt af ethvert frit Statsmedlem over 22 Aar ved hemmelig Afstemning, staar for os som det eneste betryggende Statsgrundlag«. Lige Rettigheder og lige Pligter, kun ad den Vej kan Arbejderspørgsmaalet løses.

Arbejderkommissionen af 1875.

Købmagergade 52. Blik gennem Porten 1938. Paa 2. Sidesal havde Arbejderbevægelsen faste Lokaler i Aarene 1875—77. Her holdtes Socialdemokratiets 2. Kongres.

Som man ser, lod Pio de politisk-principielle Spørgsmaal ganske overskygge de faglige og nærliggende praktiske Spørgsmaal og ignorerede demonstrativt Kommissionens reelle Arbejde, som dog ikke blev uden Indflydelse paa en Del af den kommende Tids sociale Lovgivning. De faglige Møder interesserede ham ikke, og at han saa sjældent lod sig se i Fagforeningerne, fremkaldte saa aabenlys Misfornøjelse, at han hen mod Jul maatte indrykke et Slags Forsvar i Bladet, hvori han undskyldte sig med sit svage Helbred i Forhold til den lange Arbejdsdag, som administrative og redaktionelle Affærer krævede.

En af de første Opgaver, han tog op, var Byggesagen. Den var presserende, fordi Partiet og alle

de nye Arbejderforeninger havde de urimeligste Vanskeligheder ved at faa passende Lokaler. Myndighederne havde i Trusler mod Værterne et af de bedste Midler til at modarbejde Bevægelsen. Oprindeligt lejede Internationale Lokaler i Kælderen under Phønix i Helliggejststræde. 1. Februar 72 flyttede man til Lille Kirkestræde 1, 2. Sal, hvor man havde Kvartér det følgende Aar. I Würtz' Formandstid flyttede Foreningen tilbage til Rasmussen i Phønix-Kælderen, men efter Internationales Opløsning holdt Fagforeninger, »Broderbaand«, Kvindeforeninger til forskellige Steder, nogle af dem i ret miserable Kælderbeværtninger, indtil Klein fik arrangeret sig med Værten i Borgergade 69, hvor Centralbestyrelsen og de fleste Fagforeninger, som sluttede sig til den, gennem 1874 havde Lokaler paa 1. Sal »over Gaarden tilvenstre ved den røde Lygte«. I Begyndelsen af 1875 flyttedes nu Hovedkvarteret for De frie Fagforeninger til Købmagergade 52, »2den Sidesal«, hvor man blev til Oktober 77.

Vi har omtalt de første Byggekomitéer. De gik til Værket med megen Begejstring; lejlighedsvis tænkte man sig, at den kommende

Modelokaler.

Bygning skulde skænkes de fængslede Førere. Men Pengene kom kun smaat ind. Nu tog Pio fat. Han tildelte den fri Kvindeforening den særlige Opgave at skaffe Midler til en Bygning. Og efter hans Indbydelse nedsatte Fagforeningerne 26. August 75 en ny Byggekommité med ham selv som Formand, og P. Bjørnstrup som Sekretær. Den udstedte 8. Okt. Indbydelse til Tegning af Aktier i en Arbejderforeningsbygning, 10,000 à 10 Kr., som kunde tegnes baade af Foreninger og af Enkeltpersoner. Det bidrog bl. a. til at sætte Fart i Foretagendet, at det jyske Venstre samme Sommer var i Færd med at rejse sin store Forsamlingsbygning i Aarhus. Og selv Arbejderforeningen af 1860 havde rejst eget Hus.

Byggekommiteen.

Byggesagen optog Pios Arbejde i betydelig Grad i den følgende Tid. Men naturligvis var han stærkest optaget af, hvordan Centralbestyrelsen og det eksisterende Organisationsapparat kunde bringes til at fungere som virkelig politisk Parti og styrke den politiske Propaganda, som skulde bringe Fremgang ved Valgene og sluttelig Arbejderrepræsentation paa Rigsdagen. Ved Nytaarstide oprettede han et »Selskab for Uddannelse af socialistiske Agitatorer« og fik Centralbestyrelsen til at bevilge Penge til Bøger og Lokale for »Agitatorklubben«, som den kaldtes. Den syntes dog ikke at have været meget aktiv. Han fik i Centralbestyrelsen vedtaget et Par Protestresolutioner, den ene mod Deportationen af franske Kommunar-der til Ny-Kaledonien, den anden mod Pryglestraf og Rekrutplagerier, foranlediget ved Mishandlingen af en Husar paa Jægersborg. De fremsendtes forsynet med Underskrifter til henholdsvis den franske Gesandt og det danske Folketing. Agitationen varetoges af Hertz, Mundberg og Geleff. Den sidste havde allerede i August gæstet Aarhus, Skanderborg og Horsens, senere bearbejdede han og Hertz Sjælland og fik bl. a. stiftet en socialdemokratisk Forening for Ordrup og Omegn, mens Klein fik en oprettet i Usserød-Hørsholm og en tysk-socialdemokratisk Forening i København. Geleff var ligeledes en flittig Taler ved Fagforeningernes Møder og Fester.

Agitatorklubben.

Ved Nytaar 76 sker det, at Næstvedkredsens hidtidige Folketingsmand Hans Albretsen døde, og da hans Kreds var en allerede godt radikaliseret Egn, hvor baade Klein og Hertz før havde agiteret, blev det besluttet at opstille Geleff ved det af Dødsfaldet nødvendiggjorte Suppleringsvalg. Hertz og Geleff drog til Sydsjælland og holdt i 17 Dage 12 Møder, som gennemgaaende viste god Stemning for Geleff og netop af den Grund fremkaldte en betydelig Irritation hos Ven-

Valget
i Næstved-
kredsen.

stregrupperne og I. A. Hansen, som kaldte denne Agitation for »Split- telse«. Hovedslaget stod ved et Par Møder i Næstved og Tybjerg- lille 22. Januar. Foruden Venstrekandidaten Overretsprokurator Leth, var baade I. A. Hansen og Alberti (den ældre, naturligvis) i Marken, og fra Socialdemokratiets Side foruden Geleff ogsaa Pio og Hertz. I Tybjerglille holdtes Mødet hos en Gaardejer Jens Andersen, hvis Lade var proppet af Mennesker til op over Hanebjælkerne. Her ud- viklede de tre Socialister hver deres Del af Programmet og besvarede de sædvanlige Spørgsmaal om Ægteskabet, Religion og Fædreland m. m. Geleff krævede overfor Prokuratoren bedre Retsforhold og Nævningedomstole for at sikre selv Forbryderen Retfærdighed. »Nu om Stunder satte man de smaa Tyve i Forbedringshuset og lod de store løbe til Amerika,« sagde han ifølge »Social-Demokraten«s Re- ferat. Skønt Stemningen i Tybjerglille var overvejende for Geleff, fik Valget 2. Febr. dog det Udfald, at Leth valgtes med 1247 St., mens Geleff kun fik 75. Dette var ikke uforklarligt med Henblik paa den offentlige Afstemning, hvor Vælgerne i stort Tal var fattige, afhæn- gige Husmænd.

Kort efter Grundlovsdag 75 dannede Estrup det Ministerium, som skulde regere næsten 20 Aar. I Vinterens Løb forelagde han sine Forslag om mere Militær og nye Søbefæstninger, og da de blev for- kastet af Venstre, opløste han Folketinget og nyt Valg blev udskrevet til 25. April 76. Paany skulde Socialdemokratiet mønstre sine Til- hængere. Mens man i 72 gik til Valg i Enighed og Alliance med Venstre, saa det hed »Venstres Sejr er vor Sejr«, var der nu kommet adskillige Kurrer paa Traaden. Pio var yderst utilfreds med Ven- stre som Demokratiets og Smaafolks Forsvarer og skrev om Partiets »Pjaltethed«. I. A. Hansen opfordrede til Gengæld Pio til at opstille et rent socialistisk Valgprogram. Efter Næstved-Valget udveksledes adskillige Behageligheder mellem de to. Det blev besluttet at op- stille socialdemokratiske Kandidater allevegne, hvor de havde Ud- sigter, og da Valget blev opgjort, gav det følgende Resultat:

Valgresultater
1876.

I Kbh.s 5. Kreds fik Pio 1013 Stemmer; i 7. Kreds Mundberg 63 St.; i 9. Kreds Geleff 119 St.; i Lyngby fik P. Bjørnstrup 168 St.; i Svinningekredsen fik Jens Hansen 6 St.; i Skanderborg Chr. Johansen 74 St.; mens Giessing, som var opstillet i Aarhus, trak sig tilbage for en Bjørnbakker.

Valget var en personlig Sejr for Pio. Han stod højt i Arbejdernes Bevidsthed; hvor han viste sig i større Forsamlinger, f. E. igen ved

Grundlovsfesten 5—6 Uger efter Valget, slog der ham Bølger af Begejstring og Jubel imøde. Men han stod ogsaa nu paa Højden af sin Bane som Fører, og 70'ernes Arbejderbevægelse naaede ved den Tid Kulminationen. Nedgangen begyndte. Den Organisation, Fagforeningernes Centralbestyrelse, som Pio var kommen i Spidsen for, var noget andet end den Internationale, hvis Stormester han var i 71—72. Og det kneb for ham at erkende denne Forskel. Hans Lederprincipper og Forhandlingsform vakte ikke sjældent Anstød. De Mænd, som han ved den ene Lejlighed efter den anden stødte fra sig, udgjorde efterhaanden en ikke ganske magtesløs Opposition indenfor Bevægelsen. Louis Toucher havde allerede fortørnet Pio ved sine Vidneforklaringer under Sagen i 72. Nu blev han fældet paa noget Regnskabsuorden som Festarrangør og højtidelig »udstødt«. Wilhelm Rasmussen, som havde været Redaktør af »Socialisten«, fik sin Afsked som Medarbejder ved »Social-Demokraten«, og da han derefter overtog et Vittighedsblad »Figaro«, blev dette i Løbet af Vinteren Organ for Oppositionen. Klein havde naturligvis ikke kunnet undgaa at føle Pios Overtagelse af Formandsposten som en personlig Degradering. I Begyndelsen gik Samarbejdet dog saa nogenlunde. Da Søren Larsen ikke vilde følge Pio i Fordømmelsen af Toucher, blev han ogsaa afsat, og Pio gjorde Klein til Redaktør. Men da »Figaro« begyndte at rose Klein paa Bekostning af de ny Ledere, tog det en brat Ende med ham. Selv havde han heller ikke holdt sit Skjold uplettet. Han, som før havde præket Moral for Fagforeningerne, mødte nu ikke sjældent til Møderne »i en for Partiet uværdig Tilstand«. Og han skumlede — maaske ikke uden Grund — over, at »Utak er Verdens Løn«. Da det hen paa Foraaret blev bevis, at han havde deltaget i forskellige Intriger mod Pio, og »i Krogene angrebet, hvad han offentligt anbefalede og omvendt«, blev han i Maj afsat baade som Redaktør og som Sekretær. At Mundberg ikke i egentlig Forstand var »Pionist«, var en ældre Historie. Men heller ikke de yngre mere fremtrædende Medlemmer af Centralbestyrelsen som Holm, Hørdum og C. C. Andersen forstod Pio at knytte til sig til Lettelse af Arbejdet for den fælles Sag. De repræsenterede den Opfattelse af et Arbejderpartis Opbygning og Ledelse, som allerede Oppositionsgruppen af Sektionsformænd havde fremført i Vinteren 1871—72. Ud af den blandede Fagforening var blevet en blot »blandet Forening«, som i Juli 75 tog Navneforandring til Socialdemokratisk Samfund. Her var Foltmar Formand, senere Bjørnstrup, og

Modsatninger
i Central-
bestyrelsen.

flere af Folkene paa den demokratiske Fløj Medlemmer. Fra denne Gruppe rejstes Krav om en Reorganisation af hele Bevægelsen, og efter flere Debatter om Principperne vedtoges det i Beg. af Marts at indkalde til en almindelig Kongres for at faa Bund i Sagerne. Den skulde holdes i Pinsen.

Pios
Englandsrejse.

Med Henviisning til den Nytte, det kunde have at studere Organisationsformerne i andre Lande, fik Pio Bevilling til at rejse til England inden Kongressen, og han opholdt sig derovre et Par Uger i Maj. Pio havde lige modtaget den franske Udgave af »Kapitalen« som Gave fra Karl Marx og aflagde under Opholdet i London et Besøg hos Marx, bl. a. for at takke og indbyde ham til at deltage i den berammede Kongres. Marx maatte dog afslaa Indbydelsen og skrev et Par Dage efter i et Brev til Engels herom: »Det er dog en fantastisk Forestilling, at jeg nu skulde kunne give den Slags Gæstepoptræden«. Pio fik næppe meget ud af Rejsen i Retning af Organisationsstudier, men han aftrykte i den følgende Tid Marx' Afhandling om Landarbejderproletariatet i England, og fik Schumann knyttet til Bladet som Korrespondent.

Gimle-
Kongressen.

6.—8. Juni 1876 holdt det socialdemokratiske Arbejderparti sin første Kongres paa »Gimle« paa Frederiksberg. Der deltog i den ca. 75 Repræsentanter for ialt 56 Organisationer, heraf 26 Fagforeninger i København og 15 i Provinsen og 4 Partiorganisationer i København og 11 i Provinsen, mest benævnt Demokratisk eller Socialdemokratisk Forening, og ialt stod der i dem ca. 6000 Medlemmer. Pio blev valgt til Formand »enstemmig med 6042 St.« Forud for dette gik imidlertid en bevæget Debat om Kongressens væsentligste Forhandlingsemne: Organisationsformen og Lovene for Partiet. Der blev fremsat to Forslag som Grundlag for Diskussionen, et af Pio og et af Sproglærer P. Bjørnstrup paa Socialdemokratisk Samfunds Vegne. Pios gik ud paa at danne en politisk Organisation, hvilende paa fagligt Grundlag, med et stærkt centraliseret Styre, og Magt og Ansvar mellem Kongresserne hvilende hos en Formand, som et Opsigtsraad paa 9 Medlemmer, hvoraf de 7 hemmelige, skulde kontrollere. Det andet Forslag forudsatte en Bestyrelse paa 12 Medlemmer, som ganske vist kaldtes et »Direktorium« med en »Præsident« i Spidsen, men denne Bestyrelse havde kun at udføre de Beslutninger, som et større Repræsentantskab traf. Mod det »monarkiske Princip« i Pios Forslag rejste der sig en stærk Kritik, hvori deltog bl. a. Bjørnstrup, Mund-

berg, Holm, Klein og delvis Forsberg. Bjørnstrups Argumentation var bl. a. den, at vilde man lægge hele Magten i en Enkeltmands Haand, saa vilde de øvrige i Bevægelsen miste Interessen og denne derfor svækkes. Naar vi arbejdede paa at faa en Forsamlingssal til 6000, for at saa mange som muligt kunde tage Del i Beslutningerne, vilde det være inkonsekvent at vælge en eneraadende Formand. For Pio var bl. a. Giessing, samt Thomsen fra Aarhus og Hans Jørgen Nielsen fra Fredericia. Den sidste hævdede bestemt, at Fremgang og praktiske Resultater var afhængige af, at Formanden havde saa stor Myndighed som mulig, og at der var fast Ledelse og Disciplin i Partiet. Sluttelig sejrede et Kompromisforslag væsentlig stillet af Forsberg, gaaende ud paa at den daglige Ledelse skulde bestaa af en Forretningsfører og en Kasserer samt en Bestyrelse paa 9 Medlemmer, 5 fra København og 4 fra Provinsen — valgt uden Hemmelighedskræmmeri. Naturligvis var der ogsaa Debat om andre Punkter i Forslagene og om et af Bliesmann, Aarhus, forelagt Partiprogram. Men dette var det centrale i Forhandlingerne. Efter at det var vedtaget, at Formanden *skulde* modtage 150 Kr. i Maanedsløn, mens han efter Pios Forlag var ulønnet, kom man endelig til Bestyrelsesvalget. Som nævnt valgtes Pio til Formand, og i Socialdemokratiets første Hovedbestyrelse fik iøvrigt Sæde: Geleff som Næstformand, T. Thomsen fra Smedene, Kasserer, og desuden fra København Holm, Hørdum, Giessing, P. C. Johnsen og Borgerinde Liljenkrantz; for Provinsen: Bliesmann og Svendsen, Aarhus, H. Jensen, Horsens, og H. J. Nielsen, Fredericia. Mundberg og Brix blev Revisorer.

Tilhængere
og Modstandere.

Første Hoved-
bestyrelse.

Pios bitre Følelser efter Kongressen gav han Udtryk for i en harmdirrende Artikel i »Social-Demokraten«, hvori han fralægger sig alt Ansvar for mulige Virkninger af de nye Love. Mens Formanden er bunden paa Hænder og Fødder, degraderet, og kun kan foretage aldeles uvigtige Sager paa egen Haand, »staar Bestyrelsen som et fuldstændigt ukontrolleret Nimands-Despoti, der et helt Aar igennem kan handle som det lyster«, skriver han. Han haaner dette »demokratiske« Grundlag og Maskineri og bebuder, at det ikke kan tænkes at udvikle nogen selvstændig Virkelyst hos Formanden, — »men skulde det, som jeg frygter, vise sig, at Formanden er en ren Skriver, og at Handlekraften i Partiets Ledelse svækkes altfor stærkt, da forbeholder jeg mig Ret til enten at trække mig tilbage fra Posten, eller at søge Forandring tilvejebragt«.

En Undsigelse.

At Artiklen maatte give »Krak« i Hovedbestyrelsens første Møde

var givet. Pio havde med den slaaet Grunden bort under sig selv, og det nyttede ikke, han henviste som Forsvar til Beskyldningerne mod ham for »Despoti«. Pio var kommen i et skævt Forhold til Partiet og til de enkelte Foreninger, og det mærkedes tydeligt i den følgende Tid. Men Arbejdet skulde jo gøres. Han rejste i Juli til en Række Møder i Jylland, mens hans nærmeste Tilhænger i Hovedbestyrelsen, Giessing, var den, der oftest repræsenterede Partiet hos Fagforeningerne og paa Sjælland. Kort efter Kongressen blev der til Afløsning for Centralbestyrelsen valgt en særlig Lokalbestyrelse for de københavnske Fagforeninger. I den blev C. C. Andersen Formand.

Geleff
til Amerika.

Samtidig bredte Lammelsen sig i Erhvervslivet, og Arbejdsløsheden voksede. I den Forbindelse rejste Pio Tanken om at undersøge Mulighederne for organiseret Udvandring, og han fik vedtaget, at Geleff skulde rejse til Amerika »i Mission for Partiets Hovedbestyrelse«. Geleff sejlede af 1. Juli og gjorde en Rundrejse til flere Byer i U. S. A., hvor der var Danske, specielt i Kansas, og sendte Rejsebrevne om sine Oplevelser hjem til »Social-Demokraten«. Da han kom hjem, drog han paa en større Agitationstourne til Jylland, hvor han i Januar og Februar 77 talte i Kolding, Fredericia, Horsens, Aarhus, Randers, Nr.-Sundby, Hjørring, Odder, Barrit o. fl. Steder og ligeledes paa Hjemvejen i Odense.

Kleins
triste Endeligt.

Turen var bemærkelsesværdig derved, at han paa den første Del havde E. W. Klein i Hælene som fast Opponent og Angriber. Klein var efter Gimle-Kongressen blevet aldeles desperat; han indkaldte først til et Phønix-Møde, hvor han forsøgte at faa dannet et nyt Arbejderparti, men led under C. C. Andersens Dirigentskab et eklatant Nederlag, idet Forsamlingen vedtog en Resolution imod ham og peb ham ud. I September udgav han dernæst et Kampskrift, som mere er et Smædeskrift, »Socialismen og dens Ledere«, hvori han paa en yderst tarvelig Maade »belyser« navnlig Pio, Brix og Geleffs personlige Leve- og Væremaade og mistænkeliggør deres Forhold til Partiets Økonomi. Dette Skrift og Numre af et »Flyveblad«, han senere var Redaktør for, havde han med paa Geleffs Møder, hvor han dog maatte opleve, at Tilhørerne tog dem fra ham eller kastede ham paa Døren. I Horsens brændte man endda hans Tryksager højtideligt paa Baal. Klein, om hvem Henry Bruun i sin Fagforeningshistorie siger, at »sikkert ingen af 70'ernes Socialistførere har tjent Arbejderbevægelsen flittigere end han, heller ikke Pio, hvem Barberen fra

Ballerup sikkert var lige saa overlegen i Kundskaber som underlegen i Kultur og personlig Charme«, denne Klein gled dermed ud af Saaen. Han vendte tilbage til sin gamle Næringsvej og indrettede en Barberstue paa Nørrevold. Men ogsaa den lukkede, og Klein rejste bort, vist til Udlandet. Hørdum og Brix havde ham mistænkt for, at han havde ladet sig engagere af Politiet. Det foreligger der ingen Beviser for. Hans Spor fortaber sig i Mørket.

Brix var efterhaanden kommen til Hægterne og forestod »Social-Demokraten«s Administration. I April 76 begyndte han Udgivelsen af et illustreret Vittighedsblad, »for til Hovedvaabnet »Social-Demokraten« at føje et andet lettere, der kunde repræsentere Svøben ved Siden af Sværdet«. Det fik Navnet »Ravnen« og var Brix' eget Foretagende. I Løbet af kort Tid havde dets ikke særlig smagfulde Vid og Saxo Wiegells Tegninger i den Grad udfordret Myndigheder og Privatpersoner, at Brix 4. Sept. blev fængslet og ved Domme af Januar 77 idømt 4 Aars Forbedringshus for ved Billeder, Vers og Artikler i »Ravnen« at have udbredt Misnøje og Had til det bestaaende, fornærmet Kongen og drevet Spot med Religionen. Til de fire Aar kom yderligere en Del andre Fængselsstraffe for Injurier. Højesteret stadfæstede Dommen, og Brix blev sendt til Horsens Tugthus med Udsigt til — i Betragtning af hans svage Konstitution — aldrig at slippe levende ud igen.

Brix
og »Ravnen«.

Foruden med »Ravnen« var Partipressen udvidet med yderligere eet Blad, nemlig »Maanedsbld for det socialdemokratiske Arbejderparti«, fra først af tænkt benævnt »Socialisten«; det blev fra Juli 76 udgivet ifølge Beslutning paa Kongressen. Iøvrigt var »Social-Demokraten« i Fremgang, i hvert Fald saa stor, at Pio overvejede i Fællesskab med Brix at anskaffe et bedre Trykkeri. De fik ogsaa købt og importeret et fra Hamborg, som stod Pio — Brix var forinden blevet fængslet — i ca. 30.000 Kr. Heraf skulde desværre rejse sig saa mange Vanskeligheder, at det bidrog til at knække Pios Selvtillid og Tro paa Sagens Fremtid.

Pios
nye Trykkeri.

Ved Bladet havde han siden omkr. Nytaar 76 haft en kvindelig Medarbejder, Baronesse *Jaquette Liljenkrantz*, en Dame med en højst romantisk Fortid, Datter af en af Sveriges højst staaende Adelsmænd. Hun var blevet en lidenskabelig Forkæmper for Kvindens Rettigheder, som Borger, og særlig som ugift Mor, og blev i Maj Formand for den fri kvindelige Forening. Hun havde en lille Formue, hendes Fædreearv, og i sin Tillid til og Beundring for Pio

Pio nedlægger
Formands-
posten.

tilbød hun ham at laane Penge til Indkøb af dette Trykkeri. Pio gjorde sig imidlertid for store Forventninger m. H. t. Beløbets Størrelse, og han fik kun 2000 Kr. paa en 3 Mdrs. Vexel. Desuden havde Brix indskudt nogle Penge, tjent ved »Ravnen«. Da Trykkeriet var blevet opstillet, det kaldtes Centraltrykkeriet, indtraf der Gang paa Gang Uheld, og andre Fortrædeligheder stødte til. Pio var ikke i Stand til at overholde Afdragsterminerne; baade den gamle Trykker og Leverandørerne af Maskinerne trængte paa for at faa deres Tilgodehavende. Og samtidig gjorde Arbejdsløsheden sig gældende med Nedgang i Abonnentantallet og dermed Bladets Indtægter. Ved Nytaarstide 77 var Stillingen kritisk, og Pio henvendte sig da til tre af de større Fagforeninger om Laan for at bringe sig over Vanskelighederne. Han, som ellers ikke ofte kom i Foreningerne, mødte selv frem paa Generalforsamlingerne, og her oplevede han det pinlige, at han nu mødte Kulde, Kritik, og efter hans egen Skildring »maatte taale talrige Uforskammetheder fra Enkeltes Side«. Han som, da han stod som den forgudede Martyr, lige løsladt af Fængslet, kunde have faaet Hundreder til at gaa i Ilden for sig, han havde selv i den forløbne Tid knust Glorien om sit Hoved, og nu maatte han forgæves se sig om efter Venner. Han fik Penge hos Fagforeningerne. Men han havde samtidig set, hvor svagt han stod. 14. Februar nedlagde han Posten som Formand i Hovedbestyrelsen, idet han henviste til Uoverensstemmelserne m. H. til Partiets Ledelse, som bedst blev overvejet og afklaret inden næste Kongres, naar hans Person ikke stod i Vejen, men desuden til hans Helbred, som vanskeligt kunde magte mere end Besværet med Bladet, og endelig til den ubillige Kritik af hans Privatliv, Skrønerne om hans svimlende Indtægter o. s. v., som forbitrede ham Tilværelsen. Han takkede samtidig i Maanedsbladet alle Partifæller, som havde bistaet ham, ganske særligt H. J. Nielsen, Fredericia, »hvis fortrinlige Indberetninger og dygtige Ledelse af den derværende Afdeling har gavnet Sagen overordentlig«. Geleff, som var Viceformand, indtraadte saa i hans Stilling, »ikke med nogen overvættes Lyst«, men som Pligten bød ham.

Samtidig med denne Udvikling skred Udvandringsplanen videre mod sin Virkeliggørelse. 14. Januar udsendte Pio Indbydelse til Anlæg af en Koloni i Kansas og skrev i den følgende Tid herom. Selv om Udvandringen ikke i Øjeblikket kunde forventes at ville »antage saadanne Dimensioner, at den kunde siges at gøre Ende paa den i Sandhed forfærdelige Arbejdsløshed, som den storborgerlige Pro-

duktionsmaade har fremkaldt, saa vil man dog let ved nøjere Overvejelse finde, at der herved er lagt Grunden til noget, som engang i Tiden, ja inden faa Aar kan blive af overvældende Indflydelse paa vore hjemlige Arbejdsforhold«. Om Kolonierne i Nord-Amerika oplyste han, at de, efter Begynder-Uheld og Tilbagegang, i egen Interesse havde indrettet sig kommunistisk, »og fra den Tid er de blomstret frem til velhavende Selskaber, hvor hver Deltager nu er Kapitalist« (!) 5. Februar afholdtes et Møde paa Fælleden, hvor 15.000 Arbejdere, mest Arbejdsløse, efter Taler af Giessing, Hørdum, Jernstøber Lunde og Pio vedtog Resolutioner til Regering og Rigsdag med Krav om Foranstaltninger mod Arbejdsløsheden, herunder Bevilling af 200.000 Kr. til Arbejdsløse, som vilde udvandre og deltage i en Koloni i Amerika. Hovedbestyrelsen havde i Januar konstitueret sig som Udvandringskomité til at modtage Indmeldelser og varetage det fornødne, og en Del Enkeltpersoner og Familier indtegnede sig i den følgende Tid.

Udvandring og
Arbejdsløshed.

Den politiske Situation havde Vinteren over tilspidset sig betydeligt. Efter Valget i 76 var Venstre kommet ind som Folketingets Flertal og rejste i Ord og Handling Kravet om Folketingets Ret. I Samlingen 76—77 var Kampen om Forsvarsforslagene saa skarp som aldrig før; Flertallet erklærede Estrups Regering for »uskikket« og Venstre rejste den voldsomste Modstand mod visse Poster paa Finansloven for om muligt at tvinge Ministeriet bort. I Marts var det klart, at Regeringen vilde føre sin Krig igennem, trods Folkets Stemme og trods Venstres Erklæringer. Da Rigsdagen var sendt hjem, udstedte Estrup sin provisoriske Finanslov.

Estrup
og Venstre.

I denne Strid deltog Pio med en Række Artikler i »Social-Demokraten«, ligesom den naturligvis prægede Talerne paa Møder og i Forsamlinger. Allerede i September havde et Fælledmøde protesteret mod Fæstningsbyggeriet og Bortødslen af Penge, som kunde anvendes til produktiv Beskæftigelse. Pios Sprog var som sædvanlig stærkt. »Hvis Regeringen begaar Brud paa Forfatningen«, skrev han i Januar, »da maa Folkets Frihed beskyttes, om fornødent med Vaaben i Haand —«, Ord, som ikke var mindre truende end dem, der i 1872 sendte ham i Fængsel. Derfor var hans Stilling ogsaa truet. Brix var sat fast. Selv stod han med det ene Ben i Tugthuset.

Saa springer der en Bombe: 25. Marts kan man læse i »Social-Demokraten«, at Pio og Geleff i Forgaars, d. v. s. den 23., er afrejst herfra over England til Amerika.

Pio og Geleff
flygter —
hvorfor?

Lægger man de foran opregnede Omstændigheder sammen, faar man noget af Forklaringen. Pio var kørt trætt. Han følte sig miskendt af dem, han havde arbejdet og ofret sig for. Ledelsen af Bevægelsen var gledet ham af Hænderne. Han havde idelig Vrøvl og Besvær med Blad og Trykkeri, og de Fagforeninger, som ejede Bladet, lod ham alene slaas med Kreditorerne. Dertil kom de personlige Angreb, han var ude for, Mistænkeliggørelse fra Kleins Side, Utak fra den tidl. Redaktør L. Hansens Side, som han dog havde hjulpet paa forskellig Maade, og Bagvaskelse og Sladder om hans og Augusta Jørgensens Ægteskab fra den skinsyge Baronesses Side. Til alt dette kom nu Myndighedernes Tryk og Trusler. I den foreliggende Situation ønskede Regeringen Pio bort, enten paa den ene eller den anden Maade, og deraf var den ene: Forsvinden ud af Landet, den anden at gøre Brix Følgeskab. Et saadant Valg kunde paa Baggrund af hans øjeblikkelige skæve Stilling nok gaa Pio paa Nerverne og drive ham til Skridt, som han under andre Forhold vilde være veget tilbage for. Men foruden at true har Regeringen lokket — tilbudt en hjælpende Haand, og den har Pio ladet sig friste til at tage imod. Da *han* først havde taget det skæbnsvangre Skridt, har han talt med Geleff om Stillingen og faaet denne til ogsaa at gaa med.

70'ernes politiske Historie opviser flere end eet Tilfælde af Bestikkelse; Køb af politiske Modstandere hørte med til Systemet. Sophus Pihl forsøgte man at købe. Politidirektør Crone skal, efter hvad Brix oplyste i »Herolden«, rent ud have erklæret: »Vi udøver Bestikkelser af Hensigtsmæssighedshensyn; naar vi finder det hensigtsmæssig, saa lader vi Folk paa den Maade forsvinde, og man vil nu engang ikke have Socialisterne her«.

Pios Forsvar.

Fra Glasgow, hvor Pio erfarede om de Fortolkninger, hans og Geleffs Bortrejse havde givet Anledning til, skrev han Breve til Offentliggørelse i Londonbladene »Pall Mall Gazette« og i »Times« og i »Dagbladet« i København. Heri protesterede han imod, at de skulde have »sneget« sig bort, eftersom baade Emigranterne, Kontorpersonalet o. fl. vidste, at Pio agtede en af de første Dage at gaa forud til Kansas, og ligeledes mod fremkomne Beskyldninger for at de skulde have skaffet sig Rejsepenge af Bladets Midler. Sine Følelser i Afrejsens Stund lagde han ikke Skjul paa: »Utaknemligheden mod Lederne af demokratiske Partier er blevet til et Ordsprog, men den er næppe nogensinde dreven videre end ligeoverfor os. Efter 5 Aars Anstrengelser gaar jeg ud af Kampen med et nedbrudt Helbred og

ruinerede Pengeaffærer for at begynde et nyt Liv i ubekendte og fremmede Omgivelser. Det samme er Tilfældet med Geleff, medens Brix har Udsigt til at henslæbe Resten af sit Liv i et Fængsel. Og under saadanne Omstændigheder vover man at tale til os om vore Pligter mod Arbejderne! I Sandhed! Det er let at tage Afsked med de Folk, der opfatter Sætningen om »lige Rettigheder og lige Pligter« paa denne Maade.«

Da Pio og Geleff kom til New York, kunde de hos Konsulen der afhente et større Pengebeløb, som ved Politiinspektør Hertz' Formidling var stillet til deres Raadighed, imod at de forlod Danmark. De fik ikke lige meget, og da Geleff havde Pio mistænkt for ikke at have overladt ham hans fulde Andel, revnede det Venskab, som aldrig havde været særlig varmt, og de skiltes. I Chicago skrev og udsendte Geleff kort efter en Pjece: »Den rene, skære Sandhed om Louis Pio og mig selv,« hvori han, foregribende en senere opkommen Oxford-Mode, bekender sin Brøde, men med det Formaal at fremstille Pio som en foragtelig Person. Skildringen af Politiinspektør Hertz' Fremgangsmaade for at overvinde de to Ofres Betænkeligheder, og af deres Forberedelser til Rejsen etc. er lidet opbyggelig Læsning. Man kan af hele Affæren lære meget om menneskelig Skrupelighed, men ogsaa om de skrupelløse Metoder, den Tids Magthavere tog i Brug for at komme Arbejderbevægelsen til Livs. De vidner om en Korruption foroven, der gør det betænkeligt at udtale en for haard Dom over de Ofre, som faldt for den. Enkelthederne i den tragiske Bestikkelsessag vil næppe nogensinde blive helt udradede. Om Pengene stammede fra Godsejere eller Industrifolk eller blot fra Politiets disponible Fonds. Den Slags Udgifter føres der ikke Bog over. Og de er desuden ligegyldige.

»Den rene skære Sandhed.«

Men visse Betragtninger kan man ikke undgaa at anstille, naar man læser, hvad den fhv. Minister og altid velunderrettede Diplomat, A. F. Krieger, den 23. Marts 1877 betroede sin indholdsrige Dagbog: »Pio og Geleff forsvinde idag til Amerika. Igaar Aftes gaves sidste Henstand med Regnskabets Aflæggelse. Det siges, at Politiet har skaffet dem Reisepenge (Ruben — Burmeister-Wain), Pio 20.000 Kr., G. 10.000 Kr.«

XII.

Slutning.

BLANDT MOTIVERNE TIL BORTREJSEN var ogsaa en uklar Drøm om Muligheden af en ny Start, en frisk Begyndelse i det jomfruelige Land, som vinkede derovre hinsides Atlanten. Det var i Udvandringens gyldne Periode. Fra Europa voksede Strømmen af Emigranter fra Aar til Aar, drevet hjemmefra af Fattigdom, Arbejdsløshed, Vanskeligheden ved at faa Jord, Forfølgelser og Undertrykkelse af religiøse, politiske, racemæssige Aarsager. Og lokket af Beskrivelserne af dette Frihedens Land, hvor der var saa højt til Loftet og vidt til Væggene, at der var Plads og Albuerum for alle. Geleff havde kun set glade og tilfredse Landsmænd, da han var derovre. Pio havde i sine Kansas-Kroniker skildret Staterne og især Kansas som de store Muligheders Land, hvor en vidsynet Lovgivning og generøse Jernbaneselskaber gjorde det bedst mulige for Nybyggerne. Og alle Vanskeligheder, som naturligt maatte være forbundet med Emigration og Bosættelse, vilde forholdsvis let blive overvundet, naar det skete kolonivis.

Men dertil kom det socialistiske Moment. I Amerika var nu de sidste Rester af Internationalen. Den norske Socialist Marcus Thrane havde søgt sin Tilflugt derovre, og mange andre Socialister. Desuden havde Staterne alle Dage været en Forsøgsmark for Experimentatorer, Opfindere af Evighedsmaskiner saavel som af utopiske Idealsamfund. Amerikansk Socialisme fra Owenitterne til Upton Sinclair vrimler af kommunistiske eller »ikariske« Koloniforsøg, som gøres af store Idealister, der prøver paa at skyde Genvej til Socialismens Virkeliggørelse ved at afsondre sig fra den kapitalistiske Omverden. Pio havde bl. a. læst om den Slags Kolonier i en nylig udkommen Bog. Af Planerne for Fællesudvandringen fremgaar det klart, at det, han tilsigtede, var en socialistisk Koloni. En à to betroede Mænd skulde rejse afsted 3 Uger i Forvejen og udvælge Stedet og træffe de forberedende Foranstaltninger til Koloniens Anlæg-

gelse. Men ellers vilde Forholdenes Ordning blive bestemt af Kolonien selv. Den foreløbige Bestyrelse kunde ikke hjemmefra opstille Statutter for Kolonien, men »den stoler paa, at det nye Samfund vil ordne sig socialistisk, fordi den er overtydet om, at dette er den eneste Vej til at sikre Deltagerne en heldig Eksistens«, hed det. Pio understregede, at »hele Foretagendet er en aldeles uinteresseret, kun i Ønsket om at gavne Arbejderne, begrundet Gerning«, og han haabede, fornuftige Mennesker ikke vilde afskrækkes fra at deltage i Planen, »fordi det er — en Socialist, der har undfanget den«.

Nu blev det altsaa Pio, Geleff og A. Wm. Hansen, som med Hustruer og smaa Børn i Bylter rejste i Forvejen. Mens Pios og Hansen rejste med Damperen »Berlin« til Leith, gik Geleff med sin Hustru — han var 1875 blevet gift med en Frøken Ertberg fra Flensborg — med Damperen »Olga« til Glasgow, hvor hele Selskabet traf sammen før Overrejsen til New York. Her havde de deres før omtalte »Opgør« over Pengesagerne. Geleff og Pio skiltes som Uvenner. Kort efter ankom det indtegnede Selskab af Udvandrere, hvoriblandt Cigarmager Giessing med Familie, og med Pio i Spidsen drog man vestpaa til Kansas, hvor man de følgende Uger prøvede at indrette en Koloni, der fik Navnet Hayes City, — ved Smoky River. Skønt baade Pio, Giessing og Hansen sled og slæbte i den inderligste Tro paa Sagen, gik Foretagendet i Skuddermudder. Pios Datter har senere, udfra Forældrenes Fortællinger om deres første Amerikadage, skildret Koloniens Undergang som dens næsten forudbestemte Skæbne.

Kansas-
Kolonien
Skibbrud.

»En dygtig Forretningsleder maa ethvert Samfund have,« skriver hun, »det var min Fader aldrig. Og Deltagerne selv var i Virkeligheden ganske uforberedte og uforstaaende. Der siges, at Konerne savnede deres Wienerbrød og var vrede, naar de ikke fik hugget Sukker til Kaffen, og at Kolonisterne beskyldte min Fader for at have fine Fornemmelser, naar han bandt Snore om sine Benklæder forneden, for at Slangerne ikke skulde løbe op i dem, naar hans lange Ben om Natten stak lidt udenfor Teltet. Ja, jeg maa smile, naar jeg tænker mig min Fader med sin lille Koloni, i et vildt, uopdyrket Land. Han, som havde en Rædsel for vrede Kvinder og var upraktisk i det daglige Liv som et lille Barn, skulde være Forsørger for dem alle. Men i Virkeligheden var det tragisk for de stakkels Socialister, som sad derude paa den bare Mark, ret hjælpeløse, men mest for min Fader. For denne Koloni skulde jo være Forsvaret, Retfærdiggørelsen og Forklaringen for hans Bortrejse. Ret beset var den det ogsaa. Da den faldt, faldt ogsaa hans Drømmeverden sammen for ham, og med den hans Haab om at komme retfærdiggjort tilbage til sit Land og sit Parti.«*)

*) Arbejderens Almanak, 13. Aarg. 1921.

Kamp
for Tilværelsen
i Chicago.

Dette er sikkert rigtigt. Kolonisterne spredtes. Pio drog til Chicago, nedslaaet, fattig. Og nu begyndte en Tid med Næringsssorger og Bekymringer af mange Slags, og hvor det især var Hustruens Sjælsstyrke og Udholdenhed, som holdt Pio og Hjemmet, de fik, oppe. Hun nedsatte sig som Musiklærerinde og fik mange Elever; senere fik hun Ansættelse ved *Chicago Musical College*. Pio kom ved Hjælp af en Pastor Eltzholtz ind paa *Methodistbladet* »Den kristelige Talsmand«s Trykkeri for at lære Typograffaget. Samme Præst fik Pios og Augusta Jørgensens frie Ægteskab registreret under borgerlige Former. Pios Helbred kunde ikke holde til Arbejdet ved Sætterkassen. Han gav sig nu mere af med Journalistik og Oversættelser og udgav 1878—80 et skandinavisk Maanedsskrift, »Tilskueren«. Saa kom han i Forbindelse med den foretagsomme og idérige Professor *N. C. Frederiksen*. Denne havde indtil fornylig været en meget anset og omtalt Nationaløkonom, Politiker og Forretningsmand hjemme i »det gamle Land«, — Monrads Svigersøn, Medstifter af Landmandsbanken, Grundlægger af Sukkerfabrikken »Lolland« og en vældig »Gründer« for Herren. 1876 var han imidlertid blevet et Offer for Krisen og for letsindige Spekulationer og var efter et vældigt Krak rejst til Amerika omtrent samtidig med Pio og Geleff, ogsaa som en slagen Mand. Han tog herovre fat paany med ukuelig Energi og overtog til en Begyndelse det danske Blad »Heimdal« i Chicago; her fik nu baade Pio og Geleff i hvert Fald nogen Fortjeneste som Medarbejdere.

Professor
N. C. Frederiksen.

I Begyndelsen af 80'erne etablerede Frederiksen sig som Landagent, væsentlig for det store Chicago—Milwaukee & St. Paul Jernbaneselskab. Hans Virksomhed voksede med Kæmpeskridt; han købte, udstykkede og solgte enorme Arealer til Farmere. Og han havde talrige Mennesker i sit Brød som Skrivere, Reklamemænd, Jordsælgere, hvoriblandt saa mange skibbrudne Landsmænd, at Firmaet blandt Dansk-Amerikanere spøgende kaldtes »Frederiksens Hospital«. Baade Pio og Geleff var gennem flere Aar ansat hos Frederiksen, Pio mest paa Kontoret, Geleff som Handelsrejsende i Grundstykker. Da omkring 1883 en Halvfætter til Pio ved Navn Oscar Brix søgte Arbejde hos Frederiksen, udbød denne: »Selvfølgelig — i Forvejen har jeg Pio og Geleff, naar jeg nu faar Dem, Brix, saa har jeg hele Socialismens Trekløver.«

Indtægterne ved Kontorarbejdet søgte Pio at forøge ved literær Virksomhed. Han sendte Artikler hjem til »Politiken«, da dette Blad

var blevet oprettet, og han udgav forskellige dansk-norske Sproglærer og en Lærebog i Engelsk, mens hans Hustru udgav en »Skandinavisk-amerikansk Køgebog, af en Husmoder«. N. C. Frederiksens store Ejendomshandel var imidlertid et nyt Korthus, og sidst i 80'erne styrtede det sammen. Pio stod atter uden Arbejde. Han havde i disse Aar ikke givet sig af med socialistisk Agitation. Vilkaarene i Amerika var andre, end han havde forestillet sig, før han rejste. En Partifælle fra den Periode derovre har udtrykt som sin Erfaring, at Agitation for Socialismen blandt den Strøm, som drog Vest over mod de ubetraadte Millioner acres Land, vilde virke »som et Sennepsplaster paa et Træben«. Men Pio sluttede sig som valgberettiget Borger til Demokraterne, og af den Grund blev det ham muligt at opnaa en beskeden offentlig Ansættelse, først som tilsynsførende Arkitekt ved noget kommunalt Byggeri — senere under Postvæsenet. Herligheden varede imidlertid kun kort. 1889—90 udgav Pio et nyt illustreret Maanedsskrift for Skandinaver: »Samfundet«, men det kunde ikke bære sig og gik op i et andet periodisk Skrift, »Husbibliotek«. Gennem Arbejdet hos Frederiksen havde Pio faaet fornyet Interesse for Kolonisering, og med hans eget Kansasforsøg in mente mente han nu at have faaet bedre Forstand paa de Dele. Et af de Selskaber, han havde haft med at gøre, *The Florida East Coast Railway Co.*, og for hvem han ogsaa havde Arbejde efter Frederiksens Fallit, ansatte ham 1893 som Bestyrer af Selskabets Florida-Pavillon paa Verdensudstillingen. Pio, som selv havde berejst den solrige, endnu »uopdagede« Florida-Halvø, skrev i »Den danske Pionér« nogle Artikler om Forholdene der og udkastede Tanken om en kooperativ Koloni i en nærmere betegnet Egn. Tanken vandt saa manges Tilslutning, at der allerede i Løbet af 1893 blev anlagt en Koloni ved Bredden af Floden St. Lucie. Ind i 1894 var der Begyndelsen til en hel By, som blev døbt *The White City* — den hvide By. »Der er allerede solgt over 100 lots i bemeldte Countysæde og skandinaviske Hovedstad, og vi mangler kun et Lavndry [Vaskeri], for at Befolk-

Louis Pio
som ældre.

The White City
i Florida.

ningens Udseende kan svare til Byens Navn,« skrev Pio i et muntert Brev af 1. Marts til Vennen A. Wm. Hansen. »Vi har 120 Settlerne, hvilket, naar de fraværende Madamer og legitime Unger tælles med, vil udgøre ca. 500 Sjæle, alle hvide som Sne.« Mens han kort efter var borte fra Kolonien, benyttede en Bandit Lejligheden til at be- drage Nybyggerne, som gjorde Pio medansvarlig. I Chicago, hvor han endnu havde sit Hjem, forsøgte han at skaffe Hjælp, men her blev han syg af en Tyfus, han havde paadraget sig ved at rejse i de sum- pede Egne omkring Søen Okechope. Da Hustruens Musiktimer vilde forhindre den syge i at faa den nødvendige Ro i Hjemmet, blev han plejet hos en Tante, men da Sygdommen blev alvorligere, blev han indlagt paa Presbyterianernes Hospital i Chicago, og her døde Louis Pio den 8. Juli 1894, 53 Aar gammel.

Pios Død.

Pio var en ensom Mand i Amerika. Men blandt hans faa Venner og Omgangsfæller var hans Ledsager fra Danmark, *Alfred William Hansen*, som en Menneskealder hørte til Forgrundsfigurerne inden- for den danske Koloni i Chicago, kendt af alle under Navnet *Sorte Hansen*. Vi har tidligere nævnt, at han 1876 blev engageret af Pio som Privatsekretær til at hjælpe sig med Skriverseri etc.; fra Nytaar 77 blev han tillige ansat paa »Social-Demokraten«s Ekspedition. Han var da kun godt en Snes Aar, født 1. Juni 1854. Han var vokset op under de fattigste Forhold i Antonistræde; efter Konfirmationen kom han til Søs, faldt ned fra Masten og fik et Benbrud, der gav ham en lidt slæbende Gang for hele Livet. Men under det sorte Haar havde han et lyst Hoved; han læste en Masse og havde en Klæbe- hjerne: Han kunde citere og deklamere og var af et charmerende Væsen. Da han fik Plads paa Bing & Grøndals Porcelænsfabrik, avancerede han temmelig hurtigt til Pakhusforvalter. Han, som Sam- fundet havde taget paa med umild Haand, sluttede sig til den social- istiske Bevægelse og deltog flittigt i Møderne. Han nærrede den stør- ste Beundring for Pio, og denne saa altsaa ogsaa i A. Wm. Hansen en Discipel, han kunde bruge. Han var sammen med Hertz, Snedker Winther o. fl. med til at stifte »Fritænkerforeningen« i Efteraaret 1876, men ellers traadte han ikke meget frem herhjemme. Han lo- gerede hos Giessing og blev forlovet og gift med dønnens Datter, Dorothea. I Amerika kunde hans Agtelse for Pio ikke undgaa at lide Skaar, da den rette Sammenhæng med Rejsepengene gik op for ham, og ligeledes blev hans socialistiske Ildhu en Del kølnet efter Kansas- Projektets Stranding. Men han og Pio blev gode Venner igen, og

Vennen
Sorte Hansen.

hans Syn paa Vennen var det, at havde Pio fejlet, var der ogsaa begaaet Fejl imod ham, og de to Ting kunde omtrent gaa lige op. Sorte Hansen nærede en Tid Planer om at skrive en Bog om Pio, hvori han vilde sætte ham paa den Plads, der tilkom ham i det danske Socialdemokratis Historie. Efter Kansas rejste Hansen til Nebraska og arbejdede i et Stenbrud, men drog derefter til Chicago, hvor han opnaede en betroet Stilling i et stort Porcelæns- og Fajance-Firma, Falker & Stern, for hvem han foretog Forretningsrejser til mange af Europas Lande. Hans Svingerfar, Giessing, den gamle Formand for Tobaksarbejderne, klarede sig økonomisk nogenlunde som Cigarfabrikant, men da han blev haabløs syg af Mavekræft, berøvede han sig selv Livet. Sorte Hansens ældste Datter blev 1901 gift med den bekendte Redaktør Sophus A. Neble, »Den danske Pionér« i Omaha.

A. Wm. Hansen,
kaldet
»Sorte Hansen«
1854—1909.

Selv var han noget af en Filosof og Livskunstner; han tilhørte den Kreds, som samledes om den joviale Konsul Dreier, Socialisten Fr. Dreiers yngre Bror. I den Wilckenske Kælder i La Salle Street var »Sorte« en skattet Stamgæst og ofte Midtpunkt i Selskabet. Han og Holger Drachmann, som traf sammen der i 1898, følte sig gensidig som aandsbeslægtede. »Sorte« var »Brandesianer« og »Fritænker« i den Grad, at han ikke kunde se Præster, uden at han nøs ved det. Han var Demokrat i amerikansk politisk Rubricering, men forøvrigt er det sagt om ham, at han var af de Dansk-Amerikanere, som skrev Dansk med stort og amerikansk med lille, og han fulgte nøje med i, hvad der foregik herhjemme. Han søgte eller fik aldrig nogen fremtrædende Plads i det offentlige Liv, og hørte vel i officielle Kredse slet ikke til dem, der »tæller«, men hans særprægede Personlighed øvede ikke desto mindre en betydelig Indflydelse, og han var en varmhjertet Hjælper for mangen nyankommen fra det gamle Land. Han døde 12. August 1909 i Chicago, hvor han ligger begravet. Den dansk-amerikanske Digter Anton Kvist skildrede i et Mindedig »den gæve danske Mand med den sydlandske Lød«, saa hans Skikkelse og Væsen staar ret anskueligt for os, som aldrig har mødt ham:

Jeg saa for mig i Mindet den brede kendte Mand,
hans høje, stejle Pande, hans vaagne Øjnes Brand,
hans Smil, der kunde spille om hans Læber lunt og lyst,
hans ranke Sind, hans frie Ord om Livets Lov og Lyst. —

Han talte kynisk vittig om høj og om lav,
om Mørkets arge Trolde, som spotter Livets Krav,
om Hyklernes Jammer og Sladderkorets Spil,
som truer ægte Mennesker, der lever, som de vil.

Paul Geleff opholdt sig 43 Aar i Amerika, kun afbrudt af et kort Besøg herhjemme 1882—83, hvor han da under Pseudonymet Harald Brede udgav en Haandbog for Udvandrere. De første Aar ernærede han sig som Medarbejder ved forskellige Blade, heriblandt som nævnt »Hejmdal«, ligesom han selv en Tid udgav et tysk Blad, »Beobachter«. Han var derefter i Frederiksens Storhedstid med blandt dennes store Stab af Landagenter. Efter at Frederiksens Boble var bristet, drog Geleff Vest paa og nedsatte sig selv som Landagent i Pueblo, Colorado, for *The Southern Pacific Railroad* og udgav, nærmest som Reklameorgan for dette Selskab, et Blad, *The Colorado Investor*. Efter at det store Fremstød mod Vest var ebbet ud, gik Forretningen tilbage, og Geleff var ofte meget langt nede. Hustruen havde forladt ham allerede 1878, og han blev mere og mere forkommen, og holdt sig fjernt fra baade Landsmænd og Partifæller. I Januar 1920 kom han fattig og syg til Byen Newton i Kansas og blev indlagt paa Hospitalet dér. Da Efterretning herom naaede Danmark, besluttede Socialdemokratiets Ledelse at indbyde den gamle Mand til at komme hjem, og da han var blevet restaureret under et Ophold hos en dansk Farmer, rejste han til New York og gik ombord i »Frederik den 8«. I København blev han modtaget af A. P. Berg, A. C. Meyer, Wiinblad og andre, som havde kendt ham i 70'erne, og Sylvia Pio indbød ham til at være hendes Gæst. Partiet tog sig nu af ham, og sine sidste Aar henlevede han som dets Æres-Pensionist, mest i Nyborg. Hans Ungdoms Lune havde ikke helt forladt ham, og han fortalte gerne Anekdoter fra Kampaarene over et Toddyglas. Af og til skrev han Artikler til »Sund Sans« og til »Nordlyset« i Chicago, og han udarbejdede en Lærebog i Engelsk, efter et af ham selv opfundet System. Han kunde imidlertid ikke saa godt taale det danske Klima, og 1927 rejste han til Italien for at komme af med en Bronchitis, men 16. Maj 1928 døde han dernede i Byen Anacapri paa

Geleff
lider Nød.

Sidste Aar
i Danmark.

Capri. Paa Graven paa Capris engelske Kirkegaard er rejst en Sten med hans Livs Data og Ordene: Det danske Socialdemokrati satte en af dets Grundlæggere dette Minde.

Og *Brix*. Han sad forvaret i Horsens Tugthus fra Maj 1877 til November 1879, da han var blevet saa medtaget af Indespærringen, at man maatte overføre ham, først til Københavns Varetægtsfængsel, siden til Kommunehospitalet. Da man her kunde fastslaa, at han næppe havde langt igen, eftergav man ham Resten af Straffen og satte ham

Paul Geleff
som gammel.

paa fri Fod Juleaften 1880. Meget havde forandret sig, mens han havde siddet fængslet. Pio 'og Geleff var rejst bort og Arbejderbevægelsen og Bladet havde været ude for en Krise, som endnu ikke var overvundet. Nye Mænd havde overtaget Ledelsen og arbejdede under de største Vanskeligheder for at bringe Partiet og Fagforeningerne paa Fode igen. En ny Periode var begyndt, Bevægelsen var lagt om paa helt demokratisk Grund, og man vurderede de politiske Muligheder med mere nøgternt Blik end i 70'erne. Brix blev Genstand for store Hædersbevisninger efter sin Løsladelse. Ingen vilde benægte, at han havde et Martyrium bag sig, at han havde lidt Uret og Forfølgelse for Arbejdersagens Skyld. Men han repræsenterede nu en Retning, som var forladt, fordi den havde lidt Skibbrud. Stormester-Systemet vilde man ikke ind paa igen. Da Brix i Henhold til den gamle Ordning gjorde Krav paa Brugsretten til Social-Demokraten, subsidiært en Tredjedel Brugsret, forkastede en Kontrahentforsamling et Forslag herom. Opfyldt af Bitterhed oprettede Brix da sammen med nogle Tilhængere et nyt Blad »Herol-

Brix
og »Herolden«.

den«, som han selv redigerede med bl. a. W. Fleron som Medarbejder. Det første Nr. udkom 12. Febr. 1881. Heri tog han Afstand fra den Politik, Bevægelsens nye Ledere var slaaet ind paa, bl. a. Samarbejdet med venstre-liberale Kredse i Hovedstaden, og bebudede »ledende Betragtninger fra et radikalt, socialistisk Standpunkt«. Radikalismen ytrede sig imidlertid hovedsagelig som Angreb paa Socialdemokratiet. »Der eksisterer kun Levninger af et Arbejderparti,« skrev han, »og disse Levninger er uden indre Forbindelse, uden broderligt Sammenhold, forvirrede og falske, udelige Ordførere, hvis fortsatte Virksomhed kun vil føre til fuldstændig Opløsning og Forvirring.« Ud fra dette Syn paa Situationen bekæmpede »Herolden« eksempelvis hæftigt P. Holms Rigsdagskandidatur i Københavns 5. Kreds. I Efteraaret 1876, efter at Politiet havde beslagnat næsten hvert andet Nummer af »Ravnen«, og han selv var blevet arresteret som ansvarhavende for Bladets Indhold, havde han overdraget Vittighedsbladet til Partiet og Fagforeningerne. Nu startede han ved Siden af »Herolden« et nyt Satireblad »Brix's Ravn«, som i hans Levetid kun udkom med 9 Numre. Efter et Par Maaneders Sygeleje afgik han ved Døden 28. Maj 1881, godt 40 Aar gammel. I Aalborg havde han en Søster, som ordnede det, saa han skulde begraves i denne By. Kredsen af Oppositionsfolk, som havde sluttet sig til ham, og hvis Organ »Herolden« var, havde planlagt, at et stort Arbejdetog skulde følge hans Kiste gennem Københavns Gader til Kapellet. Men denne Procession forbød Politiet, som foranledigede Kisten bragt ombord paa Aalborgbaaden i al Hemmelighed.

Hans Død.

Nedgangstiden var begyndt, før Pio og Geleff rejste bort, og det vil være urigtigt at anse deres Svingten for Aarsagen til den fortsatte Tilbagegang, som fulgte. Vi har tidligere berørt det Omslag i Konjunkturerne, som gør, at det paa saa mange Omraader gaar ned ad Bakke i Aarene 1877—80. Men naturligvis var Begivenhederne i Marts 77 et haardt Slag for Bevægelsen, en yderligere Svækkelse i det Øjeblik, da det netop gjaldt at samle alle Kræfter til Værn mod Tidens Vanskeligheder. Nu fik Modstanderne en velkommen Lejlighed til at triumfere. I Borgerpressen lød det: Hvem fik saa Ret? Havde vi ikke advaret Arbejderne mod for lettroende at lade sig henrive til Letsindigheder af et Par Æventyrere? Og selv i de Arbejderkredse, som hidtil havde kæmpet tappert for at banke de sløve Kammerater op af Ligegyldighedens Døs, bredte Mismod og Selv-

opgivelse sig. Arbejdsløsheden og den deraf følgende Nødstilstand blev efterhaanden saa alvorlig, at den borgerlige Selvhjælpsbevægelse ligefrem fik en ny Opblomstring ved alle de Opgaver, der rejste sig for Filantroper og ligesindede. Samtidig smuldrede Arbejderorganisationerne gradvis hen. Hurtigst i Provinsen, hvor der ved Nytaar 1878 næppe var mere end enkelte Fagforeninger i Live. De demokratiske Arbejderforeninger var totalt forsvundet. I December 77 var Fr. A. Hertz som Agitator for det jyske Arbejderparti, der aldrig kom længere end til Papiret, i Skanderborg, og efter hans Foredrag paa Hotel »Lillebælt«, siger Beretningen, »samledes de faa Socialister, der endnu er i Skanderborg, til Gammen ved en Bolle, hvor man mindedes fordums glimrende Punkter i den jyske Arbejderbevægelses Annaler«.

I København var det knap saa galt, men Fagforeningerne der mistede ogsaa rask deres Medlemmer, ligesom »Social-Demokraten«s Abonnenter faldt fra i Hundredevis. Der var Foreninger, som inden længe blot bestod af Bestyrelsen. Enkelte Steder besluttede man at dele Kassebeholdningen, forinden Medlemmerne gik hver til sit. Pianofortearbejderne fik saaledes 17 Kr. hver. Kort efter Katastrofen sammenkaldte Hovedbestyrelsen, hvori Hørdum var blevet Formand, Partiets 2. Kongres til Dagene 1.—4. Juli. Den var tænkt afholdt i Aarhus, men under de foreliggende Omstændigheder fandt man det klogest at holde den i Fagforeningernes Lokale Købmagergade 52 i København. Paa Tilslutningen kan man i nogen Grad maale den Krise, Bevægelsen var ude i. Mens Partiet ved Gimlekongressen Aaret i Forvejen talte omkring 6000 Medlemmer i 56 Organisationer, kan man ikke regne med, at de 20—25 Foreninger, som sendte Delegerede til Købmagergade, omfattede mere end godt et Par Tusind Medlemmer. Inden Aarets Udgang var man nede paa et Dusin Foreninger, og Tilbagegangen fortsattes gennem 1878 og 79. Sorgen og Harmen rettedes forstaaeligt mod de to, som lod Bevægelsen i Stikken, da det haardest knob. Førernes Billeder, som havde smykket Væggene i mangt et Arbejderhjem, blev taget ned af Sømmene. Sangforeningen »Pios Stjerne« tog Navneforandring. »Pios Honnørmarch« blev underkastet en tiltrængt Tekstrevison. Og Faner og Fagforeningsprotokoller blev gemt hen i Forventning om bedre Tider. Der skulde hengaa en lige saa lang Tid, som Pio-Perioden havde varet, før Bevægelsen fik solidt Fodfæste paany.

I denne Mellem-Tilstand var der dog et Par Begivenheder, som

Købmagergade-
Kongressen.

Social-
demokratisk
Forbund stiftes.

tydeligt viste, at der endnu var Vilje og Kraft til Samling og Fremgang tilstede blandt Arbejderne. Den ene var Virkeliggørelsen af den Tanke, som blev rejst kort efter Købmagergade-Kongressen, at man ved Siden af Fagforeningerne og deres Fællesorganer maatte søge oprettet en særlig politisk Organisation. Gennem Efteraar og Vinter drøftedes dette Spørgsmaal baade i Hovedbestyrelsen og i de enkelte Fagforeninger — Tobaksarbejdere, Snedkere, Smede o. fl. stod nogenlunde fast i Stormen. Resultatet heraf var, at man paa et Møde i »Aftenstjernen« i Lille Regnegade den 12. Februar 1878 stiftede *Socialdemokratisk Forbund*, og dermed grundlagde den Organisation, som skulde blive Rygraden i det siden genrejste Socialdemokrati.

Den anden var Virkeliggørelsen af Byggeplanen, som gennem 70'erne havde gennemløbet saa mange Faser. Endnu inden Pios og Geleffs Bortrejse var Aktieselskabet blev konstitueret; flere Fagforeninger havde tegnet sig for forholdsvis store Beløb, og i Efteraaret 76 fik man efter adskillige Vanskeligheder erhvervet en Byggegrund. Efter Overvindelsen af yderligere en Masse Forhindringer af økonomisk og anden Art kunde man 10. Aug. 78 nedlægge Grundstenen til Rømersgades Forsamlingsbygning, og 23. April 1879 blev den stolte Bygning indviet. Med dens Rejsning rejstes ogsaa paany Modet. Omkring 1880 bedredes ogsaa Konjunkturerne. Bedre Beskæftigelsesforhold, bedre Fortjeneste, øget Selvtillid fulgte nu. Og med Valget 1884, da Socialdemokratiet erobrede sine to første Rigsdagsmandater og stemte P. Holm og Chr. Hørdum som de to første Arbejderrepræsentanter ind i Folketinget, begynder den nye Dagning.

Rømersgades
Forsamlings-
hus.

Det Afsnit af det danske Socialdemokratis Historie, som endte i Bølgedalen i 70'ernes Slutning, kan man betragte som Partiets Barn-domstid. Man har kaldt det Pio-Perioden, fordi Louis Pios skarpt-skaarne Personlighed og hans romantisk-revolutionære Opfattelse i saa overvejende en Grad beherskede Bevægelsen, selv om han faktisk kun stod i Spidsen for den ca. 2½ Aar ialt. Men som vi har set, maa vi regne andre end ham, og andre end Trekløveret Pio, Brix og Geleff med blandt Pionererne. De tæller et helt Galleri af Ansigter, hvert med sine Træk. Baade i København og i Jylland mønstrede Socialismen Forkæmpere, som begejstret gik i Felten for at sprede de nye Tanker og rive Kammeraterne ud af Fordommens og Trældommens Lænker. Nogle af dem var selv blevet grebet ved at læse Pios Artikler i »Socialisten« eller høre Geleffs Taler, nogle havde

allerede tidligere mødt Socialismen paa deres Færden i Tyskland, nogle havde fundet frem til den nye Bevægelse gennem en socialt betonet Kristendom, som aabenbart var en udbredt Folkereligion paa de Tider, atter andre passerede den Bjørnbakske Oppositionsbevægelse paa Vejen til Socialismen. For Flertallet var det egentlig »politiske«, d. v. s., det som skulde ske over Rigsdagen, af fjernere, ligesom teoretisk Interesse, mens Dagens Politik var Kampen om Brødet, højere Løn, eller som de sagde: en bedre Balance mellem Arbejdslønnen og Livsfornødenhedernes Pris.

Det «revolutionære» i Tidens Socialisme laa mere i Kraftudtrykkene end i Kravenes og Maalsætningens Dristighed. Ingen af Pionererne, ikke Pio, ikke Pihl eller Klein eller Hans Jørgen Nielsen har i deres dristigste Tanker forestillet sig en Revolution saa omvæltende, som den der er foregaaet i den danske Arbejderklasses Stilling i Løbet af et halvt Aarhundrede. Ikke i deres lyseste Drømme har de tænkt sig, at Arbejderklassen nogensinde skulde opnaa den politiske Magt og Indflydelse og bevirke de Forandringer i Samfundstilstandene, som vor Tid har set, blot i den Periode, da Th. Stauning har staaet i Spidsen for Socialdemokratiet.

Tilbageblik.

Forestillingerne baade om Maal og Midler var i Partiets Barn-domstid temmelig uklare. Indadtil var det et trælsomt Arbejde at skabe Disciplin og Fodslag. Alene den Erkendelse, at Flertallets Opfattelse maatte være afgørende, var noget, som kun med Besvær trængte igennem. Meget af det, som synes indre Kiv og Splittelse, de evindelige Spaltninger af Foreningerne, har sin væsentligste Forklaring i manglende organisationsmæssig Skoling, manglende Begreb om, hvordan fælles Handlen praktiseres. Den øverste Fører var selv ikke nogen god Lærer i demokratiske Styreformer.

Set i Forhold til den samlede Arbejderbefolknings Størrelse var hele den Tids socialistiske Arbejderbevægelse som en Krusning paa Overfladen. Et Par Tusind, tre-fire, paa Højden seks Tusind Mand stærk. I Dag fordrer Valgloven mindst 10.000 Underskrifter, for at en ny politisk Gruppe blot kan faa Lov at stille op ved Valgene til Rigsdagen. Men den spæde Spire til noget, som man ansaa for en eksotisk Plante, kunde ikke klage over manglende offentlig Opmærksomhed. Samfundet gjorde ikke Forsøg paa at tie Socialisterne ihjel. Den fjerneste Højre-Avis eller Venstre-Amtstidende kolportererede de sidste Efterretninger om Internationale. Helst forebragte man naturligvis Læserne de forvrængede Nyheder fra Rimestads eller Plougs

Rygtesmedier. Denne Villighed bidrog i ikke ringe Grad til at udbrede Forestillingen om »den sig nærmende Arbejderbevægelse«. Og til at opskræmme Autoriteter og Magthavere.

Det, der mere end noget andet særtegner Perioden, var den brutale og naadeløse Forfølgelse, som disse Foregangsmænd, Fortrofsfolkene var udsat for. De første danske Socialister blev ikke som Paris' Kommunarder stillet op ad Kirkegaardsmuren og skudt. Men det var ogsaa den eneste Forskel i Behandlingen fra Samfundets Side. Vilde de samles til Møde indendørs, sørgede Myndighederne for at lægge dem de flest mulige Hindringer i Vejen for, at de fik Husly. Mødtes de under aaben Himmel, blev de drevet fra hverandre med Politiknipler. Hvad Georg Brandes skrev om Dommen over Pio, Brix og Geleff, gælder ikke den alene, at man bag hele Sagen »øjner et Samfund af Bedsteborgere, der ude af sig selv over at Nogen indenfor det Lands Grænser, hvorover de er Herrer, vover at hylde Anskuelse, de aldeles misbilliger, sætter Retsapparatet i Bevægelse for at faa politiske Modstandere eller Angribere mishandlede som gemene Forbrydere, og som, da de har faaet de Forhadte værgeløse i deres Magt, uden blot at fornemme en Rørelse af Humanitet, bruger forældede eller forkastelige Lovbestemmelser til det yderste for at æreskænde og ødelægge paa Legeme og Sjæl.

Forfølgelse
af Socialister.

Mere end en Snes andre af 70'ernes Arbejdertillidsmænd maatte henslæbe kortere eller længere Tid i Fangecellerne, blot fordi de gav Udtryk for Opfattelser, der mishagede Magthaverne. Men endnu flere er desuden de, som blev berøvet Arbejde og Eksistensmuligheder af samme Grund. Det var en stiltiende Sammensværgelse blandt Arbejdsgiverne overalt i Landet: Socialister lukkes ude fra Beskæftigelse. Derfor ser vi den ene efter den anden, naar alle Døre var lukket, drage i Landflygtighed, eller bukke under for Sulten, efterladende Hustru og Børn til Nød og Elendighed.

Forfølgelserne fra Regeringen med dens Redskaber Politimestre, Herredsfogeder, Domstole, hørte ikke op med 70'ernes Slutning. Ogsaa Provisorieaarenes Retsprotokoller og Rapportmapper opviser beskæmmende mørke Blade. Men meget er i Dag forandret siden da.

Da Socialdemokratiet 1921 fejrede sit 50 Aars Jubilæum med store Festligheder, gik Tankerne naturligt tilbage til de Mænd, som havde grundlagt Partiet. Dette var nu stort nok til at se bort fra de svage Øjeblikke i Førernes Liv og kun tænke paa deres Fortjenester. Den

Hyldest, deres Minde var Genstand for, var ærlig og ægte. Geleff var da kommen tilbage til Danmark, og kun et Sygeleje som Følge af et Fald paa Gaden hindrede ham i at tage Del i Sommerens Kongres.

Statsminister Th. Stauning lægger Blomster paa Harald Brix' Grav i Aalborg, Oktober 1935.

Til Geleff i Nyborg som til Brix' Grav i Aalborg sendtes et Væld af Blomster. Kort forinden var Louis Pios Aske hentet hjem fra Amerika for at blive begravet i dansk Jord, og Partiet havde rejst en Granit-Obelisk paa hans nye Grav paa Vestre Kirkegaard. Ved Afsløringen af Mindestenen i Nærværelse af Pios Enke og Datter frembar Th. Stauning Partiets Tak til dets Grundlægger. Louis Pios Navn,

udtalte han, vil aldrig blive udslettet af dansk Historie, men det vil tværtimod atter og atter blive fremdraget, medens Samfundets Overgang fra Kapitalisme til Socialisme forberedes og fuldbyrdes. ....

Efter Partiets Jubilæum drog Augusta Pio tilbage til Amerika, til sine to Sønner, Herbert i St. Louis og James Percival i Chicago. Tre Aar efter blev hun syg og døde den 24. Juni 1924 i Tyron i North Carolina.

En Foraarsdag 1931 mødte nogle Repræsentanter for Socialdemokratiet med Statsminister Stauning i Spidsen paa Københavns Politigaard for at modtage de Genstande, som Politiet 1872 og 73 havde beslaglagt i Forbindelse med »Socialistsagen« og Forbudet mod Internationale. Sagerne befinder sig nu i Arbejderbevægelsens Arkiv som historiske Reliquier. Ved den Lejlighed udtalte Politiinspektør, senere Rigspolitichef Thune Jacobsen, paa Politiets Vegne, idet han udleverede Deputationen et rødt Banner, en Foreningsprotokol, en Klokke, en Indsamlingsbøsse, flere Tryksager m. m., som en Mennekskealder havde været opbevaret mellem Tyvekoster og Forbryderværktøj:

Arbejder-
kvindens Sjal.

»Mine Herrer: Kan De erindre Arbejderkvindens Sjal, dette stakels Sjal, som ustandselig maatte holde for, — som Kvinden tog om sig, naar hun skulde paa Arbejde eller løbe et Ærinde i Byen, som i kolde Nætter blev svøbt om Barnet i Vuggen, og som nu og da maatte gøre Tjeneste som Gardin for at skærme mod Træk-Vinden, der peb gennem utætte Ruder —. Arbejderkvindens Sjal, denne Armodens triste Fanedug, er forlængst en Saga, og burde ikke et Eksemplar af det opbevares i Socialdemokratiets Arkiv sammen med de Trofæer, som De i Dag paa fredelig Vis har erobret fra Politiet?

Ja, maa jeg saa herved have den Ære at overrække d'Hrr. en svunden Epokes synlige Minder, som De har ønsket at komme i Besiddelse af, og maa det maaske samtidig være mig tilladt at udtale Ønsket om, at Socialdemokratiet altid — nu som i gamle Dage — i sine Rækker maa tælle Pionerer, der med Fremsyn og Klarsyn kan vise Folket Vej fremad mod lysere og bedre Kaar.«

Litteraturfortegnelse.

Fremstillingen er overvejende bygget paa Dagspressen i Aarene 1868—78 à 81, ganske særligt paa »Socialisten« (Ugeblad 1871—72, Dagblad 1872—74) og »Social-Demokraten« 1874—81, samt paa utrykt Materiale dels i Arbejderbevægelsens Arkiv, dels (vedrørende »Socialistsagen«) i Landarkivet for Sjælland og i Højesterets Arkiv. Tillige har jeg haft Adgang til at gennemse Internationales originale Protokoller og fra Marx-Engels-Lenin-Institutet i Moskva er fremskaffet fotostatistiske Kopier af Breve vedrørende Danmark i Marx' Papirer dér.

Iøvrigt er foruden de i Teksten eller i Fodnoter anførte Skrifter bl. a. benyttet:

Jensen, C. E., og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede. 1901-04. Bd. 2. — *Wiinblad, E., og Alsing Andersen*: Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921. 1921. Bd. 1. — *Engelstoft, P., og Fr. Wilh. Wendt*: Haandbog i Danmarks politiske Historie. 1934. — *Bruun, Henry*: Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil 1900. I. Indtil 1880. 1938. — *Engelstoft, P., og Hans Jensen (Red.)*: Sociale Studier i dansk Historie efter 1857. 1930. — *Engelstoft, P., og Hans Jensen*: Bidrag til Arbejderklassens og Arbejder-spørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864 til 1900. 1931. — Det danske Folks Historie, red. af Aage Friis, Axel Linvald, M. Macheprang. 1927-29. Bd. 7. — Dansk biografisk Leksikon. — *Dahl, Svend og P. Engelstoft*: Dansk biografisk Haandleksikon. 1920—26. — *Jensen, J. P.*: Valgene til Rigsdagen 1848—1915. Roskilde 1915.

Munck, V.: Om Fattigdommen i Kjøbenhavn, 1868. — *Marstrand, Even*: Arbejderorganisation og Arbejderkaar i Danmark fra 1848 til Nutiden. 1934. — *Dalgaard, K.*: Arbejderklassens økon. Kaar i Danmark i de sidste 50 Aar. 1926. — *Pedersen, Jørgen*: Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer 1850—1913. 1930. — *Holck, A.*: Arbejderforhold og Socialreform i det nittende Aarhundrede. 2. Udg. 1920. — *Meyer, A. J.*: Arbejderforeningen af 1860. 1885.

Ordning, Arne: Den første Internasjonale, Arbejderbevægelsens Gjennembrudd 1830—1875, Oslo 1936. — *Karl Marx*, Chronik seines Lebens in Einzel-daten, zusammengestellt vom Marx-Engels-Lenin-Institut, Moskau, 1934. — *Jaekch, Gustav*: Die Internationale. Leipzig 1904 (Heri Lorentz Petersens Brev). — *Postgate, R. W.*: The Workers International. London 1921. — *Christensen, N. K.*: Socialisme og Klassekampe. 2. Udg. 1932. — *Nørgaard, Peder*: Neue Engels-Briefe. »Die Neue Zeit«, 4. 3. 1921. (Engels' Breve til

Pio af 7. 3. 72 og af Slutn. af Marts 72 med Kommentarer. Originalerne i Højsterets Arkiv). — *Nørgaard, Peder*: Friedrich Engels og Danmark. »Soc. Dem.« 9. 7. 1923. — *Mundberg, Anthon*: Brugsforeningerne og Samfundets almindelige Interesse. Aarhus 1869.

Socialistiske Blade i tvangfri Hefter, udgivne af en Arbejder 1—2, 1871. — Generalstatuter og Reglementariske Bestemmelser for Den internationale Arbejderforening. 1871. — Love for Den internationale Arbejderforening for Danmark, u. A. — *Klitgaard, C.*: Stambog for Efterkommere af Mogens Brix og Karen Pedersdatter Lassen. Aalborg 1898. — *Vahl, J.*: Stamtavle over Slægten Jelstrup. 1892. — *Pio, Wilh.*: Seksti Aars Jubilæum, 1881. — *Pio, Louis*: Erindringer fra Redaktionskontoret og Fængslet 1877. — [*Loria, S. J.*]: Louis Pio. En biografisk Skitse. 1873. — *Behrend, Chr.*: Fra Louis Pios Ungdom. »Soc. Dem.« 7. 6. 1931. — *Pio, L.*: Sagnet om Holger Danske. 1869.

Jensen, Hans: Lars Bjørnbak og den Bjørnbakske Bevægelse. 1919. — Om Socialisternes Forhold til »Det forenede Venstre«, af en Tilhænger af Forfatningspartiet. 1873. — Fra Arbejderbevægelsens ældste Tid i Aarhus. »Demokraten«. 3. 2. 1929.

Kjendsgjeringerne i den ved Højsterets Dom af 6te August 1873 paa kjendte Justitssag imod L. A. F. Pio, P. J. Geleff og H. F. V. Brix, en aktmæssig Fremstilling udgivet ved Justitsministeriets Foranstaltning 1873. — *Kringelbach, Georg*: (Udgiv.): Kriminal- og Politirettens Dom i Socialisternes Sag, ved Aktors Bistand forsynet med Oplysninger uddragne af Forhørene og Sagens øvrige Akter. 1873. — Uddrag af den i Socialistsagen befalede Defensors Indlæg for Arresteranterne L. Pio, Geleff og H. Brix. 1873. — Tvende Indlæg i Socialist-Sagen samt Kriminal- og Politirettens Dom, udgivet af -y-. 1873. — *Rosenberg, C.*: Internationale, en historisk Fremstilling. 1872. — *Geleff, Poul*: Under Laas og Lukke. 1875.

Sophus Pihl 1840—1888. Et Mindeblad, Arendal 1888. — *Behrend, Chr.*: U. P. Overby. »Soc.-Dem.« 5. 1. 1929. — *Nørgaard, Peder*: August Toucher. Aarhus 1921. — Udkast til Centralbestyrelsens Program. 1874. — *Sejerholt, H.*: Arbejdernes første Fører i Aarhus. »Demokraten«. 4. 1. 1931. — Arbejderspørgsmaalets Løsning. Aaben Svarskrivelse fra Centralbestyrelsen for de frie Fagforeninger til Arbejderkommissionen. 1876. — *Klein, E. W.*: Socialismen og dens Ledere. En kritisk Belysning. 1876.

Pio, Louis: Kansas, efter forskellige Rejseberetninger. 1877. — Louis Pios Færd mod J. Liljenkrantz, fremstillet af hende selv. 1877. — D'hrh Pio, Brix og Geleff som »Arbejdskøbere«. 1876. — *Geleff, Poul*: Den rene, skære Sandhed om Louis Pio og mig selv. Chicago og Kbh. 1877. — *Heinberg, Aage*: White City i Florida. »Hjemmets Søndag« 15. 9. 1935. — *Graae, Ths.*: Moderne Profiler. 1892. *Salmonsens, M.*: Brogede Minder. 1913. — Breve og Udklip vedrørende L. Pio, Augusta Pio, Geleff og A. Wm. Hansen i Udvandrerarkivet paa Sohngaardsholm.

Begivenhederne omkring 5. Maj 1872 er i dramatisk Form behandlet i: *Bomholt, Julius* og *Peder Nørgaard*: Nye Signaler, Hørebilleder fra Halvfjerdserne. 1932.

Navneliste.

Harald Brix, Paul Geleff og Louis Pio samt enkelte uvæsentlige Personnavne er ikke medtaget i Listen. Tallene betyder Side.

- Abrahams, P., Raadmand, 48, 49, 54
Alberti, C. C., Politiker, 198
Alberti, P. A., Politiker, 50
Albrechtsen, S. N., Overlærer, 98
Albretsen, H., Husmand, 197
Anckersen, Urmager, 101
Andersen, C. C., Snedker, 62, 70, 149, 169, 192, 199, 201, 202
Andersen, J., Gaardejer, 198
Andersen, Ole Chr., Korttegner, 31, 38, 39
Andersen, P., Skomager, 110
Andresen, Smed, 99
Appel, Barber, 101
Arentzen, Kr., Digter, 48
Bajer, Fr., Politiker, 61, 157, 178
Bakunin, M., russisk Revolutionær, 25, 66, 74, 85, 139, 194
Barnekov, Rob., Maler, 51, 83
Bebel, Aug., tysk Socialdemokrat, 22, 78, 87
Beck, Vilh., Præst, 96
Becker, J. Ph., tysk-svejsisk Socialist, 73, 74, 78, 194
Bendixen, H. L., Sadelmager, 136, 149
Berg, A. P., Snedker, 94, 214
Berg, Christen, Politiker, 92, 129
Berg, J. C., Snedker, 44, 62, 70, 105
Berling, Polly, Kammerherreinde, 71—75
Bille, C. St. A., Redaktør, 54, 136
Birkedal, Vilh., Præst, 67
Bismarck, O. v., tysk Minister, 134
Bjerre, Skræder, 96
Bjørnbak, Lars, Politiker, 67, 93—97, 107—109, 130, 136, 137, 164, 171—172
Bjørnstrup, P., Sproglærer, 197—201
Bliesmann, Georg, Kurvemager, 190, 201
Borgen, Bonaparte, Rektor, 48
Brandes, Georg, Forf., 49, 157, 220
Brix, Frederikke Jeanette, f. Pio, 57
Brix, Jacob Stefanus, Guldsmed, 56—57
Brix, J. Bøggild, Præst, 51
Brix, J. N., Stænderdeputeret, 51, 56
Brix, Mogens Steffensen, Handelsmand, 47
Bruun, Henry, cand. mag., 111, 202
Burmeister & Wain, Skibsbyggerfirma, 10, 14, 15, 41—44, 174, 176, 207
Bøgh, Erik, Forfatter, Redaktør, 9, 20, 36
Castenskjold, Oberst, 121, 122
Cavling, H., Redaktør, 56
Christensen, A., Restauratør, 184, 185, 187
Christensen, Balthasar, Politiker, 92
Christensen, H. F., Smed, 62, 120, 135, 138
Christensen, Lauritz, 101
Clausen, Johannes, Præst, senere Biskop, 185

- Cohn, J., eng. Cigararbejder, Sekretær, 26, 28, 38, 85
- Cournet, fransk Socialist, 90
- Crone, V., Politidirektør, 37, 46, 47, 75, 77, 79, 103, 112, 116—19, 121—23, 125, 126, 132, 136, 138, 143, 144, 162, 180, 191, 206
- Danner, Louise, Grevinde, 19, 71
- Drachmann, H., Digter, 32, 213
- Dreier, Fr., Læge, Socialist, 15, 25, 185, 213
- Dreier, P. E., Konsul, 213
- Eccarius, I. G., tysk Skræder, Sekretær, 24, 28, 29
- Eltzholtz, Præst, 210
- Engels, Friedrich, 12, 25, 66, 74, 84, 87, 89, 90, 133, 139—40, 200
- Ertberg, Marion = Fru Geleff, 209, 214
- Estrup, J. B. S., Politiker, 69, 130, 198, 205
- Faber, Viggo, Bogholder, 15
- Faber, P., Telegrafdirektør, Forfatter, 19
- Fibiger, Johs., Præst, 69—70
- Fleron, W., Journalist, 216
- Foltmar, F. R., Typograf, 150, 157, 199
- Forsberg, C., Snedker, 62, 70, 80, 120, 201
- Frederiksen, N. C., Politiker, 210—11, 214
- Friis, Musiker, 187
- Galiffe, Konsul, Genève, 78
- Gambetta, fransk Politiker, 194
- Garibaldi, G., ital. Friskarefører, 23, 74
- Geleff, Johannes Jensen, Kniplingskræmmer, 58
- Geleff, Peter, Lærer, 58
- Geleff, Silla Marie, f. Styrck, 58
- Giessing, J. F., Cigarmager, 142-44, 146, 167, 198, 201-02, 205, 209, 212-13
- Goldschmidt, M. A., Tekstilfabrikant, 107
- Greis, Snedker, 44, 62, 70
- Gronemann, J. H., Smed, 101, 108, 133, 136, 173-78
- Gronemann, Vald., Cigarmager, 176
- Grundtvig, N. F. S., Digter, Politiker, 92
- Grüder, H., katolsk Præst, 71
- Grøn, Murer, 62, 80, 113, 120, 122
- Haffner, W., Krigsminister, 79, 116, 121
- Hagemann, Cigarfabrikant, 132
- Hales, John, eng. Tekstilarbejder, Sekretær, 24, 28, 85, 86
- Hansen, A. Wm., Pios Sekretær, 194, 209, 212-14
- Hansen, C., Fru, 161
- Hansen, C., Sagførerfuldmægtig, 98, 109
- Hansen, I. A., Politiker, 16, 92, 93, 156, 198
- Hansen, Jens, Væver, 135, 198
- Hansen, Laurits, Redaktør, 193, 206
- Hasenclever, Wilh., tysk Socialdemokrat, 22, 78, 87, 88, 192
- Haven, v., Redaktionssekretær, 108-09
- Heinemann, Typograf, 167
- Hellemann, Møller, 60
- Henriksen, I., Bogtrykker, 83
- Henriksen, Skrædder, 120, 138, 151
- Hepner, Adolf, tysk Socialdemokrat, 88
- Herluffsen, Fru, 161
- Hermansen, Fr., Væver, 96, 97
- Hertz, Fr. A., Maler, 147, 154-56, 157, 158, 161, 165, 168, 171, 190, 197, 198, 212, 217
- Hertz, Martin, Politiinspektør, 75, 77, 79, 80, 119, 120, 207
- Holck, J. C., Præst, 14
- Holm, Johan, Maskinarbejder, 42
- Holm, P., Skrædder, 31, 149, 168, 169, 181, 182, 192, 199, 200, 216, 218
- Holst, V. Th., Pianofortearbejder, 135, 150, 164, 168, 193
- Holstein Holsteinborg, Politiker, 93, 129

- Hornemann, C. J. E., Læge, Prof., 15, 128
- Hornemann & Erslew, Musikhandlere, 57
- Høffding, H., Filosof, 48
- Høgsbro, Sofus, Politiker, 92
- Hørdum, Chr., Skomager, 31, 149, 150, 169, 192, 199, 203, 205, 217-18
- Hørup, V., Politiker, 48
- Ingstrup, Else Jacobsdatter, 47
- Jacobsen, L., Sporvognskonduktør, 41, 70, 76, 80, 108
- Jacobsen, S., Baadfører, 186
- Jacobsen, Thune, Rigspolitichef, 222
- Jensen, Chr., Former, 176
- Jensen, H., Skrædder, 101, 201
- Jensen, Niels, Ekviperingshandler, 83, 101, 165
- Jensen, Søren, Smed, 96
- Jeppesen, Skomager, 80
- Jerndorff, P., Skuespiller, 48
- Johansen, Chr., Møllebygger, 101, 136, 152, 174-75, 177-84, 189, 198
- Johansen, Skærsliber, 97
- Johnsen, P. C., Cigarmager, 80, 120, 128, 135, 138, 140-44, 146, 149-50, 155, 161, 164, 167
- Jørgensen, Alfred, Journalist, 114, 132, 157-58, 193
- Jørgensen, Aug. Herredsfoged, 102
- Jørgensen, Augusta, = Fru Pio, 157-61, 206, 210, 221-22
- Jørgensen, E., 137
- Jung, Hermann, svejtsisk Urmager, Sekretær, 24, 28, 29, 30
- Karstensen, Smed, 95
- Kjær, Søren, Politiker, 93, 109
- Klein, E. W., Barber, 27, 31, 152, 158, 165-70, 174, 182, 189, 192, 196-97, 199, 201-03, 206, 219
- Klein, C. S., Justitsminister, 136, 144, 176
- Knudsen, Afrikanus, Assessor, 103, 120, 124, 149
- Knudsen, P., Handskemager, 18, 149
- Kock, Tømrer, 99
- Kofod, Lucianus, Løjtnant, Politiker, 15, 60, 61, 64 ff, 101
- Korfitzen, Cigarmager, 62
- Korn, Opdagelsesbetjent, 76, 103, 125
- Krieger, A. F., Politiker, 37, 116, 119, 124, 136, 207
- Kringelbach, Georg, cand. jur., 103-04
- Kruse, C. C., Karetmager, 95, 97, 108, 109, 133, 171-74
- Kvist, Anton, Forfatter, 213
- Lamp, Chr. Snedker, 62, 137
- Larsen, Søren, Barber, 193, 199
- Lassalle, Ferdinand, 21, 22, 35, 40, 74, 145
- Lelubez, fransk Socialist, 23
- Ieth, Th., Overretsprokurator, 198
- Liebknecht, Wilh., tysk Socialdemokrat, 22, 66, 78, 88, 90
- Liljenkrantz, J., Baronesse, 142, 194, 201, 203, 206
- Lind, J. P., Bordfabrikant, 63
- Longuet, fransk Socialist, 39
- Loria, S. J., Boghandler, 55, 136
- Lundbeck, R., Maskinarbejder, 44, 62, 80, 120, 137, 156
- Lunde, P. F., Jernstøber, 25, 135, 205
- Lynell, C. E., Snedker, 62, 156
- Lyngby, Christen, Smed, 101
- Løber, H. P., Typograf, 65
- Madelaire C., Restauratør, 174, 176
- Mantzius Kr., Skuespiller, 17, 101
- Martensen, H. L., Biskop, 163, 167
- Marx, Karl, 23 ff, 25, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 74, 78, 82, 83, 85, 107, 139-40, 159-60, 194, 200
- Mazzini, G., ital. Politiker, 23, 78
- Meyer, A. C., Journalist, 18, 214
- Meyhoff, Restauratør, 186
- Michaelsen, J., Postmand, 37
- Michelsen, Lærer, 59
- Mill, J. S., eng. Filosof, 29
- Moltke, Ritmester, 123
- Mottershead, engelsk Socialist, 83, 85, 86, 90
- Munck. Vilh., Præst, 11, 13, 14, 19, 20

- Mundberg, A., Købmand, 27, 29, 30 ff, 32, 39, 40, 62, 70, 80, 81, 116-17, 119-20, 122, 131, 146, 150, 165, 168, 192, 197-200
- Møller & Jochumsen, Maskinfirma, 174, 176, 177
- Møller, Johs., Præst, 102
- Møller, Otto, Præst, 66
- Neble, Sophus, A., Redaktør, 213
- Neergaard, Ritmester, 123
- Netschajew, russ. Nihilist, 66, 74
- Nielsen, Henrik, Teglbrænder, 108
- Nielsen, H. J., Kæmnerfuldmægtig, 168, 181, 184-90, 201, 204, 219
- Nielsen, P., Cigarfabrikant, 184, 188, 190
- Nielsen, Rasmus, Filosof, 50
- Olsen, Peter, Cigarmager, 184, 186
- Outline, russ. Socialist, 74, 85
- Overby, U. P., Forfatter, 81, 152-54, 187
- Paludan-Müller, F., Digter, 11
- Petersen, Adam, Smed, 143, 156, 160, 161, 163, 167
- Petersen, A., Øltapper, 102
- Petersen, Carl, Fabrikant, 183
- Petersen, J. P., Skomagersvend, 99, 109
- Petersen, Lorentz, Buntmager, 27 ff, 31, 32, 40, 131, 166
- Petersen, Rudolf, Opdagelsesbetjent, 188
- Petersen, S., Skrædder, 180
- Petersen, Typograf, 62, 80
- Petersen, Tømrmester, 137
- Pihl, Sophus, Snedker, 31, 62, 70, 128, 139, 140, 142-51, 154, 156, 164-65, 167, 194, 219
- Pio, Anne Marie, f. Brix, 47, 49, 54, 73, 191
- Pio de, fransk Sproglærer, 45
- Pio, Herbert, 222
- Pio, James Percival, Advokat, 222
- Pio, Jean Pierre, Skuespiller, Krigsraad, 45—46, 57
- Pio, Jean, Skolebestyrer, 47 ff, 52
- Pio, Sylvia, Fru, 209, 214, 221
- Pio, Wald., Boghandler, 48
- Pio, Vilh., Kaptajn, 46 ff, 50, 54, 57
- Piou de St. Gilles, fr. Adelsmand, 45
- Ploug, C., Politiker, 9, 36, 37, 115, 130, 219
- Puccinelli, Minna, spansk Kaptajn, 74
- Rasmussen, Chr. J., Komponist, 153
- Rasmussen, J., 110
- Rasmussen, R., Mekanikus, 44
- Rasmussen, Værtshusholder, 196
- Rasmussen, Vilh., Journalist, 61, 193, 199
- Rée, I., Boghandler, 34, 58
- Rimestad, C. V., Politiker, 9, 16 ff, 19, 20, 27, 29, 31, 32, 35, 36, 42, 92, 129, 130, 132, 147, 219
- Rosenberg, C., Literat. Skandinav, 60, 61, 124
- Rosendal, H., Højskolemand, 101
- Rotwitt, C. E., Minister, 19
- Ruben, Tekstilfabrikant, 207
- Rørdam, Skat, Præst, 66
- Sacht, Carl, Journalist, 193
- Schjødt, Købmand, 172
- Schobius, D., Malermester, 99
- Schou, N. C., Snedker, 99, 109
- Schrøder, A. C., 137
- Schulze-Delitzsch, F. H., tysk Økonom, 21, 22, 29, 33, 34
- Schumann, Fritz, Litograf, 194, 200
- Schweitzer, I. B., tysk Socialist, 22
- Seidelin, Fabrikant, 186
- Sibbern, F. Chr. Filosof, 50
- Sommer, M. A., Missionær, 44, 63, 65, 67 ff, 106, 108, 125, 150, 177, 181
- Sonne, H. Chr., Præst, 15, 30
- Sorge, Fr. A., amerikansk Socialist, 140
- Stauning, Th., 219, 221, 222
- Steenstrup, M., Redaktør, 50
- Sterrll, Tømrrer, 62
- Svendsen, R. P., Snedker, 201
- Sørensen, Arbejdsmand, 80, 138
- Sørensen, F., Murer, 173, 190, 192
- Sørensen, Gaardmand, 106
- Sørensen, Tømrrer, 80
- Tang, J., Seminarieforstander, 61

Tauber, J. H., Politiker, 127
 Teilmann, P. Landinspektør, 96, 101,
 102
 Teytaud, P. E., Skrædder, 64
 Thomsen, R., Murer, 190, 201
 Thomsen, T., Smed, 201
 Thrane, Marcus, norsk Socialist, 208
 Tietgen, C. F., Bankmand, 10, 32
 Toucher, August, Xylograf, 117, 119-
 20, 122, 158, 160, 162-63
 Toucher, Louis, Journalist, 156, 157,
 160, 163, 164, 165, 192, 199
 Ulrik, F. F., Læge, 15
 Valeur, Kæmner, 185
 Valeur, Pastor, 188
 Veed-Fald, J., Skibstømrer, 99, 100
 Weiss, A., Maskinarbejder, 133, 138,
 166

Weitling, Wilh., tysk Socialist, 27
 Vengeur, se Klein, E. W.
 Wiegel, Saxo, Journalist, 203
 Wiinblad, E., Redaktør, 214
 Winther, Gert, Politiker, 92, 93
 Winther, Snedker, 133, 156, 158, 212
 Wolff, C. J., Herredsfoged, 180, 181
 Wulff, Andr. Hochberg, Proprietær,
 58
 Wulff, Charlotte E., Frk., 161, 189
 Würtz, C., Cigarmager, 62, 80, 81,
 120, 122, 128, 131-41, 146, 150-52,
 156, 158, 164, 166, 170, 173, 182,
 184, 186, 189, 193, 196
 Zahrtmann, Kr., Maler, 51
 Zimmermann, F. L., Murarbejds-
 mand, Missionær, 62, 70, 81, 132,
 143, 150, 152, 156, 181, 189

Et Gruppebillede af samtlige Sektionsformænd i Internationale, fotograferet af V. A. Schulenburg, antagelig Januar eller Februar 1873, er reproduceret i »Social Demokraten« for 24. Juli 1921. Det originale Billede synes at være gaaet tabt.

Bilag:

Uddrag af Mødereferater, hvori Forbindelsen med Danmark omtales, i Internationales Generalraads Mødeprotokol 1870—72.

Meeting of the Council April 26. (1870).

Cit. Jung announced — — —

A letter from Cit. Petersen of Copenhagen announced the foundation of a Democratic Society which might become a section of the International. Documents were asked for & a wish expressed to appoint Cit. Cohn Corresponding secretary for Denmark. (Se foran Side 29.)

Council Meeting held Sept. 26. 1871.

Citizen Marx communicated a letter received from Copenhagen Section. The section had established a newspaper called »The Socialist«, and desired to enter into direct relationship with the General Council. It was proposed, seconded and carried unanimously, that a regular correspondence be maintained.

Marx and Longuet.
 (Se foran Side 39.)

Minutes of Meeting April 30th 1872.

Citizen Mottershead said it was impossible for him to fulfil the duties of Secretary for Denmark. Hed had tried to learn Danish, but he found that he could not do it and he did'nt intend holding any office that he could not fulfil. He therefore tendered his resignation, he had no objection whatever to the document lately issued by the Council.

Citizen Boon proposed and Citizen Eccarius seconded that the resignation of Citizen Mottershead be accepted. Carried unanimously.

(Se foran Side 90.)

Council Meeting held May 7th 1872.

Citizen Engels proposed & Citizen Frankel seconded that Citizen Cournet be appointed corresponding secretary for Denmark. Carried unanimously.

*Minutes of Council Meeting
held at 33 Rathbone Place, Oxford Street May 28th 1872.*

Citizen Marx said he had received a letter from Belgium. Rochat was not coming back, he therefore proposed that Citizen Cournet be Secretary for Holland as well as Denmark. Seconded by Serrailier and carried unanimously.

(Se foran Side 90.)

